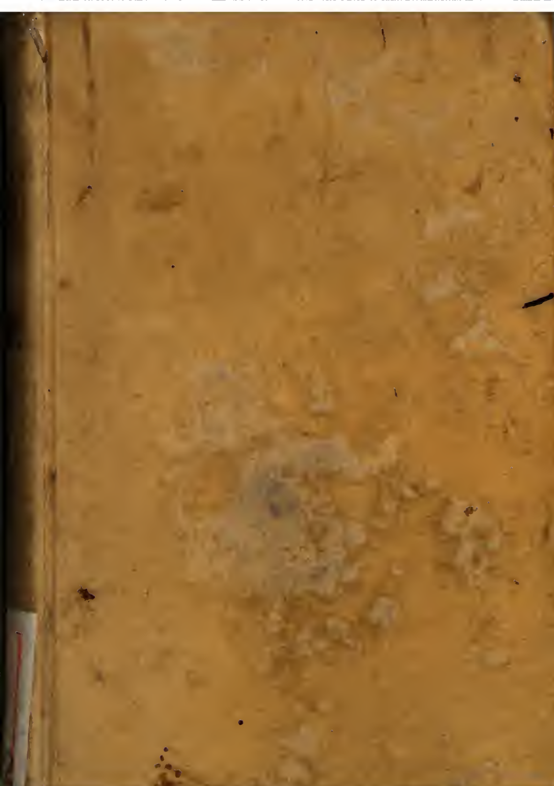

Proibito

DOMINICI CAVALLARII

IN

REGIA NEAPOLITANA ACADEMIA

ORDINARII PROFESSORIS

INSTITVTIONES

IVRIS CANONICI

QVIBVS VETVS ET NOVA ECCLESIAE DISCIPLINA ENARRATVR

IN VSVM PRIVATI AVDITORII CONSCRIPTAE;

Editio tertia auctior & emendatior.

NEAPOLI MDCCLXXVII.

APVD SIMONES.

Publica auctoritate.

Prima salus est rectae fidei regulam custodire, & a constitutis Patrum nullatenus deviare.

Hormisda papa episcopis Hispaniae ap. Gratianum can. IX. C. 25. q. 1.

ANTONIO GVRTLER

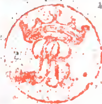
EPISCOPO THENARVM

E T

MARIAE CAROLINAE AVSTRIACAE

APVLIAE ET SICILIAE REGINAE

A CONFESSIONIBVS.

DOMINICVS CAVALLARIVS F.

EX quo primum tempore, Praesul amplissime, Te propius cognoui, vera esse animaduerti, quae de te constans virorum bonorum relatio praedicabat: nempe, Te esse optimis sanctissimisque moribus praeditum, omni doctrinarum genere excultum, in primis vero ita comparatum, vt intelligeres & reapse praestares, hominis esse homini benefacere. Tu enim ope consilio omnibus praesto esse soles, praesertim vero litteratos viros sinu excipis

tuo, & eorumdem commoda promoues, probe intelligens, litteras tutela quadam & honore indigere, quo magis magisque promoueantur. Atque hinc merito selectus es, vt tamquam proprius presbyter Mariae Carolinae Austriacae Reginae nostrae confessionibus praeesses. Quod quum talis & tantus sis erga omnes, me tamen peculiari honore adficere consueuisti, & amicitia tua dignum putasti. Hinc ne ego semper vacuus ad te venirem, ecce meas *iuris canonici institutiones* nomine tuo exornatas ad te defero; quo munere meae aduersus te obseruantiae publicum volui superesse testimonium. Eas vero, quaecumque sint, benigne excipias oro, summaeque laudi mihi cessurum puto, si intellexero, eas tibi viro summo & in ecclesiasticis rebus apprime exculto aliquatenus placere. Vale vir optime, teque diu incolumem serua.

Ad

Ad cupidam facrorum canonum iuuentutem

AVCTOR.

INstitutiones canonicae, quas stilo fusiore & multis quaestionibus insertis in publicum emisi, longiores visae sunt, quam vt secundum praesentes mores in vsum scholarum possent adhiberi. Quapropter consilium iniui contracta methodo elementa ecclesiasticarum regularum tradere, quibus adolescentes iuris candidati, qui auditorium meum frequentant, vterentur. Nec enim videtur probandus mos ille, qui iamdiu obtinet, artium & scientiarum elementa, scripto excipienda, tironibus tradere. Quae scripto exhibentur, solent esse contractiora, nec multum expolita; coguntur enim professores ad temporis rationem se accommodare: vt mittam, non omnes adolescentes recte scribere, quae ab ore dictantis excipiunt.

Has autem institutiones ita adornare visum est, vt veterem & nouam ecclesiae disciplinam breui verborum compendio exhiberent. Piaculum duxi, neglectis originibus & veteribus canonibus, nouae tantum disciplinae regulas sistere; ex qua forma Lancellotus suas ferme institutiones coagmentauit. Sanctitas certe & maiestas iuris canonici in antiquitate splendescit. Vetus enim disciplina puritate & candore suo animos percellit, demonstratque, quae fuerint ecclesiae tempora feliciora. Falsum quoque est, quod multi dictitant, antiquos canones cum honore esse sepultos. Vt enim desueuerint canones de rebus indifferentibus;

 tamen

tamen canones de moribus ſtabunt aeternum. Quid quod multos ex recentioribus canonibus potius tolerat, quam inculcat eccleſia, feliciora tempora exſpectans, quibus ſaniores regulas reducat? Et ita auctore Fleuryo (praef. ad inſtit. iuris eccleſiaſt.) *longe magis conſentaneum eſt pro regula ſectari, quod eccleſiae placuit & per duodecim ſaecula obſeruatum eſt, quam quod quinque poſterioribus ſaeculis eccleſia tolerauit, atque emendare ſatagit.*

Porro id etiam curaui (quatenus pro ingenii tenuitate licuit) canonum & mutatae diſciplinae rationes & cauſſas exhibere. Et profecto canonum ſententia ſummopere ſplendeſcit, & animos ſanctitate ſua occupat & perſtringit, ſi eorumdem rationes innotuerint. Qua eadem ratione ciuilis ſapientia tum perfecta videtur, ſi legum rationes & cauſſae ex ciuitatum formis & populorum moribus depromtae animo obuerſentur. Quin canonum & legum ratio eo etiam nomine vtilis eſt, quod ad rectam interpretationem conducit, & vlterius excurrens, veluti nouas rei canonicae & ciuilis regulas inuehit: ex ratione enim canonis & legis, quatenus verba ampliore vel ſtrictiore ſenſu accipi debeant, intelligitur: & inde veluti nouae regulae promanant.

Quod vero eccleſia in republica nata eſt, non contra, ciuitatis iura propoſui, quae de rebus ſpiritualibus ſtatuunt; principum enim eſt, eccleſiam & religionem tueri, & qui canones legibus ciuilibus confirmantur, in vim nomo-canonis adſurgunt. Quin etiam id operae pretium eſſe duxi, ex theologiae & iuris publici ſcitis ſacerdotii & imperii fines diſtinguere, & quî factum ſit,

vt

vt multa, quae ciuilis potestatis erant, tandem inter ecclesiae iura translata sint, seu potius translata credantur.

Iam institutiones istas in tres partes partitus sum pro triplici iuris obiecto, personis nempe, rebus, & iudiciis: qua partitione nihil aptius ad ius, siue ciuile, siue canonicum in artem redigendum. Exhibet prima pars personas ecclesiasticas, earumque officia, mores & instituta, vt & sollemnem earum inaugurandarum rationem: item ascetas & monachos, quorum tractatio bonam iuris canonici occupat partem. Altera pars agit de rebus ecclesiasticis, atque ita complectitur sacramenta, dies festos, ieiunia, ecclesias, sepulturas, hospitalia, bona ecclesiastica, & ex bonis exorta beneficia, & ecclesiarum & clericorum a tributis exemtiones. Et tertia demum pars exhibet iudicia & poenas ecclesiasticas.

Prodeunt nunc hae institutiones tertiis curis recensitae, atque ideo ampliores & emendatiores Sane plura capita veluti ex integro addita, multi errores, qui in antecedentes editiones irrepserant, emendati: nouae obseruationes non vno loco additae: & multa, quae tirones poterant retardare, in subiectas adnotationes reiecta. Et quod magis est, praeter generalem capitum recensionem etiam rerum praecipuarum index accessit: qua additione libellus vtilior euasit. Rem ipsam praecedit recensio capitum totius operis, ex qua veluti ex tabella tirones vniuersae materiae conspectum habere possunt.

RECENSIO

CAPITVM TOTIVS OPERIS.

PROLEGOMENA.

PARS I.

De personis ecclesiasticis.

CAP.

PARS

PARS II.

De rebus ecclesiasticis.

CAP.

P A R S III.

De iudiciis ecclesiasticis.

CAP.

ERRORES	EMENDATIONES.
Pag. 105 v. 5 legitima	legitime
112 (b) v.13. *ap.*	apud
268 v.17 nondum omnino	nondum primis saeculis omnium
279 v.23 Druuen	Drouuen
294 (a) v.3 a monachis inuentum est	monachi inuenerunt
305 (c) v.12. eclesia	ecclesia
323 v.16 andexa	adnexa
333 v.14 iureiurandi	iurisiurandi
361 (d) v.2 *opisficia*	*officia*
400 v.40 fpiritualia	spiritualia
511 v. 9 *L.* 11.	*L.* 1.
511 (b) *L. V.*	*cit. L.* 1.
512 v. 4. Antiossiod.	Antissiod.
553 v.29 *fornanei*	*foranei*
595 v.31 matuo	mutuo
600 v.23 inscriptio	subscriptio
634 enim quotidianis	nec enim quotidianis

ADDENDA.

Par. I. cap. 21. §. 9. in fine haec addenda. Apud nos clerici in caussis criminalibus non coguntur apud laicos iudices vera & proprie sic dicta testimonia dicere, sed tantum actuarii actum facere debent de omnibus, quae

a cle-

a clericis narrantur: qui vsus Regis nostri litteris pridie Kal. Iulias anno CIƆIƆCCLXX. ad Delegatum iurisdictionis datis confirmatus est.

Pag. 209. (e) *post verba* aperte calumniatur *haec addenda sunt*. Gyrouagi sedem stabilem non habebant, sed per totam vitam vagabantur, propriis voluptatibus & gulae illecebris seruientes, *reg. Bened. cap. I.*

Par. II. cap. 41. *post* §. *XIII. addi debet* §. *XIV., & qui eo loci exstat, in sequentem locum transferri debet.*

§. XIV. Reseruationes beneficiorum regulis Romanae cancellariae comprehensae morte summi pontificis exspirant, & inde donec a nouo pontifice instaurentur, ius ordinariorum antistitum in integrum restituitur. Sed in regno nostro, vbi regulae illae anno CIƆIƆCCLXIX. morte Clementis XIII. extinctae sunt, amplius vires non habuerunt, etsi per Clementem XIV & Pium VI. hodiernum pontificem de more excitatae sint. Etenim litteris Regis nostri nonis Martii eiusdem anni ad Cameram Regalem datis vetitum est, regulas Romanae Cancellariae sine ipsius Regis expressa venia in vsum deduci: eidemque Camerae etiam datum, vt si futurus pontifex (vacabat tum sedes Romana) eas restitueret, de iisdem audito Coronae aduocato relationem faceret. Inde earum regularum apud nos nulla vis fuit. At tandem XV. Kalendas Iunii huius currentis anni CIƆIƆCCLXXVII. suis litteris Rex iussit, exseoutioni mandari collationes beneficiorum interim a sede apostolica factas, quae suspensae & effectu vacuae diu steterant: deinceps vero pontificias collationes effectum sortiri, si constaret, illis data fuisse beneficia, quos Rex litteris suis apud sedem apostolicam commendauerat. Quod recentioribus litteris tum obtinere Rex declarauit, si non obstarent regalia rescripta vario tempore edita, quibus multae collationes pontificiae sine effectu esse iubentur.

Pag. 612. (a) *in fine haec addenda*. Lapsu temporis Leo IV. requisitos per Silnestri Romanam synodum testes bona fide probauit, & ita inualuit disciplina, ad damnandos clericos duorum aut trium testimonia non sufficere.

AD

AD INSTITVTIONES
IVRIS CANONICI
PROLEGOMENA.

CAPVT I.

De natura & origine iuris canonici.

§. I. Cclesia a Iesu Christo ad hominum spiritualem salutem collecta, certum regimen ad sui conseruationem requirit: est enim societas, quae aeternum stare debet: & societates sine regimine quî consistent? Hinc Christus discessurus ex hoc mundo ad patrem, in ecclesia regimen instituit: dedit nempe apostolis eorumque successoribus eius administrandae & regendae plenam potestatem, Ioan. *XX. v.* 21., *Actor. XX. v.* 28.

§. II. Haec autem ecclesiae regendae potestas apostolis eorumque successoribus demandata, circa tria versatur, *doctrinam*, *mores*, *disciplinam*. Doctrina continet dogmata fidei: mores sunt actiones christianorum, quae ad sanctissimam doctrinam componi debent: & disciplina complectitur ritus liturgicos & exteriorem ecclesiae administrandae formam. In haec tria non eodem modo se exserit ecclesiae potestas: doctrinam enim & morum regulas custodit, & in dubiis explicat: disciplinam vero pro locorum & temporum adiunctis disponit. Sub nomine *πολιτειας politiae* Chrysostomus *de sacerd. lib. IV. cap.* 5. intelligit mores & disciplinam: quod nos breuitatis caussa subinde faciemus.

§. III. Statuta omnia, ad fidem & politiam spectantia

tia, olim modesto *canonis* nomine ecclesia nuncupauit. Est *canon* Graeca vox, artificum instrumentum ad lineas dirigendas significans: at vsu scriptorum ad omnia, quae tamquam regulae haberi possunt, translata est, quod Donatius *lib I. praenot. cap.* 1. pluribus illustrat. Etiam ecclesia inde vsque a primis saeculis ad fidei & politiae regulas denotandas vocem *canonis* adoptauit: & inde libri veteris & noui testamenti, quod eiusmodi regulas continerent, *canonici* dicti sunt.

§. IV. Quamuis autem vno *canonis* nomine venirent & fidei & politiae regulae; tamen ea duo patres in synodis seorsum tractare consueuerunt. Franc. Florens *dissert. de orig. iur. canonici par. I.* Et hinc quae fidei erant, *διατυπώσεσι descriptionibus* & symbolis complecti consueverunt; canonibus vero, quae pertinebant ad politiam. Haec autem distinctio ordinis gratia facta est; nam proprie loquendo, a dogmatis canones ea tantum ratione differunt, qua conclusiones a principiis distant suis. Sane morum praecepta a doctrina deriuantur: & disciplina eo spectat omnis, vt doctrina in vsum deducatur. Atque ex ea distinctione tandem theologiae christianae studium in duas abiit facultates, vnam *theologiam* stricte sic dictam, quae doctrinam christianam complectitur, & *ius canonicum*, cui cessit politia.

§. V. Est ergo ius canonicum, quod etiam *ecclesiasticum* & *pontificium* appellatur, facultas, quae regulas tradit, quibus christianorum mores componi debent, & ecclesiastica disciplina disponitur & ordinatur (*a*).

§. VI. Primis tribus saeculis, quatenus a persecutionibus licuit, plures synodi celebratae sunt, quibus canones conditi ad fidem adserendam & disciplinam dispo- nen-

(a) Definitio ista integram iuris canonici naturam exprimit, sed quatenus antiquis & ex parte etiam recentioribus canonum codicibus continetur. Scilicet exorto tandem in ecclesia regno iudiciali regulae permultae prodierunt, quae tantum sollemnem iudiciorum ordinem praescribunt, nec dignae sunt, vt augusto canonis nomine donentur, quamuis bonam magnamque partem decretalium conficiant.

nendam. Et interim multae etiam regulae factis ipsis & adsiduis moribus receptae, vt omnia ordine & decenter in ecclesia fierent. Canones vero in conciliis conditi non multi fuerunt, nec in omnibus ecclesiis seruati; vt non immerito dici possit, ecclesiam primis tribus saeculis ferme verbo Dei & moribus stetisse. Magno numero scribi coeperunt canones post pacem ecclesiae datam, quando publice conuenire episcopis licuit, & pacatus rerum status postulauit fidem confirmare, & inualescentes abusiones euellere, & augustiorem constituere politiam.

§. VII. Iam vero ab his conciliorum canonibus & antiquis ecclesiarum moribus praecipue desumti videntur *canones apostolici* sic vulgo dicti, qui etsi suppostitii sint, nec apostolos, nec S. Clementem Romanum pontificem auctores habeant (*b*); tamen continent mores & disciplinam, quae primis saeculis praesertim in ecclesia Orientali vigebant. Sunt numero octoginta quinque, in quem numerum multorum priuata opera paullatim excreuerunt, quod Dupinus *prolegom. in Bibliam tom.II.* obseruat (*c*). Ex-

(b) Multis sane argumentis constat, sic dictos apostolicos canones esse suppositios. Principio eos canones apostolis aut S. Clementi non tribuerunt Eusebius & Hieronymus, qui apostolorum opera recensent, nec quisquam alius, qui canonem librorum sacrorum consignauit. Deinde multa in iis continentur, quae longe post apostolos instituta sunt, qualia concilia metropolitanorum annua, distinctio bonorum ecclesiae ab iis, quae episcoporum erant, ordines minores: quae omnia apostolis ignota fuerunt. Porro in controuersiis de tempore celebrationis paschae & de baptismo haereticorum, quae secundo & tertio saeculo ecclesiam agitarunt, canones apostolici in medium producti non sunt: & tamen canon VII. aperte habet, pascha non esse cum Iudaeis ante vernum aequinoctium celebrandum: & canones XLVI. & XLVII. baptismum ab haereticis datum tamquam nullum traducunt. Plura in hanc sententiam Beueregius in *iudic. de canonib. apostol.*, Nat. Alexander *diss.XVIII. in 1. saec.* aliique congesserunt.

(c) Contendunt Albaspinaeus, Petrus de Marca & Beueregius, canones apostolicos ante synodum Nicaenam collectos fuisse, laudantque in eam sententiam Nicaenam aliasque quarti saeculi

Exeunte ſaeculo quinto quinquaginta tantum priores apud Orientales cogniti videntur, quos inde latinitate donatos codici ſuo Dionyſius Exiguus inſeruit. Sed medio ſaeculo ſexto iam omnes octoginta quinque collecti erant, eosque Ioannes Scholaſticus in collectionem coniecit ſuam: & ab hoc tempore Graeci octoginta quinque canones tamquam ab apoſtolis conditos tenent. In Occidentis vero eccleſiis tantum quinquaginta priores, quos Dionyſius Latinos fecerat, quatenus admitti poterant, recepti ſunt.

§. VIII. Similiter ſic dictae *conſtitutiones apoſtolicae*, octo libris comprehenſae, longe poſt apoſtolos magna ex parte collectae videntur ex variis διδασκαλιαις, διδαχαις & διαταξεσι *doctrinis* & *conſtitutionibus*, quae ſub apoſtolorum & apoſtolicorum virorum nomine olim incerta fide circumferebantur, itemque ex aliis eccleſiaſticis regulis, quae ante ſynodum Nicaenam ſiue in conciliis conditae, ſiue moribus eccleſiarum receptae erant (*d*): diſcipli-
na

ſaeculi ſynodos, & veteres eiuſdem & anterioris aetatis ſcriptores, qui canones apoſtolicos ſub generali *canonum* nomine, & quandoque etiam ſub ipſo *canonum apoſtolicorum* titulo confirmant & laudant. Sed canones in antiquis ſynodis confirmati, aut alias a ſcriptoribus memorati, non euincunt, ſyllogen canonum apoſtolicorum exeunte tertio ſaeculo aut quarto ineunte exſtitiſſe; ſed ſolum probant, tum fuiſſe veteres quaſdam regulas, ſiue vſu & traditione, ſiue ſcripto conſtarent. Et ſane non ſemper ac in antiquis monumentis confirmantur & memorantur antiquae regulae, ex aduerſo reſpondent canones apoſtolici eamdem doctrinam continentes. Sit exempli loco canon Nicaenus XIII., quo ex veteri regula ſtatuitur, vltimo & neceſſario viatico non eſſe priuandos, qui corpore egrediuntur; & tamen nullus inter apoſtolicos in eamdem ſententiam canon reperitur. V. Nat. Alexandr. *diſſ. XVIII. in* I. *ſaec.*

(d) Quo primum tempore collectae fuerint conſtitutiones apoſtolicae, non conuenit inter eruditos. Sed praeferenda videtur Ioannis Pearſonii ſententia, qui in *vindic. Ignat. par. I. cap.* 4. tenet, octo libros apoſtolicarum conſtitutionum coagmentatos fuiſſe medio tempore inter Epiphanium & auctorem operis imperfecti in Matthaeum, qui poſt Theodoſium imperatorem ſcripſit. Sane auctor iſte primus eſt, qui eas conſtitutiones veluti
plu-

na enim his libris comprehenſa exhibet vetuſtiores eccleſiarum ritus: itemque ſunt in iis quaedam capita, quae merae ſunt methodi gratia factae connexiones, quibus vna alteri didaſcalia & conſtitutio ſubnecteretur. Dum vero auctor, quicumque fuerit, eiuſmodi libros conſarcinabat, multa addidit, detraxit, corrupit, vt ad ſuae aetatis rationes & doctrinam, quam profitebatur, conuenirent. Ita libri apoſtolicarum conſtitutionum in multis articulis exhibent veterem eccleſiae Orientalis diſciplinam, & quod ſpectat ad fidem, ſaepe orthodoxiam non ſapiunt, & a recta morum regula aliquando aberrant.

CAPVT II.

De variis canonum ſpeciebus.

§. I. IVs, quo regitur eccleſia, aut *diuinum*, aut *humanum* eſt. Et diuinum quidem a Deo profectum eſt vel rectae rationis lumine, vel ſpeciali voluntate, quam ſigno externo manifeſtauit. Hinc in *naturale*, & *poſitiuum*, vt appellant, diſpeſci ſolet. Vtrumque libris veteris & noui teſtamenti continetur, quamuis naturale etiam per rectam rationem innotuerit. Sed non omnia, quae veteri teſtamento comprehenſa ſunt, chriſtianos adſtringunt. Nam moralia tantum praecepta, quae ſunt ipſum ius naturale, etiam chriſtianos obligant; non vero caerimonialia & iudicialia, quorum illa Chriſtum venturum plerumque deſignabant; haec vero res ciuiles Iu-

pluribus libris comprehenſas proponit. Et licet Epiphanius indicare videatur, ſuo tempore iam collectas apoſtolicas conſtitutiones; tamen ſi diligenter illius loca expendantur, ad rem non facere apparebit: laudat nimirum ſingulari numero *apoſtolicam conſtitutionem*: & ſi aliquando *apoſtolicas conſtitutiones* dicat, librorum numerum non addit: quae probant, Epiphanium ad peculiares conſtitutiones ſpectaſſe.

daeorum dirigebant. Hinc cessare oportebat vmbras, illius, quem figurabant, aduentu; etsi initio christianae religionis indulgentia quadam ad lucrandos fratres ex Iudaeis multos Mosaicos ritus ecclesia retinuerit: & diuersa reipublicae forma apud christianos recepta, qui stare poterant Iudaeorum leges ciuiles? Quod si aliqua iudicialia Iudaeorum praecepta ecclesia adoptarit, ea ecclesiae auctoritate, non vi sua regulam inter christianos facere potuerunt. Verum in nouo testamento leges ciuiles nullae sunt, sed tantum praecepta moralia & ritualia; non enim ad instituendam rempublicam Christus missus est.

§. II. Ius humanum ecclesiasticum est, quod apostolis vita defunctis pro recta morum & disciplinae institutione vel expresse constituit, vel vsu sensim ecclesia recepit (a). Nempe christiani a regula morum aberrare coeperunt, & noui ritus subinde instituendi erant: atque hinc necessarii noui canones, qui morum regulam restituerent, & nouos ritus inueherent. Fons autem praecipuus, vnde hoc ius humanum ecclesiasticum emanauit, est Dei verbum, maxime noui testamenti. Atque ex his regulis labentibus annis ab ecclesia conditis praecipue ius canonicum constat.

§. III. Est vero ius canonicum, non secus ac ciuile Romanum, aut *scriptum*, aut *non scriptum*. Scriptum, quod etiam *constitutionis* nomine venit, expressa ecclesiae iussione constituitur, quamuis non scribatur. Non scriptum, quod alias *consuetudo* dicitur, moribus christianorum inducitur, quamuis inde scriptis demandetur. Itaque scripti & non scripti iuris appellationes non ab intrinseca vtriusque iuris differentia, sed ab eo, quod frequentius accidit, desumtae sunt.

§. IV. Ius canonicum scriptum est tripertitum, hoc est collectum ex canonibus conciliorum, decretalibus ponti-

tifi-

(a) Ita referimus ad ius humanum ecclesiasticum solas regulas, quae post obitum apostolorum in ecclesia vel expressa auctoritate conditae sunt, vel vsu inualuerunt: quamuis non desint, qui ab apostolis constituta potius humani, quam diuini iuris esse dicant.

tificum, & dictis ſanctorum patrum, *can.* 1. *D.* 20. Omnia generali *canonis* nomine veniunt; ſed diſtinctionis cauſſa generale canonis nomen reſtrictum eſt ad regulas conciliorum, & propria nomina duabus reliquis ſpeciebus data ſunt.

§. V. Vt vero ordine de ſingulis iuris canonici ſcripti partibus agamus; nomine conciliorum intelligimus conuentus catholicorum antiſtitum, qui ad tractandas res eccleſiaſticas rite euocati ſunt. Quos conuentus, quod ex diuerſis locis in eamdem viam locumque antiſtites conveniunt, Graeci *συνόδους* dixerunt. Vſus ſynodorum in eccleſia ab apoſtolis inualuit, idque ex natura regiminis eccleſiaſtici, eoque etiam a patribus tradućta Chriſti promiſſio, qua ſe adſuturum profeſſus eſt, vbi duo vel tres de eius nomine cogerentur.

§. VI. Sunt vero concilia vel generalia, vel particularia. Generalia ſunt, ad quae omnes totius chriſtiani orbis antiſtites conuocantur, quibuſque pontifex Romanus aut per ſe, aut ſuorum legatorum miniſterio praeeſt. Et quamuis reapſe non omnes epiſcopi conueniant, non tamen minus generalia reputantur, quod generalis indictio ſufficit. Particularia vero vel ſunt dioeceſana, vel prouincialia, vel epiſcopalia. Dioeceſana celebrantur ab epiſcopis vnius dioeceſis, ſeu plurium prouinciarum: dioeceſis enim in antiquis monumentis ſaepe plurium provinciarum ambitum comprehendit: ad quam conciliorum ſpeciem reuocari poſſunt concilia *nationalia*, quae deleto Occidentis imperio ab vnius aut plurium regnorum aut nationis epiſcopis habita ſunt. Prouincialia concilia epiſcopi prouinciae ſub metropolitano, & epiſcopalia vnius eccleſiae clerici ſub epiſcopo componunt.

§. VII. Cuiuſuis vero generis concilia ſint, pro iure ſuo canones condunt; & ſi mediis ſaeculis receptum ſit, ſynodos prouinciales, niſi de adſenſu pontificis canones non poſſe condere; ius hoc ad reſtringendam epiſcoporum poteſtatem ex falſis decretalibus natum eſt. Sed canones pro ſynodorum amplitudine variam vim habent: nam per vniuerſam eccleſiam obligant ſynodorum generalium canones, particularium vero fines eccleſiarum non excedunt, niſi ab aliis eccleſiis recipiantur: qua ratione multi lo-

cales canones per omnem ecclesiam coeperunt obligare.

§. VIII. Praeterea inter ecclesiasticos canones censentur summorum pontificum decretales, quibus siue sponte sua, siue ab aliis consulti Romani pontifices de rebus fidei & disciplinae decernunt. Ius a Christo datum Petro & in pontifices Romanos transfusum pascendi oues & agnos, & fratres confirmandi, etiam canonum condendorum videtur continere potestatem. Id tamen verum est, istiusmodi decretales non ab vnius pontificis arbitrio, sed in synodo Romana olim conditas fuisse. Et si solius pontificis pr[illegible]rant nomen, id factum est propter sedis apostolicae amplitudinem, penes quam summa erat rerum agendarum, vt aperte docet Iulius papa *ep. ad Oriental. ap. Athanas. apol. II.* Successu tei [illegible]oris auctoritate creuerunt cardinales, & in eo[illegible]s R[illegible]anae synodi transfusum creditur; quamuis hodie pon[illegible]ces, posthabito cardinalium adsensu, tantum eorum [illegible]nsilium requirant. Christ. Lupus *in can. VII. dictatus* [illegible]*gorii VII.*

§. IX. Sunt autem pontificum [illegible]stitutiones seu decretales aut generales, aut particula[illegible]s. Generales sunt, quas sponte sua vel ab aliis consult[illegible] ad rectum ecclesiae regimen in consilio episcoporum, [illegible]t in consistorio cardinalium emiserunt, aut nunc Romani pontifices emittunt. Constitutiones sponte sua a principibus emissae iure Romano appellantur *edicta;* sed huius generis pontificiae constitutiones *decreta* & *decretales epistolae* appellantur, quod iis decernatur quidquid ecclesias in fide & disciplina tenere oportebat. Particulares sunt, quae ad species singulares decidendas a pontificibus emittuntur: & hinc saepe dictae *epistolae decretales:* & quoniam ad aliorum consultationes vt plurimum emissae sunt, *rescripta* etiam audierunt. Quoniam vero pontifices rescribentes id intellexerunt, vt in similibus speciebus eaedem decisiones obtinerent, *cap. 19. ex. de sent. & re iudicata*, hinc rescripta, etsi particularia, vim canonis generalis habent: qua in re contrarium iure ciuili statutum erat. V. Iac. Gothofr. *in L. 9. C. Th. de diuers. rescript.*

§. X. Postrema canonum species sunt *dicta sanctorum patrum*, hoc est eorum scriptorum ecclesiasticorum, qui scientia & vitae integritate olim claruerunt. Huiusmodi

pa-

patrum dicta vim canonis non habent: quia omni auctoritate non adiectis rationibus destituuntur, quod totidem verbis Augustinus docet, *can.* 5. *D.* 9. Ad canonis constitutionem non tam scientia & sanctitas, quam auctoritas est necessaria. Itaque vt dicta patrum vim canonis habeant, necesse est, vt ea ecclesia probet & recipiat: in qua specie valet illud, ea nostra facimus, quibus auctoritatem nostram impertimur, *L.* 1. §. 6. *C. de vet. iur. enucleando.* In dictis patrum probandis Occidentali Orientalis ecclesia praeiuit, vt videre est in concilio Trullano, quo multa patrum Graecorum opuscula inter canones censentur & confirmantur.

§. XI. Et haec de iure canonico scripto: non scriptum tacito christiani populi consensu inducitur in iis rebus, quae rectae fidei & bonis moribus non aduersantur. Sunt autem ecclesiasticae consuetudines aut generales, aut particulares, quarum illae omnium, hae vsu particularium ecclesiarum inualescunt. Sic generalis erat consuetudo, vt christiani die dominico stantes orarent, & ieiuniis abstinerent, Tertullian. *de corona cap. III.*, August. *ep. LXXXVI. ad Casulan.*, idque ob Christi resurrectionis memoriam, quae christianos laetos esse iubebat. Contra speciali consuetudine Sabbati ieiunium in ecclesia Romana seruabatur, multaeque aliae in veteri & noua disciplina peculiares consuetudines occurrunt. Ceterum si quae generales consuetudines ab initio seruatae sint, nec in conciliis tale quid institutum inueniatur, eas ab apostolis originem habere Augustinus *lib. IV. de bapt. cap.* 24. docet.

§. XII. Iam consuetudinis ecclesiasticae tanta vis est, vt regulam constituat, *can.* 5. *D.* 11., *can.* 7. *D.* 12. Quid enim interest, vtrum ecclesia expressa iussione sibi canones condat, an rebus ipsis & factis? Hinc per vniuersam ecclesiam obligant generales consuetudines, in peculiaribus vero locis particulares. Et in particularibus ecclesiarum moribus nihil melius, quam viuere ex regulis ibi receptis, si contingat, christianos in illis locis versari, quod Augustino interroganti Ambrosius respondit apud Gratianum *can.* 11. *D.* 12. Atque ex hac consuetudinis vi factum, vt in antiquis monumentis nomine *canonis* etiam veniant receptae consuetudines, quod Stephanus Balutius,

Nat.

Nat. Alexander, Boehmerus aliique obseruant.

§. XIII. Porro ea est consuetudinis vis, vt etiam ipsos canones tollat. Vulgatum est, contrariis consuetudinibus leges exolescere. Sed distinguendi sunt canones de ritibus ab iis, qui mores componunt. Etenim ritus & cetera omnia, quae sunt iuris positiui, facile contrariis moribus desuescunt: ritus enim externi liberas habent obseruationes, ac propterea pro locorum & temporum adiunctis mutabiles sunt. Sic hodie non amplius in pascha & pentecoste sollemnis baptismus datur, nec obtinent sollemnes poenitentiarum stationes, aliaque antiquitatis instituta, quae contrariis moribus exoleuerunt. Verum in canonibus, qui mores componunt, nulla praescriptio est, nulla vis consuetudinis efficere potest, vt exolescant. Aeterna lex non subiacet mutationi. Et quidquid contra bonos mores inualuit, non tam consuetudo, quam erroris vetustas est, *can.* 8. *D.* 8.

C A P V T III.

De sacrorum canonum publicatione & receptione.

§. I. Legibus humanis nullam vim inesse, antequam ad notitiam eorum, quibus feruntur, perueniant, seu publicentur, in compertis est. Scilicet lex, quae ignoratur, quî in vsum a subditis deducitur? Sola lex naturalis, quae a natura ipsa animis inserta est, externa publicatione non indiget. Publicatio autem legum humanarum ita facienda est, vt illae in notitiam populi, cui feruntur, facile possint peruenire. Et hinc praecipua cura haec fuit apud Graecos & Romanos, vt conditae leges tabulis, aut columnis inscriptae publice proponerentur, vt ita in omnium notitiam peruenirent.

§. II. Quod vero spectat ad ecclesiae canones, ii etiam canonica auctoritate in omnibus ecclesiis, pro quibus conditi sunt, debent publicari, vt ita facile ad omnium noti-

notitiam perueniant: quae publicandi ratio vſu antiquitatis probatur. Sane ſtatuta concilii Arelatenſis I., Nicaeni, Sardicenſis, Epheſini aliorumque in ſingulis eccleſiis & prouinciis publicata ſunt: quod veterum productis teſtimoniis Petrus de Marca *de C. S. & I. lib. II. cap.* 15. probatum dedit. Ipſae quoque pontificiae decretales in eccleſiis, pro quibus conditae erant, publicari ſolebant. Siric. papa *epiſt. ad Himerium Tarrac. cap. XV.* V. Petr. Couſtant *praef. ad epiſt. Roman. pontific. n. XLVII.* Publicatio autem decretalium duplici ratione fiebat, nam vel communicabantur cum epiſcopis in ſynodum coactis, vel ſingulis earum exempla mittebantur. Innocent. I. *epiſt. ad Alexandr. Antioch.*

§. III. Verum poſt multa ſaecula inualuit noua publicandarum decretalium ratio, qua tantum Romae publice proponuntur, eaque facta publicatione omnes etiam longe diſſitas eccleſias obligari, plerique doctores, praeſertim Itali, contendunt. Haec nouitas videtur excogitata ad eludendas ciuiles leges, quibus in pleriſque prouinciis cautum eſt, nouas decretales aliaque pontificia reſcripta non manifeſtari & in vſum deduci, niſi ex ciuilis poteſtatis adſenſu & auctoritate. At quum leges ita manifeſtari debeant, vt illi, quibus imponuntur, notitiam habere queant, quî canones & decretales vno loco publicatae etiam abſentes obligare poſſunt, praeſertim quod ad obligationem non ſufficiant incerti de earum publicatione rumores?

§. IV. Vt vero conditi canones & decretales rite & ordine in eccleſiis publicentur, & in vſum deducantur, praecedere debet ciuilis poteſtatis adſenſus; qui tum demum concedi ſolet, ſi inſtituto ex publica auctoritate examine conſtet, nihil inde inuehi, quod receptam diſciplinam inuertere & ciuitatem turbare queat (a). Obtinet regii

(a) Zegerus Bernardus van-Eſpenius *de publicat. legum eccleſiaſt. par. V. cap.* 1. poſt alios doctores regii adſenſus neceſſitatem extendit etiam ad bullas dogmaticas, illas nempe, quae de chriſtiana fide decernunt: non quod chriſtiana fides indigeat regia

regii huius adſenſus auctoritas in plerisque catholicis provinciis, quamuis non vbique eodem nomine dicatur (*b*). In regno Neapolitano *regii exequatur* nomine venire solet, sollemnique edita lege cauetur, non licere in regno rescripta, bullas aliaue pontificia scripta publicari, nisi in scriptis regia auctoritate publicatio permittatur, *pragm. V. de citationib.* (*c*). Et quamuis Romani pontifices regium adſenſum publicationi & exſecutioni bullarum & rescriptorum Romanorum praemittendum veluti sacrilegum & libertati ecclesiasticae aduersum damnarint; tamen principes immoti nihil de iuribus suis imminui passi sunt, constatque, pontificias bullas, quibus vsus regii adſenſus damnabatur, id effecisse, vt ille fortius constabiliretur. Atque ita iure publico cauetur, pontificias bullas

---

regia auctoritate, vt christianos ad adſenſum adstringat; sed potius quod ex modo publicationis & formulis, quae bullis adiici solent, in rempublicam & ecclesiam incommodum aliquod possit imminere, veluti si contra minus credentes audientia inquisitionis iudex statuatur. Et hinc publici magistratus, dum eiusmodi bullas expendunt, non christianae doctrinae iudices & arbitri constituuntur; sed potius iudicant de facto, expenduntque, num publicandi modus & adiunctae formulae praesenti reipublicae statui conueniant.

(b) Hispani verbo *iuris retentionis* vel *supplicationis*, Mediolanenses verbo *pareatis* vtuntur. Et Belgae *placitum regium* dicunt.

(c) In Siciliae regno necessitas regii adſenſus in publicandis & in vsum deducendis bullis & rescriptis pontificiis ab eo ferme tempore inualuit, quo regiones nostrae in regni formam abierunt. Et licet in Siculo vespere regnum in duo abierit; tamen necessitas regii adſenſus in regno Neapolitano etiam sub Andegauensibus stetit, & deinceps semper perdurauit: quin etiam latis legibus constabilita est, etsi Romani pontifices in hoc regno regium adſenſum maiori vi, quam in aliis prouinciis oppugnarint: qua de re auctor *historiae ciuilis regni Neapolitani lib. XXXIII. cap. 5.* multa habet. Similiter in regno Siciliae necessitas regii adſenſus integra stetit, recepraſque in eo regno regii illius adſenſus concedendi formulas Marius Cutellus refert.

las aliosque canones non obligare, nisi ex regia auctoritate publicati fuerint.

§. V. Iam vero canones & decretales ad meram disciplinam pertinentes, tum videntur christianos obligare, si post publicationem rite factam ab ecclesiis recipiantur: quod Petrus de Marca *de C. S. & I. lib. II. cap.* 16., Franciscus Florens *diss. de orig. iuris canonici par. I.* aliique docent. Scilicet gladius spiritualis, quo potestas ecclesiastica armatur, non semper exserit vires suas, & in multis articulis potius in mera admonitione, quam in coactione consistit. Gregor. Nazianz. *in apologet.*, Chrysostom. *hom. III. in act. apostolor.* Quo fit, vt disciplina, quae liberas habet obseruationes, christianis inuitis obtrudi non debeat. Accedit auctoritas antiquitatis, vnde constat, multos etiam generalium conciliorum de disciplina canones ab ecclesiis non fuisse receptos, aut vim suam non habuisse, antequam recepti fuerint. V. Florent. *cit. differt.* (*d*). Verum contra est de canonibus, qui fidem & morum doctrinam continent; hi enim consensu christianorum opus non habent, sed vi sua statim a publicatione omnes adstringunt, saltem pro ea parte, quae ad doctrinam & morum regulas spectat. Sunt nimirum ipsa euangelica doctrina clarius explicata, & aliquando poenis instructa.

§. VI. Ius autem expendendi, an canones de disciplina, siue a conciliis, siue a pontificibus conditi, vtiles vel parum conuenientes ecclesiis sint, ad eos pertinet, quorum interest, canonem ferri, aut non ferri, ideoque ad ecclesias siue synodos prouinciarum, siue episcopos & ceteros de clero, qui conuentibus ecclesiasticis solent interesse: quod multis antiquitatis exemplis constat. V. Petr. de Marca *loc. cit. cap.* 17. Eorum nempe est expendere, an canones sint ecclesiis vtiles, qui eas pro iure suo regunt & administrant.

§. VII.

(d) Ita distant sacri canones a legibus ciuilibus, quae vbi perlatae sunt, ciues etiam inuitos obligant. Subditis nimirum obsequendi gloria relicta est, vbi se & sua in vnius aut plurium imperium commiserunt.

§. VII. Non solum autem ecclesiis licet expendere nouos canones & decretales, antequam in vsum deducantur; sed regibus quoque ea sollicitudo maxime incumbit; idque quod canonum & ecclesiasticae disciplinae sunt defensores, & publicae tranquillitatis custodes & supremi moderatores. Et constat quidem, principes decreta synodalia expendere consueuisse, licet inquisitio diuerso modo procederet, prout vel de fide & iudiciis canonicis, vel de disciplina ageretur. Decreta fidei & canonica iudicia expendebantur extraordinaria inquisitione, tantum vt innotesceret, an synodi in hoc rerum genere rite & iure cognouissent; de fide enim & canonicis iudiciis disquirere tantum episcoporum est. Contra, canones exterioris disciplinae, quibus ritus sacramentales non continentur, maturo examine principes discutiebant: tales enim canones res ciuiles saepe contingunt, & aliquando negotiis eam formam tribuunt, quae publicae tranquillitati & receptis moribus aduersatur (e). V. Petr. de Marca *de C. S. & I. lib. II. cap.* 10. *n.* 9.

C A P V T IV.

De legibus principum circa res ecclesiasticas.

§. I. DE rebus sacris etiam saeculi principes leges condunt, quas cum canonibus collectores suis codicibus inseruerunt. Quapropter merito videndum, quam vim habeant de rebus sacris principum constitutiones. Quamuis apud gentes sollemne fuerit religionis & reipublicae curam vni eidemque personae demandari; tamen apud

(e) Ipsae synodi dum editos de disciplina canones principibus confirmandos offerebant, eos aliquando rogabant, vt quae minus recta viderentur, emendarent: quod ex litteris concilii Moguntini ad Carolum M. & litteris concilii Cabilonensis II. ad eumdem Carolum datis constat.

apud christianos ea duo inter se distincta sunt, & totidem constituunt regimina, a se inuicem non pendentia, *sacerdotium* nempe, & *imperium*, quorum hoc temporalibus & ciuitati, illud religioni & ecclesiae praeest. Quae distinctio ex Christi seruatoris instituto nata, auctoritate & exemplis apostolorum consecrata est, inde a patribus semper inculcata, & ab ipsis principibus christianis adgnita & probata est. V. Petr. de Marca *lib. II. de C. S. & I. cap.* 1. (*a*).

§. II. Quamuis autem ecclesiae & religionis administratio cohaereat sacerdotio; tamen christiani principes etiam in res ecclesiasticas habent potestatem, non quidem iure sacerdotii, sed iure ciuitatis, quatenus ad eos pertinet ecclesiam & religionem, quae externa vi destituitur, tueri. Vix est, vt respublica sine religione stet, & conseruetur; si enim demas numinis omnia moderantis metum & in altera vita etiam punientis, ciuiles leges homines in officio difficile continebunt. Quapropter antiqui populorum ductores congressus cum diis fingebant, vt eorum nomine latae leges acceptiores & firmiores essent. Et

(a) Verum huic ecclesiae doctrinae non per omnia conueniunt recentiores haeretici; sacerdotio enim tantum tribuunt verbi praedicationem & sacramentorum administrationem; ecclesiae vero externum regimen ad saeculi principes spectare contendunt, idque ne respublica in republica nascatur, dum duo ponuntur capita a se inuicem non pendentia: quemadmodum post alios sectarios Io. Franc. Buddeus *lib. V. theol. dogm. cap.* 4. §. 26. ratiocinatur. Nam eorum non moror sententiam, qui principibus episcopatum tribuunt, adeo nempe doctrina ista indoli christianae religionis aduersatur. Sed non ex eo, quod sacerdotium & imperium a se inuicem non dependent, in monstrum biceps euadit respublica: etenim quamuis ecclesia & respublica ex iisdem hominibus coalescant; tamen veluti corpora distincta habenda sunt propter varios, ad quos diriguntur, fines: & hinc fit, ne duo capita sint in republica; nam qui ecclesiae praesunt, tamquam ciues spectati, pars ciuitatis sunt, & ciuili potestati subiacent: contra ipsae summae potestates tanquam christiani & in iis, quae ad religionem spectant, pars ecclesiae sunt, & sacerdotio subiecti.

Et deinde non pro se quisque tantum, sed & pro mandata sibi potestate Deo seruire debet, vt perspecte Grotius *de iure belli ac pacis lib. II. cap.* 15. obseruat. Hinc ad principum officium certe spectat ecclesiam & religionem tueri, vt etiam respublica firmior euadat, & turbae, quae ex caussa religionis oriri possunt, cohibeantur. Ad rem Augustinus *lib. III. contra Crescomium cap.* 51., *in hoc reges, sicut eis diuinitus praecipitur, Deo seruiunt, in quantum reges sunt, si in suo regno bona iubeant, mala prohibeant, non solum quae pertinent ad humanam societatem, verum etiam quae ad diuinam religionem.* Ex qua doctrina manauit illud Isidori, debere principes rationem Deo reddere etiam propter ecclesiam, quam a Christo tuendam susceperunt, *can.* 20. *C.* 23. *q.* 5.

§. III. Hoc autem iure tuitionis christiani principes semper vsi sunt, & ecclesiae matri semper fuerunt adiutorio, siue eius iudicia vi exsequentes, siue synodos indicentes, & locum synodis habendis dantes, siue haereticorum turbas cohibentes. Praesertim vero eluxit principum christianorum in ecclesiam obsequium in legibus promulgandis, quibus fidem & disciplinam ab ecclesia explicatam, aut statutam confirmarunt, poenis ciuilibus subinde adiunctis: cuius generis leges apud omnes christiani nominis gentes occurrunt. Quin saepe principes vltra processerunt, & mentem canonum aliquibus additionibus suppleuerunt, quo nomine Ioannes Scholasticus Iustinianum commendat apud Petrum de Marca *de C. S. & I. lib. II. cap.* 11. Legibus vero ciuilibus canones ciuile robur consequuntur, & νομοκανονες fiunt, seu sacrae regulae simul & leges, quibus ecclesiastica disciplina nititur & regitur. Et hinc qui in canones per leges confirmatos peccant, duplici se crimine adstringunt, quatenus ecclesiasticam & ciuilem laedunt potestatem.

§. IV. Sed praeter leges in fidei & disciplinae confirmationem conditas, principes pro iure suo leges iubent, quae eo ipso, quod ad rectum ciuitatis regimen spectant, politiam ecclesiasticam constituunt. Exemplo esse potest Constantini M. lex de non ordinandis curialibus, *L.* 3. *C. Th. de episc.* Erant *curiales*, qui curiae seu collegio curialium adscripti, ad onera patriae suae vna cum bonis suis

erant

erant adſtricti: & quoniam per clericatum onera iſta declinabantur, ne curiales clerici fierent, ſancitum eſt. Sane eccleſia nata eſt in republica, non contra: & ita poſſunt principes de externa diſciplina, quae ad ritus ſacros non ſpectat, diſponere, ne reſpublica damnum ſentiat (*b*). Et in hac cauſſa canones in legum conſequentiam feruntur, vt e contrario in rebus fidei & ritibus ſacramentalibus leges in canonum conſequentiam promulgantur.

CAPVT V.

De iure canonico veteri & codicibus, quibus continetur.

§. I. TRes veluti aetates iuris canonici Occidentalis ſtatui poſſunt, quarum prima *ius canonicum vetus*, altera *nouum*, tertia *nouiſſimum* continet. Ius vetus canones per octo plus minus ſaecula ab eccleſia conditos ſiſtit, complectiturque puriorem eccleſiae diſcipli-

(b) Hiſce limitibus incluſa regum de rebus ſacris poteſtas ſummo cohaeret imperio. Sed negari non poteſt, quandoque eos ius tuitionis egreſſos, iura ſacerdotum vſurpaſſe & de ipſa fide contra eccleſiae doctrinam ſtatuiſſe. Eo nomine notatur Heraclius imperator, qui ἐκθεσιν ſeu formulam promulgauit, quae habebat, ne quis vnam, aut duas in Chriſto operationes confiteretur, & quae vnam in Chriſto voluntatem ex placitis Monotheletarum adferebat.

Iam principum edicta contra fidem & diſciplinam interiorem, qua ritus ſacramentales conſtituuntur, omnino nulla ſunt, & ab eccleſia ſemper reiecta. At quid ſi leges principum canonibus de exteriori diſciplina aduerſentur, aut aliquid libertati chriſtianae aduerſum continere videantur? Vetus eccleſia in his cauſſis conſueuit principes exorare, vt ipſi leges ſuas reſcinderent. Conc. Chalced. *act. IV.*, Gregor. M. *lib. II. ep. 62. vet. edit.* Quod indicat, legibus iſtis vim conſtitiſſe ſuam.

nam : nouum exhibet disciplinae mutationem, & originem ducit a falsis decretalibus, quas Isidorus Mercator siue Peccator in ecclesiam inuexit; continetur vero collectione falsi istius Isidori, aliisque nouis collectionibus, praesertim Concordia Gratiani & sequentibus decretalium compilationibus. Et demum nouissimum exhibet quidquid in conciliis & a Romanis pontificibus post editos decretalium codices in re ecclesiastica constitutum est.

§. II. Vsus redigendorum canonum in codices ab auctis numero canonibus originem habet: nec enim facile erat synodorum acta versare ad eos ediscendos. Sunt eiusmodi codices duplicis generis, nam vel temporum ordinem sequuntur, vel materiarum. Qui temporum ordinem sectantur, exhibent canones per continuam seriem numerorum eo ordine, quo a patribus conditi sunt; sed qui sequuntur ordinem materiarum, in certa capita tribuunt vniuersam materiam, & sub singulis capitibus de vna re tractantes canones collocant. Materiarum vero ordo non semper est idem; nam aliae collectiones canones integros, aliae tantum summas & breuiationes continent: nec desunt codices, qui cum canonibus leges ciuiles, quae de rebus sacris statuunt, habent admistas, dicti proinde *nomo-canones*.

§. III. Iam vero celebriores ecclesiae olim proprium canonum codicem habuerunt, in quem praeter canones generalium synodorum coniecti erant peculiares locorum canones, & quotquot ab aliis ecclesiis recipiebant. Ante saeculi quinti medietatem habebat Orientalis ecclesia vno codice canones, quibus vtebatur, comprehensos; synodus enim Chalcedonensis potius ex codicis consequentia, quam ex ipsis conciliis canones recitauit. Continebat vero codex iste canones duarum synodorum generalium, Nicaenae nempe & Constantinopolitanae, & quinque particularium, Ancyranae scilicet, Neocaesariensis, Gangrensis, Antiochenae & Laodicenae, perpetua numerorum serie & seruato ordine temporum digestos, exceptis canonibus Nicaenis, qui in tantae synodi reuerentiam omnibus praepositi sunt, quamuis Ancyranis & Neocaesariensibus posteriores.

§. IV. Publico ecclesiae Orientalis vsu, nullis factis accessio-

acceſſionibus, ita inſtructus codex diu ſtetit. Sed ineunte fortaſſe ſaeculo ſexto alii canones per temporum conſequentiam acceſſerunt, veluti octoginta quinque canones apoſtolis tributi, item canones Sardicenſes, tres poſteriores concilii Conſtantinopolitani, (in veteri codice tres tantum deſcripti erant) item canones Epheſini, & viginti ſeptem concilii Chalcedonenſis. V. Beuereg. *prolegom. in pandect. canon. n. IX.* Acceſſerunt etiam ſaeculo ſeptimo canones Carthaginienſes & concilii Conſtantinopolitani ſub Nectario habiti, multorum quoque Graecorum patrum epiſtolae canonicae, & vnus canon ex concilio ſub Cypriano in cauſſa baptiſmi ab haereticis collati editus: quae omnia ſynodus Trullana *can. II.* recenſet. Et porro deinceps acceſſerunt canones ſynodorum Trullanae & Nicaenae II., itemque canones conditi in duobus conciliabulis, quae Photius Conſtantinopolitanus patriarcha celebrauit. Ita auctus codex etiam temporis ſeruabat conſequentiam, ſed deinceps inter Photii & Zonarae aetatem temporum conſequentia mutata eſt: nam concilia omnia generalia ſecundum ordinem temporum ſimul collocata ſunt, inde eorum ordine ſequuntur particularia, quae ordine ſuo patrum opuſcula excipiunt (a). Exhibet codex iſte vniuerſam ferme Graecorum rem canonicam, nullisque ſpuriis laborat monumentis (b).

(a) Sequitur codex iſte canonum Graecorum temporis conſequentiam; at collectio Ioannis Scholaſtici, qui imperante Iuſtiniano floruit, ſecundum materias adornata eſt. Videns nimirum Ioannes, plures exſtare ad eamdem rem pertinentes canones diuerſis locis collocatos, e re eccleſiaſtica eſſe iudicauit, ſimiles ſimilibus adiungere & ſub propriis titulis collocare. Atque haec Scholaſtici collectio ſub nomine *concordiae canonum* a Nicolao pontifice indicatur, *can. vlt. D.* 16. Et ipſe Scholaſticus ex hac ipſa collectione inde *νομοκανονα* ſuum concinnauit.

(b) Codex iſte canonum Graecorum ſub titulo *Συνοδικον* ſiue *Pandectae canonum* Graece & Latine editus eſt Oxonii anno CIↃIↃCLXXII. curante Guilielmo Beueregio, qui, vt opus daret abſolutiſſimum, Balſamonis, Zonarae & Ariſteni commentaria inſeruit, & de ſuo prolegomena & eruditas obſeruationes adiecit.

§. V. Habent praeterea Graeci duos νομοκανονας, seu collectiones, quae leges canonibus collatas complectuntur. Eorum vnum Ioannes Scholasticus aetate Iustiniani, alterum Photius concinnauit. Et Scholasticus quidem canonum in vnoquoque titulo sententiam expressit, inde integra legum capita ex codice & praesertim Iustiniani nouellis petita, quibus canones confirmantur, subiecit. Photius vero sub singulis capitibus indicat canones expressa sententia, & porro expressa sententia leges laudat. Sed Photii νομοκανων est veluti compendium totius iuris canonici Orientalis, tantique fit a Graecis, vt omnibus collectionibus etiam ipsi codici canonum illum praemittere soleant.

§. VI. Suis quoque canonum codicibus celebriores Latinae ecclesiae olim vtebantur. Et Romana quidem suum canonum codicem habuit, in quo primum tantum Nicaeni canones latinitate donati & Sardicenses perpetua serie digesti & praefixo concilii Nicaeni nomine collocati videntur (c). Inde canones in concilio Chalcedonensi conditi & confirmati itidem in Latinum versi accesserunt, exceptis canonibus concilii Constantinopolitani, vnoque Chalcedonensi, quibus ecclesiae Constantinopolitanae praerogatiua in tres dioeceses statuebatur (d). Quicumque vero fuerit

(c) Sane Innocentius I. *epist. ad Theophilum Alexandr.* professus est, ecclesiam Romanam non alios a Nicaenis canones adgnoscere: & interim saepe ad canones Sardicenses prouocauit: quae non alia ratione componi possunt, quam si dicatur, canones Sardicenses Romae perpetua cum Nicaenis serie & praefixo concilii Nicaeni nomine fuisse digestos. Et reapse plures exstant veteres canonum collectiones, in quibus canones Sardicenses Nicaenis perpetua serie & praefixo concilii Nicaeni nomine subduntur. Hinc intelligitur, cur Romani pontifices obiectis canonibus Sardicensibus sub nomine Nicaenorum appellationes ab Africanis ecclesiis ad ecclesiam Romanam inuehere adlaborarunt. Et profecto iniuria ab haereticis recentioribus exprobratur, Zosimum pontificem Nicaenos canones scientem prudentem corrupisse, vt appellationes a synodis Africanis ad sedem Romanam propugnaret & induceret.

(d) Ita concinnatus vetus ecclesiae Romanae codex num hodie

fuerit codex iste Romanus, potius priuato studio, quam pontificum auctoritate videtur concinnatus, & interpretationem canonum Graecorum obscuram & summa confusione inuolutam exhibebat, vt Dionysius Exiguus *praef. in cod. canon.* testatur.

§. VII. Confusione priscae translationis optimi quique offensi nouam & sinceriorem exoptabant Graecorum canonum interpretationem. Hinc nouum canonum codicem ineunte ferme sexto saeculo Dionysius Exiguus (e), natione Schytes, sed moribus & lingua Romanus, perfecit, in quo Graecos canones sinceriore versione editos dedit. Coniecit in suum codicem Dionysius seruato temporum ordine quinquaginta priores canones apostolicos, canones, qui tum in Graeco codice exstabant, item Chalcedonenses, Sardicenses & Africanos (f). Quibus omnibus pontificum Romanorum a Siricio vsque ad Anastasium II. statuta decretalium addidit: idque merito, nam decretalibus pontificiis etiam res ecclesiastica regebatur. Hinc duas partes codex Dionysianus continet, quarum prima canones, altera decretales exhibet. Elaboratus quidem fuit codex iste priuato studio, at vsu ecclesiae Romanae statim receptus est, teste

die exstet & qualis sit, inter viros doctos non conuenit. V. *comment. nostra de iure canon. in proleg. cap. V.*

(e) Plerique docent, Dionysium *Exigui* cognomine dictum fuisse ob corporis paruitatem. Sed magis est, de more monachorum & ob summam, qua pollebat, humilitatem cognomen illud sibi adoptasse: quae est elegans Caroli Blasci coniectura.

(f) Canones Africani apud Exiguum referuntur sub hac inscriptione, *synodus apud Carthaginem Africanorum*, constatque haec collectio canonibus conciliorum Africanorum, qui perpetua numerorum serie decurrunt. Quis vero huius collectionis auctor fuerit, inter doctos disputatur. Sed in compertis esse videtur, collectionem istam canonum Africanorum esse purum putum Dionysii Exigui opus, qui illud decerpsit ex actis sextae synodi Carthaginiensis, & ea ratione concinnauit, vt suo codici apte conueniret: quod Petrus de Marca *de veterib. collectionib. canonum cap. IV.* contendit, & Petrus Coustantius *praef. ad epist. Romanor. pontif. n.* CX. *& seqq.* fusius & solidius propugnauit.

teste Cassiodoro *diuin. lection. cap.XXIII.*, magnique etiam fuit in aliis Occidentis ecclesiis, & tempore Caroli M. non sine additamentis & mutationibus in Galliis etiam probatus & admissus est.

§. VIII. Suos proprios canonum codices etiam habuerunt reliquae Occidentis ecclesiae, veluti Africana, Hispaniensis, Gallicana: quod multis probat Espenius *comm. in canones iur. vet. post. edit.* Et codex quidem canonum Africanus anno CCCCXIX. in plenaria synodo Carthaginiensi conditus videtur ex canonibus Nicaenis & synodis Africanis, quae post Nicaenam synodum vsque ad eum annum celebratae erant, itemque ex ipsius plenariae Carthaginiensis synodi canonibus (g): quae collectio deinceps canonibus posteriorum synodorum sub Aurelio habitarum locupletata est. Codex ecclesiae Hispaniensis an. IↃLXIII., quo synodus Bracarensis I. celebrata est, iam erat elaboratus, creuitque deinceps multis accessionibus. Amplissima certe collectio in duas partes tributa, quarum prima canones conciliorum, quae olim in ecclesia celebrata fuerant, altera summorum pontificum decretales complectebatur. V. Constant. *praefat. ad epist. Roman. pontif. n. CXLI.* Et demum in ecclesiis Gallicanis erant varii codices canonum, quorum vnum aut alterum aliae atque aliae ecclesiae adhibebant: quod Iac. Sirmondus *praef. ad conc. antiq. Galliae* obseruauit. Stetit varietas ista codicum in ecclesiis Gallicanis vsque ad Carolum M., a cuius aetate

(g) Mos erat apud Afros, synodorum anteriorum canones in posterioribus repetere & gestis inserere: in qua repetitione antiqui canones confirmari solebant, aliquibus aliquando adiectis, aut detractis, idque frequenter sine praecedentium synodorum, in quibus primum fuerant constituti, mentione. Id etiam factum in plenaria synodo sexta Carthaginiensi anno CCCCXIX. celebrata ad caussam appellationum ad summum pontificem tractandam. Atque hinc magna nata est confusio in canonibus Africanis: etenim iidem canones in diuersis conciliis reperiuntur, & nunc vni, nunc alii synodo adiudicantur, adeo vt saepe non facile discerni possit, qua in synodo hic vel ille canon conditus fuerit.

te codex Dionysianus sensim in Gallia receptus est (*h*).

§. IX. Interpretatio Latina canonum Graecorum, quae in Hispania obtinebat, & interpretis vitio & librariorum negligentia, & obscura & parum sincera visa est. Ergo Martinus Bracarensis nouam collectionem ex Graecis synodis dedit, in qua facili methodo, quae clericis & laicis vtiliora videbantur, Latina dictione complexus est. Sed hoc nouo opere verbis Graecis Martinus non adhaesit, sed quae obscura videbantur, latius diduxit, alia omisit, alia mutauit, & alia ipse de suo adiecit, prout disciplinae in Hispania obtinenti vtilius esse duxit (*i*). Omnia capitula ex canonibus Orientalibus hausta ipse Martinus profitetur: &, tamen nonnulla ex synodis Hispaniensibus & Africanis depromta sunt: & sunt porro non pauca, quae vnde desumta sint, non constat.

§. X. Porro sexto saeculo in Africa Fulgentius Ferrandus, diaconus Carthaginiensis, *Breuiationem* seu *indiculum canonum* edidit, vbi vniuersam ferme canonicam disciplinam ad certos titulos redegit, singulisque titulis de vna eademque re tractantes canones indicauit, non integros retulit. Cresconius quoque Africanus episcopus in vsum ecclesiae Africanae exeunte saeculo septimo canonum nouum codicem edidit sub titulo *Concordia canonum*. Exhibet concordia ista disciplinam canonicam in certos titulos tributam, sub quibus integri canones & pontificum decretales, quae ad vnam eamdemque materiam pertinent, collocantur & disponuntur. Concordiae prae-

 fixit

(h) De hisce veteribus codicibus canonum, ecclesiae nempe Africanae, Hispaniensis & Gallicanae plura diximus in *proleg. comment. de iure canon. cap. V.* §. 26. *&* *seqq.*

(i) Hoc consilio Martinus canonibus Graecis aliquando falsam sententiam tribuit, cuius rei canon IX. Ancyranus exemplum praebet. Nimirum permittit hic canon diaconis, qui in ordinatione protestantur, se sine vxoribus viuere non posse, vxorem ducere, *propterea quod episcopus eis licentiam dederit*. At Martinus *cap. XXIX.* in contrariam sententiam canonem detorsit, quasi statuerit, non ordinari diaconum, qui testetur, se in castitate viuere non posse.

fixit Crescomius *Breuiarium canonicum*, quo veluti in tabula totius operis summaria & capita continentur.

C A P V T VI.

De iure canonico nouo eiusque codicibus.

§. I. SEquitur ius canonicum nouum, quod ineunte nono saeculo exortum, eundo sic excreuit, vt ferme totius veteris disciplinae faciem in ecclesiis Occidentis immutarit. Inualuerunt hae nouitates non expressa ecclesiae voluntate, sed hominibus nequam occasionem praebentibus, qui communi ignorantia abusi, sub larua venerandae antiquitatis ex integro conficta vulgarunt monumenta, aut genuina multis adsutis laciniis conspurcarunt. Sane initio noni saeculi in Germania, quae tum in Galliis veteri descriptione censita erat, prodiit noua canonum collectio spuriorum & interpolatorum monumentorum instructissima, cuius auctor Isidorus quidam Mercator, seu potius Peccator, vt habent vulgatae conciliorum editiones. Quis vero fuerit Isidorus iste Peccator, in tanta antiquitatum ecclesiasticarum luce adhuc ignoratur (*a*).

§. II. Fictitia monumenta a Peccatore relata maximam

(a) Medio nono saeculo credebant episcopi Gallicani, Isidorum Mercatorem esse Isidorum Hispalensem, cuius eruditio & sanctitas ea aetate magni fiebant. *Isidorus Hispalensis episcopus*, inquit Hincmarus Remensis *ep. VII. cap.* 12., *collegit cum epistolis Romanae sedis pontificum a S. Clemente vsque ad sanctum Gregorium*. Sed sordes verborum, quae aliquoties in fictitiis monumentis occurrunt, & concilia Isidoro posteriora, quae a Mercatore laudantur, aut referuntur, aperte arguunt, tanti facinoris auctorem non esse Isidorum Hispalensem, qui eo certe non processisset, vt tot spuria monumenta pararet in ecclesiasticae disciplinae perniciem.

mam partem Romanis pontificibus adscribuntur: etenim decretales pontificum a diuo Clemente ad Siricium ferme omnes sunt adulterinae: sequentium vero pontificum multae decretales sunt genuinae, inter quas tamen permultae supposititiae interiiciuntur. Sed ex ipsis genuinis decretalibus aliquas Peccator interpolauit, & adsutis laciniis conspurcauit (*b*). Fictitia vero ista monumenta ex veterum verbis & sententiis Mercator vt plurimum consarcinauit, quod indicat, eum fuisse virum, prout tempora ferebant, satis doctum. Sed ipsa veterum fragmenta in rem suam vertens aliquando interpolauit, si quando animaduertit, illa pontificibus, quorum nomen mentiebatur, non conuenire.

III. Iam vero fictitiae decretales in multis articulis exhibent disciplinam a veteri multum diuersam; at duo praecipua sunt, in quibus discrimen iuris veteris & novi continetur: quod Petrus de Marca *de C. S. & I. lib. III. cap. 6. n.* 1. obseruat: Vnum, vt nulla synodus

(b) Non conuenit inter doctos, qua ratione, quoue consilio falsus Isidorus tot fictitias decretales consarcinarit. Petrus de Marca *de C. S. & I. lib. III. cap.* 5. *n.*3. suspicatur, falsas decretales fuisse confictas ad restaurandam tum laborantem in in Galliis Romani pontificis auctoritatem. Contra Dupinus & Espenius tenent, Peccatorem falsis decretalibus spectasse ad ampliandam, conculcatis iuribus synodorum prouincialium, sedis apostolicae auctoritatem, praesertim in excutiendis & definiendis episcoporum caussis. Et vt alios mittam, Fleuryus tanti facinoris consilium id fuisse opinatur, vt episcopi & clerici accusati & oppressi, quorum tempore Mercatoris magna copia erat, maioris auctoritatis fulcro sustinerentur. Sane ipse impostor eam prouinciam in praefatione suscepisse profitetur, vt episcopis & clericis accusatis & oppressis succurreret. At si id impostor spectauit, vna opera etiam pontificis auctoritatem ampliare videtur voluisse. Qui enim vt episcopis accusatis auxilio esset, toties inclamat, non posse episcopos inconsulto pontifice damnari, nec synodos prouinciales sine eius adsensu haberi; is procul dubio videtur vna fidelia duos parietes voluisse dealbare, hoc est & episcopis accusatis auxilio esse, & pontificis iura vltra fines a patribus positos producere.

dus prouincialis episcoporum criminales caussas inconsulta sede apostolica definiat: alterum, vt nulla synodus praeter illius sedis auctoritatem celebretur: quae duo ad nauseam vsque inculcant falsae decretales. Nouitates vero, quas exhibent falsae decretales, ad solam disciplinam spectant; nam alias illae nihil rectae fidei & bonis moribus aduersum continent.

§. IV. Principio decretalibus Isidorianis multum detulerunt Gallicani antistites, veterum pontificum nomine perstricti: nec enim in summa illius aetatis ignorantia falsariam manum adgnouerunt. Sed inde iis denegarunt canonicam auctoritatem duabus rationibus: nimirum quod decretales istae non essent *in codice canonum*, Dionysiano scilicet: & quod iis per sequentes canones in multis articulis derogatum esset. Hisce rationibus Gallicani antistites Romanis pontificibus, falsas decretales propugnantibus (c), restitere, quod experientia edocti erant, nouarum decretalium admissione iura episcoporum periclitari, in primis vero non posse synodos prouinciales inconsulta sede apostolica episcopos deponere, nec aliquod concilium sine consensu pontificis posse celebrari. Sed deinceps perturbato statu ciuitatis Gallicani antistites in synodo Remensi anno IↃCCCCXCII. celebrata in caussa Arnulphi archiepiscopi falsarum decretalium auctoritatem adgnouerunt: & falsus Isidorus in omnes Occidentis ecclesias penetrauit, vbi eius putidae merces tamquam genuinae receptae sunt. Et ita in multis articulis mutata ecclesiastica disciplina & inuersa episcoporum iura. V. Coustant. *praef. in epist. Roman. pontif. n.*157. Verum in ecclesiam Orientalem putidae Isidorianae merces non intrarunt.

§. V. Impostura falsi Isidori per multa saecula latuit; sed

(c) Quamuis Nicolaus papa falsas decretales contra episcopos Gallicanos tuendas susceperit; tamen certum est, eas insciis pontificibus fuisse consarcinatas. Sane aetate Leonis IV., qui anno IↃCCCXLVII. ad Petri cathedram euasit, ignotae erant Romae falsae decretales, *can.* 1. *D.* 20. Et si illas Nicolaus papa graui scripta epistola propugnarit, *can.* 1. *D.*19., id bona fide fecit, quod crederet genuinas esse.

sed vbi studia bonarum artium in Occidente nouam faciem induerunt, sensim detecta est (*d*), conuenitque hodie inter criticos, Isidorianas decretales omnino esse supposititias. Et quamuis Franc. Turrianus in iis tuendis eruditionem suam demonstrauerit; non tamen obtinuit, vt in suam sententiam aliquis eruditorum iret. Contra eum scripsit improbum opus Dauid Blondellus Caluinianus, cui nomen fecit *Pseudo-Isidorus & Turrianus vapulantes.* Detecta quidem est impostura, at non simul sublata, quae inde emersit, disciplina (*e*). Illud interim verum est, detecto Mercatore nihil de dignitate Romanae sedis decessisse; legitima enim pontificis iura non tali auxilio indigent, non defensoribus istis.

§. VI. Argumenta autem, quae demonstrant, decretales Siricio antiquiores, opera Mercatoris in scenam productas, esse supposititias, tam aperta sunt, vt mirum sit, imposturam tamdiu latere potuisse. Sane earum non meminerunt octo priores synodi oecumenicae, non ipsi Romani pontifices octo priorum saeculorum, non Hieronymus aliique veteres patres, non Dionysius Exiguus, qui superiorum Romanorum pontificum decreta, qua valuit cura

(d) Circa tempus concilii Basileensis Cardinalis Cusanus *de concord. cath. lib. III. cap.* 2. nonnullas Siricio antiquiores decretales ita exagitauit, vt ceteras omnes redderet suspectas. Inde post Georgium Cassandrum multi ex catholicis imposturam adgnouerunt, & alii magnis argumentis impugnarunt, in primis Antonius Contius, vt mittam Baronium aliosque, qui saltem vt suspectas traduxerunt. Interim vero quum permulti catholici in controuersiis cum Lutheranis & Caluinianis ad decretales Siricio antiquiores prouocarent; atque haeretici responderent, eas esse figmentum Mercatoris ad augendam summi pontificis potentiam excogitatum; diligentius in illas inquisitum est, & tandem communi eruditorum calculo conclusum, pseudepigraphas esse & adulterinas & posteriore aetate consarcinatas.

(e) Dum critici ad apocrypha ablegant Siricio antiquiores decretales, id tantum de relatis a Mercatore intelligunt: nam & primi pontifices multas decretales reapse scripserunt, illas nempe, quas veteres scriptores meminerunt, aut alias constet esse genuinas.

curà & diligentia, collegit, nec quisquam alius ante nonum saeculum scriptor. Porro decretales istae vbique exhibent suppositionis indicia: scripturam sacram laudant ex Hieronymi versione: habent sententias ex C. Theodosiano & Iustiniani constitutionibus desumtas: & ex fragmentis veterum scriptorum, qui post Siricium floruerunt, aperte apparent consarcinatae. Item de rebus & statu eorum temporum, quibus scriptae circumferuntur, ne vnum quidem verbum habent: contraria continent antiquis canonibus: & omnes eodem stilo, eoque barbaro, qui primis ecclesiae saeculis minime conuenit, exaratae sunt. Paucis. Antiquiorum pontificum nomen tantum praeferunt: cetera posteriorem redolent aetatem. V. Nat. Alexandr. *diss.XXI. in 1. saecul.* & Petr. Coustant. *praef. in epist. Roman. pontif. n. CLIX. seqq.* (f).

§. VII. Ad ius canonicum nouum spectant regum Francorum *Capitularia*, quae erant leges in comitiis regni conditae, ad reipublicae & ecclesiae regimen pertinentes; dictaeque sunt *capitularia*, quod per capitula seu capita erant digestae. Comitia regni ex episcopis, comitibus & aliis regni ordinibus constabant. Verum in iis, quae spectabant res mere spirituales, laici, qui in hisce synodis intererant, partem non habebant: nam ad res spirituales statuendas, seorsum a ceteris ordinibus episcopi & abbates conueniebant, quod tradit Hincmarus Remensis *ep. III, cap.* 35. Condita ab episcopis de rebus ecclesiasticis capitularia, inde principis auctoritate confirmabantur; atque ita vim nomo-canonis adquirebant. Obtinuit capitularium auctoritas & in Gallia & in Italia. V.Steph.Balut. *praef. in capitul.* Studio Ansegisi abbatis & Benedicti Leuitae capitularia praesertim Caroli M. & Ludouici Pii nono saeculo in septem libros abierunt, quorum priores quatuor

(f) Ex eadem officina, qua falsae decretales, videntur prodiisse capitula, quae sub Hadriani papae nomine ad Angilramnum episcopum Metensem data sunt, quod Ballerinii fratres *de veterib. collectionib. canon. par. III. cap.6.* docent. Saltem ex falsis decretalibus desumta sunt.

tuor Ansegiso, reliqui tres Benedicto debentur: quibus inde quatuor appendices accesserunt.

§.VIII. Post editas falsas decretales multi condiderunt canonum collectiones. Et in primis Regino monachus Benedictinus in vsum Germanorum, Burchardus vero in vsum ecclesiae Wormatiensis per materias canones collegerunt (g). Item exeunte saeculo vndecimo Iuo Carnotensis, vir pietate & peritia canonum insignis, duas edidit collectiones per materias, quarum vnam ampliorem vulgo dicunt *Decretum Iuonis*, alteram breuiorem ipse auctor *Panormiam* appellauit. Qui ex genio Latini sermonis *Pannomiam* potius appellatam voluissent (h), ad saeculi ruditatem non attendunt.

§. IX. Fuerunt & alii, qui post mentitum Isidorum canonibus colligendis vacarunt (i), sed, iis omissis, transeamus ad codices, qui a multis saeculis receptum ius canonicum exhibent. Et hi quidem codices sunt numero quinque, *Decretum Gratiani*, *Decretales Gregorii IX.*, *Sextus*

(g) Nomen Burchardi Itali & Galli in *Brochardum* deflexerunt: & inde factum, vt quae ex eo in compilationem Gregorianam dimanarunt, tamquam ex *Brochardo* vel *Brocardico* proponantur.

(h) Scilicet *Panormia* vox ibrida est, vtpote quae ex Graeca & Latina voce coalescit: & voces ibridae Latinis auribus sunt ignotae.

(i) Generatim de canonum collectionibus, quae post Mercatorem ad Gratianum vsque emerserunt, siue editae, siue ineditae sint, obseruarunt viri docti, eas nihil aliud continere, quam antiquarum collectionum capita, alio tamen ordine disposita, & modo breuius, modo fusius expressa, & plus minus apocryphis monumentis abundare, tantumque de nouo exhibere canones, qui cuiusque collectoris aetati respondenr. Sic erant huius mediae aetatis homines comparati, vt alieno scribere & cogitare ingenio, quam suo mallent: quod Petrus Coustantius *praef. ad epist. Romanor. pontific.* recte obseruat. Illud magis dolendum, quod nouis suis elucubrationibus nouos errores addiderunt, & canonicam disciplinam fecerunt implicatiorem. Ceterum eiusmodi omnes mediae aetatis ante Gratianum collectiones Ballarinii fratres *de veterib. collect. canon.* enarrant.

tus decretalium, *Clementinae* & *Extrauagantes*. Vt a primo exordiar, Gratianus monachus Benedictinus circa saeculi decimi secundi medium nouam noua methodo edidit canonum collectionem; sane non meros canones collegit, quod hactenus reliqui collectores fecerant, sed ad certas propositas materias & quaestiones in vtramque partem canones aliaque veterum fragmenta, quae inter se contraria videbantur, congessit, eaque adiectis propriis obseruationibus in concordiam studuit reuocare. Hinc factum nomen operi *Concordia discordantium canonum*, quamvis vulgo *Decretum Gratiani* dici soleat.

§. X. Iam Concordiam suam in tres partes Gratianus partitus est, quarum primam personis, alteram iudiciis, tertiam rebus ecclesiasticis addixit. Quae partitio non est improbanda: sed dum particularia persequitur, adeo confusione laborat, vt qui quaerit in Gratiano ordinem, venetur in siluis delphinos, in fluctibus apros, quod Io. Molinaeus recte videtur obseruasse (*k*). Primam & tertiam partem Gratianus tribuit in distinctiones, quod ferme adhibitis distinctionibus canones in concordiam reuocare studeat; tertiam vero, vt a prima distingueret, *de consecratione* inscripsit: secundam vero partem diuisit in *caussas*, seu species, vnde varias elicit quaestiones, quibus canones subnectit.

§. XI. Fragmenta ad hoc opus consarcinandum Gratiano suppeditarunt sacra scriptura, canones omnis generis conciliorum, decretales pontificum & genuinae & suppostitiae, sanctorum patrum sententiae, & libri iuris ciuilis: in quibus omnibus colligendis autographa de more saeculi non consuluit, sed ex antiquioribus collectionibus sua vt plurimum compilauit. Ex his fragmentis multa sub *Paleae* inscriptione referuntur, de cuius epigraphes

(K) Ordinem praesertim Gratianus interrumpit frequentibus digressionibus, quibus leui quadam occasione suborta interrumpitur proposita materia, adeo vt Gratianea Concordia a proposito perpetua discordia videatur. V. Berard. *praef. in Grat. canones obs. IX.*

graphes ratione non idem omnibus. Sed illud ad veritatem propius accedit, paleas esse adiectiones posteriori manu factas. Espen. *differt. prooem. in decret. Gratiani cap. IV.* Sane obseruant Romani correctores, in vetustis Gratiani exemplaribus paucas admodum paleas, nec omnes in omnibus, nec eodem ordine reperiri; & in vetusto quodam codice in margine appictas exstare.

§. XII. In compilandis fragmentis illis innumera peccata Gratianus admisit. Passim monumenta supposititia exhibuit, genuina non recte retulit, nec suis auctoribus tribuit: saepe peccauit in nominibus propriis: saepe pro integris sententiis summas & breuiationes retulit: Graecorum fragmenta siue canones ex variis versionibus, quasi essent diuersorum auctorum, exhibuit: multa interpolauit, mutilauit, addidit, in partes dissecuit, corrupit. V. Anton. August. *lib. I. de emendatione Gratiani dial. 1.* & Douiat. *lib. IV. praenot. cap. 2.* (*l*). Erat nimirum Gratianus antiquitatum ecclesiasticarum imperitus, & criticen de more saeculi ignorabat. Et quae compilauit, fragmenta non ex autographis, sed ex aliorum collectorum Mercatoris, Burchardi, Iuonis & similium lacunis excerpsit; atque adeo aliorum errata omnia adoptauit praeter illa, quae ipse addidit.

§ XIII.

(l) Errata ista omnia spectant ad historiam & antiquitatem, res nempe facti, in quibus discernendis peritia antiquitatis & artis criticae necessaria est. At sunt multa in opere Gratiani, quae fidei doctrinae & regulis morum videntur aduersari. Exempla prostant in *pr. D. XIII. & can. 2. C. 19. q. 2.* praesertim vero in *D. 1. de poenit.*, vbi postquam quaesiuit, vtrum sola cordis contritione peccata remittantur, an praeterea necessaria sit peccatorum confessio sacerdoti facienda, in medium adductis pluribus patrum fragmentis concludit, liberum cuique esse, cui velit ex his duabus opinionibus adhaerere; nam vtraque fautores habet sapientes & religiosos viros. Aduersatur doctrina ista scripturarum testimoniis & constanti patrum traditioni, quae ad peccatorum post baptismum remissionem etiam confessionem necessariam edicunt. At non propterea Gratianus haeresis arguendus, vtpote qui imprudentia, non malitia in huiusmodi rebus lapsus videtur.

§.XIII. Quamuis autem tot erroribus Concordia Gratiani referta esset; tamen eam statim editam, posthabitis aliorum collectionibus, plausibiliter & scholae & fora receperunt. Hinc Gratianus κατ' ἐξοχὴν *magister* dictus; & qui eius farraginem praelegebant, *bacillarii* appellati, a baculo nempe, seu *bacillo*, quo, veluti quodam doctrinae haud vulgaris indicio, donabantur. Ipsi Romani pontifices etiam ex Gratiano canones laudabant, & inde caussarum petebant decisiones. Placuit Gratianus propter scholasticam in vtramque partem tractandi methodum, quae ea aetate vsurpabatur, & propter addita ratiocinia, quibus discordantes canones conciliare videbatur. Nam qui eum praecesserant, collectores negotium lectoribus faciebant, tantum exhibentes alia aliis congesta, sibique aduersantia monumenta.

§. XIV. Quoniam vero indignum videbatur, vt vndique receptissimum opus adeo conspurcatum haberetur, de eo emendando cogitatum est. Primi ad Gratiani emendationem animum adiecerunt Antonius Contius iurisconsultus & Antonius Demochares Parisiensis theologus. Inde idem opus emendandum susceperunt Romani pontifices, qui selectissimis viris tantam prouinciam demandarunt, qui *Romani correctores* vulgo dici solent. Opus sub Pio IV. susceptum, sub Pio V. continuatum, & tandem sub Gregorio XIII. absolutum fuit. Verum Romana ista emendatio non omnino viris doctis adrisit: quod correctores saepe mutarint inscriptiones, textui quandoque addiderint, quandoque detraxerint; quorum omnium etsi in adiectis notis aliquando rationes explicuerint; saepe tamen in genere monuerunt, quod aliquid mutatum esset, & aliquando nullam addiderunt admonitionem: quo factum, vt incerti lectores sint, an sint genuina Gratiani, quae modo legunt. V. Espen. *diss. in Grat. cap.II.* §.5. Quid quod intacta relicta est falsarum decretalium prouincia? Eodem ferme tempore, quo Romani correctores Gratianum emendabant, eidem operi curas suas impendebat vir summus Ant. Augustinus, qui ea de re dialogos *de emendatione Gratiani* duobus libris comprehensos composuit. Accesserunt inde Balutius & Espenius, & nouissime Berardus: sed adhuc multa restant emendanda.

§.XV.

§. XV. Iam Concordia Gratiani, vtpote priuata auctoritate collecta, origine sua vim iuris canonici non habet; nec pontifices ei vmquam vim canonicam conciliarunt (*m*). Quapropter Ant. Augustinus aliique pro contentis in Gratiani opere hanc tradunt regulam, *fragmenta Gratiani eam vim habent in decreto, quam haberent extra decretum*. Sed generalis Gratiani receptio si non vim canonicam, multam tamen auctoritatem eius fragmentis conciliasse videtur (*n*). Et parum abest, quin dicam, eadem fata habuisse Gratianum, quae iuri Romano contigerunt, quod vbi veluti postliminio reuocatum est, nulla publica auctoritate, sed tantum vsu in plerisque Europae regnis obtinuit. Illud interim certum est, ad disciplinae mutationem multum Gratianum contulisse; nam recepto eius opere falsae decretales praesertim obtinuerunt: nouumque etiam ius ex ipsis Gratiani interpolationibus & distinctionibus exortum.

§. XVI. Post Gratianum ius canonicum nouum magis magisque se explicuit; noua enim disciplina nouas regulas postulabat; & reapse Romani pontifices de rebus nouis frequentes emittere coeperunt decretales (*o*). Ex his de-

(m) Et sane errant, qui docent, Concordiam Gratiani a Romanis pontificibus Eugenio III. & Gregorio XIII. fuisse receptam & vi canonica donatam: qua de re pluribus diximus in *proleg. comment. de iure canon. cap. VII.* §. 15.

(n) Quaecumque Gratiano auctoritas ex vsu accesserit, spectauit tantum ea capita, quae ecclesiae doctrinae & bonis moribus erant consentanea, non item errores siue in fide, siue in morum regulis, quibus vsu nullum pondus conciliari potuit.

(o) Caussae, vnde iuris noui tot regulae emerserunt, ex Petri de Marca *de C. S. & I. lib. III. cap. 6. n.4.* recensione hae sunt. Principio iudiciaria potestas in plerisque caussis iudicandis a synodis prouincialibus in pontifices translata, & sollemnis iudiciorum ordo, qui contra veterem simplicitatem formulis actionum & tritura forensi fuit obstrictus & inuolutus, nouas multasque pararunt constitutiones, quibus res, quae apud pontificem erant disceptandae, & modus disceptandi praescriberentur. Vberem quoque nouis canonibus & decretalibus materiam suppeditauit beneficiorum collatio ab ordinatione seiuncta, vt & no-

decretalibus aliisque canonibus partim priuatis curis, partim legitima pontificum auctoritate plures compositae collectiones, quarum quinque sunt celebriores. V. Douiat. *praenot. lib. IV. cap.26.* Quae quidem quinque collectiones apud veteres interpretes aut nomine *primae*, *secundae*, *tertiae*, *quartae*, *quintae compilationis*, aut nomine libri *primi*, *secundi*, *tertii*, *quarti*, *quinti* laudari solent. Earum primas quatuor Antonius Augustinus, quintam Innocentius Cironius euulgauit.

§. XVII.

---

va de poenitentiis & matrimoniis disciplina. Item multiplicatae per Europam nouae monachorum & religiosorum familiae, iisque, vt & collegiis canonicorum, indultae a potestate ordinariorum exemriones, ab antiquis diuersas pepererunt regulas, variasque caussarum figuras pontificibus decidendas proposuerunt.

His caussis ab archiepiscopo vere illustrissimo adlatis duas aut tres alias subiiciemus, vnde emanarunt tot canones & decretales, quibus aut leges ciuiles abrogantur, aut alias legum sententiae, seu glossatorum placita confirmantur. Et primo quidem peccati cognitio a foro interno ad forum externum a pontificibus traducta nouos inuexit canones & decretales ad peccati materiam amputandam, seu ad ius aequius inducendum: cuius generis sunt canones de vsucapionibus & praescriptionibus. Porro conditae sunt decretales ad iuris ciuilis emendationem, si quando illud a lege diuina recedere videretur: quo spectat Alexandri III. decretalis in *cap.* 10. *ex. de testamentis*, vbi tollitur sollemnitas septem, aut quinque testium in testamentis & aliis vltimis voluntatibus necessaria, quod iuris ciuilis dispositio a lege diuina, duos tantum testes requirente, recederet. Emissae quoque decretales ad iuris ciuilis nodos & controuersias decidendas. Nimirum vbi ius ciuile in Bononiensi & aliis scholis explicari coeptum est, multae de eius intelligentia emerserunt controuersiae, quas pontifices veluti pro iure suo, siue ab aliis consulti, siue incidentes decidendas sibi sumserunt. Et hinc ius nouum a mente iuris Romani, vt plurimum alienum, emersit: nam pontifices maximi eiusmodi controuersias dirimentes, non tam ex ipsis fontibus, quam ex glossis, quae magnae erant auctoritatis, plerumque decisiones hauriebant suas: quod Cuiacius, Ianus a Costa aliique obseruarunt. Et quis nescit, quot & quales fuerint in interpretando iure ciuili glossatorum errores?

§. XVII. Iam ex tot decretalium codicibus, quin etiam ex nonnullis sibi inuicem aduersis decretalibus nata confusio, excitatumque fuit noui codicis desiderium, quo breuius & per omnia sibi cohaerens ius complecteretur. Quapropter Gregorius IX. anno CIↃCCXXVII. pontifex creatus opera vsus Raymundi Pennafortiensis ex quinque exstantibus decretalium codicibus & aliis extrauagantibus & propriis constitutionibus nouum codicem in quinque libros tributum euulgauit sub titulo *Decretalium Gregorii IX. papae compilatio* (p). Sed non omnes & integras decretales continet compilatio ista; nam pontifex Raymundo mandauit, vt ex decretalibus, quas compilabat, *resecaret superflua*. Hinc factum, vt decretales hoc codice comprehensae saepe obscurae sint; nam Raymundus, qui iudicio Antonii Contii imperitior erat Triboniano, interdum pro superfluis abscidit vtilia.

§. XVIII. Post editas Gregorianas decretales diu cessatum a nouis collectionibus; nouellae enim constitutiones, quae in diem edebantur, statim singulis, ad quos pertinebant, decretalium titulis adnecti solebant. Sed Bonifacius VIII. ex canonibus duorum conciliorum generalium Lugdunensium, quorum primum sub Innocentio IV., alterum sub Gregorio X. celebratum est, & ex aliorum pontificum post Gregorium IX. decretalibus & propriis constitutionibus nouum codicem confecit. Decretales vero huic nouo codici insertae veluti ex integro

(p) Haec collectionis Gregorianae inscriptio a puriore latinitate non abhorret. Scilicet *compilare* est plures diuersi generis res in vnum cogere seu coaceruare: & Raymundus decretales & canones ex quinque exstantibus collectionibus decerpsit, & in vnum librum compilauit.

Factum vero est nomen Compilationi Gregorianae a decretalibus, parte nempe potiore operis, qua pontificum decretales exhibentur. Sane apud Gregorium etiam capita ex sacra scriptura, ex canonibus apostolorum & multorum conciliorum, item ex patribus & aliis auctoribus petita occurrunt. Verum capita ex decretalibus pontificum depromta ferme duplo plus numerum ceterorum capitum superant.

compositae sunt; idque compositores ipsius summi pontificis mandato perfecerunt. Dolendum interim, quod in multis scire non licet, quae fuerint decretalium istarum genuinae sententiae; non enim exstant autographa; at interpolationes a Raymundo factae (quod exstant quinque decretalium codices, vnde sua Raymundus decerpsit) pro maxima parte innotescunt. Quinque libris constat haec Bonifacii collectio, non secus ac Gregoriana, & auctoritate pontificia emissa est sub nomine *Sexti decretalium*, quod tamquam sextus liber quinque Gregorianis accederet.

§. XIX. Sequuntur *Clementinae*, quae est collectio continens concilii generalis Viennensis canones & Clementis V. decretales. Compositus ipsius Clementis auctoritate fuit codex iste, eumque pontifex sub nomine *Septimi decretalium* vulgare destinauerat; sed morte praeuentus est, & ita confectum codicem Ioannes XXII. sub nomine *Clementinarum* anno CIↃCCCXVII. probauit, & in publicum emisit. Canones & decretales huic codici etiam interpolati & mutati ex ipsius Clementis mandato videntur inserti, quod vulgatae glossae auctor narrat (q).

§. XX. Demum vltima iuris canonici noui pars duabus *Extrauagantium* collectionibus continetur, quarum prima continet Ioannis XXII. viginti constitutiones; altera continet plurium pontificum ab Vrbano IV. ad Sixtum IV. decretales: & hinc sub nomine *Extrauagantium communium* indigitatur. Neutra harum collectionum pontificia auctoritate suscepta aut probata prodiit: atque hinc dictae *Extrauagantes*, quasi iis comprehensae constitutiones extra iuris corpus vagarentur. Sed inde vsu receptae antiquum *Extrauagantium* nomen retinuerunt.

§. XXI. Iam quinque enarrati codices, Gregorianus nempe, Sextus decretalium, Clementinae & duae Extra-

va-

(q) Ex sententia glossae *in prooem. Clementin.* ideo compositores constitutiones concilii Viennensis maximam partem mutarunt & interpolarunt, quia patuit, *aliquas ex illis inepte, aliquas prolixe, aliquas defectiue compositas, aliquas etiam non expedire.*

vagantium collectiones in Occidentis ecclesiis velut loco iuris canonici communis habentur, quo ecclesiastica regitur disciplina. Etenim Gregorius IX., Bonifacius VIII. & Ioannes XXII., qui decretalium Compilationem, Sextum decretalium & Clementinas ediderunt, codices suos vi canonica auxerunt, & in foris & scholis valere iusserunt: & quae auctoritas origine sua defuit duabus Extravagantium collectionibus, ea per receptionem & vsum conciliata est (r). Tum vero canones & decretales noui iuris in ecclesiis Occidentis obligant, si recentiora ecclesiastica statuta, peculiares mores & publicae leges non adversantur: canonibus enim posterioribus & contrariis moribus antiquiores canones abrogantur & desuescunt, & legibus publicis statuta politia aut numquam aliquibus decretalibus locum fecit, aut eas temporis lapsu reiecit.

§. XXII. Quin tanta fuit iuris canonici noui auctoritas, vt canones & decretales, quibus negotia ciuilia diriguntur, etiam in foro ciuili in multis articulis obtinuerint, & legibus ciuilibus, quae contrarium statuebant, praelatae sint. Scilicet eiusmodi constitutiones saepe ad euitanda peccata editae videbantur, saepe etiam de rebus indifferentibus statuunt (s). Primi generis decretales ea summa

---

(r) Scriptores Galli post glossographum ad *cap. 16. de elect. in 6.* docent, Sextum decretalium in Gallia non fuisse receptum, idque ob grauissima diffidia, quae inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum Regem intercesserunt. Sed Io. Douiatius *praenot. lib. IV. cap. 24. n. 7.* tradit, parem in Gallia esse auctoritatem Sexti decretalium & Gregorianae Compilationis, quatenus scilicet cum regiis iuribus & constitutionibus & libertatibus ecclesiae Gallicanae constitutiones eo libro comprehensae non pugnant.

(s) Canones & decretales pontificum, quibus siue ad euitanda peccata, siue ad ius aequum inducendum leges ciuiles corriguntur, veluti dominatum sapientes & ad euertendam principum iurisdictionem editas Io. Petrus de Ferrariis saeculo decimo quarto exeunte in *praxi aurea* exagitauit: quam sententiam alii, in primis Iustus Henningius Boehmerus *iur. eccles. lib. I. tit. 2. §. 38. & seqq.*, amplexi sunt. Verum haec sine ratione dicta videntur; nam huius generis canones & decreta-

ma ratione legibus ciuilibus praelatae sunt, quod peccati occasio euitari deberet. Et inde nata practicorum regula: *seruandum esse ius canonicum, quoties agitur de peccato vitando*. Omnibus de re ciuili canonibus & decretalibus supra leges ciuiles auctoritatem conciliauit aequitas, quam neglectis iuris ciuilis apicibus, in iis contineri interpretes putabant: eoque multum etiam contulit opinio illa, quae habebat, a spirituali pendere ciuilem potestatem.

C A P V T VII.

De iure canonico nouissimo.

§. I. Reliquum modo est *ius canonicum nouissimum*, quo nomine intelligimus regulas omnes de moribus christianorum componendis & ecclesiastica disciplina, quae post euulgatas canonum & decretalium collectiones hodierno corpore iuris canonici comprehensas conditae sunt. Quae quidem regulae in plerisque articulis a simplicitate veterum canonum recedunt. Referri vero possunt ad quatuor summa capita, canones nempe conciliorum, decretales summorum pontificum, regulas Romanae cancellariae, & pacta conuenta inter pontifices & reges seu nationes, quae *concordata* dici solent.

§. II. Exortis & receptis falsis decretalibus ecclesiastica disciplina in diem lapsa est, induitque in pluribus articulis formam a veteri multum diuersam; at postquam pontifices Auenione sedere coeperunt, & multo magis in schismate Auenionensi, quod anno CIƆCCCLXXVIII. erupit, & longo

les nullum dominatum sapiunt, tantumque videntur prodiisse ad peccati occasionem tollendam, aut ad ius aequius inducendum: quod exemplo canonum de praescriptionibus facile posset demonstrari. Quamuis alia fortasse inquisitio erit, si quaeratur, num ex regulis ciuilis sapientiae eiusmodi regulae scriptae fuerint: qua de re egimus in *proleg. comment. de iure canon. cap. IX.* §. 2.

& longo tempore Dei ecclesiam vexauit, vltimum veluti exitium passa est. Dissidentes pontifices in summa aemulatione partes suas augere studentes, vitia suorum dissimularunt, canonum omnino eneruarunt vim tot priuilegiis & indulgentiis ab eorum obseruantia concessis: quin quum mutuis diris & exsecrationibus seipsos deuouerent, censuras ecclesiasticas verterunt in ludibrium. Ecclesiae vnitas tandem in synodo Constantiensi redintegrata est: at ecclesiastica disciplina, etsi reformari deberet, & reformatio bonorum omnium voto expeteretur, corrupta & in statu suo iacuit.

§. III. Dum disciplinae corruptione & malis clericorum moribus ecclesia laborabat, in scenam prodiit Martinus Lutherus, qui obtentu repurgandae ecclesiae, eam miseris modis dilacerauit. Tempestas ista ab ecclesiae catholicae communione bonam Germaniae partem & regiones septemtrionales auulsit, & aliquot alias prouincias a contagione non prorsus immunes reliquit. Tot tantique exciti rumores catholicos excusserunt, vt serio ad solida studia, & ad morum & disciplinae emendationem converterentur. Relictis inanibus verborum formulis & sophismatis, intermissa sacrae scripturae, antiquitatum ecclesiasticarum & linguarum studia resumta sunt (a). Hinc non tantum fides a sophismatis defensa, verum etiam perspecta vetus ecclesiae disciplina, & detectae omnium abusionum origines & occasiones.

§. IV. Ad excitos rumores compescendos & ad doctrinae christianae confirmationem concilium Tridentinum, licet aliquanto tardius, quam opus erat, a Paullo III. summo pontifice indicitur, & non sine turbis & interruptionibus celebratur. Res fidei magna libertate & tractatae & definitae: at quae pertinebant ad disciplinam & morum emendationem, non sine partium studiis venti-

 latae.

(a) Quo tempore haeresis Lutherana erupit, semina litterarum & bonarum artium in Italia iacta erant, & in diem progrediebantur longius; at necessitas tuendae religionis studia fecit acriora, & a rebus profanis etiam ad sacras animos convertit.

latae. Et quamuis ex omnium voto disciplina reformata non fuerit; tamen multa decreta edita sunt, quibus plures ex veteribus canonibus renouati, episcoporum potestas aliquatenus restituta, multa priuilegia reiecta, exemtiones restrictae (*b*). Temporis dura conditio non permisit integram disciplinae reformationem, quae non vnius, sed plurium conciliorum opus erat. Post concilium Tridentinum plures in catholicis prouinciis synodi celebratae sunt ad disciplinae instaurationem & decretorum Tridentinorum exsecutionem, inter quas eminent Mediolanenses a S. Carolo habitae.

§.V. Fidei regulae in concilio Tridentino editae in catholicis prouinciis, vt par erat, omnes admissae & probatae sunt; at decreta, quae spectant ad disciplinae instaurationem, aut non publicata, aut si publicata, non omnia recepta, quod regiis iuribus, ecclesiarum moribus & iuribus populorum multa aduersa continerent. In Gallia decreta ista non fuerunt vmquam auctoritate regis probata aut publicata. In Germania praelati & principes catholici disciplinae decreta receperunt, sed saluis suarum prouinciarum & imperii Germanici iuribus, saluis item pactis conuentis inter Nicolaum v. pontificem & Fridericum III. imperatorem & nonnullos alios principes. Et in Hispania, Belgio, regno Apuliae & in aliis Regis Catholici prouinciis publicata quidem sunt Regis Philippi II. auctoritate decreta disciplinae, verum ea moderatione, vt nullius vsus essent quae

(b) Non desunt, qui tenent, in concilio Tridentino episcoporum potestatem depressam potius, quam exaltatam: quod constare aiunt praesertim ex decretis illis reformationis, quibus episcopis conceditur, vt *tamquam delegati sedis apostolicae* procedant. Verum vbi priuilegia & exemtiones ab episcoporum potestate omnino aboleri arduum & difficile visum fuit, inter contraria studia excogitatum est eurema, quo, saluis exemtionibus, episcopi saltem potestate delegata in monachos aliosque exemtos augerentur. Salutarem formulam Sebastianus Pighinus, vnus ex Rotae Romanae auditoribus, sugessit, teste Paullo Veneto *hist. conc. Trid. lib. II. n. 26.* Ita veluti restituta episcoporum potestas in exemtos, quamuis e re ecclesiastica magis fuisset, priuilegia & exemtiones omniuo aboleri.

quae regia iura & vasallorum laederent (c). Hinc in regnis Regi catholico subiectis passim a magistratibus & regiis censoribus adnotata capita, quae ex sententia Regis admissa & probata non erant. Ea capita apud nos Franciscus Villanus, cancellariae regens, recensuit (d): qua de re auctor *historiae ciuilis regni Neapolit. lib. XXXIII. cap.* 3. multa congessit.

§. VI. Maxima pars iuris canonici nouissimi in decretalibus pontificum continetur. Nimirum pontifices vestigia suorum decessorum sequentes, pro re nata varias ediderunt constitutiones, vel edicentes ad ecclesiae regimen, vel de facto consulti respondentes: quae *bullae* nomine a sigillis, quibus donatae erant, dici consueuerunt (e). Nouis pontificibus nouas semper addentibus constitutiones, adeo bullae nouissimi iuris excreuerunt, vt numero longe vin-

(c) Limitatio ista publicationi concilii addita non est; nam in ecclesiae venerationem placuit Regi in proponendo populis concilio nihil quidquam excipi.

(d) Recensuit quidem Villanus capita Tridentinae reformationis, quae regiis iuribus & praerogatiuis subditorum aduersabantur, sed non omnia, etsi ea de re duas recensiones ediderit. Verum ex sententia Regis non tantum adnotata capita, sed generaliter quae regiis iuribus aduersa erant, admissa non censentur; etsi aliquot ex non adnotatis capitibus auctoritas per vsum conciliata videatur. In capitibus vero adnotatis & non admissis, reiectio videtur spectasse non integra capita, sed tantum eas particulas, quae regiis iuribus & praerogatiuis subditorum aduersabantur. Nos non recepta capita suis locis, prout se dabit occasio, proponemus.

(e) Apud Latinos *bulla* id proprie est, quod instar pilae in aquis intumescit & cito disrumpitur. Et hinc quae apud Romanos ex collo praetextatorum & triumphantium in pectus incumbebant insignia, quod extuberanti forma essent elaborata, *bullae*, indice Vossio, fuerunt nuncupata. Inde imperatorum sigilla etiam bullae dicta sunt, vel quod extuberantibus essent iconibus, vel quod diplomatis, vt olim bullae collo Romanorum, appenderentur. Bullarum seu sigillorum vsus etiam a Romanis pontificibus receptus est, eaeque, quo de genuinitate constaret, decretalibus appensae ipsis decretalibus nomen dederunt.

vincant ipſas decretales receptis codicibus comprehenſas. Spectant bullae iſtae vel ad fidem, vel ad diſciplinam, & quandoque etiam de rebus temporalibus diſponunt. Sed iſtae nouiſſimi iuris bullae tum demum obligant in chriſtianis prouinciis, ſi ex ciuilis poteſtatis adſenſu publicatae & receptae ſint.

§. VII. Ex canonibus & decretalibus ad ius eccleſiaſticum nouiſſimum pertinentibus nulla eccleſiae auctoritate compilatio compoſita & publicata eſt, licet e re chriſtiana fuiſſet, codicem concinnari, qui canones & neceſſarias conſtitutiones exhiberet. Verum non defuerunt, qui priuata induſtria vel ſecundum materias, vel temporis conſequentiam ex canonibus iuris nouiſſimi codices coagmentarent. Et prodiit ſane opera Petri Matthaei *liber ſeptimus decretalium*, quaſi qui quinque libris Gregorianis & Sexto Bonifacii VIII. accederet (*f*): & ſtudiis Laërtii & Angeli Cherubini, itemque Angeli a Lantuſca & Ioanne Paullo a Roma *Bullarium* Romanum compoſitum eſt, quo temporis ordine bullae praeſertim recentiorum pontificum exhibentur (*g*).

§. VIII.

(f) Septimus decretalium a Petro Matthaeo compoſitus, conſtat decretalibus, quas ſummi pontifices a Sixto IV. ad Sixtum V. ediderunt. Haec collectio, non ſecus ac antecedentes, etiam in quinque libros diuiditur, ſed in titulorum ordine ab anterioribus collectionibus recedit, & nouos magno numero titulos exhibet. Monent viri docti, Matthaeum in conſcribendo hoc libro, nullum habuiſſe delectum, vtilia praetermiſiſſe & collegiſſe minus neceſſaria. V. Douiat. *praenot. lib. IV. cap.26. n.* 3. Eum vero librum Lugdunenſes bibliopolae anno CIƆIƆCLXI. poſt Extrauagantes communes ediderunt.

(g) *Bullarium* collectio decretalium eſt ſecundum temporis ordinem digeſta. Eius primus auctor Laërtius Cherubinus Romanus iuriſconſultus, qui decretales pontificum, quas inuenire potuit, a Leone M. vſque ad Sixtum V. collegit, perfectumque opus *Bullarii* titulo donauit, & ſub auſpiciis Sixti V. anno CIƆIƆLXXXVI. in lucem emiſit. Inde ſecundis curis Laërtius in eamdem rem incubuit, & alias bene multas decretales adiecit, & Paullo V. pontifici obtulit. In his curis Laërtio ſucceſſit filius Angelus Maria Cherubinus, monachus Caſinenſis, qui mul-

§. VIII. Iuris canonici nouiſſimi partem etiam *regulae Romanae cancellariae* conſtituere dicuntur. Sunt regulae iſtae edicta quaedam pontificia, quibus officiales ad expediendas litteras in cancellaria ſecundum ſupplicantium varias formas inſtituuntur, reſeruationes beneficiorum continentur, & res iudiciales ordinantur. Regulae cancellariae omnes, prout nunc habentur, ſunt duae ſupra ſeptuaginta, eaeque ſenſim conditae ſunt, pluresque pontifices adgnoſcunt auctores: quin immo in aliorum regulis aut mutarunt aliquid, aut addiderunt ſucceſſores (*h*). Non ſunt perpetuae, ſed temporales: obligant enim tantum viuente, qui eas publicauit, pontifice, eoque mortuo extinguuntur (*i*): licet altero die poſt noui pontificis adſum-

---

multarum decretalium & praeſertim Paulli v., Gregorii xv., Vrbani viii. & Innocentii x. acceſſione opus paternum locupletauit, & ſub nomine *Magni Bullarii* in quatuor tomos diſtinctum anno CIƆIƆCXXXIV. Romae typis euulgauit. His adiectus ab Angelo a Lantuſca & Ioanne Paullo a Roma ſtrictioris obſeruantiae ſodalibus tomus quintus, quo omiſſae Vrbani viii. & Innocentii x. & ſequentium pontificum vſque ad Clementem x. decretales complectuntur.

(h) Negotia Cancellariae olim viuae vocis oraculo & ſtilo regebantur. Primus Ioannes xxii. regulas certas ſcripto conſignauit, quibus id tantum egit, vt officiales inſtrueret, qua ratione litteras in Cancellaria ſecundum ſupplicantium varias figuras deberent expedire. V. Gomeſ. *comment. in prooem. regul. cancell.* Inductas a Ioanne regulas pontifices ſequentes diuerſimode auxerunt vſque ad Nicolaum v., qui vtiliores deceſſorum ſuorum regulas collegit, & multas iudiciales adiecit, eaſque ad eum ferme ſtatum, in quo nunc habentur, perduxit. Qui poſt Nicolaum ſecuti ſunt, pontifices paucas mutarunt, aut addiderunt paucas.

(i) Origine ſua tantum temporales fuiſſe videntur regulae de reſeruationibus beneficiorum, quae reliquis additae omnium vnam conditionem effecerunt. Sed non omnes regulae, quae beneficiorum reſeruationes continent, morte pontificis exſpirare cenſentur, ſed tantum quae purae & ſimplices ſunt, & temporarias reſeruationes continent: nam regulae, quae reſeruationes in corpore iuris comprehenſas ſiſtunt, aut bullis pontificiis confir-

sumtionem reuiuiscant; eo namque die aliquibus additis & detractis eas noui pontifices solebant publicare.

§. IX. Regulae Romanae cancellariae non omnes in christianis prouinciis obligant, sed eae tantum, quae receptae sunt, & quae alias cum iure communi & ordinario conueniunt. In hoc Neapolitano regno omnes ferme admissae & receptae erant, tantumque reiectae, quae libertatem patronorum & iura patronatus deminuebant: quod Carolus Gagliardus *instit. canonicar. lib.I. tit.* 7. obseruat. Verum hoc tempore nulla apud nos est earum auctoritas. Nempe vbi anno CIↃIↃCCLXIX. morte Clementis XIII. summi pontificis regulae illae extinctae sunt, placuit Regi nostro nonis Martii eiusdem anni earum examen Regali Camerae committere, & praeterea prohibere, ne illae sine Regis expressa venia in vsum iterum deducerentur. Ergo sollemne examen institutum: consultatio in totum regulis illis aduersa ad Regem missa perhibetur: at Regis oraculum nondum prodiit.

§. X. Demum iuris canonici nouissimi partem constituunt pacta conuenta, vulgo *concordata*, inter ecclesiasticam & ciuilem potestatem, quibus plures hodiernae disciplinae articuli reguntur. Ea dubio procul inuexit plus nimio extensa episcoporum & summorum pontificum potestas, quae multas & frequentes controuersias peperit, pactis demum & transactionibus consopitas. Habent pleraeque regiones Occidentis suas peculiares conuentiones siue cum Romano pontifice, siue cum episcopis initas. In regno nostro conuentiones inter pontifices & reges nostros pluries habitae sunt: verum hodie ferme vigent pacta inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum anno CIↃIↃCCXLI. inita, quibus de immunitate rebus ecclesiasticis, locis sacris & clericis competente, de qualitatibus ordinandorum, de piorum locorum administratione, de caussis fori ecclesiastici, de foro misto aliisque negotiis agitur.

INSTI-

firmatae sunt, aut continuas fixasque reseruationes complectuntur, perpetuae reputantur, & mortuo pontifice etiam obligare dicuntur. Rigant. *comm. in procem. regul. cancell. n.*73. *& seqq.*

INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI

PARS I.

De personis ecclesiasticis.

CAPVT I.

De ecclesia.

§. I. Cclesia Graecum nomen est, & si verbo verbum reddas, Latine dicitur *euocatio*. Frequens huius vocis vsus fuit in Graecorum democratiis, in quibus populi conuentus ad res publicas tractandas euocati, *ecclesiae* dicebantur. A Graecis vox *ecclesia* in christianos deriuata est, designatque christianorum conuentum, qui sub suis pastoribus ad vitam aeternam adsequendam exercentur. Qua notione ecclesia pars est alterius maioris societatis, quae eos continet omnes, qui per gratiam vocati, Deo seruiunt, siue iam optata fruuntur beatitudine, siue viatores adhuc sunt.

§. II. Iam ecclesia ex capite & membris conflata, vnum corpus constituit. Ecclesiae princeps caput Christus est, qui ecclesiam suam, etsi mortuus sit, non dereliquit, & sedens ad dexteram patris, eam regit, protegit, viuificat. Membra vero sunt fideles, qui per baptismum initiati, capitis Christi doctrinam profitentur. Et quoniam *fides sine operibus mortua est*, ii tantum ad interiorem ecclesiae compagem pertinent, qui ex caritate viuunt, & praecepta christianae religionis seruant. Non

tamen

tamen propterea mali nullam habent in ecclesia partem; nam suo modo etiam ad eam pertinent; scilicet sunt pars corporis ecclesiae, sed interiore eius spiritu non viuunt; sunt membra mortua, sed adhuc corpori adhaerentia; sunt paleae immistae tritico.

§. III. Finis autem ecclesiae omnino spiritualis est, spectatque exercitium pietatis, & deinceps beatae aeternaeque vitae consecutionem. At quoniam fideles, qui ecclesiam componunt, terreno corpore sunt inuoluti, nec sapiunt, nisi per sensus; hinc Christus se humanae aptavit imbecillitati, & ecclesiam suam mediis sensibilibus collegit & auxit. Instituit nempe *sacramenta*, hoc est signa sensibilia, quibus gratiam attexuit suam, vt signis sensibilibus fideles attollantur ad spiritualia, quae per signa illa significantur. August. *hom. LXXXVI. in Ioan.* & Chrysost. *hom. LXXXIII.*

§. IV. Iam quae in terris adhuc se exercet, Christi ecclesia visibilis est, veluti ciuitas monti insidens, & lucerna supra candelabrum posita: errantque profecto Lutherani & Caluiniani, qui ecclesiam ex solis iustis compingentes, eam praedicant inuisibilem. Sane ecclesia mediis sensibilibus exercetur, & ad eius corpus etiam mali & peccatores pertinent; atque adeo sub aspectum cadere debet. Fratrem quoque fraterna admonitione non emendatum Christus ad ecclesiam deferri iussit, Matth.*XVIII.* 17. Sed si ecclesia esset inconspicua, quo christiani non emendatos fratres deferre poterant? Visibilis autem ecclesia vsque ad saeculi stabit consummationem, Matth.*XVI.* 18. & *XXVIII.* 20., in quo distat ab aliis societatibus, quae mediis humanis innixae, post multas vicissitudines tandem fatiscunt.

§. V. Visibilis autem Christi ecclesia ex diuina auctoritate praepositos habet suos, qui sacra potestate aucti eam regunt & administrant, & spiritalibus poenis in sontes animaduertunt. Et errant profecto recentiores haeretici, qui adgnoscunt quidem ecclesiasticum ministerium diuina auctoritate institutum; at eius potestatem omni coactione destitutam ministerio verbi & sacramentorum administratione coërcent. Verum potestas illa tota spiritalis est, ad animarum curationem spectans: atque ideo

gladium

gladium spiritualem constituit, vt Cyprianus appellat *ep. LXII. al. IV. ad Pompon.* Ceterum qui spiritali potestate ecclesiae praesunt, principes quidem & capita illius sunt, sed ministerii tantum; nam verum & principale ecclesiae caput Christus est, qui interiorem in membra, quo viuant, spiritum infundit. Sed inter principes ministerii, qui pari consortio praediti honoris & potestatis missi sunt, vnus ceteris omnibus, tamquam centrum ecclesiasticae vnitatis, praelatus est, in quo pontificis Romani primatus continetur, qua de re inferius.

§. VI. Porro visibilis & in terris degens Christi ecclesia *sancta*, *catholica*, *apostolica*, *vna* est, quibus epithetis ab haereticorum conuenticulis, qui commune christianorum nomen retinebant, ecclesia distinguitur. Ecclesia est *sancta* ob capitis sanctitatem, doctrinam sanctam, cultum sanctum, & sanctitatem & caritatem, quae interiorem eius compagem constituunt. *Apostolica*, quod ministerio apostolorum propagata, doctrinam apostolicam profitetur, & ministros habet non interrupta serie ab apostolis descendentes. *Catholica*, quia per vniuersum orbem diffusa est, vt Optatus *lib. II. contra Parmenian.* & Augustinus *serm. XLVI. de pastoribus* explicant.

§. VII. Vna quoque est ecclesia, nam idem credunt christiani omnes, & secundum eadem praecepta vitam debent instituere: item vnum est caput; eadem sacramenta, eadem gratia & caritas, quibus membra viuificantur. Vnitas autem ecclesiae spectatur etiam quatenus certis locis inclusa est. Scilicet ecclesia ipsa vniuersalis in multos coetus particulares dispescitur, qui sub pastoribus suis adunati ecclesias plures constituunt, ex quibus particularibus ecclesiis, quae mutuis foederibus inter se connexae sunt, ecclesia vniuersalis sub ministeriali capite, pontifice nempe, qui vnitatis centrum est, coalescit.

§. VIII. Harmonia vero & vnitas inter ecclesias commercio litterarum *canonicarum*, seu *formatarum* souebatur & explicabatur. Erant eiusmodi litterae *communicatoriae*, *commendatitiae*, *dimissoriae*. Communicatoriae dari solebant christianis in ecclesiae communione manentibus, vt quocumque irent, in communionem cum ceteris fidelibus admitterentur, & hospitio exciperentur. Commendati-

tiae

tiae ex probabiliore sententia scribi solebant in commendationem illustrium personarum, siue clericorum, siue laicorum, qui earum fide & auctoritate non solum in negotiis tractandis ab omnibus adiuuabantur, sed etiam lautius excipiebantur. Et demum dimissoriae solis dabantur clericis, qui in aliam dioecesim domicilii ibi constituendi caussa concedebant, iisque testabatur episcopus, clericos illos a nexu cum ecclesia sua soluisse, & licentiam dare, vt alienae ecclesiae se adscriberent. Omnes huiusmodi litterae *formatae* dicebantur, quod peculiari forma & signis, ne qua fraus irreperet, erant inscriptae. Commercio formatarum vnitas & harmonia inter ecclesias explicabatur: quod ita Optatus *contra Parmen. lib. II.* expressit: *totus orbis commercio formatarum in vna communionis societate concordat.*

§. IX. Foedera, quibus particulares ecclesiae inter se coalescunt, ad promouenda mutua commoda & vniversalis ecclesiae vnitatem spectant. Hinc vnius ecclesiae legalia acta ab omnibus aliis rata haberi consueuerunt, adeo vt ab vna ecclesia eiectus, vel depositus, nullibi ad communionem & ordinum officia admitti debeat, donec sententia lata non reuocetur. Conc. Nicaen. *can.V.*, Antioch. *can. III. & VI.* Inde etiam clerici vni ecclesiae addicti, nisi bona cum venia proprii episcopi inter clericos alterius ecclesiae referri prohibentur. Conc. Nicaen. *can. XVI., can. apostol. XV. seq.* Christiani quoque peregrinantes in alienis ecclesiis ad communionem non admittuntur, nisi proprii episcopi testimonio instructi, se cum ecclesia sua communicare demonstrent. Conc. Antioch. *can.VII.* Et vbi in vna ecclesia fides & religio in discrimen adducitur, ceterae ecclesiae earumque pastores praesto esse debent: quo casu locum habet Cypriani sententia, *episcopatus vnus est, cuius in solidum singuli partes tenent.*

§. X. Iam christiana ecclesia etsi in republica nata sit, & fere iisdem, quibus respublica, hominibus constet, tamen societas est ab ea diuersa: spectat enim diuersum a republica finem, aeternae nempe vitae consecutionem. Per se igitur consistit ecclesia, nec quo sit & perseueret, reipublicae auxilio indiget: & in hoc distat a ceteris collegiis, quae sunt in ciuitate, & ad eumdem, quo

ciuitas,

ciuitas, finem ſpectant. Sane numquam ſic floruit ſtatus chriſtianorum, quam primis tribus ſaeculis, quando ethnici in chriſtianos ſaeuiebant: quod Hieronymus & Chryſoſtomus adgnoſcunt.

§. XI. Quamuis autem etiam ſine reipublicae auxilio eccleſia per ſe conſiſtere poſſit; tamen ſi per leges publicas probetur, multas conſequitur praerogatiuas; per publicam enim approbationem eccleſia, non ſecus ac alia collegia, perſonam induit in ciuitate, iuris communis fruitur exercitio, conuentus chriſtianorum palam celebrantur; & praeterea vbi publica accedit probatio, eccleſia validior euadit: nam in ſui auxilium libere poteſt aduocare ciuilem poteſtatem, qua ſpiritualis poteſtas ſuſtinetur, & contumaces metu poenarum externarum ad officium reuocantur. Vbi vero eccleſia auxilium a ciuilibus poteſtatibus implorat, earum officium eſt eccleſiae aduocanti praeſto eſſe. Et ita ciuiles poteſtates Deo ſeruiunt, qui iis tuendam eccleſiam demandauit ſuam.

§. XII. Verum enimuero hac externae potentiae imploratione tantum peccatorum conuerſionem ſpectauit & ſpectat eccleſia. Et quamuis non admittat chriſtiana religio coactionem; tamen vtile eccleſia duxit contra rebelles filios moderatam implorare coactionem, vt metu poenarum excitati errorem ſuum adgnoſcerent, & in matris ſinum reuerterentur. Hinc fini religionis aduerſatur implorare auxilium poteſtatis ciuilis ad mortem contumacibus inferendam. Non eſt eccleſiae poenas cum ſanguine poſcere. Auguſt. *lib.III. contra Creſconium*. Quod ſi olim ob cauſſas eccleſiaſticas reos capite damnarint magiſtratus, aut imperatores gladio ſuas leges contra haereticos armarint; facta haec ſunt inſciis & minime probantibus bonis epiſcopis. Sed temporis lapſu diceres priſtinae manſuetudinis plures epiſcopos oblitos; nam ipſi occidendos, quin etiam cremandos, tradere conſueuerunt haereticos, & quos haereſi infectos reputabant.

CAPVT II.

De variis christianorum ordinibus.

§. I. CHristiani omnes, qui ecclesiam componunt, pro varia, qua spectantur, ratione, varios ordines constituunt. Summa diuisio ab ecclesiae regimine desumta, est, quod alii praesint, alii subsint, seu quod alii *clerici*, alii *laici* sint (*a*).

§. II. Clerici sunt, qui certo sollemnique ritu initiati aliquod publicum munus in ecclesia gerunt, siue praesint, siue ministrent (*b*). Dicti sunt clerici a voce graeca κλῆρος, quae proprie sortem significat, translate vero partem siue hereditatis, siue territorii, quae in diuisione alicui obueniebat, idque quod eiusmodi diuisiones per sortes instituebantur. V. Petr. de Marca *diss. de discrimine clericor. & laicor. cap. II.* Ex hac translata του κλήρου notione Hieronymus *epist. II. ad Nepotian.* altaris ministros *clericos* dictos adfirmat, *vel quia de sorte sunt domini*, *vel quia ipse dominus sors*, *idest pars clericorum est:* quasi di-

(a) Antiqui scriptores eamdem clericorum & laicorum proponunt diuisionem, quamuis verbis plures ordines recensere videantur. Sane Eusebius *demonstr. euang. lib. VII. cap. 2.* in tres classes christianos partitur, *praefectos*, *fideles*, *catechumenos:* Hieronymus vero in quinque, *episcopos*, *presbyteros*, *diaconos*, *fideles*, *catechumenos*. Sed in his partitionibus Eusebius & Hieronymus ex vno laicorum duos faciunt ordines; Hieronymus vero clericos in tres classes distinguit.

(b) In scripturis sanctis vox *clerici* non occurrit ad denotandos christianos sacro ministerio addictos; *clerici* enim in illis sunt christiani omnes, 1. *Petr. V. v.3.*, *ad Ephes. I. v. 11.* quasi qui sorte in veritatis adgnitionem selecti sint. Sed secundo saeculo vox *clericus* ad altaris ministros denotandos restricta est.

diceret, vel quia pars domini sunt, vel quia ipse dominus eis in partem & hereditatem cessit (c). Clerici quoque in antiquis monumentis appellantur *canonici*, a canone, hoc est matricula & albo ecclesiae, in quo erant eorum nomina descripta; quod pluribus Binghamus *orig. eccles. lib. II. cap.* 1. §. 10. illustrat. Sed lapsu temporis inducta clericorum communi vita, *canonici* nomen ad clericos in commune viuentes restrictum est.

§. III. Laici nullo sacro officio in ecclesia donantur; & tamquam ecclesiae plebs habentur: dictique sunt laici a graeco λαος *plebs*, quasi qui plebem ecclesiae constituunt, & in rebus sacris a clericis pendere debent (*d*). Ita ver-

(c) Haec interpretatio vocis *clerici* ex moribus Iudaicis deriuatur. Apud Iudaeos sacerdotes & Leuitae, qui in tributum in partitione terrae Chanaan non venerunt, Deum veluti in sortem & partem consecuti sunt: atque ita decimas, primitias & reliquas obuentiones Deo debitas ex diuina delegatione adquisiuerunt. V. Ioan. Cleric. *in Numer. cap. XVIII. v.* 20. Et hoc sensu Deus erat κληρος sacerdotum & Leuitarum, & ipsi ex eadem ratione κληρος Dei dicebantur. Simili ratione ex sententia Hieronymi apud christianos altaris ministri audierunt *clerici*, vel quia solum dominum partem habent, eumque solum debent possidere; vel quia ipsi pars domini existentes, aliarum partium expertes, & altari seruientes, ex oblationibus, vt olim sacerdotes & Leuitae ex decimis, habent sustentationem.

Institutis vero christianis magis videtur conuenire alia clericorum originatio, quae eos veluti diuina vocatione ad sacrum ministerium electos interpretatur: quam vocis *clerici* notionem auctor quidam sub nomine Hieronymi apud Gratianum *can.*7. C. 12. *q.* 1. proponit. Certe vox κληρος translata notione etiam eos denotat, qui non sortium iactu, sed electione & vocatione ad sacrum ministerium vocati sunt: quod in *commen. de iure canonico par. I. cap.* 2. §. 3. pluribus explicuimus.

(d) Iam vero laici a clericis iure diuino distinguuntur, & errant profecto Salmasius, Boehmerus aliique, qui distinctionem inter laicos & clericos iuri ecclesiastico tribuunt. Sane apostolus *Actor.XX.* 28. aperte episcopos a grege distinguit: & Petrus *ep.* 1. *V. v.* 2. presbyteros hortatur, vt gregem Dei pascant, eique non coacte, sed sponte prouideant. Porro antiquissimorum

verbum λαος tantum ſonat, laicos non eſſe in officio, non notam quandam ſeruitutis inurit. Quo ſenſu ab antiquis dicti

---

rum patrum teſtimoniis conſtat, clericos a laicis vel a prima eccleſiae aetate fuiſſe diſtinctos. Ignatius martyr in epiſtolis ſuis ſaepe ab epiſcopo, presbyteris & diaconis populum diuerſum proponit. Et Clemens Alexandrinus tradit, Ioannem apoſtolum poſt obitum Domitiani ex Patmo inſula Epheſum rediiſſe, & in vicinis locis in clerum cooptaſſe, quos Spiritus ſanctus deſignauerat. Tertullianus quoque adhuc in eccleſia in opere *de praeſcriptionibus cap. XLI.* haereticos ſui temporis ſugillat, quod mutabilia haberent ſacerdotia: *alius*, inquit, *hodie epiſcopus, cras alius; hodie diaconus, qui cras lector; hodie presbyter, qui cras laicus; nam & laicis ſacerdotalia munera iniungunt.*

Vt vero tanti dogmatis veritas magis eluceſcat, obſeruare oportet, ſacerdotium chriſtianorum duplicis eſſe generis, vnum laxioris ambitus, quo poteſtas quoduis religionis officium exſequendi continetur; alterum ſtricte ſic dictum, cui ineſt eccleſiae gubernatio & poteſtas offerendi proprie ſic dicta ſacrificia, quae in oblatione & immutatione victimae conſiſtunt. Qua poſita diſtinctione diſtant quidem clerici a laicis ratione proprie ſic dicti ſacerdotii, nam alias omnes chriſtiani ſacerdotes ſumus, 1. *Petri II. v. 9.*, *Apocalyp. I. v. 6.* Ad rem Origenes *hom. IX. in cap. 16. Leuit.*, *ſi membra mea ab omni concupiſcentia carnis mortificauero; ſi mundus mihi crucifixus ſit, & ego mundo, holocauſtum obtuli ad altare Dei, & ipſe meae hoſtiae ſacerdos efficior.* Hoc autem improprie ſic dictum ſacerdotium chriſtiani in baptiſmo accipiunt: quae patrum doctrina eſt.

Verum diſtinctioni clericorum & laicorum iure diuino inductae grauiter aduerſatur Tertullianus *exhortat. ad caſtit. cap. VII.*, vbi diſtinctionem inter ordinem & plebem eccleſiae auctoritati tribuit: *nonne & laici ſacerdotes ſumus? ſcriptum eſt: regnum quoque nos, & ſacerdotes Deo & patri ſuo fecit. Differentiam inter ordinem & plebem conſtituit eccleſiae auctoritas, & honor per ordinis conſeſſum ſanctificatus.* Sed doctrinam de ſacerdotio omnibus communi non ſine emphaſi de more ſuo Tertullianus videtur propoſuiſſe, idque conſtat quod ex ſcripturis argumentatur, quae de ſacerdotio laxioris ambitus ſunt intelligendae. Hinc dum improprium ſacerdotium ad proprium ele-

dicti sunt etiam *idiotae*, quod vitam agerent in ecclesia priuatam, nulloque officio distinctam, siue docti, siue indocti essent. Etenim apud veteres *idiota* proprie est privatus homo, nullo publico munere auctus.

§. IV. Iam ad pietatis exercitia fideles relati, alii sunt *saeculares*, alii *ascetae*. *Saeculares* sunt, qui christianam profitentur religionem, sed ad vitam perfectam non contendunt: dictique sunt *saeculares* non quia viuunt secundum saeculi praecepta, sed quia terrenis curis inuoluti continuum in christianis virtutibus proficiendi studium non sectantur. Contra *ascetae* sunt, qui ad iustitiam & euangelica praecepta vitam addunt duriorem, rigidi euangelicae virtutis sacerdotes, siue clerici, siue laici sint. Hinc dicti *ascetae*, voce a philosophis mutuata, apud quos, vt probat Valesius, *ascesis* virtutis & abstinentiae designabat exercitationem. Nomine *ascetarum* continentur etiam monachi, qui tamen ascesi addunt certae regulae professionem & vitam communem.

§. V. Porro christianorum alii sunt iusti, alii peccatores. Iusti innocentiam in baptismo partam delictis gravioribus non macularunt, aut si macularunt quidem, per poenitentiam in Dei gratiam restituti sunt. Ex his iustis vbique diffusis & spirituali vnitate deuinctis spiritualis ecclesia coalescit. August. *lib. VII. de baptis. cap.* 51. Peccatores vero, qui ad ecclesiam spectant, per humanitatem quidem grauia peccata admiserunt, at parati sunt ad poenitentiam subeundam, aut actu eam tolerant. Extra ecclesiam enim sunt rebelles & contumaces peccatores.

eleuauit, veluti necessarium consequens deduxit, differentiam inter ordinem & plebem ecclesiae auctoritate inductam fuisse: in quo turpiter errauit.

C A P V T III.

De ecclesiastica hierarchia.

§. I. NOmine *hierarchiae* intelligimus personarum ecclesiasticarum ordinem episcopis, presbyteris & ministris constantem, cui iure diuino regimen & ministerium ecclesiae commissum est. Trid. *ses. XXIII. can. 6.* (*a*).

§. II. Sunt episcopi summi sacerdotes, qui apostolis in regenda ecclesia succedunt, & non tantum patres gignunt, verum etiam totius religionis curam habent & inspectionem, a qua inspectione *episcopi* nomen factum est. Presbyteri vero sunt secundi ordinis sacerdotes, qui sub episcopis constituti vi suae potestatis, excepta ordinatione, fere omnes obeunt sacerdotii partes; dictique sunt *presbyteri* ab auctoritate, quasi senes, non aetate, sed moribus & sapientia. Atque hae sunt receptae *episcopi* & *presbyteri* notiones; nam alioquin hae voces ab antiquis con-

(a) Recentiores haeretici, qui christianum sacerdotium tantum in ministrando constituunt, omnique potestate priuant, *hierarchiae* vocem a patribus Tridentinis consecratam reprobant, eamque tamquam veteribus patribus minus cognitam, & ad mundi pompam compositam traducunt: & ita ministrorum ordinem potius *hierodiaconiae*, aut *hieroduliae*, quam *hierarchiae* nomine dictum vellent. Sed quum Christi sacerdotium praeter ministerium etiam imperium spirituale complectatur; ab ingenio ecclesiae non videtur abhorrere vox *hierarchia*, qua ministerio adiuncta significetur sacra pontificum potestas: a qua loquendi ratione veteres patres non longe distant. Sane Origenes *hom. XI. in Ierem.* & Chrysostomus *de sacerd. lib. III. cap.* 15. ecclesiae praepositurам *αρχην*; episcopos vero Eusebius *lib. VII. cap.* 38. & Chrysostomus *loc. cit. cap.* 14. *αρχοντας* dixerunt, vt mittam Latinos, qui episcopos ecclesiae *principes* & *praepositos* appellant.

confundi solent; sane etiam episcoporum est auctoritas, & inspectio pariter presbyteris competit.

§. III Iam inter episcopos, vno excepto Romano pontifice, qui iure diuino in vniuersam ecclesiam primatum obtinet, ex diuina institutione nulla est praerogatiua; omnes pari consortio praediti honoris & potestatis missi sunt. Verum iure humano gradus hic hierarchiae faciem induit augustiorem: inter episcopos enim inducti sunt *metropolitani* & *patriarchae*. Metropolitani sunt episcopi ciuitatis in prouincia principis, qui vniuersae provinciae tenent sollicitudinem: patriarchae vero, qui pluribus prouinciis praesunt. Et vbi potestas ordinis a potestate iurisdictionis veluti distincta habita est, recepti sunt praelati episcopis inferiores, qui quasi episcopalem iurisdictionem sine ordinatione consecuti sunt.

§. IV Quamuis autem episcopi, excepto summo pontifice, aequali potestate a Christo missi sint; tamen differentia inter episcopos & presbyteros ex dominica auctoritate instituta est: qua in re olim Aërius & deinceps Albigenses, Waldenses, & tandem Lutherani & Caluiniani errarunt, qui omnes tenent, ab ecclesiastica potestate profectam esse distinctionem inter episcopos & presbyteros, vt inter plures pari potestate ecclesiam administrantes, schismatum occasiones tollerentur. Sane constanti ecclesiae traditione inde vsque ab apostolis episcopi & presbyteri tamquam duo distincti gradus exhibentur. V. Nat. Alexand *saec. IV. hist. eccles. diss.* 44. §. 2. Item non interrupta in multis ecclesiis series episcoporum ab apostolis deriuatur. Petau. *lib. I. de ecclesiast. hierarch. cap.* 2. Quod plane demonstrat, ordinem episcoporum ex diuina institutione a presbyteris distingui (*b*).

§. V.

(b) Rei dignitas postulat, vt hic quaedam Hieronymi verba expendamus, qui in *comm. in cap. I. epist. ad Titum & epist. LXXXV. ad Euagrium* episcoporum & presbyterorum distinctionem non diuinae auctoritati, sed ecclesiasticae consuetudini tribuere videtur. *Idem est presbyter, qui & episcopus*, sunt verba prioris loci, *& antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, & diceretur in populis, ego sum Pauli, ego Apollo,*

§. V. Verum enimuero etsi iure diuino discrimen episcoporum a presbyteris institutum sit; tamen initio praedicationis euangelicae non omnes ecclesiae integram habuisse videntur hierarchiam, episcopis, presbyteris & diaconis

---

pollo, ego autem Cephae, communi presbyterorum consilio ecclesiae gubernabantur. Postquam vero vnusquisque eos, quos baptizauerat, suos esse putabat, non Christi, in toto orbe decretum est, vt vnus de presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis ecclesiae cura pertineret, vt schismatum semina tollerentur: quam sententiam deinceps Hieronymus confirmat variis scripturarum locis, quibus iidem *episcopi* & *presbyteri* vocantur, & hierarchia veluti episcopis & diaconis constans describitur: & demum concludit, consuetudinis ecclesiasticae esse, quod episcopi presbyteris sint maiores.

Sunt quidem verba ista Hieronymi impeditissima, talia tamen quae possunt cum catholico dogmate conciliari. Ante omnia obseruandum, eumdem hunc Hieronymum adgnoscere discrimen inter episcopum & presbyterum, & quidem ex dominica veritate inductum, quod discrimen in ordinatione positum adserit. *Quid facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat? cit. ep. LXXXV. ad Euagr.* Deinde Hieronymus exaequat presbyteros episcopis, qui aetate apostolica in plerisque locis ecclesias regebant. At episcopi isti meri videntur fuisse presbyteri, qui episcopali potestate aucti erant, dum apostoli per prouincias discurrebant ad propagandum euangelium. Sane si reapse vnum ex episcopis & presbyteris ordinem faceret, ordinationem non excepisset, & presbyteros potius apostolis, quam episcopis exaequasset. Nec obstat, quod in hac interpretatione presbyteros Hieronymus ipsis presbyteris aequaret: nam episcopi aetate apostolica, etsi secundi ordinis sacerdotes, ecclesias in omnibus regebant: in quo differebant a presbyteris quarti saeculi, quando regimen ecclesiae erat penes primi ordinis sacerdotes. Itaque sortem presbyterorum commendaturus Hieronymus, prouocat ad ecclesiae gubernationem, quae plerumque penes presbyteros aetate apostolica residebat. Et si addat, consuetudini ecclesiasticae, non dominicae auctoritati deberi, quod episcopi presbyteris sint maiores; id pro ea parte dictum est, quae spectat ad ecclesiae gubernationem, non vtriusque ordinis intimam naturam, vt constat ex eo, quod Hieronymus aperte presbyteris ordinationem adimat.

ionis constantem. Nempe apostoli, & qui ad munus apostolatus initio adsumti sunt, in ecclesiis, quas fundabant, plerumque non morabantur, sed, earum cura presbyteris demandata, euangelium praedicaturi, alio transcurrebant, quod Epiphanius *haer. LXXV.* obseruat. Presbyteri autem isti ecclesiis praepositi, excepta ordinatione, munia omnia pastoris obibant, & ab inspectione & cura etiam *episcopi* dicebantur: apostoli vero ordinationi presbyterorum commissas ecclesias saepe inuisebant. Sed non diu post communis per presbyteros administratio sublata est: & hinc proprie sic dictus episcopus singulis ecclesiis datus, qui omni ecclesiae etiam ipsis presbyteris praeesset: quod extrema apostolorum aetate in multis ecclesiis ad tollenda schismata factum est.

§. VI. Iam ab ea regiminis forma, quae tandem presbyterium in omnibus ecclesiis episcopo ad tollenda schismata fecit obnoxium, manauit regula iuris ecclesiastici, vnum tantum episcopum debere esse in vna ciuitate; nam pluribus constitutis in vna ciuitate episcopis, ecclesia in partes scinderetur. Hinc antiqui omnes scriptores ecclesiastici vnum episcopum cum presbyterio vni ecclesiae semper exhibent praesidentem. Et Nicaeni patres *can. VIII.* statuerunt, vt episcopi ex catharis, seu Nouatianis, qui ad ecclesiam catholicam reuertebantur, meri sint presbyteri, aut chorepiscopi, ne in vna ciuitate duo essent episcopi. Quod si vnitas ecclesiae postulet, in vna ciuitate duos constitui episcopos, ex indulgentia admitti debet. V. Bingh. *orig. eccles. lib. II. cap.* 13.

§. VII. Secundus hierarchiae gradus proprie sic dictos complectitur presbyteros, seu secundi ordinis sacerdotes; qui in explicandis sui ordinis officiis ab episcopo pendere debent. Conc. Laodic. *can. LVII.* Atque haec presbyterorum ab episcopo dependentia constituit ecclesiae ordinem & honorem, *quo saluo salua pax est*, inquit Tertullianus *de bapt. cap. XVII.* Iure diuino inter presbyteros nulla est praerogatiua; at iure ecclesiastico quidam inter eos gradus instituti sunt, & inde exorti *archipresbyteri*, *parochi*, *poenitentiarii:* quibus iure proprio & perpetuo mandata sunt officia, quae ante promiscue ab omnibus presbyteris ex episcopi iussione exercebantur.

§.VIII.

§. VIII. Vltimus hierarchiae gradus continet *diaconos*, seu tertii ordinis sacerdotes, qui episcopis & presbyteris in regenda ecclesia deseruiunt. Diaconi ab apostolis instituti sunt, iisque instituendis mensarum seruitium & temporalium procuratio dedit occasionem, *Actor. VI. v. 1. seqq.*; at vna opera iis commissum sacrum ministerium, quod vniuersa antiquitas testatur. Hinc Cyprianus ait, apostolos sibi constituisse diaconos *episcopatus sui & ecclesiae ministros*. Et errat profecto Salmasius, qui adfirmat, ab apostolis diaconos tantum temporalibus addictos.

§. IX. Ex apostolica institutione diaconorum sors aequalis; at ecclesiae auctoritate vnus inter eos caput extulit, dictus propterea *archidiaconus*. Quin vbi ecclesia numero fidelium creuit, officia quaedam ex ipso diaconatu excerpta sunt, quae in alios clericos coniecta *minores clericos* induxerunt. Varius pro varia ecclesiarum disciplina fuit clericorum minorum numerus; at in ecclesia Latina quinque ordines constituti sunt; *hypodiaconi* nempe, *acolythi*, *exorcistae*, *lectores* & *ostiarii*, quamuis temporis lapsu hypodiaconi in maiorem ordinem euaserint. His tandem accesserunt clerici nullo ordine insigniti, sed tantum sola tonsura & habitu in numerum clericorum relati.

§. X. Atque haec satis esse possent ad varios clericorum ordines dignoscendos; sed maioris claritatis gratia subiiciamus receptas clericorum partitiones. Ratione officii clerici vel sunt *in sacerdotio*, vel *in ministerio*. Qui sunt in sacerdotio, curam animarum habent, quales episcopi & presbyteri: qui sunt in ministerio, episcopis & presbyteris ministrant, quales diaconi & clerici minores. Porro a dignitate spectati clerici vel sunt *maiores*, vel *minores*. Maiores, qui *sacrati* etiam vocantur, sunt episcopi, presbyteri, diaconi, & ex noua disciplina hypodiaconi: minores acolythi, exorcistae, lectores, ostiarii. Et demum clerici vel sunt *in ordine*, vel *in officio*, conc. Chalced. *can. II.*, vel tantum habitu & tonsura in censum clericorum veniunt. Qui sunt in ordine, vi suae ordinationis munia obeunt ecclesiastica, veluti episcopi, presbyteri, diaconi, clerici minores, & proprie *clerici* & *ordinari* dicebantur: qui vero erant in officio, sine ordine aliquod ecclesiasticum munus explicabant, & proprie

erant

erant in *canone* seu matricula ecclesiae, & *promoueri* dicebantur, quales diaconissae, defensores, paramonarii. V. Thomass. *de vet. & noua eccl. discipl. par.I. lib.2. cap.* 34. Demum clerici solo habitu & tonsura insignes nec ordine, nec officio augentur, sed sollemni habitus clericalis susceptione ad ordines suscipiendos praeparantur.

C A P V T IV.

De externa ecclesiae politia.

§. I. Externa ecclesiae politia in praesenti est ipse ecclesiarum status & dispositio, qua illae certis finibus includuntur, & episcopatus ecclesiis metropolitanis, hae patriarchalibus subsunt. Sumsit ecclesia in hac sua ordinanda politia exemplum a republica. Nempe quum ecclesia in republica nata sit, optimum iudicauit in ordinanda politia, & in prima ecclesiarum fundatione, & inde in mutationibus publicas formas imitari. Sane Romani imperii notitia cum ecclesiastica collata demonstrat, eminentiores ferme omnes in imperio ciuitates maioribus etiam in ecclesia donari praerogatiuis. Bingh. *orig. eccles. lib. IX. cap.*1. §. 5. *seq.* Porro si aliquae ciuitates crescebant in imperio, etiam crescebant ecclesiastici honores: & controuersiae de iuribus ecclesiarum ex dignitate ciuitatum dirimebantur. Conc. Taurin. *can.II.* Quae omnia supponunt, ecclesiarum externam politiam ad imperii exemplum fuisse constitutam. Et synodus Chalcedonensis *can. XVII.* aperte statuit, vt *si qua ciuitas ab imperatoria auctoritate innouata est, vel deinceps innouata fuerit, ciuiles & publicas formas ecclesiasticarum quoque paroeciarum ordo consequatur.*

§.II. Quo tempore illuxit orbi christiana religio, imperium Romanum in prouincias diuidebatur, vna excepta Italia, quae in vndecim regiones diuisa erat. Plin. *lib. III. cap.* 5. Prouincia plures complectitur ciuitates ab vna metropoli pendentes. Sub Hadriano etiam ipsa

Italia

Italia abiit in prouincias. At deinceps tempore Constantini M. pluribus inter se adnexis prouinciis exorta est partitio in dioeceses. Itaque quidquid imperii Romani erat, quarto saltem exeunte saeculo in centum viginti prouincias tribuebatur, quae vario numero inter se connexae tredecim dioeceses constituebant; quod constat ex *notitia imperii:* qui liber circa tempus Arcadii & Honorii creditur scriptus. Item ab eodem Constantino profecta est imperii diuisio in *Orientale* & *Occidentale*, limitesque in Illyrici & Thraciae finibus positi sunt. Petr. de Marca *de C. S. & I. lib. I. cap.* 4.

§. III. Huic imperii partitioni respondet regimen politicum. Tempore apostolorum & deinceps inter Romanos & Graecos pleraeque ciuitates proprium veluti senatum, qui *βουλη senatus*, aut *ordo* & *curia* dicebatur, habebant; eminebatque inter decuriones *defensor ciuitatis*, seu *dictator*, qui in ciuitatis territorio iurisdictionem exercuisse videtur. In ciuitatibus prouinciarum principibus superior erat magistratus, qui *proconsul*, *praeses*, aut alio nomine dictus, vniuersam prouinciam regebat. Et sub Constantino M. singulis dioecesibus praepositus est adhuc amplior magistratus, qui in omnem dioecesim imperium habebat.

§. IV. Ex hac ciuili politia ecclesiasticam facile cognosces. Etenim in minoribus ciuitatibus, vbi cum senatu defensor ciuitatis, aut dictator rem ciuilem procurabat, ecclesia episcopum constituit, qui cum presbyteris rem spiritualem regeret: & in ciuitatibus prouinciarum principibus, vbi proconsules aut praesides in re ciuili ius dicebant, ecclesia metropolitanos posuit, qui rebus ecclesiasticis totius prouinciae praeessent; & demum in ciuitatibus dioecesium principibus constituti sunt patriarchae, episcopi nempe, qui totius dioecesis in spiritualibus inspectionem haberent. Ita triplicis generis natae ecclesiae, episcopales, metropolitanae & patriarchales, quae inter se connexae & subordinatae erant, non secus ac ciuitates inferiores in imperio a maioribus pendebant.

§. V. Constitutio ista ecclesiarum episcopalium ad ciuilis politiae imitationem facta induxit regulam iuris canonici, qua vetatur in paruis oppidis & villis constitui

epi-

episcopatus. Conc. Sardic. *can. VI.*, Athanaf. *apol. II.* Et decebat quidem tantum in frequentibus ciuitatibus, quae in imperio habebant proprium magistratum, episcopum constitui, *ne vilescat episcopi nomen & auctoritas*: Sed non semper haec regula obtinuit: nam ante & post synodum Sardicensem episcopi in vicis & exiguis oppidis inueniuntur. Bingh. *orig. eccles. lib II. cap.* 12. Quod si in pago aliquo populus admodum creuerit, in eo episcopum ordinari canones Africani permittunt, conc. Carthag. II. *can. V.*, nec enim in hac specie vilescit sacerdotium.

§. VI. Porro ex imperii diuisione in Occidentale & Orientale ecclesia in *Occidentalem* & *Orientalem* tributa est. Nomine ecclesiae Occidentalis veniebant ecclesiae ambitu Occidentalis imperii comprehensae, quae octo aut nouem constituebant dioeceses, *Macedonicam* nempe, *Daciam*, *Illyricianam*, *Italicam* stricte sic dictam, *vrbicariam* siue *Romanam*, *Gallicam*, *Hispanicam*, *Britanicam* & *Africanam*. Ecclesia vero Orientalis contiuebat ecclesias Orientalis imperii, & quinque dioecesibus constabat, *Orientali* nempe stricte sic dicta, cuius metropolis erat Antiochia, *Aegyptiaca*, *Asiana*, *Pontica* & *Thracica*. V. Petr. de Marca *de C. S. & I. lib. I. cap.* 4.

§. VII. Quamuis autem ecclesia ad exemplum ciuilis regiminis externam suam politiam ordinarit; non tamen ita ciuilibus formis se adstrinxit, vt ab iis numquam discederet. Libertatis, non necessitatis erat publicas formas imitari. Ita in multis regionibus ecclesiastica politia ciuili non respondet. Et quidem in Occidente multae erant ciuiles dioeceses, vnus tamen patriarcha: & in vrbicaria dioecesi, quae decem constabat prouinciis(*a*), nulli erant metropolitani praeter Romanum pontificem, qui iure me-

(a) Prouinciae, quae componebant Romanam dioecesim, erant Picenum suburbicarium, Campania, Tuscia & Vmbria, Apulia & Calabria, Brutium & Lucania, Samnium, Valeria, Sicilia, Sardinia, & Corsica. Calabria olim erat in regione Hydruntina, sed lapsu temporis *Calabriae* appellatio imperatorum Graecorum ambitione Brutiis haesit: quod septimo saeculo primum factum videtur.

metropolitico simul & patriarchali eas ecclesias regebat. Item in Africa, quae sex constabat prouinciis, sedes metropolitica non ciuitati erat adfixa, sed episcopos ordinatione seniores sequebatur, excepta Africa proconsulari, quae Carthagine sedem primatis fixam habebat. Hinc metropolitani in Africa *senes* dicebantur, *can.* 100. *cod. Afric.* V. Dupin. *de antiqua eccles. discipl. diss. I.* §. 9. Sed temporis lapsu etiam metropoles Romanae dioecesis, veluti Regium, Capua aliaeque metropolitas acceperunt.

§. VIII. Semel ad reipublicae formam expressa ecclesiastica politia, vna cum ciuitatum mutationibus etiam mutari solebat; statuit namque synodus Chalcedonensis *can. XVII.*, vt si pro reipublicae necessitatibus ab imperatore ciuitatum formae mutentur, *ciuiles & publicas formas ecclesiasticarum quoque parochiarum ordo consequatur.* Hinc ambitiosi episcopi diuisiones prouinciarum ab imperatoribus exorabant, vt ita propriae ecclesiae ad altiorem gradum attollerentur. Verum mutatio ecclesiarum non semper ciuiles mutationes secuta est; siquidem in tot ciuitatum mutationibus indignum visum fuit, mutabilia esse sacerdotia. Innoc. I. *ep. ad Alexandr. Antiochen.* Deinceps imperio Romano Occidentis euerso, & ex eius ruinis non sine ingenti motu variis exortis regnis, variam fortunam politia ecclesiastica experta est: sortem enim ciuitatum quandoque consecutae sunt ecclesiae, quandoque perseuerarunt immutatae.

§. IX. Quamuis autem secundum antiquas regulas ecclesiastica politia ciuilem consequatur; institutio tamen ecclesiarum episcopalium, metropolitanarum & patriarchalium semper ad ecclesiam pertinuit. Tantum ciuilis politia exemplar praebuit, quibus in locis ecclesia episcopatus & ecclesiasticas metropoles institueret, aut etiam secundum politiam ciuilem *in principis reuerentiam ipse canon erigebat*, inquit Christianus Lupus *schol. in can. VII. dict. Greg. VII.* Et hinc mutata per principes ciuili politia, mutationem ecclesiasticam ecclesiae patres inducere solebant; in synodo enim Chalcedonensi ad patriarchatum euasit ecclesia Constantinopolitana, quamuis iampridem in ordine ciuili Constantinopolis creuisset.

§. X. Iam vero in synodo cuiusque prouinciae episcopatus

patus excitabantur, ita tamen vt illius episcopi consensus accederet, in cuius paroecia ponebatur noua cathedra, *can.*53 *Cod. Afric.* V. Lupum *loc.cit.* At lapsu temporis ius erigendi episcopatus & ecclesiasticas metropoles in Occidente ad Romanum pontificem deuolutum est occasione falsarum decretalium, in quibus adseritur, S. Petrum & Clementem, illius successorem, non solum episcopos; verum etiam metropolitanos, archiepiscopos, primates & patriarchas instituisse, *can.* 2. *D.* 80., *can.*1. *D.*99. Quisquis vero sit, qui ecclesias episcopales & alias maiores excitat, sine principis consensu id facere non debet, quod talis ecclesiarum mutatio ciuilem politiam adficit.

CAPVT V.

De episcopis eorumque in regenda ecclesia potestate.

§. I. CHristus seruator noster ecclesiam, quam in terris collegit, non vnius aetatis esse voluit, sed aeternum duraturam promisit. Hinc apostolis dedit suis, vt eam regerent & ordinarent, & in suimet ipsorum locum alios substituerent. Missi sunt apostoli eadem potestate, qua Christus ipse a patre missus erat, Ioan.*XX.* *v.*21. Itaque in apostolatus ministerium apostoli alios adsumserunt, sibique constituerunt successores: qui non *apostoli*, sed *episcopi* modesto nomine dici voluerunt; quamvis enim *apostoli* nomen natura sua modestum sit; (est enim missus) tamen apostolorum miraculis & sanctitate augustius euasit. Spectauit vero successio ista tantum regimen ecclesiasticum, non ea, quae apostolorum propria fuerunt.

§. II. Omnis christiani sacerdotii plenitudo in episcopatu continetur. Nempe Christus ipse summus sacerdos est, omni sacerdotii plenitudine auctus: Christus autem apostolos eadem potestate, qua ipse a patre missus erat, misit: & vniuersa apostolorum potestas in episcopos descendit.

scendit. Hinc Cyprianus *de vnit. eccles.* omnibus episcopis idem sacerdotium ex aequo tribuit, *episcopatus vnus est, cuius singuli in solidum partem tenent*. Et antiquior scriptor Ignatius martyr *epist. ad Trallian.* episcopis Christi attribuit personam, *revereantur omnes episcopum, vt Iesum Christum, existentem filium patris* (a).

§. III. Iam episcopis competit potestas, qua pro iure suo sacra omnia obeunt munera, & gladium exercent spiritualem. Est episcopatus plenitudo sacerdotii, qua vniuersa spiritualis potestas continetur. Et apostolos & eorum in episcopatu successores eadem potestate, qua ipse a patre missus erat, Christus misit. Fecit quidem multitudo officiorum, vt episcopalis potestas in plures riuulos dispergeretur; at nihil de fontis plenitudine decessit. Inferiores sacerdotes episcopi vices implere intelliguntur, vtpote qui in partem sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis vocati censentur.

§. IV. Vulgata & recepta doctrina est, quae in episcopali potestate ea, quae *ordinis* sunt, a iurisdictione dispescit. Spectat potestas ordinis ea, quae characterem episcopalem requirunt, iurisdictio vero externam ecclesiae politiam & administrationem, quam episcopi per solam confirmationem adquirunt (b). Et hinc praelati inferiores

(a) Plenitudo ista sacerdotii recta ab ipso Christo, non a Romano pontifice in episcopos descendit. Sunt sane episcopi apostolorum successores; apostoli autem recta a Christo sacerdotium acceperunt. Porro docet Paullus, ecclesiae regimen per Spiritum sanctum episcopis fuisse demandatum, *Actor. XX.* 28. Et Cyprianus *epist. LXIII.* scribit, *episcopos ecclesiis dominicis in toto mundo diuina dignatione praepositos*. Et quamuis Optatus *lib. VII. contra Parmenian.* & Leo M. *serm. III. anniuers. adsumtionis suae* teneant, per Petrum ceteris apostolis claues fuisse transfusas & communicatas; tamen hac doctrina id dicere voluerunt, apostolis datas claues indiuulsa consensione cum capite esse administrandas, vt ecclesia vna monstraretur. Ad rem Augustinus *tract. L. in Ioan.* adfirmat, Petrum, *quando claues accepit, ecclesiam sanctam significasse*.

(b) Ignota veteribus fuit distinctio ista episcopalis potestatis, & tum demum inualuit, quum confirmatio episcoporum ab ordi-

res, qui ordinis episcopalis expertes sunt, sola iurisdictione augentur.

§. V. Potestas episcopalis origine sua nullis locorum finibus coërcetur. Sane apostolos in mundum vniuersum ad euangelium praedicandum Christus misit. Marc. *XVI. v.* 15. In eamdem vineam multi missi sunt laborantes. Et reapse apostoli indiuulsa caritate & consensione ecclesiam administrarunt, & non sine signis & portentis vbique praedicarunt euangelium. Hinc doctrina illa de vno per vniuersam ecclesiam episcopatu, qui concordi multorum episcoporum vniuersitate diffunditur. *Nemo fraternitatem seducat*, inquit Cyprianus *de vnitate ecclesiae, nemo fidei veritatem perfida praeuaricatione corrumpat: episcopatus vnus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur.*

§. VI. Administratio ecclesiae ab episcopis in solidum confusionem inducebat, praesertim quod episcopi in regimen ecclesiae, non in caritatem apostolis successerint. Hinc e re ecclesiastica visum est, singulorum episcoporum potestatem certis finibus coërcere, nec in alienis ecclesiis eos posse sacris operari, nisi ex proprii episcopi auctoritate, quod passim canones apud Gratianum *caus. IX. q.* 2. inculcant, & patres Tridentini *sess. VI. de ref. cap.* 5. confirmarunt. Fines autem, quibus singulorum episcoporum potestas includitur, *paroeciae* & *dioecesis* nomine in antiquis monumentis designantur (c), quamuis vox

ordinatione separata est. Nempe ex noua disciplina episcopus per confirmationem electionis pastor ecclesiae constituitur: atque hinc receptum, posse episcopos confirmatos, etsi non ordinatos, ecclesiam in omnibus administrare, iis tantum exceptis, quae *αμεσως* ab ordinatione pendent. V. Espen. *par. I. tit.* 14. §. 5.

(c) Vox *paroecia* origine sua domorum viciniam significat, immo etiam vicos vni ciuitati addictos. Hinc & ecclesiae a presbyteris administratae & episcopatus paroeciae nomine recte designantur. Quin late accepta voce etiam prouinciae & plurium prouinciarum tractus antiquis *paroeciae* dicuntur. V. Carol. Dufresne *glossar. med. & infimae latinit. v.* parochia *in additionib.* Hinc intelligis *can. XVII.* Chalcedonensem, quo statuitur, vt ciuiles & publicas formas, *ecclesiasticarum paroeciarum* ordo con-

vox *dioecesis* saepe integrum plurium prouinciarum tractum denotet.

§. VII. Vetantur quidem episcopi in casibus ordinariis vltra paroeciae suae fines spiritualem potestatem exercere; at si salus ecclesiae periclitetur, pristinam potestatem induunt, & vbique episcopos agunt: quae Cypriani doctrina est in *epist. LXVIII. ad Stephanum*. Salus ecclesiae est suprema lex ecclesiastica, & necessitate vrgente iura humana non adstringunt; quin potius vniuersa ecclesia velut vnus episcopatus reputatur. Hinc Athanasius ab exilio redux in diuersis ciuitatibus ad curam suam minime pertinentibus fecit ordinationes, quod tradit Socrates *lib. II. cap.* 24.; periculum enim erat, ne ecclesia perfidia Ariana obrueretur.

C A P V T VI.

De episcoporum officiis.

§. I. Officia omnia episcoporum ab ecclesiae cura dimanant, ambituque suo omnes religionis functiones amplectuntur; nulla enim sacri ministerii pars est, quam non continet episcopatus: ceteri ministri episcopis adiutorio esse intelliguntur, vocati potius in partem sollicitudinis, quam in plenitudinem potestatis. Et primum quidem episcoporum officium est verbi Dei praedicatio: christianae enim religionis fundamentum est doctrinae euangelicae professio: & fieri profecto non potest, vt in Christum homines credant, nisi Christus praedicetur. Tam proprium apostolatus reputarunt apostoli verbi ministerium, vt mensarum seruitium, quo a praedicatione distra-

sequatur. *Dioecesis* est diuisa habitatio seu administratio: hinc regiones & ecclesiae omnes, quae seorsum reguntur, eo nomine venire possunt; etsi vsu Graecorum & legum ciuilium vtriusque codicis *dioeceses* sunt integri prouinciarum tractus.

ſtrahebantur, in diaconos reiecerint: *non eſt aequum nos derelinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis, Actor. VI. v. 2.* Et hinc factum, vt antiqui patres thronum epiſcopi *doctrinae* & *doctoris ſedem* appellarent.

§. II. Feliciter per quinque priora ſaecula epiſcopi hanc prouinciam exornarunt: nec aliud ſunt Baſilii, Ambroſii, Auguſtini, Chryſoſtomi & aliorum epiſcoporum *homiliae*, *ſermones*, *tractatus*, quam conciones ad populum habitae. Saeculo ſexto remiſſiores in praedicando epiſcopi facti ſunt, donec tandem fere conticuerint; praebueruntque ſilentio cauſſam frequentes in Europam barbarorum incurſiones, abſentia epiſcoporum ab eccleſiis ſuis, doctrinae in multis epiſcopis defectus, eccleſiarum opulentia, qua epiſcopatus veluti dignitas commodis adfluens, non onus cenſebatur, & demum mendicantes, qui artem praedicandi ſectabantur, & nulli certae eccleſiae addicti, quocumque mittebantur, praedicabant.

§. III. Interim numquam deſtitit eccleſia nouis latis canonibus epiſcopos ad praedicationis officium reuocare. Mediis enim ſaeculis nulla ferme ſynodus celebrata eſt, in qua de concionibus habendis tractatum non ſit. V. Thomaſſ. *de vet. & noua eccl. diſcipl. par.II. lib.3. cap.* 85. Sed harum ſynodorum canones magis praedicationi conſuluiſſe, quam adegiſſe videntur epiſcopos ad praedicandum; ſtatuunt enim, vt epiſcopi vel per ſe, vel per alios conciones inſtituant (a). Verum Tridentina ſynodus *ſeſſ. XXIV. de ref. cap.* 4. indifferentiam iſtam ſuſtulit, ſtatuitque, epiſcopos per ſe teneri ad praedicandum, niſi legitimo impedimento vetentur.

§. IV. Quo caſu iuſta cauſſa impedimento eſt, ne epiſcopi ipſi conciones habeant, eorum eſt ſeligere, quos ad praedicandum mittant. Sine venia epiſcopi nemo aliquid corum, quae ad eccleſiam pertinent, poteſt operari,

(a) Dignus adnotatione eſt canon quidam ſynodi Lateranenſis ſub Innocentio III., quo inter cauſſas, quibus epiſcopi a praedicatione excuſantur, recenſentur *multiplices occupationes*, *cap.* 15. *ex. de offic. ordin.* Non ita feciſſent apoſtoli, qui omnes alias abiecerunt curas, vt praedicationi inſiſterent.

quae antiqua regula est. Conc Laodicen. *can. LVII.* Et in specie de praedicationibus vetera monumenta, quae saepe praesbyteros sistunt praedicantes, semper potestate ab episcopo habita id factum esse testantur. Porro statuerunt Tridentini patres *sess. XXIV. de ref. cap.4.*, vt episcopi in ecclesia cathedrali, si per se minus possint concionari, pro arbitrio, in aliis ecclesiis, si parochi impediti sint, praedicatores constituant, impensis tamen eorum, qui eas praestare tenentur, vel solent. At hoc decreto derogatum non est immemorabili consuetudini, quae alii ab episcopo in ecclesiis non cathedralibus tribuit seligendi praedicatoris facultatem, praesertim quando qui nominant, alunt etiam praedicatores. Fagnan. *ad cap. inter cetera ex. de off. ordin. n.* 28.

§. V. Ex regulis quoque Tridentinis vetantur regulares sine venia episcopi etiam in ecclesiis suorum ordinum praedicationes habere. Regulares vi suorum priuilegiorum, quae lapsa iam disciplina de plenitudine potestatis pontificiae obtinuerant, diu insciis aut inuitis episcopis munia pastoralia exercuerunt & praedicationes habuerunt. Sed Tridentini patres, quod spectat ad praedicationem (vt nunc nihil dicam de aliis ministeriis) privilegia regularium abrogarunt edito decreto, vt *nullus saecularis, siue regularis etiam in ecclesiis suorum ordinum contradicente episcopo praedicare praesumat*. Trident. *loc.cit.* (*b*).

§. VI. Proximum episcoporum officium est sacramentorum administratio. Quo christiani simus, non sufficit in Christum credere, sed insuper sacramenta sunt administranda, vt gratia dari, augeri & deperdita recuperari possit. Hinc episcoporum, ad quos cura ecclesiae spectat, est sacramenta administrare. Integram hanc prouinciam ferme

(b) Hoc decreto abrogatum est eiusdem synodi *caput II. sess. 5. de ref.*, quo permittebatur regularibus in ecclesiis suorum ordinum praedicare, modo id facerent de licentia suorum superiorum regularium, & se episcopis sisterent, & ab iisdem peterent benedictionem. Editus fuit iste canon nondum frequentibus episcopis, & est ex iis, quos a patribus Tridentinis temporum iniuria extorsit.

ferme olim episcopi per se procurarunt, sed postquam latifundia & feuda ecclesiis accesserunt, & regimen politicum spirituali adnexum est; administratio sacramentorum, quae ab episcopali charactere non pendet, ferme parochis & inferioribus presbyteris cessit. Item episcoporum est chrisma, oleum sanctum, ecclesias, sacras virgines consecrare, quamuis nonnullas benedictiones etiam presbyteri possint facere.

§. VII. Porro episcoporum officium est continuas fundere preces; praedicatio enim ab oratione seiuncta nihil operatur: publicas preces praeire, alios ad orandum inducere, orationum formulas concipere, libros eo spectantes euulgare, publicas preces extra ordinem indicere: item pauperum, viduarum & omnium miserabilium curam specialem habere; bona & reditus ecclesiarum tamquam Deo intuente procurare: diffidentes christianorum animos in concordiam adducere; quaestiones ecclesiasticas in dioecesi exortas ex sacra scriptura & canonibus decidere: canonum sapienter veniam indulgere: & contra christianos contumaces poenas spirituales irrogare. Sed horum officiorum pleraque suis locis fusius explicantur.

C A P V T VII.

De visitatione dioecesis.

§. I. INter officia episcoporum censetur etiam frequens paroeciarum perlustratio. Nisi medici aegrotos conueniant, aptam morbis non adhibebunt medicinam. Per se autem debent episcopi ecclesias inuisere, nisi ex iusta caussa impediantur, *can.* 11. C. 10. *q.* 1., Trident. *sess. XXIV. de ref. cap.* 3. Quando autem episcopi impediuntur, opera presbyterorum, diaconorum, decanorum, aut archidiaconorum paroecias perlustrant, *cit. can.* 11., *cap.* 1. *ex. de off. archid.* (a): qui omnes visitatores delegata epi-

(a) Apud Graecos ad paroecias inuisendas stabile & perpetuum

episcopi potestate visitationem perficiebant; at mediis saeculis negligentia episcoporum vniuersa archidiaconorum & decanorum potestas euasit ordinaria. Vbi stabat ordinaria ista archidiaconorum & decanorum potestas, eam Tridentini patres *loc. cit.* restrinxerunt; statuerunt enim, vt deinceps ex consensu episcopi notarium adsumant, per seipsos tantum ecclesias inuisant, & vnius mensis spatio acta visitationis ad episcopum transmittant.

§. II. Finis autem visitationis ecclesiarum est inductio & restitutio sanae doctrinae, morum compositio, totius pastoralis curae explicatio & lapsae disciplinae renouatio. Vt vero rectius finis visitationum posset obtineri, cogebantur synodi ex clericis, nobilibus & laicis singularum regionum, vbi episcopus residens de vita clericorum generale plebis testimonium exquirebat, de moribus laicorum interrogabat, & ex optimis viris septem seligebat testes, *synodales* dictos, quos delato iureiurando de vitiis eius loci propriis, & de clericorum & laicorum officiis sigillatim interrogabat, vt ex Regionis formulis constat. Temporis lapsu synodi non amplius habitae sunt, tantumque episcopi visitantes sine iureiurando de omnibus, quae pertinent ad visitationem, inquirunt, *cap.* 1. §. 4. *de censib. in 6.*

§. III. Iam vero pro iure suo episcopi inuisunt personas & res omnes dioecesis, quatenus tamen spectant religionem. Tam late patet visitatio, quam cura pastoralis. Praesertim vero ad clericos, monachos & alias miserabiles personas spectat episcopi visitantis sollicitudo. Quin de monachis statuit synodus Aurelianensis, *vt non semel, sed saepius in anno episcopi visitent monasteria mona-*

tuum officium videtur institutum, quique eo donabantur *περιοδευται circulatores* audierunt, quod nulli ecclesiae essent addicti, sed omnes circumirent, vt Zonaras obseruat. Cui institutioni caussam videtur dedisse synodus Laodicena *can. LVII.*, quae episcopos in vicis & pagis creari vetuit, eorumque loco constitui iussit *περιοδευτας*, qui per pagos & vicos vice episcoporum cursitarent.

nachorum, *can.* 29. C. 18. *q.* 2. Nec tantum personae, verum etiam ecclesiae omnes earumque bona episcoporum visitationi subsunt, vt & hospitalia aliaque pia loca. Vtraque enim potestas ecclesiastica & ciuilis curam hospitalium episcopis demandauit. Conc.Chalced. *can.VIII.*, *L.* 46. §. 3. *C. de episcop. & clericis*.

§. IV. Haec autem tam late patens episcopi visitantis potestas lapsu temporis multum decreuit; inductae enim sunt de plenitudine pontificiae potestatis monachorum, capitulorum, ecclesiarum, hospitalium, quin singulorum clericorum ab episcopi potestate exemtiones. Et praeterea multa hospitalia & alia loca pia absque episcopi auctoritate fundata sunt, quae episcopis subiecta non censebantur. Sed Tridentini patres multis editis decretis dederunt episcopis, vt tamquam apostolicae sedis delegati visitarent capitula & ecclesias omnes exemtas, itemque clericos exemtos, & monachos extra monasterium degentes, quo casu delinquant. V. Espen. *part.I. tit.*17. *cap.* 3. Porro episcopis facta est potestas visitandi hospitalia & collegia seu confraternitates laicorum (non tamen quae *αμεσως* sub regum protectione sunt sine eorum licentia) & pia omnia loca, etiamsi eorum cura ad laicos pertineat Trident. *ses.XXII. de ref. cap.*8. Sed hoc decretum in plerisque prouinciis & in hoc nostro regno admissum non fuit. Ceterum apud nos ex pactis conuentis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum *cap.V. art.*1. episcopi tantum in spiritualibus possunt inuisere ecclesias, capellas, hospitalia & confraternitates a laicis gubernata, quae omnia *extauritae* vulgo dicuntur.

§. V. Pastorali muneri satis non faciunt episcopi, si semel in vita paroeciam suam perlustrent. Inductio sanae doctrinae & disciplinae iam lapsae emendatio certe vnius visitationis opus non sunt. Quoties visum fuerat, episcopi in veteri disciplina paroecias suas circumibant. Sed iure nouo singulis annis visitatio facienda est, nisi id vetet dioecesis amplitudo, quo casu maior pars quotannis, tota biennio perlustrari debet. Trident *ses.XXIV. de ref. cap.*3.

§. VI. Iam episcopis visitantibus paroecias suas debentur alimenta, quae *procurationum* nomine veniunt. Procurationes istae debent esse frugales, vt pastores decet

animarum (*b*). At mediis saeculis visitatorum rapacitate, fastu, gula in immensum excreuerunt; episcopi enim non vt pastores animarum decebat, paroecias circumibant, sed superbo comitatu, secumque canes & aues venatorias deferebant. His malis tandem Tridentina synodus medicinam quaesiuit; statuit enim, visitatores modesto comitatu ecclesias circumire, nihil etiam sponte oblatum occasione visitationis accipere praeter victualia, quae frugaliter & modeste pro temporis necessitate ministranda sunt, gratuitas vero omnino esse visitationes, si consuetudo ferat, vt nihil exigatur. Trid. *ses.XXIV. de ref.cap.3.*

§. VII. Potestas episcopi visitantis spectat praesertim ea, quae notoria sunt, nec longo indigent examine: proceditque sine formulis iudiciariis, sed sola summaria cognitione, irrogatque potius correctiones, quam poenas ordinarias. Respuit enim longiores moras & exactam cognitionem visitatio. Inde est, quod exemtio non excludit visitationem, quae magis in corrigendo, quam in iudicando consistit: & decreto synodi Tridentinae *ses. XXIV.*

(b) Interpretes originem procurationum episcopis visitantibus debitarum ab eo iure repetunt, quo laborantibus praestari debent alimenta. Plausibilis certe sententia, cui tamen illud obsta, quod procurationes mediis saeculis inualuerint, quando perpetuos & opimos reditus episcopatus habebant: & alias certi iuris erat, clericos, quibus est ad vitam satis, ex bonis ecclesiasticis viuere non posse. Itaque magis est, vt origo procurationum repetatur ab imperio sacro, & institutione beneficiorum, quae feudorum sapiunt naturam. Scilicet subditi & vasalli in signum subiectionis praestabant principi eiusue ministris & domino feudi iter facientibus hospitium & cibaria, quae *mansiones* & *paratae* dicebantur. V. Car. Dufresne *glossar. med. & infim. latinit. v.* procuratio. Quum vero imperium sacrum in totam dioecesim episcopi exercerent, & bona ecclesiastica iure quodam feudi beneficiariis dedissent; exemplo principis & domini feudi, dum paroecias inuisebant, procurationes exigere coeperunt: quod Boehmerus *iur. eccles. lib.III. tit.39. §.90. seqq.* pluribus illustrat. Et inde nata doctrina illa, *magis in signum & professionem subiectionis*, quam *visitationis operam* procurationes deberi.

XXIV. de ref. cap. 10. a correctione in visitatione facta interposita appellatio exsecutionem non suspendit: at hoc decretum apud nos receptum non est (*c*).

CAPVT VIII.

De metropolitanis.

§. I. Metropolita seu *metropolitanus* in rebus ecclesiasticis est episcopus ciuitatis in prouincia principis, qui vniuersae prouinciae in spiritualibus praeest. In antiquis monumentis appellatur etiam *primae cathedrae*, aut *primae sedis episcopus*, *primas* & *exarchus prouinciae*, & in Africa *senex* ob primatum non sedi, sed aetati tributum. V. Bingh. *orig. eccles. lib. II. cap.* 16. §. 5. *seq.* (*a*).

§ II.

(c) Vt vero sancta episcoporum visitantium consilia eo melius procederent, olim ministri regii, quos *missos dominicos* appellabant, comitari solebant episcopos: atque ita armata manu ad pietatem inducebantur, qui episcoporum admonitionibus non cedebant, *capitul. reg. Franc. lib. II. cap.* 26.

(a) Quae fuerit prima metropolitanorum origo, inter doctos non conuenit. Iacobus Vsserius, Beueregius & in primis Petrus de Marca *de C. S. & I. lib. VI. cap.* 1. contendunt, eos ab apostolis institutos fuisse: contra ex veriori sententia Dupinus *diss. I. de antiqua eccles. discipl.* metropolitarum originem a moribus ecclesiarum repetit: quasi nempe ecclesia factis ipsis se accomodauerit receptis populorum moribus, qui ad ciuiles metropoles confluebant, siue ad iudicia expedienda, siue ad merces comparandas. Sane synodus Antiochena *can. IX.* ob eam rationem statuit, omnes episcopos scire debere, metropolitanum curam totius prouinciae habere, *quod in metropolim vndequaque concurrant omnes, qui habent negotia.* Promouit quoque potestatem metropolitanorum auctoritas apostolorum vel virorum apostolicorum, qui ecclesias in ciuilibus metropolibus fundarunt, vel datis litteris instituerunt. Quod si in scriptis apostolicis ecclesiae designentur per prouincias, in quas ea aetate Ro-

§. II. Poteſtas regendae prouinciae ex antiquis moribus & regulis potius penes ſynodum prouincialem, quam penes ſolum metropolitam reſidebat. Etenim omnes vnius prouinciae epiſcopi vnum componebant corpus, cuius caput erat metropolitanus, membra vero epiſcopi comprovinciales. Ita nihil magni momenti in ſuis paroeciis praeter metropolitani ſententiam epiſcopi faciebant, & viciſſim abſque omnium ſententia res magni momenti non agebat metropolita, *can. XXXV. apoſt.*, conc. Antioch. *can. IX.* Ergo bis in anno ſynodus prouincialis erat celebranda, vt omnium rationabili decreto res eccleſiaſticae tractarentur, & plurimorum ſententia obtineret. Conc. Nicaen. *can. V. & VI.* Sed labentibus annis ſynodi provinciales rariores factae ſunt, & ius adminiſtrandae provinciae ſenſim ad ſolum metropolitanum deuolutum eſt, *cap. 52. ex. de ſentent. excommunicationis*.

§. III. Iura metropolitanorum plura in antiquis canonibus proponuntur. Et primum quidem metropolitani cum epiſcopis prouincialibus epiſcoporum electiones dirigebant, eoſque ordinabant. Conc. Nicaen. *can. IV. & VI.*, Laodic. *can. XII.* Item (II) ſynodum prouincialem indicebant. Conc. Antioch. *can. XX.* Et quemadmodum metropolitani erat ſynodum indicere, ita epiſcoporum erat ſtato tempore conuenire, & in ſynodo ſuffragium ferre: & hinc epiſcopi prouinciae *ſuffraganei* dicti ſunt. Ad metropolitanum quoque (III) ſpectat de delictis epiſcoporum iudicare, & de appellationibus ab eorum ſententiis cognoſcere, idque, ſi cauſſae ſiut grauiores, in prouinciae ſynodo, *can. apoſt. XXV.*, conc. Chalced. *can. IX.* Porro (IV) cura totius prouinciae incumbit metropolitanis, vt in omnibus paroeciis omnia recte fiant; & hinc totam prouinciam vel eius partem circumeunt & inuiſunt, *cap. 1. de cenſib. in 6.* Et demum (V) epiſcopis, qui ab eccleſiis

Romanum imperium diuidebatur; id tantum probat, fuiſſe diſtinctas eccleſias per prouinciarum diſtinctionem, non vero etiam arguit, ab apoſtolis in metropolibus inſtitutos fuiſſe epiſcopos, qui toti prouinciae praeeſſent, quod Dupinus *loc. cit.* recte obſeruat.

clesiis suis discedere coguntur, litteras *formatas* dabant.

§. IV. Haec metropolitanorum iura temporis decursu ferme abolita sunt, & eorum accessione sedes Romana creuit. Itaque episcoporum electiones, confirmationes & consecrationes auctoritate pontificis expediuntur, quamquam in multis prouinciis episcoporum nominatio ex novis institutis ad principes pertineat. Item caussae maiores episcoporum, in quibus de eorum depositione, translatione & cessione agitur, pontifici reseruatae sunt: quod ius coepit a falsis decretalibus, in quibus saepe inculcatur, non posse prouinciae synodos deponere episcopos, sede Romana inconsulta. Et secundum praesentem disciplinam minores tantum episcoporum criminales caussae a synodo prouinciali, vel iudicibus in ea electis iudicantur & puniuntur. Trident. *sess.XXIV. de ref. cap.*5. Nec iure nouissimo metropolitani inuisunt prouincias, nisi caussa prius expensa & probata in synodo prouinciali. Trident. *loc. cit. cap.* 3.

§. VI. Quaecumque vero fuerit & nunc sit metropolitani potestas, non complectitur ordinarias episcoporum functiones, sed est episcopali potestate superior, quia episcopi a sacris canonibus deuii coërcentur. Certe patres Antiocheni *can.XI.* dum vniuersae prouinciae curam metropolitae committunt, addunt, *vnumquemque episcoporum habere suae parochiae potestatem*.

C A P V T IX.

De auctoritate & vsu pallii.

§. I. Moribus praesentibus metropolitani pontificalis officii plenitudinem post acceptum *pallium* possunt explicare. *Pallium* initio vestis imperialis fuisse videtur, quae ab imperatoribus dabatur patriarchis ad Christi sacerdotium condecorandum. V. Petr. de Marca *de C. S. & I. lib. VI. cap. 6.* & Thomass. *de veteri & noua eccles. discipl. par. I. lib. 2. cap.* 53. Et ita erat prae-

praeclarum indumentum, quo totum corpus ad talos vsque operiebatur, cappis hodiernis haud absimile. Sed inde pallium in exiguam abiit fasciam de candida lana in modum circuli contextam, quae humeros cingit, habetque ab vtraque parte duas lineas in pectus & humeros impendentes cum quatuor purpureis crucibus intextis ante & retro, a dextris & sinistris, tribusque aciculis aureis consuitur & adligatur. Ita Innocentius III. *lib. I. de myster. missae cap.* 63. pallium describit. Sed hodie sex & nigri coloris cruces sunt.

§. II. Semel acceptum pallium de adsensu imperatoris patriarchae metropolitanis mittebant. Vigilius papa *ep. I. ad Auxanium*, Gregor. M. *lib. VII. ep.* 5. Nefas videbatur, imperialem vestem, imperatore inscio, aliis dare, praesertim quando vsus purpurae & regiae vestis priuatis erat interdictus. Sed inde vbi ob haeresim iconoclastarum dissidia inter Romanos pontifices & imperatores exorta sunt, pontifices sine principis adsensu sibi sumserunt, & aliis pallium dederunt. Quin imperio Graeco a Latinis occupato, in synodo Lateranensi statuit Innocentius III., vt deinceps patriarchae Orientales a Romano pontifice pallium acciperent, illudque a papa acceptum suffraganeis impertirent suis, *cap.* 23. *ex. de priuileg.* Sed isti omnes patriarchae Latini & Latinorum fuerunt, non aliorum, quod Franc. Florens *tract. de auctorit. & vsu pallii* recte obseruat.

§.III. Iam vero Romani pontifices, quo primum tempore aliis pallium dare coeperunt, tanto honore metropolitanos, qui ad eorum consecrationem pertinebant, ornarunt, itemque Occidentis insigniores metropolitanos, quibus vices suas in prouinciis demandabant. Digna nempe res erat, vt qui vices summi pontificis in ecclesiis sustinebant, pontificio etiam eminerent ornatu. Ita factum est, vt pallium concessum praecipuis Occidentis metropolitanis, qui ad pontificis consecrationem non pertinebant, pontificiam legationem etiam adferret. Gregor. M. *lib. XII. ep.* 31. Hinc sexto saeculo metropolitani pallii habendi erant cupidissimi, illudque meritis exigentibus, precibus petentium & saepe etiam regum fatigati parce admodum pontifices concederent. Eximia dignitas

vica-

vicariatus apostolici pallio intexta passim & sine delectu non erat tribuenda. Pallio autem & vicariatu sedis apostolicae accepto, metropolitani, qui summa libertate in ecclesiis administrandis vsi erant, arctius sedi apostolicae propter acceptum vicariatum adhaeserunt, & veluti pontificis vicarii facti sunt. Et ita pontifices suam patriarchalem potestatem per Occidentis prouincias magis magisque produxerunt.

§. IV. Verum labentibus annis vicariatus sedis apostolicae a pallio distractus est: & metropolitani omnes Occidentis a summo pontifice pallium acceperunt, immo necessitati illius petendi subiecti sunt (a). Praeiuit huic novitati Bonifacius legatus pontificius in synodo Gallicana anno ıↃCCXLII. habita: certe vero medio saeculo octauo omnes Occidentis metropolitani pallium iam adepti erant: quem receptum morem synodus octaua generalis *can. XVII. apud Anast. Biblioth.* confirmauit (b). Petentes vero

(a) Pallium priuilegio summorum pontificum etiam multis episcopis concessum est. Episcopis vero concessum pallium, eos a metropolitanorum iurisdictione non eximebat: quod pontifices exprimebant in concessione, licet non defuerint episcopi, qui pallio accepto a metropolitani potestate se subductos putarent.

(b) Sed qua tandem ratione metropolitani omnes pallium acceperint, immo necessitati petendi subiecti fuerint, dictu facile non est. Petrus de Marca *de C. S. & I. lib. VI. cap. 7.* id euenisse docet calliditate & astutia, vt metropolitani Occidentis magis obnoxii fierent summo pontifici, eique praecipuo quodam iure subiicerentur: idque probat ex facto episcoporum Galliae, qui licet in synodo Gallicana anno ıↃCCXLII., rem promouente Bonifacio episcopo, summi pontificis legato, statuerint, vt episcopi in vnitate & subiectione Romanae ecclesiae viuerent, & metropolitani a summo pontifice pallia peterent; tamen inde in ambiguo fuerunt, an pallia petere deberent, veriti ne nouitate illa ad insolitam quamdam reuerentiam in sedem apostolicam adigerentur. Contra Ludouicus Thomassinus *de vet. & noua eccles. discipl. par. I. lib. 2. cap. 55.* tenet, ipsos metropolitanos sponte sua necessitati petendorum palliorum se subiecisse, receptosque semel mores deinceps in concilio generali fuisse confirmatos: additque, petitionem illam palliorum

ro pallium metropolitani summo pontifici primum canonicam obedientiam iurato promiserunt, deinceps etiam fidelitatem ei similem, quam vasalli dominis suis in recipiendis feudis promittere tenentur.

§. V. Virtus pallii in noua disciplina prorsus insignis est. Continetur nimirum in pallio *pontificalis officii plenitudo cum archiepiscopalis nominis appellatione*, vt Innocentius III. in *cap. 3. ex. de auctoritate & vsu pallii* loquitur (*c*). Et ita ante pallii receptionem vetantur metropolitani munia pastoralia obire, & ipsum nomen *archiepiscopi* sumere, vtut fuerint consecrati. Quod non est ita accipiendum, quasi pallium ipsum conferat potestatis plenitudinem; sed ita, potestatis in ordinatione iam receptae exercitium tantum post acceptum pallium posse explicari. Nouum profecto non est, ecclesiam modum imponere pote-

rum a Romano pontifice, quam auctore Bonifacio synodus Gallicana decreuerat, libertatis potius quam seruitutis fuisse argumentum. Sed videtur non posse negari, in palliorum petitione, quam synodus Bonifacii a metropolitanis expressit, insolitam quamdam obedientiam erga summum pontificem fuisse inuolutam: nam pallium etsi tum non deferret apostolicum vicariatum; tamen metropolitanos Galliae, qui tum nulli patriarchae subiecti erant, summo pontifici tamquam patriarchae eiusque synodo addicebat. Ceterum libenter adgnosco, non machinis & artibus eo deuentum, sed potius quod Gallicanae ecclesiae status ita postulabat: quod *par. I. comment. de iure canonico cap. 9.* pluribus explicuimus.

(c) Vnde plenitudo ista pontificalis potestatis pallio accesserit, nodus est vindice dignus. Omissis aliorum sententiis, mihi plenitudo ista potestatis pallio intexta a vicariatu sedis apostolicae, quem pallium deferre solebat, videtur repetenda. Sane qui vicariatum sedis apostolicae cum pallio olim accipiebant, saltem patriarchialia iura pallio referebant accepta, nec ea, nisi pallio accepto, poterant explicare. Sequentibus temporibus vbi vicariatus sedis apostolicae a pallio distractus est, plenitudo potestatis in pallio contenta, quae erat patriarchalis, sic accepta fuit, quasi esset pontificalis seu pastoralis. Cui dogmati magis adhaeserunt pontifices, postquam necessitas petendi pallii omnibus metropolitanis iniecta est.

poteſtati vtut iure diuino datae. Et ita quod ſpectat ad pontificalium vſum melior videtur conditio epiſcoporum, quam metropolitarum; illorum enim officia paſtoralia nulli externo ornamento ſunt addicta.

§. VI. Iam pallium intra tres a conſecratione menſes metropolitani petere *fortiter* debent, *can.* 2. *D.* 100., conſueta formula *instanter*, *instantius*, *instantiſſime*: idque ex antiqua diſciplina deſcendit, qua metropolitani percupidi erant pallii, quo apoſtolicus vicariatus dabatur. Petitum pallium in altari ſepulturae S.Petri benedicitur, & inde conceditur: quae diſciplina ſaeculo vndecimo exeunte iam recepta erat, *cap.*4. *ex. de electione.* Ipſi metropolitani per ſe pallia petere debebant, quamuis iampridem obtinuerit, vt vicaria alterius opera pallium petatur.

§. VII. Pallium ſemel acceptum perſonae cohaeret, nec alius eo vti poteſt. Hinc pallium non commodatur, & quiſque cum eo ſepeliendus, *cap.*3. *ex. de auctorit. & vſu pallii*. Accepto autem pallio non ſemper vtuntur metropolitani, ſed tantum certis locis, diebus & officiis, *can.*6. *&* 8. *D.* 100., *cap* 1. *&* 5. *ex. eod.*: qua in re a Romano pontifice diſtant: etenim Romanus pontifex *ſemper & vbique* vtitur pallio, idque ex ea ratione factum Innocentius III. adfirmat, quod Romanus pontifex poteſtatis plenitudine auctus eſt, ceteri vero epiſcopi in ſollicitudinis partem vocati ſunt, *cap.* 4. *ex. eod.*

CAPVT X.

De patriarchis.

§. I. PAtriarcha, qui olim dicebatur *archiepiſcopus*, in re eccleſiaſtica epiſcopus eſt, qui integrae dioeceſi praeeſt, hoc eſt pluribus inuicem coniunctis prouinciis. Hinc patriarchalia iura ſunt metropolicis ampliora. Et ſane patriarchae ordinant metropolitanos, conc.Chalced. *can. XXVIII.*, indicunt ſynodum dioeceſanam, eique praeſunt. Item ad patriarcham a metropolitani &

ſynodi

synodi prouincialis sententia appellatur, *L.29. C. de episc. audient.*, *nouel.CXXIII. cap. 22.*; & cessantibus metropolitis patriarcha etiam in episcopos dioecesis animaduertit. Nec aliquid magni momenti agere licet metropolitanis, antequam patriarcha consulatur. Conc.Chalced. *act.V.* (*a*).

§. II.

(a) Quae fuerit prima patriarcharum origo, acerrime inter viros doctos concertatur. Baronius, Valesius, Pagius ab apostolis institutos patriarchas contendunt. Contra Dupinus moribus ecclesiarum ante synodum Nicaenam receptis patriarcharum institutionem tribuit. Item Balsamon & recentiores Graeci in synodo Nicaena patriarchas institutos autumant: & demum Launoius, Basnagius & Caueus in synodo Constantinopolitana anno CCCLXXXI. id contigisse propugnant. In tanta virorum doctissimorum discrepantia videtur vltima sententia praeferenda, quae patriarchas ante synodum Constantinopolitanam ignotos pronuntiat. Sane constans est canonum Nicaenorum sententia, caussas omnes prouinciales in synodo prouinciae esse finiendas, qua de re plura habet Dupinus *diss.II. de antiq. eccles. discipl. cap.1. & 2.*: nec appellationes a synodis prouincialibus ad patriarchas ordinariae euaserunt, nisi postquam synodus Constantinopolitana *can. II.* ecclesiam Orientalem in dioeceses partita est, & Theodosius Iunior dioecesis concilium ordinario iure haberi permisit, *L. 45. C. Th. de episc. & clericis*. Porro toto ferme quarto saeculo metropolitani ab episcopis comprouincialibus fuerunt ordinati, idque secundum canones Nicaenos. V. Beuereg. *in can. VI. conc. Nicaen. n. 7.*

Huic autem sententiae grauiter videtur obstare canon VI. Nicaenus, quo ex iam receptis ecclesiarum moribus confirmatur potestas episcopi Alexandrini per Aegyptum, Lybiam & Pentapolim, & similiter exemplo ecclesiae Alexandrinae confirmatur iam vsu recepta episcopi Romani potestas. Sed potestas episcoporum Alexandrini & Romani tempore synodi Nicaenae recepta, etsi per plures prouincias diffusa, metropolitica potius erat, quam patriarchalis. Sane per Aegyptum & prouincias Romanae dioecesis diu nulli fuerunt metropolitani: & ita episcopi Alexandrinus & Romanus etiam in prouinciis suarum dioecesium episcopos ordinabant: quod de episcopo Alexandrino aperte testatur Epiphanius *haer. LXVIII.* Tantum prouinciae amplitudine, non iuribus metropoliticis episcopi Romanus & Alexandrinus a ceteris metropolitanis distabant. Quod si Hieronymus

§. II. Iam vero ante synodum Chalcedonensem sex videntur fuisse in vniuersa ecclesia patriarchatus, Romanus nempe, Alexandrinus, Antiochenus, Ephesinus in dioecesi Asiana, Caesariensis in Pontica, & Heracliensis in Thracica (*b*). Sed in ipsa synodo Chalcedonensi *act.XV.* & *can.XXVIII.* ex Ephesino, Caesariensi & Heracliensi constitutus fuit Constantinopolitanus patriarchatus, idque absentibus & inde etiam repugnantibus Romanis legatis. Creuerat in ordine ciuili Constantinopolis, & noua Roma euaserat. Et ita ecclesiastica politia ciuilem imitante iustum visum fuit, etiam in ordine ecclesiastico augeri sedem Constantinopolitanam. Interim Romani pontifices prospicientes, quo erat euasura ambitio episcoporum regiae vrbis, huic nouitati aduersati sunt, canonesque Nicaenos conculcatos proclamarunt. Sed temporis lapsu Constantinopolitanus patriarchatus ab vniuersa ecclesia cognitus & probatus est.

§. II. Item in eadem Chalcedonensi synodo Hierosolymitanus patriarchatus institutus est. Hierosolymitana ecclesia merus initio fuit episcopatus; sed quia ibi iacta sunt nostrae religionis fundamenta, semper summo honore habita est. Hinc elati episcopi Hierosolymitani coeperunt cum episcopis Caesariensibus, quibus vtpote metropolitanis suberant, de primatu contendere. Nihil vero profecerunt vsque ad Theodosium iuniorem, a quo Iuuenalis episcopus Hierosolymitanus rescriptum impetrauit, quo sedi Hierosolymitanae tres Palaestinae, duae Phoeniciae

nymus *epist.LXI. ad Pammach.* & Innocentius I. *epist. ad Alexandr. Antiochen.* aliique veteres a canonibus Nicaenis patriarchalem potestatem repetant; id dixerunt bona fide, re diligentius non expensa: Attendebant nempe ad sui temporis disciplinam, & quid simile in canonibus Nicaenis inuenientes, ab ea synodo patriarchas institutos dicere potuerunt.

(b) Episcopi Ephesinus, Caesariensis & Heracliensis veri nominis fuerunt patriarchae, licet apud veteres quandoque *exarchi* dicantur: errantque profecto, qui eis tribuunt *exarchi* dignitatem, quam patriarchali inferiorem faciunt: quod multis Dupinus *de antiq. eccles. discipl. diss. I.* §. 11. probatum dedit.

& Arabia, quae prouinciae ad Antiochenam ecclesiam pertinebant, subiiciebantur. Hinc de violatis ecclesiae suae iuribus conquestus Antiochenus patriarcha, contrario eiusdem principis rescripto in pristinum ius restitutus fuit. Contrariis rescriptis, seu potius ambitione Iuuenalis exorta controuersia vsque ad synodum Chalcedonensem perstitit, in qua ex partium consensu statutum, vt episcopus Hierosolymitanus tres Palaestinas, Antiochenus vero Phoenicias duas & Arabiam haberet. Conc. Chalced. *act. VII.* Et ita ex vno Antiocheno duo emerserunt patriarchatus (*c*).

§. IV. Potestas patriarchalis Romani pontificis origine sua per totum Occidentem non videtur extensa, sed tantum Romana dioecesi, quae decem constabat prouinciis, & Romam in metropolim habebat, includebatur. Sane Romani pontifices in Gallia, Hispania, Africa & Italica dioecesi stricte sic dicta, cuius metropolis erat Mediolanum, metropolitanos per plura saecula non ordinarunt. V. Dupin. *diss. I. de antiq. eccles. discipl.* §. 13. Porro nec ante receptos canones Sardicenses (quod sero tandem factum est) ex toto Occidente ad Romanum pontificem in caussis ecclesiasticis prouocatum fuit (*d*). Sed temporis

(c) Romani pontifices ab initio patriarchatui Hierosolymitano consenserunt, contra aduersati sunt Constantinopolitano: & tamen caussa ecclesiae regiae vrbis potior videri possit. Cur tam varie? Iam pellucebat, quo tandem erant euasuri episcopi Constantinopolitani imperatorum potentia freti. Quidquid vero huius rei sit, ab hoc tempore quinque hoc ordine numerati sunt patriarchatus, Romanus, Constantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus & Hierosolymitanus.

(d) Rei dignitas postulat, vt aliquid addamus de *ecclesiis suburbicariis*, quibus potestas patriarchalis pontificis olim inclusa dicebatur. Conc. Nicaen. *can. XI. ex antiqua versione*, Rufin. *lib. I. hist. cap. 6.* Ecclesias suburbicarias Salmasius, Iac. Gothofredus aliique intra centesimum ab vrbe lapidem, quae regio ad praefecti vrbi iurisdictionem pertinebat, includunt: contra Sirmondus & Dupinus per Romanam dioecesim, quae decem prouinciis vicario vrbis subiectis constabat, extendunt; nec desunt, qui ecclesias suburbicarias easdem esse cum ecclesiis

ris progressu, vicariis perpetuis institutis, palliorum petendorum metropolitanis iniecta necessitate, falsis decretalibus, missis in prouincias frequentibus legatis ampla potestate instructis, per totum Occidentem Romanus patriarchatus productus est.

§. V. Fines quoque Constantinopolitani patriarchatus in synodo Chalcedonensi positi & patriarcharum ambitione & imperatorum potentia longe lateque producti sunt: quod praecipue contigit sub Leone Isauro, qui ira percitus in pontifices, quod impia eius edicta de frangendis sacris imaginibus reiecerint & impugnarint, quidquid intra Siciliam & Thraciam imperii Graeci erat, throno Romano subtraxit, & Constantinopolitano addixit. Hinc nedum Illyricum, Epirus, Achaia & Macedonia; verum etiam Sicilia & pleraeque maritimae suburbicariae ecclesiae, quae erant in imperio Graeco (in mediterraneis regionibus imperabant Longobardi) Constantinopolitanam dioecesim auxerunt. Item Bulgaria post multas concertationes circa noni saeculi medium throno Constantinopolitano cessit, quod multis Dupinus enarrat. Suburbicariae ecclesiae steterunt sub Constantinopolitano patriarcha vsque ad Nortmannos, qui deuictis Saracenis & Graecis subtractas ecclesias throno Romano restituerunt.

ecclesiis Occidentis docent. Tot inter ambages media Sirmondi sententia videtur praeferenda. Etenim antiqui ecclesias suburbicarias eodem sensu, quo prouincias suburbicarias, dixerunt: prouinciae vero suburbicariae non aliae quam prouinciae Romanae dioecesis veteribus erant, *L.* 1. *C. Th. si per obreptionem fuerint impetrata*. V. Dupin. *cit. diss.* §. 9.

Potestas quidem patriarchalis summi pontificis per totum Occidentem non extendebatur; at sedes apostolica ecclesias omnes Occidentis eminenti potestate regebat. Versabatur potestas ista sedis apostolicae in ferendis canonibus ad fidei & disciplinae confirmationem & obseruantiam, in relationibus accipiendis & discutiendis, & in maioribus caussis non sine illius scientia finiendis. Et de hac potestate loqui videntur veteres patres, dum solidum Occidentem summo pontifici tribuunt: qua de re in *comment. de iure canonico par. I. cap.* 10. abunde diximus.

§. VI. Iam a patriarchis proprie sic dictis distant *primates*, qui pluribus quidem praesunt metropolitanis, sed Romano pontifici tamquam patriarchae subiecti sunt. Hoc sensu accepti primates instituti sunt in ecclesiis Occidentis, iisque instituendis falsae decretales caussam praebuerunt, quod Petrus de Marca *diss. de primatib. n.XXIII.* obseruat. Nimirum deleto Occidentis Romano imperio mutata est ciuilis politia, & tot emerserunt metropoles, quot regna fuerant instituta. Quoniam vero ecclesiastica politia ciuilem consequebatur, iustum visum est, regnorum principes ciuitates etiam in ordine ecclesiastico potestate augeri. Hanc disciplinam promouit Isidorus Mercator, qui in suis putidis mercibus passim crepat, apostolica auctoritate fuisse constitutum, vt in nobilioribus ciuitatibus instituantur *primates*, *can.* 1. *D.* 99., quos (ne quidquam de potestate sedis apostolicae deminueret) veluti medios inter metropolitanos & pontificem describit, *can.* 7. *&* 15. *C.* 2. *q.* 6., eosque etiam *patriarchas* appellat. Vsurpauit autem Mercator hac in re vocem *primatis* contra veterem receptam notionem: *primatis* enim nomine apud veteres metropolitanus veniebat (*e*). Receptis in Occidente falsis decretalibus ex earum formula instituti sunt primatus Bituricensis, Cantuariensis, Lugdunensis, Toletanus, Pisanus, Bariensis aliique, quibus a metropolitanis appellationes concessae, & ius anteferendae crucis datum. Sed hodie tantum primas Lugdunensis appellationis iura conseruat, ceteris vero tantum reliqua est quaedam honoris praerogatiua.

CA-

(*e*) Generatim *primas* is dicitur, qui primum ac praecipuum locum alicubi occupat. Sed in re ecclesiastica vsu scriptorum olim *primates* erant metropolitani, nisi adiuncta aliud innuerent. V. Dupin. *diss. I. de antiq. eccles. disciplina* §. 2. Interim mentitus Isidorus *primatis* nomen ad magnarum vrbium episcopos designandos vsurpauit. *Primas dioecesis* in *can. IX. & XVII.* concilii Chalcedonensis ex versione Dionysii Exigui Mercatori occasionem videtur dedisse ad primatis vocem in ampliorem sensum attollendam, quod forte crediderit *primates dioecesis* cum *primatibus* *ἁπλῶς* dictis eosdem esse.

CAPVT XI.

De Romano pontifice.

§. I. Romanus pontifex episcopi, metropolitani, patriarchae & successoris S. Petri personam in ecclesia sustinet. Nos de eo tractaturi, tantum successoris S. Petri spectamus praerogatiuam, qua fit, vt in vniuersam ecclesiam primatum obtineat. Ac S. quidem Petrum eminenti supra ceteros apostolos potestate fuisse donatum, in euangelio consignatum est. Sane Christus se supra Petrum ecclesiam suam aedificaturum conceptis verbis edixit, Matth. *XVI. v.* 18.: Petro regni caelorum claues promisit, Matth. *eod. v.* 19.; eique ter rogato an se amaret, agnorum & ouium curam commisit, Ioan. *XXI. v.* 15. *seqq.*, hoc est nedum fidelium, sed etiam pastorum curam demandauit, vt eum locum patres interpretantur. Et quamuis quod Petro Christus promisit, aliis etiam apostolis reapse dederit, Ioan. *XX. v* 21. *seq.*, & ecclesiam suam supra omnes apostolos fundarit, *ad Ephes. II. v.* 20.; exploratum tamen est, aliquid praecipuum Petro fuisse collatum, quod passim ecclesiae patres adgnoscunt.

§. II. Quo igitur natura ecclesiastici primatus Petro concessi intelligatur, quid praecipuum prae reliquis apostolis Petrus habuerit, constare debet. Sunt qui putant, omnes apostolos parem honoris & potestatis gradum accepisse, sed ceterorum potestatem fuisse personalem, quae cum ipsis desineret, Petri vero *realem*, quae in successores transiret. Verum ita attolluntur pontifices supra reliquos episcopos, non Petrus super apostolos. Magis euangelio congruere videtur, omnes apostolos ratione apostolatus pares fuisse, sed Petrum positum fuisse veluti centrum ecclesiasticae vnitatis, eoque nomine ceteris fuisse praelatum. Sane apostolos pari potestate, sed ad vnam ecclesiam administrandam, Christus misit. Et ita necesse erat ad magis firmandam vnitatem, vnum constituere,

qui esset ecclesiasticae vnitatis centrum & principium. Selegit ergo Petrum, eumque totius ecclesiae fundamentum constituit, cui ratione vnitatis ceteri omnes subiicerentur. Ad rem Cyprianus *lib. de vnit. ecclesiae*, *hoc vtique erant ceteri apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio praediti honoris & potestatis, sed exordium ab vnitate proficiscitur, vt ecclesia vna monstretur.*

§. III. Haec vero Petri supra ceteros apostolos praerogatiua dubio procul personalis non fuit, vt cum illo extingueretur. Etenim primatum non propter Petrum, sed propter vnam semperque duraturam ecclesiam Christus instituit. Ita perpetua primatus continuatio, non secus ac ipsius institutio, iuris diuini est. Verum modus successionis, seu quisnam episcoporum mortuo Petro, in primatu erat successurus, ab ipsius Petri arbitrio & ecclesiae auctoritate manauit, quod theologi adgnoscunt. Multas quidem ecclesias Petrus fundauit, sed ex omnibus ecclesiam Romanam, quae primatus praerogatiuam consequeretur, selegit: quam ecclesiae Romanae praerogatiuam vniuersa antiquitas, synodi nempe, patres & imperatores adgnoscunt & praedicant. V. Nat. Alexandr. *diss. IV. in* 1. *saec. hist. eccles.* §. 2. & 4. Non alienum a ratione ecclesiae & Petro visum, ibi esse centrum christianae religionis, vbi altiores radices egerat superstitio (a).

§. IV.

(a) Primatus ratione pontifex Romanus iure meritoque episcopi *oecumenici* nomine donari potest. Et reapse synodus Chalcedonensis Romanum pontificem *papam* & *patriarcham oecumenicum* appellauit. V. Christ. Lupum *schol. in can. II. dictatus Gregor. VII.* Sed Romani pontifices quamuis oblatum titulum minime respuerint; non tamen eo ipsi se condecorarunt. Gregor. M. *lib. IV. ep. 16.* Metuebant pontifices, ne oecumenici titulum alii falso acciperent, eoque significari crederent, vnum esse in vniuersa ecclesia episcopum, quando primatum tantum pontificis significabat. Interim saeculo sexto Constantinopolitani patriarchae *episcopi oecumenici* titulum & ab aliis datum acceperunt, & ipsi sibi vsurparunt, in primis Ioannes IV. cognomento *Ieiunator*, non quod se totius sub caelo ecclesiae, sed quod amplissimae suae diaecesis dicerent oecumenicos,

quod

§. IV. Multa autem Romani pontificis sunt iura, quae ex primatu descendunt, aut ei labentibus annis accesserunt. Et primum (I) debent pontifices etiam ratione primatus fidem tueri, & canonum obseruantiam promouere; ecclesiae enim vnitas ex fidei integritate promanat, & canonum obseruantia promouetur. II. condunt decreta & decretales ad fidem confirmandam, & disciplinam siue instaurandam, siue mutandam. III. ex necessitate aut vtilitate ecclesiae canones de rebus mobilibus relaxant: qua potestate pontifices olim summa prudentia vsi sunt; tantumque posteriori aetate inualuit, vt etiam ex priuatis caussis canonum veniam concederent; qua de re optimi quique conqueruntur. Petr. de Marca *de C. S. & I. lib. III. cap.* 14. *seqq.* IV. synodis generalibus habendis praestant auctoritatem, & in iis per se, vel per suos legatos praesident cum relationis & suffragii praerogativa (*b*). V. appellationes ab omnibus prouinciis suscipiunt: quod ius demum post admissos canones Sardicenses receptum est.

§. V. Quanta demum cumque sit primatus eminentia, certe pontifices supra canones non extollit, vt eorum obseruantia iure soluti sint. Sane primatus ecclesiasticus potius exempli & laboris est, quam imperii, praecepitque Christus aperte, vt qui vellet inter discipulos esse maior, fieret sicut minor, & potius aliis ministrare,

 quam

quod Anastasius Bibliothecarius testatur. Verum Romani pontifices in primis Gelasius II. & Gregorius M. praeuidentes ad torius ecclesiae patriarchatum episcopos regiae vrbis spectare, eum titulum tamquam *profanum*, *temerarium* & *stultum* damnarunt. Gregor. M. *lib. IV. ep.* 16. & 58. Et vt magis Graecam ambitionem Gregorius M. retunderet, *seruum seruorum Dei* seipsum inscripsit, teste Ioanne Diacono *lib. IV. vit. Greg. M. cap.* 58. Quo titulo deinceps Romani pontifices vsi sunt.

(b) Plerique iuris ecclesiastici periti etiam docent, pontificis maximi esse conciliorum generalium indictionem: quod etiam multi ex veteribus professi sunt, & vius recentiorum synodorum in Occidente habitarum, quae a Romanis pontificibus omnes indictae sunt, confirmat. Sed hac de re alibi commodius.

quam sibi ministrari intendat, Luc. *XXII.* 26. Ipsi quoque Romani pontifices saepe professi sunt, se contra canones & patrum statuta nihil posse, *can.* 7. *&* 9. *C.*25. *q.* 1. Hinc totius antiquitatis sententia fuit, pontifices in grauia crimina lapsos ipso iure excidere pontificatu, & ad laicam transire communionem. Christ. Lupus *in can. XIX. dictatus Gregor. VII.* Inuitis itaque sacris canonibus & ipsis etiam pontificibus docuit Gratianus, pontifices non necessitate obsequendi, sed ad exemplum subiici canonibus. Quae sententia inde magis magisque dilatata ecclesiasticae disciplinae admodum nocuit.

§. VI. Sed an pontifices iudiciis ecclesiasticis subsint? Certi iuris est, pontifices synodorum particularium iudiciis non esse subiectos. Etenim contra receptum in ecclesia ordinem est, vt inferior in superiorem sententiam dicat. Verum ea fuit pontificum humilitas, vt de criminibus accusati primatum suum synodo Romanae quandoque subiicerent, in hoc ipso monitum Christi sequentes, qui voluit, vt maior inter discipulos suos tamquam minor appareret. Et si in frequentibus & magnis mediorum saeculorum turbis synodi particulares in legitimos pontifices iudicio non consentientes sententiam dixerint; eiusmodi iudicia, vtpote vi potius, quam iure suscepta, vacua & irrita fuerunt. At si agatur de synodis generalibus, quae vniuersam ecclesiam repraesentant, non videtur posse negari, earum iudicio pontifices subesse: in quam sententiam conueniunt omnes, sed in eo diffident, vtrum synodi tantum declarent, an etiam iudicent, veluti iudices superiores, pontifices esse criminosos & poenis ecclesiasticis obnoxios (c).

CA-

(c) Ecclesiae Romana & Gallicana sexto & sequentibus saeculis videntur tenuisse, pontifices humanis iudiciis non subiacere, sed vnius Dei iudicio esse reseruatos, *can.*14. *C.* 9. *q.* 3., Auit. Viennens. *ep. XXXI.* Atque hinc illud, quod in suppositiitiis synodi Sinuessanae actis recitatur: prima sedes a nemine iudicatur.

CAPVT XII.

De Romanae ecclesiae cardinalibus.

§. I. IN monumentis ecclesiasticis inde vsque a quinto saeculo vox *cardinalis* occurrit, qua proprii & ordinarii ecclesiarum rectores videntur designati, iis oppositi, qui vel ad tempus ecclesias regebant, vel eidem ecclesiae tamquam auxiliares erant addicti. Sane Gelasius papa episcopum *cardinalem* opponit episcopo *visitatori*, *can.* 4. *D.* 24.; cumque episcopus visitator ecclesiae vacanti daretur, quousque proprius episcopus constituebatur, *can.* 16. & 19. *D.* 61.; consequitur, episcopum cardinalem fuisse proprium & ordinarium episcopum, qui perpetuo ecclesiae adstringebatur. Et apud Gregorium M. pluries sermo est de episcopis & presbyteris cardinalibus, quos tamquam proprios & ordinarios ecclesiarum rectores describit. Itaque *cardinales* dicti videntur a cardinibus, quod fixi & immobiles essent tamquam cardines, & circa eos ecclesiae, veluti valuae circa cardines, voluerentur.

§. II. Quaelibet ecclesia olim cardinales habuit suos: omnes enim habebant suos episcopos & parochos & diaconos diaconiarum rectores. Murator. *diss.* *LXI.* *antiq. Ital.* Sed inde aucta cardinalium Romanorum dignitate, sensim ceterae ecclesiae desierunt titulares suos appellare cardinales, cessitque is titulus non sine ingenti dignitatis accessione ecclesiae Romanae. Ceterum ad hunc vsque diem aliqui canonici ecclesiae Neapolitanae cardinalis titulo decorantur, licet ad nominis inuidiam declinandam sponte sua vt plurimum tanto elogio se abstineant. Mazoch. *append. ad diss. de eccles. Neap. diss. IV. par.* 1. *cap.* 2.

§. III. Romani cardinales vel episcopi, vel presbyteri, vel diaconi sunt. Et quod spectat ad cardinales episcopos, olim Romae vnus fuit episcopus cardinalis: in vna ecclesia plures esse episcopos antiquis regulis vetabatur. Sed temporis lapsu ex septem Romam adiacentibus ciui-

ciuitatibus septem episcopi, retentis ecclesiis propriis, ecclesiae Lateranensi addicti sunt, vt quotidie per vices sacra facerent, & pontifici celebranti adsiderent, idque octauo saeculo sub Stephano IV. iam erat inductum, vt ex *libro pontificali* constat. Hinc septem isti episcopi duarum ecclesiarum erant cardinales; sed ratione Romani cardinalatus *Romani episcopi*, *episcopi collaterales* & *hebdomadarii* dicti sunt. Inde per Callistum II. duae cardinalitiae episcopales ecclesiae in vnam coaluerunt, & sex superstites fuerunt episcopi cardinales.

§. IV. Presbyteri Romani cardinales fuerunt paroeci vrbis, qui saeculo quinto videntur fuisse octo supra viginti, quot erant Romani tituli, hoc est ecclesiae paroeciales, quod Panuinius obseruat. Propriis autem titulis praeerant presbyteri cardinales, verum post saeculum decimum in quatuor collegia, singula septenum cardinalium, abierunt, vt ad exemplum basilicae Lateranensis, quae suum habebat cardinalium episcoporum collegium, in quatuor aliis patriarchalibus basilicis sacra facerent.

§. V. Demum diaconi Romani cardinales ex diaconis, qui diaconias regebant, originem habent. Erant *diaconiae* tum Romae, tum alibi domus veluti hospitales, in quibus pauperes & omnes miserabiles personae omni subsidiorum genere fouebantur. Sua singulis diaconiis erant sacella, & quia regebantur a diaconis, *diaconiarum* nomen sortitae sunt. Romae quatuordecim fuerunt diaconiae in regionibus vrbis sitae: & hinc quatuordecim diaconi cardinales, qui a regionibus diaconiarum *regionarii* initio dicti sunt, diaconi nempe *primae*, *secundae*, *tertiae regionis*. Quatuordecim his diaconis inde alii quatuor accesserunt, quorum munus erat basilicae Lateranensi & pontifici deseruire. Lapsis tandem diaconiis, nomen diaconiae oratoriis haesit: & ita post saeculum decimum diaconi cardinales de titulo diaconiae dicti sunt, nempe *cardinalis diaconus S. Theodori*, *S. Hadriani*. Addidit tandem Leo X. nouam diaconiam S. Onuphrii in Vaticano, & exorti sunt nouemdecim diaconi cardinales.

§. VI. Subductis itaque rationibus Romani omnes cardinales episcopi, presbyteri & diaconi tres supra quinquaginta fuerunt. Stetit is numerus vsque ad Honorium

II.,

II., a cuius tempore deminutus est, sensimque incertus euasit. Supra modum vero creuit numerus cardinalium in schismate Auenionensi, dum vnusquisque dissidentium pontificum adlectione cardinalium rem promouebat suam. Inde synodi Constantiensis & Basileensis decreuerunt, vt *cardinales numerum viginti quatuor non excederent*, idque ne in tanto fastu aucti numero ecclesiae graues essent. Quem modestum numerum non bono ecclesiae, sed propriae salutis conseruandae studio Leo X. supra modum ampliauit (*a*). Leonis exemplum inde secuti sunt Paulus III. & Paulus IV., quorum postremus vsque ad septuaginta cardinales auxit, quem numerum vtpote septuaginta Mosaicis senioribus respondentem Sixtus V. firmum decreuit.

§. VII. Iam vero cardinalium dignitas est amplissima, hactenus vt supra patriarchas reputentur: ad quam dignitatem sensim peruenerunt variis caussis & occasionibus. Praesertim auxerunt cardinalitiam dignitatem frequentes & amplissimae sedis apostolicae legationes cardinalibus commissae: negotia ferme omnia ex omnibus ecclesiis Romam deuoluta, & in consistorio cardinalium tractari solita: pontificis electio ad solos cardinales restricta: schisma Graecorum: & opinio melioribus temporibus inaudita, reges etiam in temporalibus pontifici subesse. Sic aucta cardinalium dignitate episcopi aliarum ecclesiarum retento episcopatu inter Romanos cardinales transierunt (*b*).

Quae-

(a) Scilicet coniuratio in pontificem detecta est, cuius princeps vnus cardinalium erat. Hinc Leo reliquorum fidem suspectam habens, multiplici cardinalium creatione sibi censuit consulendum. Thomass. *de vet. & noua eccles. discipl. par.I. lib.* 2. *cap.* 114. *n.* 13.

(b) Quo primum tempore aliarum ecclesiarum episcopi inter Romanos cardinales cooptati sunt, iis vna ex cardinalitiis episcopalibus ecclesiis dabatur, ne vno eodemque facto augescerent in cardinales, & in presbyteros aut diaconos decrescerent. Sed tempore Bonifacii VIII., si vera obseruat Barbosa *lib.I. iur. eccles. cap.*3. *n.*17., coeperunt externi episcopi, retenta propria ecclesia, ad cardinales presbyteros aut diaconos transire: qui mos praeposterus est, & in adiuncto inuoluit contradictionem.

Quaecumque vero sit cardinalium dignitas, moribus & institutis ecclesiasticis debetur; & praepostere nimis factum est, vt dignitate episcopali amplior haberetur.

§. VIII. Potestate & dignitatis accessione auctos cardinales necesse quoque erat signis splendescere externis. Et quidem rubro pileo Innocentius IV. ornauit cardinales: quod factum in concilio Lugdunensi nonnulli opinantur, vt magis in Fridericum II. incitarentur, quasi parati esse deberent ad sanguinem fundendum pro ecclesiae libertate. Tum Paulus II. eisdem rubrum pannum concessit, quo equitantes sternerent equos. Haec honoris insignia cardinalibus ex clero saeculari primum data sunt; at Gregorius XIV. *bul. sanctissimus* etiam regularibus rubrum pileum concessit. Et ne externis signis tituli deessent convenientes, Vrbanus VIII. cardinalibus *eminentiae* titulum concessit, quum antea *illustrissimi* dicerentur, cauitque sub poena excommunicationis, (quasi de enormi crimine ageretur) ne quisquam alius praeter imperii electores ecclesiasticos eum titulum vsurparet.

§. IX. Iam ex noua disciplina, qua synodi Romanae celebrari desierunt, cardinales senatum ecclesiae Romanae constituunt, qui dicitur *cardinalium consistorium*. Negotia omnia maioris momenti antea in synodis tractari solita in hoc consistorio tractata sunt: quae disciplina saeculo decimo secundo erat recepta: & hinc S. Bernardus *ep. LXXXIX.* ait, cardinalium esse *orbem iudicare*. Qua posita disciplina cardinales omni virtutum genere debent effulgere: recteque statuit synodus Tridentina *sess. XXIV. de ref. cap.* 1., episcoporum qualitates in cardinalibus requiri. Ceterum ex nouissima disciplina cardinales in consistorio iudices non sunt, sed meri consiliarii, liberumque pontifici est eorum admittere, vel reiicere suffragium. Ex cardinalibus quoque plures compositae sunt *congregationes*, vt vocantur, quae alicuius generis negotia tractant, veluti congregatio *sacrorum rituum*, *indicis*, aliaeque tum ordinariae, tum repentinae, de quibus nouissime Espenius *part. I. tit.* 22. fuse commentatus est.

CA-

CAPVT XIII.

De legatis ecclesiasticis.

§. I. SVnt legati alieni muneris vicarii. Vsus legatorum in re ciuili receptissimus in ecclesia etiam inualuit, quod necessaria alterius opera erat episcopis, qui propter absentiam rebus agendis interesse non poterant. Hinc ecclesiae omnes legationis iure donantur: & reapse in antiquis monumentis saepe occurrunt exempla legatorum ab episcopis vel synodis ad alios episcopos vel synodos missorum ad ecclesiasticam iurisdictionem exercendam, vel negotia tractanda, de quibus legatis Petrus de Marca *de C. S. & I. lib. V. cap.* 2. multa congessit.

§. II. Sed inter legatos ecclesiasticos eminent legati pontificii, ii scilicet, qui a summo pontifice mitti consueverunt. Sunt vero pontificii legati vel *missi*, vel perpetui, seu *nati*. Legati missi pro arbitrio pontificum & necessitatibus ecclesiae mittuntur vel ad negotia tractanda, vel ad explicandam iurisdictionem. Negotiorum legati non tantae sunt dignitatis, quantae legati missi ad exercendam iurisdictionem: hi enim quod vices pontificis in iurisdictione sustinent, plena donantur legatione, & iisdem praerogatiuis vtuntur, quae ipsi pontifici, si praesens esset, competerent. Eminent vero inter legatos iurisdictionis, qui ad generales synodos mittuntur.

§. III. Ad negotia quoque tractanda Romani pontifices ad imperatores & reges mittere legatos consueuerunt: suntque eiusmodi legati duplicis generis, alii enim mittuntur, prout negotia poscunt, & cum ipsis negotiis eorum officium finitur; alii adsiduam in aula ducunt moram, omnibus negotiis praefecti. Adsidui apud principes legati veteribus *apocrisarii* & *responsales* dicti, quod responsa seu mandata eorum, vnde missi erant, exsequebantur. Primus ad Marcianum imperatorem Leo M. responsalem misisse

fisse videtur (*a*). Nulla autem iurisdictione aucti erant responsales; tantumque ecclesiarum negotia tractabant, nisi specialiter a pontifice, vel principe aliqua iurisdictio mandaretur. Petr. de Marca *de C. S. & I. lib. V. cap.* 17. *n.*3. Moribus praesentibus, qui sunt apud principes, nuntii apostolici etiam apocrisariorum vices sustinent.

§. IV. Legati perpetui, seu *nati* in prouinciis apostolicas sustinent vices, quod eas tenent ecclesias, quae perpetuo adnexum habent apostolicum vicariatum; dictique sunt *nati*, quod cum ipsis ecclesiis sine noua pontificis concessione legationem consequuntur. Sola ecclesia Romana legatos natos habuit, videnturque initio inducti frequentibus pontificum legationibus, quibus amplissimarum ciuitatum episcopi a pontificibus augeri solebant, vt exemplo esse possunt ecclesiae Thessalonicensis & Arelatensis, quarum perpetuas legationes Stephanus Balutius enarrat *in addit. ad lib. V. Petri de Marca*. Quae adsidua sunt facile abeunt in morem. Sed posteriori aetate expressis priuilegiis multae ecclesiae perpetuum vicariatum sedis apostolicae consecutae sunt.

§. V. Iura legatis perpetuis propria erant iura ipsa patriarchalia pontificis Romani, sed quae saluam mittentis potestatem relinquerent. Ergo legati isti sibi subiectos ordinabant metropolitanos: metropolitani, nisi ipsis consultis, episcopos non ordinabant, Leo M. *epist. IV. ad Anastas. Thessal. edit. Quesn.*: synodum indicebant dioecesanam, eique praeerant; & exortas controuersias in synodo finiebant, nisi grauiores essent caussae, quas ad sedem apostolicam referre oportebat, *cit. epist. IV. Leonis M.*: item episcopis & clericis ad longinqua profecturis dabant litteras formatas, *epist. I. Vigil. ad Auxanium*: & sacrorum canonum

(a) Praeter Romanum pontificem ad imperatores mittebant apocrisarios alii patriarchae, non vero reliqui inferiores episcopi, quod ex Iustiniani *nouella VI. cap.* 3. aperte constat. Sed temporarias legationes ad principes omnes ecclesiae decernere poterant, vt videre est in synodis Africanis, a quibus contra ethnicos, haereticos, aut ob alias ecclesiarum necessitates saepe ad imperatores legati missi sunt.

num obferuantiae in fuis prouinciis inuigilabant.

§. VI. Iam legatis fiue miffis, fiue natis per plura faecula Romani pontifices fuam eminentem in omnem ecclefiam & patriarchalem poteftatem explicarunt, integram plerumque relinquentes metropolitanorum & epifcoporum iurifdictionem, *can.* 5. *& feq.* C. 25. *q.*2. Verum lapfu temporis creuit legatorum Roma miflorum poteftas, & ipfa iura metropolitanorum & epifcoporum ad fe tranftulit, quod a tempore Nicolai I. incoepiffe videtur. Atque ita frequentes miffi funt legati, qui etiam metropoliticam & epifcopalem pontificis poteftatem per vniuerfam ecclefiam explicarent (*b*), praefertim quando corrupti clericorem mores potentiorem medicinam poftulabant.

§. VII. Noua poteftatis acceffione auctis legatis, & aucta cardinalium dignitate, legati miffi pontificis vel fimpliciter *miffi*, vel *a latere* audierunt. *Miffi* ex mandato pontificis exercent legationem, fed non funt de numero cardinalium: legati vero *a latere* funt cardinales, qui apoftolica legatione augentur. Aucta cardinalium dignitate, indignum vifum fuit, vt legati ex ordine cardinalium fumti eodem cum ceteris legatis iure cenferentur (*c*).

§.VIII.

(b) Innexit huiufmodi nouas legationes plenitudo pontificiae poteftatis, quae fecundum opinionem aetate Nicolai I. & deinceps receptam ita refidebat in pontifice, vt ceteri epifcopi pontificis miniftri & vicarii cenferentur, vocati tantum in partem follicitudinis, non in plenitudinem poteftatis. V. Efpen. *par. I. tit.* 21. *cap.* 2. Qua recepta fententia fummi pontifices etiam veri epifcopi & metropolitani totius ecclefiae habebantur. Et ita fponte fua frequentiores factae & noua poteftate auctae legationes: nam legati miffi funt, qui etiam pontificis epifcopalem & metropoliticam in omnes ecclefias explicarent poteftatem. Atque hinc vniuerfa ferme concidit epifcoporum, metropolitanorum & fynodorum prouincialium poteftas: quod Fleuryus *difc. IV. in hiftor. ecclef.* obferuat:

(c) In veteri difciplina legati omnes pontificis a *latere* cenfebantur. At pofteriori aetate legationes iftae folis cardinalibus commiffae funt. Nempe cardinales nouo iure ftrictius adhaeferunt pontifici, eiufque *coadiutores* & *collaterales* in regenda ecclefia loco fynodi Romanae euaferunt.

§. VIII. Quamuis vero pontifices aliquando mandatis peculiaribus nouos legatos adstringerent; tamen vniuersam ferme mandarunt pontificiae potestatis plenitudinem. Explicabant vero legati sibi commissam potestatem in synodis episcoporum & metropolitarum, quod dicis caussa factum videtur, ne episcopis & metropolitanis omnino ablata iurisdictio videretur, siquidem vnius legati suffragium totius synodi suffragiis aequiualebat. V. Petr. de Marca *lib. VI. de C. S. & I. cap.* 30. *n.*4. Quin potestas legatorum, quae origine sua erat delegata, euasit ordinaria, *cap.*10. *ex. de officio legati*, *cap.*11. *eod. in 6.*, institutumque fuit legationis officium propria donatum iurisdictione. Et ita deinceps tantum necesse fuit solam legati qualitatem exprimere, vt de eius iurisdictione constaret, quum antea ex legationis formulis potestas legatorum conferretur.

§. IX. Non omnes legati iure decretalium aequalem habent potestatem, nec omnia, quae pontificis absoluunt potestatem, legationis officio continentur. Sane legati a latere maiorem obtinent potestatem, minorem missi, minimam nati. Minimam tandem legatorum perpetuorum potestatem voluerunt pontifices, vt aliorum legatorum, quos pro arbitrio mittebant, amplificarent potestatem. Franc. Florens *in tit. de officio legati*. Generaliter legati caussas omnes siue per actionem, siue accusationem, siue appellationem delatas iure ordinario audiunt & definiunt in quouis loco intra legationis fines, *cap.* 7. *ex. de off. legati*. Sed legati a latere egressi ab vrbe ad instar proconsulum statim legationis sumunt insignia, & ante ingressam & post egressam prouinciam voluntariam exercent iurisdictionem. Ita absoluunt vbique & quoscumque excommunicatos ob violentam in clericos manuum iniectionem, *cap.* 4. & 9. *ex. eod.* Porro liberas & simplices beneficiorum renuntiationes admittunt, conferuntque in prouincia legationis beneficia cum ordinario collatore concurrentes, *cap.* 11. *eod. in 6.*, idque etiam inconsulto patrono ecclesiastico, *cap. 6. ex. eod.*, non tamen inconsulto patrono laico, *cap.* 28. *ex. de iurepatron.* Reseruant quoque sibi beneficia, non tamen capitulorum dignitates, *cap.* 4. *de off. leg. in 6.*, nec pendente vna reseruatione aliam

aliam facere possunt, *cap. 3. eod. in 6.* Quae omnia ceteris legatis denegantur; tantumque missi, non item nati, in sua prouincia absoluunt sibi subditos excommunicatos ob violentam in clericos manuum iniectionem, *cap. 9. ex. eod.* Ceterum multa legatis etiam a latere fuerunt denegata, qualia translationes episcoporum, episcopatuum coadunatio, aut diuisio, primatiarum institutiones & huius generis alia. Franc. Florens *loc. cit.* Hinc speciali concessione opus est, vt legati exerceant, quae officio legationis non continentur.

§. X. Fastus omnis abesse debet a legatis sedis apostolicae: repraesentant enim eum, qui eo ipso quo eminet super omnes episcopos, fieri debet sicut minor. Verum mediis saeculis tanto fastu, comitatu & equitatu legati prouincias circumiuere, vt fidem omnem superet. Ipsi reges legatis obuiam ibant, loco cedebant, in illorum praesentia stabant, eosque comitabantur. Quin etiam legatis exemplo episcoporum ecclesias suas visitantium decretae procurationes: quod institutum Dei vexauit ecclesiam: etenim mali legatorum mores procurationes verterunt in improbas rapinas. Certe ait Ioannes Saresberiensis *lib. V. de nugis curial. cap. 16.*, legatos *interdum in prouinciis ita debacchari, ac si ad ecclesiam flagellandam egressus sit satan a facie domini.* Hinc exciti principes statuerunt, vt ipsis non petentibus, aut saltem non consentientibus legati in sibi subiectas prouincias non intrarent.

§. XI. Dum legati Roma missi prouinciis procurationum copia graues erant, permultae legationes hereditariae fuerunt institutae, in primis vero legatio hereditaria Regum Siculorum, qui legati perpetui sedis apostolicae, & quidem summa aucti potestate, creati sunt. Saracenis per Nortmannos Sicilia expulsis, aegre tulerunt Siculi, & multo magis Rogerius Calabriae & Siciliae comes, episcopo Traynensi ad vitam in eius insulae ecclesias legationem pontificiam fuisse demandatam. Ergo Vrbanus II. Rogerium eiusque heredes sedis apostolicae vicarios perpetuos constituit (*d*). Ita Siculi Reges miro exemplo legati nati

(d) Legatio pontificia Regum Siculorum initio videtur spe-

nati sedis apostolicae euaserunt, auctique sunt spirituali potestate in Siciliam vniuersam, idque Siculi *Monarchiam* vocant. Labentibus annis inuisa semper fuit pontificibus praerogatiua ista Regum Siculorum (e); sed magnis animis semper Reges restitere, excitosque toties motus Benedictus XIII. edita tandem bulla, quae vim concordiae habet, perpetuum videtur composuisse.

§. XII. Iam immensa legatorum potestas sensim decreuit, eoque redactae sunt legationes, vt ecclesiarum pacem non perturbent. Sane statuerunt Tridentini patres *sess. XXIV. de ref. cap.* 20., vt legati etiam a latere episcoporum iurisdictionem non impediant. Item receptis moribus legati procurationes ab ecclesiis non exigunt. Et legati, qui cum potestate *quasi legati* a latere resident apud principes, non omnes praerogatiuas possunt explicare ob limitationes publica auctoritate mandatis adiici solitas. Neapoli residens nuntius apostolicus apocrisarii speciem apud Regem sustinet, colligit reditus camerae apostolicae, & ex delegatione de reditibus camerae, itemque de iis, qui ab episcoporum iurisdictione subtracti sunt, ius dicit.

CA-

ctasse ecclesias omnes, quae in ditione comitis Rogerii positae erant. Rogerium enim eiusque heredes Vrbanus II. legatos constituit in locis eorum imperio subiectis, *in terra potestatis vestrae:* & tum praeter Siciliam aliae etiam regiones in Calabria Rogerio suberant. Sed deinceps sub Gulielmo I. Rege ad solam Siciliam regia legatio restricta est: qua *de in commen. de iure canon. par. I. cap.* 3. §. 1. fusius egimus.

(e) Magno argumentorum apparatu cardinalis Baronius *tom. XI. annalium* legationem Regum Siculorum impugnauit, bullamque Vrbani II. velut supposititiam, saltem interpolatam, traduxit. Hinc tomus iste annalium a Philippo III. graui edicto proscriptus est. Et nostro hoc saeculo Dupinus scripto peculiari opere omnia Baronii argumenta profligauit.

CAPVT XIV.

De coadiutoribus.

§. I. SEnio aut mala valetudine confectos episcopos aliosque ecclesiae ministros gradu abiicere suo, ipsisque viuentibus alium constituere pastorem, inhumanum, immo iniustum visum est, *can.* 1. & 3. *C.*7. *q.*1. Ergo inde vsque a primis saeculis instituti sunt coadiutores, qui impotentium antistitum vicem sustinerent, & eorum loco ecclesias administrarent. Sunt coadiutores duplicis generis; alii enim dari consueuerunt ad tempus, scilicet quousque impotens praelatus viuit, alii vero perpetui, qui mortuo antistiti etiam succedunt. Datur vero successio coadiutoribus vel sola electione & designatione, ita vt ordinatio post impotentis episcopi mortem celebretur; vel ab initio etiam episcopus consecratur: quo casu duo in eadem ecclesia sunt episcopi.

§. II. Coadiutores etiam perpetui & qui mortuis episcopis succederent, in veteri disciplina frequentes fuerunt: nec vmquam stantibus veteribus moribus cogitatum est, eiusmodi coadiutores impotentis episcopi mortem desiderare. Tantum aliquibus minus placuerunt hereditarii successores, qui simul episcopi consecrabantur, quod ea ratione contra canones duo in vnam ecclesiam episcopi inferrentur (*a*). Sed lapsu temporis mutatis moribus omnes here-

(a) Certe toto vitae suae tempore anxius vixit Augustinus, quod nescius canonis Nicaeni Valerio Hipponensi episcopo iam seni datus esset hereditarius coadiutor, eoque viuente etiam ordinatus esset, teste Possidio *vit. August. cap. VIII.* Hinc Eradium, quem ecclesia consentiente sibi delegerat successorem, ordinare noluit. *Quod reprehensum est in me*, inquit idem Augustinus *ep. CX.*, *nolo reprehendi in filio meo. Erit presbyter, vt est; quando Deus voluerit, futurus episcopus.* Mirum inte-

hereditarii ſucceſſores minus placuerunt, tum ob captandae alienae mortis votum, tum etiam quod viam ad hereditarias ſucceſſiones in eccleſiis aperirent. Et profecto Tridentini patres *ſeſ. XXV. de ref. cap.* 7. coadiutores hereditarios in omnibus beneficiis reprobarunt, tantumque epiſcopis & abbatibus in neceſſitate aut vtilitate eccleſiae a Romano pontifice cauſſa cognita dari permiſerunt.

§. III. Iam coadiutores cum ſpe ſucceſſionis conſtitutio iudicio epiſcopi, qui ea ope indigebat, & auctoritate ſynodi prouincialis, plebe etiam conſentiente fiebat, prorſus eodem modo, quo epiſcopi eligebantur. Sed iure nouo in eccleſia Latina coadiutoris cuiuſcumque generis conſtitutio inter cauſſas maiores relata eſt, atque ideo ſolius ſummi pontificis auctoritate fieri debet, niſi eccleſiae ſint remotiores, quo caſu auctoritate apoſtolica ipſe epiſcopus cum adſenſu capituli vnum vel plures ſibi adſciſcit coadiutores, vel ſi epiſcopus non poſſit, fortaſſe quod demens ſit, duae capituli partes coadiutorem conſtituunt: & ſi epiſcopus nolit habere coadiutorem, apoſtolicis reſcriptis eccleſiae prouidendum eſt, *cap.* 5. *ex. de clerico aegrotante, cap. vn. eod. in 6.* Parochis vero imperitis ad tempus ab epiſcopo dantur coadiutores. Trident. *ſeſ. XXI. de ref. cap.* 6. Conſtitutus coadiutor ex reditibus eccleſiae, cui inſeruit, alendus eſt; at non poteſt eiuſdem bona alienare, *cit. cap. vn.*

CA-

rim videri poſſet, quod Auguſtinus, quin & ipſe ſenex Valerius, in exiguo tum canonum numero canonem Nicaenum ignorarent. Sed non omnes epiſcopi exemplaria concilii Nicaeni habebant, nec in Africa tum vllae erant canonum collectiones.

CAPVT XV.

De Chorepiscopis.

§. I. PRoximum sub episcopis gradum olim obtinuerunt *chorepiscopi*, hoc est regionum & pagorum in territorio ciuitatum constitutorum episcopi, seu inspectores & rectores: χωρα enim, vnde dicti sunt, regionem significat. Nimirum vbi in pagis & vicis larga facta est ad Christum accessio, ibidemque constitutae & multiplicatae ecclesiae, e re christiana visum est, amplas parochias in minores regiones partiri, eorumque curam demandari chorepiscopis, qui sub episcopo ciuitatis sibi commissam regionem administrarent. Frequentes erant quarto ineunte saeculo in Oriente chorepiscopi; at in Occidente tardius innotuerunt, eorum enim primum meminit synodus Regiensis in Gallia anno CCCCXXXI. celebrata (*a*). Chorepiscopi vero non veri episcopi videntur fuisse, sed potius presbyteri, qui officio regendi ruris regiones augebantur (*b*).

§ II.

(a) Et sane fictitia est decretalis sub nomine Damasi papae de chorepiscopis ad Africanos: quod vsus chorepiscoporum in Africa non receptus euidenter demonstrat. Thomass. *de vet. & noua eccles. discipl. par. I. lib. 2. cap.* 1.

(b) Non conuenit inter doctos, vtrum chorepiscopi fuerint meri presbyteri officio chorepiscopi aucti, an potius veri episcopi. Ant. Augustinus, Petrus de Marca, Thomassinus aliique eos ex ordine presbyterorum fuisse contendunt. Contra Beueregius, Blondellus, Caueus, Binghamus aliique chorepiscopos veri nominis episcopos faciunt, licet aliquae episcopales functiones iis per canones interdicerentur. Sed probabilius videtur, chorepiscopos fuisse sacerdotes secundi ordinis, qui officio regendi ruris regiones supra reliquos presbyteros crescebant. Et quidem chorepiscopi a solo episcopo, cui subiecti erant, constituebantur,

§. II. Horum vero chorepiſcoporum officium erat, ſibi commiſſae regionis ſpiritualem curam habere, clericis ibi exiſtentibus praeeſſe, in ipſorum vitae rationem inquirere, & de ea re ad ciuitatis epiſcopum referre. Aucti quoque erant quibuſdam iuribus & priuilegiis, quae ceteris presbyteris eccleſiarum rectoribus denegabantur. Et quidem in ſuis eccleſiis de presbyterorum & diaconorum ſuorum teſtimonio minores clericos ordinabant. Conc. Antioch. *can. X.* Item in ciuitate coram epiſcopo & presbyteris vrbanis inuitati ſacra myſteria celebrabant, conc. Neocaeſ. *can. XIII.*, quod aliis ruralibus presbyteris denegabatur. Neophytis quoque ſeu recens baptizatis manus in confirmationem imponebant. Sedebant in conciliis generalibus & ſuffragia ferebant. Conc. Nicaen. *in ſubſcript.* Et dabant litteras pacificas. Conc. Antioch. *can. VIII.* Haec omnia pro iure ſuo chorepiſcopi faciebant, niſi ſynodorum aut epiſcoporum, ſub quibus miniſtrabant, auctoritate eorum poteſtas limitaretur. Certe vero chorepiſcopi diaconos & presbyteros non ordinabant (c), licet ex epi-

---

conc. Antioch. *can. X.*, contra epiſcopi a tribus ferme epiſcopis debebant conſecrari. Deinde chorepiſcopi in regionibus paroeciarum, quae ſuos habebant epiſcopos, conſtituebantur: veteres vero canones in vna ciuitate duos eſſe epiſcopos vetant, hactenus vt Nicaeni patres *can. VIII.* iuſſerint, epiſcopos Nouatianos ad fidem reuerſos pro arbitrio catholici epiſcopi vel eſſe chorepiſcopos, vel presbyteros, *ne in vna ciuitate duo epiſcopi probentur exiſtere*.

(c) Antiqui canones chorepiſcopis presbyteros & diaconos conſecrandi poteſtatem ex conſenſu epiſcopi tribuere videntur. Sane ſynodus Ancyrana *can. XIII.* habet, non licere chorepiſcopis presbyteros & diaconos creare, *niſi eis permittatur ab epiſcopo per litteras*. Et ſynodus Antiochena *can. X.* vetat, chorepiſcopos presbyteris & diaconis manus imponere *διχα του εν τη πολει επισκοπου ſine ciuitatis epiſcopo*, ſeu vt vertit Dionyſius Exiguus, *praeter ciuitatis epiſcopum*. Itaque ex conceſſione epiſcopi ciuitatis licebat chorepiſcopis presbyteros & diaconos creare.

Verum canon Ancyranus antiqua laborat corruptione, eiuſque vera ſententia haec fuiſſe videtur: chorepiſcopis non licere

episcopis creati essent. Conc. Antioch. *can. X.* (*d*).

§. III. Quamuis autem chorepiscopi presbyteros & diaconos iure creare vetarentur; tamen in Occidente & praesertim in Gallia omnia episcopalia officia attentarunt: quae potestatis extensio tandem eos perdidit in Occidente. Sane vbi ea de re consultus Leo III. respondit, nullum esse & iterandum quidquid episcopalis ministerii chorepiscopi praesumsissent, ipsosque deponendos & pellendos in exilium; statuerunt Gallicani episcopi, deinceps non creari chorepiscopos, & iterari functiones episcopales ab iisdem explicatas, vt habetur in capitularibus *lib. VII. cap.* 328. & *seq.* Sed tam graui sollemnique decreto non obstante retenti chorepiscopi ignauia episcoporum, qui otio & genio indulgentes, in eos sarcinam episcopalem reiiciebant, quod Hincmarus Remensis *ep. XLV.* testatur. Quod vero principes occasione chorepiscoporum, quos modica conductos stipe vacantibus ecclesiis praeficiebant, a concedendis electionibus cessarent, teste Flodoardo *lib.III. hist. Rhemens. cap.* 10.; bonam mentem induerunt episcopi, & veluti ex compacto a creandis chorepiscopis cessarunt. Ita saeculo ferme decimo in Occidente nulli erant chorepiscopi; sed in Oriente diutius steterunt, aetate vero Balsamonis omnino desierant.

cere presbyteros & diaconos ordinare, sed nec presbyteris ciuitatis aliquid agere sine episcopi concessione in vnaquaque paroecia: quod liquidis argumentis Petrus de Marca *de C. S. & I. lib. II. cap.* 14. probatum dedit. Et ita restitutus canon nihil habet, vnde constet, chorepiscopis licuisse presbyteros & diaconos consecrare. Porro verba illa canonis Antiocheni *praeter ciuitatis episcopum* non ita sunt accipienda, quasi permittente episcopo liceat chorepiscopis presbyteros & diaconos ordinare, sed ne id possint sine episcopo, cui ordinanti adsint & operam praestent, vt recte Balsamon interpretatur. Et procul dubio a sensu canonis aberrat vetus Latinus interpres, qui ita habet: *praeter conscientiam episcopi ciuitatis*.

(d) Scilicet quamuis chorepiscopi secundi ordinis sacerdotes fuerint; tamen aliquando episcopi, qui vacabant, ad chorepiscopos ablegati sunt. Conc. Nicaen. *can. VIII.* Quo casu sacerdotii plenitudo quiescebat, tantumque chorepiscopalis vigebat potestas. V. Petr. de Marca *de C. S. & I. lib.II. cap.*13.

CAPVT XVI.

De praelatis inferioribus.

§. I. Medii inter episcopos & presbyteros in noua disciplina habentur *praelati inferiores*, antistites nempe, qui ordinis episcopalis expertes, quasi episcopalem iurisdictionem in sibi subiectas ecclesias & personas exercent. Eorum tres species distingui solent. Alii habent propriam quasi dioecesim ab omni alia dioecesi prorsus separatam, in qua quasi episcopalem exercerent iurisdictionem. Alii praesunt clero & populo alicuius regionis, quae etsi subtracta ab episcopi potestate, tamen in illius dioecesi, a qua vndique circumscribitur, locata est: atque ideo ecclesia ista *in dioecesi*, non vero *de dioecesi* esse dicitur. Et demum alii ab episcopi potestate subtracti certis personis intra septa alicuius ecclesiae aut monasterii seu conuentus existentibus praesunt, quales sunt superiores regulares, & nonnulli praelati saeculares, qui monachis aut clericis alicuius ecclesiae praesunt. V. Card. Petra *ad const. IV. Callisti III. sect.* 1. *tom.* 5. & Benedict. XIV. *de synodo dioeces. lib. II. cap.* 11.

§. II. Cuiuscumque generis sint praelati inferiores, omnes iure proprio habent iurisdictionem. Ceteris vero praestant, qui separatam quasi dioecesim habent, (*dioecesis* proprie est episcoporum) & vere *praelati nullius* dicuntur, & inter locorum ordinarios censentur, vtpote qui nec in aliqua dioecesi, nec de dioecesi esse putantur. Et sane in noua disciplina *ordinarii* nomine tam episcopi, quam praelati nullius intelliguntur, *cap.* 3. *de officio ordin. in* 6., quum contra *episcopi* nomine tantum veniant antistites, qui episcopali ordine aucti sunt. Hoc discrimine vsa videtur synodus Tridentina, quae dum aliquid episcopis & praelatis nullius commune esse voluit, *ordinarios locorum* generatim appellat; vbi vero praelatos inferiores exclusos voluit, *episcopi* nomen vsurpat. Sed prae-

lati

lati secundae speciei minus proprie dicuntur *nullius*, vtpote qui ecclesiam in alicuius episcopi dioecesi habent.

§. III. Praelati inferiores summorum pontificum privilegiis & praescriptione immemorabili, aut centenaria legitima probata constituti sunt lapsa demum ecclesiastica disciplina, nempe postquam episcopalis confirmatio veluti actus ab ordinatione distinctus habita est. Tum absonum non amplius visum, episcopali iurisdictione etiam non episcopos augeri. Et quoniam monasteria & ecclesias, immo integras regiones cum suis populis ab episcoporum potestate saepe pontifices eximebant, res ipsa veluti postulauit excitari praelatos inferiores, qui ab episcoporum potestate subtracti in personas & loca exemta exercerent iurisdictionem. Ceterum hac noua praelatorum institutione potestas episcopalis multum eneruata est, occasiones litium inductae, & res canonica intricatior & auctior facta est.

§. IV. Sunt vero praelati inferiores alii monachi & regulares, alii clerici nulla regularis vitae professione ad stricti. Item ex praelatis inferioribus alii vsu pontificalium aucti sunt, quibus externo cultu exemplar quoddam episcoporum exhibent: contra alii tanto honore carent. Vile visum praelatis quasi episcopalem iurisdictionem iure proprio exercere, & interim episcopalibus insignibus & vestibus omnino carere. Hinc multi speciali priuilegio ornamenta episcopalis dignitatis a summo pontifice impetrarunt. Qua quidem in re praelati, praesertim ex monachis adsumti, videntur contra propriam professionem peccasse: in monachis enim pontificales vestes ambitionem & adrogantiam sapiunt: quod S. Bernardus *epist. XLII.* adgnoscit. Vtuntur vero praelati inferiores concessis pontificalibus ex priuilegii forma & adhibitis limitationibus, quas sacra ritum Congregatio probante Alexandro VII. adiecit. Et vt episcoporum salua semper sit praerogatiua, praelati inferiores in conciliis diuersa ab episcopis mitra vtuntur, *cap. 6. de priuil. in 6.*

§. V. Vt vero quae sit inferiorum praelatorum potestas distinctius intelligatur, ea quae ordini episcopali insunt, ab iis, quae iurisdictioni adscribi solent, distinguenda sunt. Et quidem in compertis est, praelatis infe-

rio-

rioribus omnino denegati functiones, quae ab ordine episcopali pendent, qualis est ordinum maiorum collatio. Verum iisdem ex priuilegio licet exercere aliquas functiones episcopis addictas & reseruatas. Et sane abbates vsu pontificalium aucti ex priuilegio in ecclesiis, quas *pleno iure*, hoc est in spiritualibus & temporalibus regunt, post missarum sollemnia & vespertinas & matutinas laudes sollemniter populo benedicunt, *cap. 3. de priuil. in 6.*, item consecrant vasa ad vsum eucharisticum, immo & altaria, & nonnulli etiam sui ordinis ecclesias. Abbates quoque regulares, qui in sacerdotio sunt, & sollemnem abbatis consecrationem acceperunt, suis subditis regularibus pro iure suo primam tonsuram & minores ordines conferunt, *can. 1. D. 69.*, *cap. 11. ex. de aetate & qualitate ordinand.*, Trident. *sess. XXIII. de ref. cap. 10.* (*a*), reliqui vero expresso priuilegio indigent.

§. VI. Quod vero spectat ad iurisdictionem quasi episcopalem, multa sunt, quae praelati inferiores, etiam vere nullius vetantur exercere, etsi alias iurisdictioni insint. Et in primis vetantur indicere & habere synodum dioecesanam, nisi expresso pontificis priuilegio ad eum conventum celebrandum augeantur, & priuilegium in vsum deductum sit: itemque vetantur seligere examinatores ad conferendas per sollemne examen ecclesias paroeciales. V. Benedict.XIV. *de synodo dioecesf. lib. II. cap. 11.* Atque hinc parochias in quasi dioecesi nullius separata episcopus vicinior, in ecclesia vero exemta, sed in dioecesi existente, episcopus dioecesanus ex forma a Tridentino concilio pro-

(a) In veteri disciplina ignota erat abbatum sollemnis consecratio, & quilibet abbas presbyteratu initiatus ἐν ἰδίῳ μοναστηρίῳ *in proprio monasterio*, hoc est sibi subditos monachos lectores creabat. Conc. Nicaen. II. *can. XIV.* At vbi inualuit, vt abbates sollemni ratione consecrarentur, receptum est, vt illi tum possent tonsuram & minores ordines conferre, si post susceptum sacerdotium sollemniter in abbates essent benedicti. Hinc Gratianus citatum synodi Nicaenae canonem in eum sensum traduxit, vt abbati post acceptam consecrationem liceret lectores creare.

proposita confert, & simul oeconomos, quousque vacaverint, designat. Nec ea iure exercent, quae canones novae disciplinae & praesertim Tridentini episcopis addicunt (*b*). Et porro vetantur dare litteras dimissorias ad ordines suscipiendos clericis saecularibus sibi subditis; sed horum omnium ordinationes vel ad episcopum viciniorem, si praelati quasi dioecesim ab omni alia dioecesi separatam habeant, aut ad episcopum dioecesanum, si ecclesia praelati in dioecesi alicuius episcopi existat, pertinent. Trident. *sess.XXIII. de ref. cap.*10., Benedict. XIV. *loc. cit.*

CAPVT XVII.

De presbyteris, archipresbyteris & parochis.

§. I. QVi a Graecis *presbyteri*, a Latinis *seniores* vocantur, magis sapientiae & meritorum, quam aetatis gratia, non secus ac olim Romani *senatores* dixerunt. Ita generali *presbyteri* notione episcopi, quin & reliqui clerici veniunt. Sed in re praesenti strictius presbyteri accipiuntur pro secundi ordinis sacerdotibus, quibus sub episcopo ius est ferme omnia ecclesiastica obire ministeria, praeter sacram ordinationem. Et quidem presbyteri praedicant, baptizant, praesunt, benedicunt, offerunt, & a peccatis absoluunt.

§. II. Quaecunque vero sit presbyterorum potestas, ab episcopo in omnibus officiis dependent, & nisi de eius venia

(b) Eiusmodi sunt caussae criminales & matrimoniales, Trident. *sess. XXIV. de ref. cap.*20., & monitoria excommunicationis ad res subtractas perditasque reuelandas, Trident. *cap.*3. Sed vsu haec inualuit sententia, quam congregatio interpretando Tridentino addicta probauit, vt primores praelati instar episcoporum de criminibus cognoscant & iudicent, non item de matrimoniis, nisi praeuia in singulis caussis summi pontificis delegatione. Card. Petra *ad const.IV. Callisti III. sect.*2. *n.*49.

venia acceptam in ordinatione potestatem explicare vetantur. *Sine episcopo*, inquit Ignatius Martyr. *ep. ad Smyrnaeos*, *nemo quidquam faciat eorum*, *quae ad ecclesiam pertinent*. Idem habent apostolici sic dicti canones, Laodiceni, Arelatenses, Toletani aliique, quorum omnium vna sententia est, sine episcopi conscientia nihil quidquam presbyteris agere licere. Sane in vna ecclesia tot emergerent independentes plebes, quot essent presbyteri, si isti ab episcopo non penderent.

§. III. Sed in eo magis elucet potestas presbyterorum, quod melioribus saeculis sine eorum consilio nihil magni momenti episcopi faciebant. Nimirum singulae episcopales ecclesiae senatum habebant, qui alias *presbyterium* & *synedrium* dicebatur, & ex episcopo, presbyteris & diaconis vrbis constabat. In presbyterio negotia omnia ecclesiastica tractabantur, & hinc presbyteri *praepositi*, *praesides* & *antistites* in antiquis monumentis dicti. Bingham. *lib. II. orig. eccles. cap.* 19. §. 14. Dum cogebatur presbyterium, presbyteri & episcopus sedebant, diaconi stabant; sed episcopi sedes erat sublimior prae sedibus presbyterorum: & hinc sedes episcopi *thronus celsus*, & sedes presbyterorum *throni secundi* dicebantur. Item sedes istae semicirculum conficiebant, in cuius medio erat episcopi thronus (*a*). Sed temporis lapsu auctoritas presbyterii in capitulum canonicorum ecclesiae cathedralis transiit, sensimque ita decreuit, vt eius pauca supersint vestigia, qua de re in tractatu de canonicis.

§. IV. Ex presbyteris creantur *parochi*, qui iure proprio, sed sub episcopi auctoritate regunt sibi demandatas ecclesias. Vbi in agris & inde in ciuitatibus institutae sunt inferiores ecclesiae, quae ecclesiam episcopalem veluti matrem adgnoscunt, earum cura propriis presbyteris perpetuo demandata est: & hinc exortae parochiae, quae sunt

(a) Ex forma ista semicirculi, qua throni erant digesti, Ignatius Martyr *epist. ad Magnesian.* presbyteros *πνευματικον στεφανον του πρεσβυτεριου spiritualem coronam presbyterii*, & auctor constitutionum apostolicarum *lib. II. cap.* 28. *της εκκλησιας στεφανον ecclesiae coronam* dixerunt.

funt veluti facrae quaedam viciniae, & parochi conftituti, qui iure officii fui, fed dependenter ab epifcopo animarum curam habent (*b*). In antiquis Latinis monumentis paroeciae faepe dicuntur *tituli*, forte quod inde nomen titulumque fuum presbyteri fumerent, aut a titulis martyrum, quibus ecclefiae dedicari folebant.

§. V. Quando autem parochis perpetuo iure competit inferiorum ecclefiarum adminiftratio, eorum profecto eft, *oues fuas adgnofcere, pro his facrificium offerre, verbi diuini praedicatione, facramentorum adminiftratione, & bonorum omnium operum exemplo pafcere*, vt habent Tridentini patres *fef. XXIII. de ref. cap.*1. : idque per fe, aut alios idoneos, *fi legitime impediti fuerint*. Trident. *fef.V. de ref. cap.*2. Viciffim tenentur parochiani facramenta a fuo proprio parocho accipere, eique in cultu Dei publico adhaerere, adeo vt iubeantur parochi alienos parochianos, nifi in itinere fuerint, a praefepibus fuis, quo tempore miffa celebratur, excludere, *cap.*2. *ex. de parochiis*. Ecclefia nempe paftori fuo debet adhaerere: nec nifi poft inductos mendicantes fancta haec inter parochos & parochianos vnitas diffociata eft.

§. VI. Ex presbyteris quoque creatur archipresbyter, presbyter fcilicet, qui ceteris fui ordinis praeeft. Tribus primis faeculis vnus epifcopus ecclefiae & presbyteris tamquam presbyterii princeps praefectus erat; verum faeculo quarto ob continua cum haereticis certamina & conciliorum celebrationem diftractis a cura interiori, aut abfentibus epifcopis, vnus ex presbyteris veluti ordinis princeps conftitutus eft, quem proinde Latini *archipresbyterum*, Graeci πρωτοπρεσβυτερον *primum presbyterum* dicunt. Apud Latinos antiquitate ordinationis, apud Graecos vero

(b) Saeculo tertio parochiae rurales in aliquibus locis erant conftitutae. Bingham. *orig. eccle f. lib.IX. cap.*8. §.4. Diftabat vero inter rurales & vrbanas ecclefias inferiores; nam illae ab initio proprios presbyteros, qui eas regerent, habuerunt; iftae diu in commune a clericis ecclefiae epifcopalis adminiftratae funt, quod contra Petauium probat Valefius *not. in Sozomen. lib. I. cap.* 15.

ro episcopi arbitrio vt plurimum archipresbyteri creati sunt. Proxime post episcopum archipresbyter ecclesiae praeest, tamquam presbyterorum caput, & absentis episcopi vicem sustinet, *cap.* 1. *&* *seqq. ex. de officio archipresbyteri*, praesentis vero curam leuat.

§. VII. Vnus tantum in singulis dioecesibus olim archipresbyter fuit, qui ecclesiae cathedrali addictus erat. At temporis lapsu etiam rури constituti sunt archipresbyteri, qui ad differentiam vrbanorum *rurales* dicti sunt. Nimirum amplae praesertim dioeceses in varias regiones tributae sunt, quae *decaniae*, (quod in iis decem inferiores paroeciae continebantur) & *plebes* audierunt: quae partitiones saeculo octauo in multis locis inualuerant. Singulis decaniis *archipresbyter*, alias *plebanus* dictus, praefectus est: ac proinde archipresbyteri ruralis erat non solum imperiti vulgi sollicitudinem gerere, verum etiam presbyterorum, qui *minores titulos*, hoc est parochias, habitant, vitam iugi circumspectione custodire, & qua quisque cura diuina officia exercet, episcopo renuntiare, *cap.* 4. *ex. de off. archipresbyteri*.

C A P V T XVIII.

De diaconis, archidiaconis & diaconissis.

§. I. NOmine *diaconi* in nouo testamento generatim veniunt omnes sacro ministerio addicti, quo sensu etiam episcopi & presbyteri diaconi audiunt, *Actor. I.* 25., 2. *Cor. VI.* 4. At nunc strictiore sensu diaconi sunt tertii ordinis sacerdotes, qui episcopo & presbyteris ministrant. Diaconorum institutioni mensarum seruitium dedit occasionem; sed eos semel institutos ad ecclesiae ministeria ipsi apostoli adhibuerunt (*a*). Immo aucto in diem fide-

(a) Instituto apostolorum septem diaconi creati sunt, quem numerum plures ecclesiae, in primis Romana, diu retinuerunt.

fidelium numero ita diaconorum officia excreuerunt, vt sine iis, teste Isidoro *lib.II. de diuin. offic. cap.*8., sacerdotes nomen quidem habeant, non officium.

§. II. Officia diaconorum plura erant, eaque partim in ecclesia, partim extra explicabant; non minus enim in spiritualibus, quam in temporalibus ecclesiae ministrabant. In ecclesia oblationes ad altare factas recipiebant, offerentiumque nomina publice recitabant, Hieronym. *comment. in Ezechiel. cap.XVIII.*, quae recitatio *nominum oblatio* dicebatur. Card. Bona *lib. II. rer. liturg. cap.* 8. *n.* 7. Item in multis ecclesiis euangelium legebant, & certis sollemnibus formulis in qualibet diuini cultus parte proclamabant, catechumenos, poenitentes, fideles siue ad orandum, siue ad genua flectenda, siue ad audiendas lectiones, siue ad exeundum admonentes: & hinc diaconi *ecclesiae praecones* dicti sunt. Porro de episcopi venia baptizabant, Tertull. *de bapt. cap.XVII.*, & praedicabant, eosque, qui minus ordinate in ecclesia se gerebant, reprehendebant & castigabant, *const. apost. lib.II. cap.* 57., Chrysost. *hom. XXIV. in acta*.

§. III. Quod vero est praecipuum diaconorum officium, episcopo & presbyteris in sacra liturgia ministrarunt, vbi sanguinem Christi laicis tribuebant; corpus vero praesente presbytero tantum iussi & necessitate cogente erogabant. Conc. Carthag. IV. *can. XXXVIII.* Haec eucharistiae distributio apud veteres dici solet *oblatio*, quasi eam diaconi christianis porrigerent & offerrent. *Sollemnibus adimpletis*, inquit Cyprianus *de lapsis*, *calicem diaconus offerre praesentibus coepit*. Ex qua obseruatione recte explicatur canon secundus Ancyranus, quo diaconi, qui immolauerant, prohibentur offerre. Nec enim recte Grotius *diss. de administr. sacrae coenae vbi presbyteri non sunt*, nomine *oblationis* in canone Ancyrano intelligit consecrationem, quasi diaconis absentibus presby-

---

Et synodus Neocaesariensis *can. XV.* statuit, diaconos septem esse oportere, etiamsi magna ciuitas sit. Sed *apud alios*, inquit Sozomenus *lib. VII. cap.* 19., *haudquaquam definitus est numerus diaconorum*.

presbyteris corpus & sanguinem Christi consecrare licuerit. Vniuersa enim antiquitas diaconis denegat consecrandi potestatem (*b*).

§. IV. Extra ecclesiam diaconi iussu episcopi bona ecclesiastica tribuebant, erantque episcoporum subeleemosynarii, inquirebantque in pauperum egestates, & episcopo referebant, & acceptas eleemosynas illis erogabant. Item inquirebant in populi mores, indicabantque episcopo mala, quibus ipsi mederi non poterant. *Const. apost. lib. II. cap.*44. Mandata episcoporum ad presbyteros vel alios episcopos deferebant; suos episcopos comitabantur praesertim in synodis generalibus, vbi scribas & disputatores agebant. Atque ex his omnibus factum, vt diaconi *oculi, aures, os, dextra & cor episcopi* dicerentur. *Const. apost. loc. cit.*, Isidor. Pelusiota *lib.I. ep.* 29. Sed moribus praesentibus longo saeculorum cursu firmatis collapsa sunt diaconorum officia, & ferme tantum in sollemni missa ministrant, vbi canunt euangelium.

§. V. Inter diaconos vnus fuit reliquis superior, dictus propterea *archidiaconus*. Quando enim in vna ecclesia plures erant diaconi, recta regiminis ratio postulauit, vt vnus arbitrio episcopi electus, reliquis praeponeretur. Tho-

(b) Exstat apud Ambrosium *lib.I. de offic. cap.*41. locus quidam, vnde colligi videtur, diaconos in ecclesia Romana sacra mysteria consecrasse. Ibi enim Laurentius diaconus, ita Sixtum episcopum suum ad martyrium properantem adloquitur: *Quo sancte sacerdos sine diacono properas? Numquam sacrificium sine ministro offerre consueueras. Quid in me ergo displicuit pater? Cui commisisti dominici sanguinis consecrationem.* Sed *sanguinis consecratio* in hoc loco est sanguinis distributio, quod ex ipso contextu constat, vt iam vidit cardinalis Bona *lib.I. rer. liturgic. cap.* 25. Cui interpretationi liceat mihi addere, verba *sanguinis consecrationem* ex vsu Latinorum recte exponi *sanguinem consecratum*. Saepe enim apud Latinos nomine substantiva vim habent adiectiuorum. Et certe *colli longitudo ap.* Phaedrum *lib. I. fab.* 8. est collum longum, item iurisconsultis in definitione thesauri *depositio pecuniae* est pecunia deposita; & quae sexcenta sunt huius generis alia.

Thomass. *de veteri & noua eccles. discipl. par. I. lib.* 2. *cap.* 17. Episcopi ministerio archidiaconi negotia ferme omnia explicabant: & hinc quum diaconi episcopi oculi essent, archidiaconus ὅλος ὀφθαλμὸς *totus oculus* esse debebat, vt Isidorus Pelusiota *lib. I. ep.* 29. obseruat. Quo fiebat, vt archidiaconi magnae essent auctoritatis & industrii ad negotia ecclesiastica procuranda: & hinc posthabitis presbyteris saepe episcopi ex illis electi sunt, cuius rei exempla Caecilianus, Athanasius aliique plures suppeditant.

§. VI. Tanta archidiaconi potestas primis quinque saeculis ecclesiae cathedralis ambitu inclusa stetit. Bingham. *lib. II. orig. eccles. cap.* 21. §. 9. At inde distractiores a rebus sacris episcopi facti, totius ferme dioecesis sollicitudinem archidiaconis coeperunt demandare. Hinc facti sunt archidiaconi vicarii quidam generales in depromenda omni episcopali iurisdictione. Competebat autem archidiacono potestas haec episcopi delegatione, at temporis decursu creuit in ordinariam, idque adsiduis delegationibus & episcoporum oscitantia videtur contigisse. Ita inualuit, vt a sententiis archidiaconi non metropolitanus, sed episcopus appellaretur, quasi archidiaconi & episcopi audientiae distinctae essent, *cap.*3. *de appellationibus in* 6. Sed tandem saeculo decimo tertio insolentia & auaritia archidiaconorum exciti episcopi paullatim iurisdictionem reuocarunt suam, & nouos ad eam explicandam constituerunt officiales, quos pro arbitrio repellerent. Ita sensim decreuit archidiaconorum ordinaria iurisdictio: & in locis, in quibus supererat, ex decretis Tridentinis *sess. XXIV. de ref. cap.* 20. illi vetiti sunt in caussis *matrimonialibus & criminalibus* cognoscere: quo decreto & beneficiariae & maiores omnes caussas contineri tradunt canonistae. Barbosa *collect. VI.*

§. VII. Quanta demum cumque fuit archidiaconi potestas, per plura saecula in presbyteros, multo magis in archipresbyterum non extendebatur. Certe praeposterum visum est, non presbyterum presbyteris praeesse, & de iis iudicare. Sed tempore addito in ipsos presbyteros & archipresbyteros rebus spiritualibus tantum intentos archidiaconi potestas extensa est: quae disciplina decreto Gra-

tiani & decretalibus Gregorii IX. publicatis conualuit (*c*).

§. VIII. Iam archidiaconi erant ex diaconorum ordine, & ſi presbyteri ordinabantur, quaeſita cadebant poteſtate. Hinc iniuriam ſibi fieri putabant, ſi presbyteri crearentur, quod Hieronymus *comment. in Ezechiel. cap. XLVIII.* teſtatur. Sed deinceps officio & poteſtate archidiaconi retentis, archidiaconi presbyteratu initiati ſunt, occurruntque ſaeculo nono apud Hincmarum Rhemenſem *archidiaconi presbyteri*. Vbi coeperunt archidiaconi etiam presbyteris praeeſſe, indignum forſaſſe viſum eſt, non presbyterum presbyteris ſuperiorem eſſe. Et ab hoc demum tempore archidiaconis cura animarum interna addi potuit.

§. IX. Praeter diaconos fuerunt olim in eccleſia etiam diaconiſſae, piae nempe vetulae ſollemni ritu inter clericos cooptatae (*d*), vt ea explicarent officia, quae magis

(c) Gratianus *can. 1. D. 25.* ex epiſtola Iſidori ad Ludifredum & Raymundus *cap. 1. ex. de off. archidiaconi* ex concilio Toletano exhibent fragmentum, quo dicitur, archipresbyterum archidiacono eſſe ſubiectum. Eſt quidem hoc fragmentum ſuppoſititium; abeſt enim ab Iſidori epiſtola, vnde acceptum refertur, nec in vllo conciliorum Toletanorum exſtat: at ſaeculo decimo ſecundo & ſequenti huius fragmenti auctoritate poteſtas archidiaconi ſupra presbyteros confirmata eſt.

(d) Sollemnis ritus, quo conſecrabantur diaconiſſae, erat manuum impoſitio, *conſt. apoſtol. lib. VIII. cap. 19.*, conc. Chalced. *can. XV.*, conc. Trull. *can. XIV.* Hinc earum ordinatio ſaepe dicta eſt *χειροτονια* & *χειροθεσια manuum impoſitio*. Et ſi in canone Nicaeno XIX. dicatur, diaconiſſas nullam accepiſſe manuum impoſitionem, id tantum de iis diaconiſſis dictum videtur, quae habitum ſine vlla manuum impoſitione inter Paulianiſtas receperant, & inde in eccleſiam catholicam redierant. Verum ea manuum impoſitio non erat ſacramentalis, quae aliquem ſacerdotii gradum conferret, ſed pia caerimonia, qua mulieres illae certo muneri in eccleſia obeundo addicebantur. Incapaces prorſus ad chriſtianum ſacerdotium mulieres ſunt: nec ex manuum impoſitione aliquis ordo datus infertur: quis enim ignorat, ferme in quouis ſacro ritu & benedictione manuum impoſitiones fuiſſe vſurpatas?

magis feminarum esse videbantur. Ipsi apostoli diaconissas instituerunt, *ad Rom. XVI. v.1.* Quod vt plurimum ex viduis ecclesiae eligebantur, Ignatius martyr aliique veteres eas *viduas*, & earum officium *viduatum* appellant. Eligebantur vero in viduatum vnius viri viduae, sexaginta annos natae, quae liberos enixae fuerant & educauerant: quas qualitates ab ipso apostolo praescriptas Tertullianus *de veland. virginib. cap. IX.* recenset, quamuis hisce regulis ecclesia non semper adhaeserit. Bingham. *lib. II. orig. eccles. cap.* 22. § 2. *seqq.*

§. X. Iam diaconissae adsistebant baptismo feminarum olim per immersionem dari solito, easque sacro oleo ante baptismum vngebant, baptizatas vero suscipiebant, & abstergebant: feminas quoque catechumenas priuatim instituebant, qualiter tempore baptismi interrogatae responderent, & qualiter accepto baptismo viuerent: feminas aegrotantes, vt & confessores & martyres in custodia detentos, visitabant, iisque omnibus seruiebant: portas ecclesiae, per quas alicubi feminae tantum ingrediebantur, seruabant: in ecclesia locum proprium feminis adsignabant, & reliquis viduis praesidebant. Quae omnia diaconissarum officia veterum adductis testimoniis Binghamus *lib.II. orig. eccles. cap.* 22. recenset & illustrat. Sed iam inde a multis saeculis diaconissae, quod eorum officia ferme nullius vsus euaserant, in vtraque ecclesia esse desierunt.

C A P V T XIX.

De clericis minoribus & attonsis.

§.I. PRimis ferme duobus saeculis praeter diaconos nulli alii fuerunt clerici minores. Scripta apostolica & reliqua primorum saeculorum monumenta episcopos, presbyteros & diaconos tantum memorant. Et ministeria, quae inde clericis minoribus demandata sunt, diaconi aut christiani omnes peragebant. Sed inde satis aucto fide-

lium numero, nec sufficientibus diaconis ad omnia obeunda ministeria, diuersa officia diuersis personis tributa sunt, exortique initio tertii saeculi ex diaconatu clerici minores institutis potius ecclesiarum, quam aliquo ecclesiae generali decreto (*a*). Hinc pro varietate ecclesiarum varius fuit clericorum minorum numerus; at in ecclesia Romana quinque instituti sunt gradus inferiores, *hypodiaconi* nempe, *acolythi*, *exorcistae*, *lectores* & *ostiarii*.

§. II. Hypodiaconi in veteri disciplina clerici minores fuerunt, ita dicti quod extra sanctuarium proxime ministrabant diaconis; sanctuarium enim solis maioribus clericis videtur patuisse: Conc. Laodic. *can. XXI.* Ergo hypodiaconi sacra altaris vasa & reliqua vtensilia extra sanctuarium aptabant & disponebant, eaque diuini cultus tempore diaconis tradebant. Verum inde hypodiaconis permissum ingredi sanctuarium, & calicem & patenam ad altare Christi deferre, & diaconis tradere, & pro lavandis ante altare manibus episcopo, presbytero & diaconis aquam praebere, *can.* 1. *D.* 25. Item hypodiaconi fuerunt episcopis a secretis, consiliis & missionibus. In vtraque ecclesia olim hypodiaconi inter minores clericos censebantur; sed a multis saeculis in ecclesia Latina creuerunt inter maiores (*b*): & in praesenti disciplina in altari mi-

(a) Nec tantum instituti clerici minores, verum etiam nonnulla officia tamquam cumulus propriis presbyterorum, diaconorum & clericorum ministeriis accesserunt, exortique inde sunt multae clericorum appellationes; veluti *catechistae*, *oeconomi*, *notarii*, *apocrisarii*, *cimeliarchae*, *interpretes*, *paramonarii*, *ecclesiae defensores*. Scilicet plura erant officia quam ordines, & pro numero officiorum instituere clericos e re ecclesiasticae visum non est. Sed aliqua ex his officiis etiam laici exercuerunt.

(b) Opinantur interpretes decretalium hypodiaconos inter maiores clericos numeratos fuisse, quo primum tempore illis lex continentiae indicta fuit. Indicta autem fuit continentia hypodiaconis in Occidente a Gregorio M.: & tamen vsque ad nonum saeculum clerici isti inter minores fuerunt. Itaque magis est dicere, a nono saeculo in nonnullis ecclesiis hypodiaconos inter maiores clericos creuisse; tum sub finem saeculi vndecimi ab Vr-

ministrant diaconis, dum sollemnis missa celebratur, & in eadem etiam canunt epistolam.

§. III. Hypodiaconis Latini scriptores adiungunt acolythos. Est *acolythus* Hesichio interprete seruus iuuenis siue pedissequus, qui aliquem continuo comitatur, eique ministrat. Hinc opinatur Franc. Duarenus *de sacr. minister. & benefic. lib.I. cap.*14., acolythos in ecclesia fuisse institutos, vt episcopos, quocumque irent, comitarentur, eisque ministrarent. Itaque aetate Cypriani acolythi ab episcopis ad episcopos ecclesiasticas litteras deferebant. At deinceps etiam acolythis in ecclesia datum, vt luminaria accenderent & deferrent, vnde *ceroferarii* dicti sunt, *can.*1. *D.* 21., & vinum in eucharistiam ministris suggererent. Conc. Chartag. IV. *can.* 6.

§. V. Exorcistae, Latine *adiuratores*, malos daemones impositis manibus & adhibitis adiurationibus ab obsessis expellebant: quod proprio vocabulo dicebatur *exorcizare* (c). Primis tribus saeculis exorcizandi donum omnibus christianis commune fuit. Orig. *lib. VII. contra Celsum*, Tertull. *apolog. cap.XXIII.* Sed eo dono sensim cessante institutus fuit peculiaris ordo *exorcistarum*, quorum munus fuit adhibitis exorcismis malos daemones adiurare, & curare energumenos. Successu temporis potestas expellendorum

Vrbano II. inter sacratos clericos generatim fuisse relatos, *cap.* 9. *ex. de aetate & qualit. ordinand.* Continentia apud Latinos hypodiaconis imposita, permissio iis facta ad altare diaconis ministrandi, in primis vero facultas ab Vrbano II. indulta, vt saltem concedente pontifice vel metropolitano in episcopos eligi possent, *can.*4. *D.* 60., sensim ad maiorem gradum hypodiaconos euexerunt. Ceterum superest adhuc aliquid de antiqua disciplina; nam etiam hodie hypodiaconi, veluti si essent minores clerici, sine manuum impositione creantur.

(c) Ipsis ethnicis notum erat, christianos in adiurandis malis daemonibus verbo *exorcizo* vti consueuisse. *Si incantauit*, inquit Vlpianus *L.* I. *D. de tribunalib.*, *si imprecatus est*, *si, vt vulgari verbo impostorum vtar*, *exorcizauit*. Quo loco iurisconsultus christianis infensus de more ethnicorum eos *impostores* appellat.

rum daemonum ad maiores clericos deuoluta est, & exorcistae ferme sine officio remanserunt.

§. VI. Lectores clerici minores sunt, qui ex sacris libris aliquid in ecclesia legunt Sacri codices apud lectores erant, & hinc vrgentibus persecutoribus, vt sibi eos episcopi traderent, saepe ab episcopis responsum, *scripturas lectores habent*. V. Baron. *ad annum* 303 *n.* 7. 12. *& seq.* Legebant vero lectores de pulpito seu suggesto, loco nempe eleuato in ecclesiae naui constituto. Antequam lectioni initium fieret, ecclesiae praeco sollemni verbo *attendamus* silentium indicebat. Chrysost. *hom. XIX. in acta*.

§. VII. Ostiarii, alias *ianitores* & *aeditui* dicti, clerici etiam minores sunt, qui ecclesiae ianuas custodiebant. Ergo ad ostiarium pertinent claues ecclesiae, vt claudat & aperiat templum Dei, & omnia, quae intus & extra sunt, custodiat; fideles recipiat, excommunicatos & infideles eiiciat, *can.* 1. *D.* 25. *(d)*.

§. VIII. Iam vero per plura saecula longe maior in ecclesiis fuit diaconorum & minorum clericorum, quam presbyterorum numerus, *epist Cornelii papae ad Fabium ap. Euseb. lib. VI. cap.* 43. *& Nouel. III. Iustin. cap* 1. Nimirum magno caerimoniarum apparatu olim sacra mysteria

(d) Atque hi fuerunt minores ordines, quos ab antiquissimis temporibus ecclesia Romana habet. Ceterae ecclesiae & praesertim Orientales non habuerunt quidem omnes minores clericos Romae receptos; at alios instituerunt ad aliquot officia exercenda. Scilicet ex diaconatu ecclesia minores clericos decerpsit, & hinc nihil mirum si pro varietate ecclesiarum varii diversique fuerint; libertate enim donatae erant ecclesiae, quae pertinent ad disciplinam, aequius melius ordinandi. Sane in multis ecclesiis distincti clericorum ordines erant *Psaltae*, *Copiatae*, *Parabolani*. V. Bingham. *lib.III. orig. ecclesiast. cap.*7. *& seqq.* Psaltae, Latinis *cantores*, erant, qui in cantu ceteris praeibant, vt psalmodia modulatior esset. Copiatae, Latinis *laborantes*, defunctorum corpora efferebant & sepeliebant. Parabolani demum curabant infirmos, ita dicti quod *παραβολον εργον rem periculi plenam* tractarent, vt Duarenus & Gothofredus interpretantur.

ſteria explicabantur, & exteriores functiones non presbyteris, ſed miniſtris erant demandatae. Hinc copioſo miniſtrorum numero opus erat, quum contra interior animarum cura, quae in ſacramentis adminiſtrandis praecipue conſiſtit, paucos poterat occupare presbyteros. Fleurius *par. I. inſtit. iur eccleſ. cap. 6. n.* 5. Sed inde imminuto ſacrorum rituum apparatu, bonis eccleſiaſticis non amplius de veteri more communiter adminiſtratis, & ſupra modum aucto miſſarum priuatarum numero, deminutus eſt numerus miniſtrorum, contra presbyterorum creuit.

§. IX. Porro diaconorum & clericorum minorum dignitas in eccleſia diu praeclare ſtetit. Quilibet enim eorum propria obibat officia, ac vnus vni, non ſimul vni plures minores ordines conferebantur. Qua ſtante diſciplina non omnes minores ordines maioribus praemitti ſolebant; vnus enim ex minoribus ordinibus idoneam probationem ſufficiebat ad maiores; & plures in diaconatu vel in aliquo ordine minore, vnde alimenta ſuſcipiebant, totam vitam tranſegerunt. Sed ab hac diſciplina iampridem deſciuimus, miniſtrorum officia non amplius omnia a propriis clericis exercentur, omnes minores ordines neceſſario maioribus praemittuntur, & nemo in diaconatu vel minoribus ordinibus perſeuerat (e). Et quamuis ſynodus Tridentina *ſeſ. XXIII. de ref. cap.* 17. minorum ordinum functiones reſtitui praeceperit, fructuum parte etiam fabricae in eam rem impenſa; non tamen priſtini mores adhuc fuerunt reſtituti; immo ſtante recepta diſciplina non videntur per omnia poſſe reſtitui.

§. X. Supereſt, vt de ſolius tonſurae clericis agamus, qui

(e) Dignitas & officia diaconatus & minorum ordinum ex duabus ferme cauſſis ceciderunt. Vna eſt mutatio, quae facta eſt in caerimoniis & apparatu ſacrae liturgiae; vbi enim plures ex antiquis ritibus deſueuerunt, neceſſario etiam cadere debebant minorum ordinum officia. Altera eſt inſtitutio beneficiorum, quae fere ſublimioribus officiis proprios reditus addixit: & ita qui fieri poterat, vt clerici minores in ſuis officiis perſeuerarent, eaque magni facerent, quando eorum ratione de eccleſiae reditibus non participabant?

qui nullo proprio officio demandato fiunt per sollemnem habitus clericalis susceptionem & capillorum detonsionem. Primis octo saeculis solius tonsurae clerici ignoti: qui in clerum cooptabantur, simul vnum ex minoribus ordinibus suscipiebant (f). Inde tonsura clericalis veluti quidam ordo ab aliis separatim conferri coepta, eaque sola patuit aditus ad clericatum: qui mores saeculo nono iam recepti erant. Hinc prima tonsura inter sollemnes preces a solis episcopis data, & attonsi clerici priuilegiis clericalibus vti coeperunt. Non ergo mirum si ingens talium clericorum numerus creatus est. Sed Tridentini patres *sess. XXIII. de ref. cap.* 4. statuerunt, neminem prima tonsura initiandum; nisi constet, non lucri studio, sed propter Deum hoc vitae genus elegisse. Quam regulam vtinam episcopi in vsum vertissent!

§. XI. Iam clerici omnes inferiores vnum componebant collegium, cui praeerat *primicerius*. Generatim qui princeps erat inter plures eiusdem officii siue sacri, siue ciuilis, *primicerius* dicebatur, idque quia eius nomen primum in *cera* seu catalogo inscribebatur. Iac. Gothof. *ad L.* 19. *C. Th. de palatin. sacrar. largit.* Erat itaque in ecclesia primicerius, qui sub se habebat clericos omnes inferiores, eorumque regebat officia, excessusque vice episcopi castigabat, *can.* 1. *D.*25. Demandata quidem primitus fuit archidiacono inferioris cleri praefectura; verum quod decursu temporis admodum archidiaconi potestas creuisset, ei primicerius veluti vicarius fuit substitutus, qui clerum regeret inferiorem. Thomass. *de vet. & noua ecclesi. discipl. par. I. lib.* 2. *cap.* 103. *n.* 10. Eligebatur vero

(f) Impuberes, immo infantes, ecclesiasticis officiis instituendi a parentibus ecclesiae oblati primum vestem clericalem sine ordine aliquo videntur accepisse; (nec enim per aetatem ostiarii aut lectoris officio fungi poterant) idque ne prorsus saeculares & profani viderentur. Longo post tempore quod in pueris fiebat propter aetatis infirmitatem, in aetate valentibus vsurpatum est, sensimque tonsura velut quidam ordo ab aliis separatus omnibus collata est. V. Morin. *de sacr. ordinat. par. III. exerc.* 15. *cap.* 3.

vero in primicerium vnus ex clericis inferioribus, & in ecclesia Romana *notariorum primicerius* (erant notarii clerici magnae auctoritatis ex hypodiaconis ferme adsumti) etiam omnium clericorum princeps erat. Successu temporis etiam diaconis praefuerunt primicerii, *cap. vn. ex. de off. primicerii*, & absente episcopo archidiaconus, archipresbyter & primicerius regere solebant ecclesiam.

CAPVT XX.

De canonicis.

§. I. VOx *canonici*, qua olim veniebant clerici omnes, vtpote qui in *canone* seu ecclesiae matricula erant inscripti, mediis saeculis ad eos tantum clericos restricta est, qui in commune & secundum propriam regulam viuerent. Hoc sensu canonicos tempore Pipini primus Chrodogangus episcopus Metensis instituit. Vixit quidem Augustinus vitam communem cum clericis suis; at Augustiniani clerici praeter euangelium nullam aliam regulam habebant, quod recte Thomassinus *de vet. & noua eccles. discipl. par. I. lib.* 3. *cap.* 4. obseruat. Nihil melius esse vidit Chrodogangus ad clericalis vitae emendationem, quam clericos nullis nuncupatis votis in vnam societatem sub certa regula adunare. Hoc vitae genus auide admiserunt ecclesiae, & Carolus M. & Ludouicus Pius promouerunt; synodus vero Aquisgranensis anno IↃCCCXVI. ad institutionem vitae canonicalis regulam edidit pleniorem.

§. II. Ita nati & breui propagati proprie sic dicti canonici, qui pro diuersa ecclesiarum conditione vel sub episcopo, vel sub praeposito, vel sub abbate agebant. Et quoniam vitam viuebant communem, omnium vestis vna, domus vna, mensa vna: omnes seruiebant ecclesiae. Vitam vero profitebantur canonicam *obseruantia ordinis*, non sollemni professione: quin nec omnem eiurabant proprietatem, quando ipsa regula aliquid proprii eos habe-

re

re permittebat, conc. Aquisgr. *can. CXV.* Hinc canonici diuersi erant a monachis, qui ferme erant laici, & sollemni vitae monasticae & trium votorum professione monachi fiebant.

§. III. Feliciter in promouenda communi clericorum vita cesserunt episcoporum & principum curae; at hoc sanctum institutum non diu stetit. Canonici enim bonis aucti in summa saeculi decimi confusione vitam communem relinquere coeperunt, non quidem ecclesiae auctoritate, sed desidia episcoporum & sua ipsorum cupiditate. Et ita vnius ferme saeculi spatio paene in omnibus ecclesiis vita communis clericorum defecit, quod Iuo Carnotensis *ep. LX.* testatur. In saeculum autem reuersi canonici omni vitiorum genere seipsos conspurcarunt, euaseruntque ipsis laicis peiores. Espen. *part. I. tit.7. cap.3.*

§. IV. Interim non defuere viri ecclesiae bono nati, qui lapsam canonicam vitam instaurandam susceperunt. Saeculo vndecimo in Italia tantum opus adgressus est Petrus Damianus, in Gallia Iuo Carnotensis. Verum novi isti canonici votis monasticis adstricti sunt, & sub regula Augustini inclaruerunt: quo nomine proprietatis abdicatio videtur indigitata; nam alioquin constat, Augustinum nullam specialem regulam clericis dedisse suis. Thomass. *de veteri & noua eccles. discipl. par. I. lib. 3. cap.*11. Ita distat inter antiquos & nouos canonicos, nam illi ex canonibus Aquisgranensibus aliquid proprii habere poterant, non item isti. Atque ex hoc demum tempore duplicis generis fuere canonici, *regulares* nempe, & *saeculares*, quorum illi sub praeposito communem vitam & votis adstrictam agunt, hi vero propriis reditibus aucti seorsum viuunt, seruantque canonicum institutum, quatenus patitur vita singularis (*a*).

§. V. Iam vbi ad saeculum canonici saeculares redierunt,

(a) Non itaque *canonici saeculares* ita vocantur, quod ad saeculi mores viuere possunt, sed vt a regularibus distinguantur. Et ita acceptae voces *canonicus regularis* tautologiam non continent, vt nec *canonicus saecularis* contradictionem habet in adiecto; vtique ex vsu loquendi.

runt, quaecumque ex vita communi oriebantur, immutari necesse fuit. Relicta ergo claustra, communia dormitoria, vestis & mensa non amplius communes. Vniversa bona inter canonicos tributa, & singulis officiis addicta, quae portiones non secus ac in vita communi *praebendae* dictae sunt. Sed non desierunt canonici saeculares vnum corpus componere, non adeo tamen arctum ac in vita communi. Canonicorum collegium *capituli* nomine venire solet. Et quoniam canonici vel sunt in cathedralibus, vel aliis inferioribus ecclesiis; hinc capitula duplicis generis sunt, alia ecclesiae cathedralis, alia ecclesiarum collegiatarum. Habent vero capitula praepositos suos, qui in multis ecclesiis decani sunt.

§. VI. Ex canonicis alii merum canonicatum, alii obtinent dignitatem. Inter dignitates censentur archidiaconi, praepositi, decani, archipresbyteri, primicerii, cantores, similes. Dignitas generatim est quaedam amplitudo, quae merita consequitur & potestatem: at in hac caussa venit beneficium, cui cum praeeminentia adhaeret etiam iurisdictio. Stante vita communi officia canonicorum erant merae delegationes, quae nullam propriam habebant iurisdictionem. Espen. *par. II. tit.* 18. *cap.* 2. At excussa vita communi merae illae delegationes episcoporum negligentia & canonicorum ambitione perpetuae & propriae euaserunt. Ita in capitulis primum dignitates exortae, inde in nouis capitulis fundatione fuerunt institutae. Variant autem in numero & ordine dignitatum ecclesiarum mores: quin moribus praesentibus iurisdictio dignitatum ferme defecit, iisque tantum in choro digniora loca competunt; & hinc canonistis *ventosae* & *inanes* audiunt. Fagnan. *ad cap.* ad haec *ex. de praebend.*

§. VII. Quod vero spectat ad canonicorum officia, ea vel sunt singulorum propria, vel omnibus communia. Vnusquisque canonicus tenetur fungi ministerio ordinis praebendae suae addicti, aliudue proprium explicare officium, cuius ratione vel decani, vel cantoris nomen inter canonicos sustinet. Omnes vero canonici tenentur ad vitae integritatem, castitatem & litterarum studia; haec enim omnia non ex communi vita, quam reliquerunt, proficiscuntur, sed clericorum officiis sunt intrinseca. I-

tem

tem canonici omnes tenentur ad horarum canonicarum recitationem, quae etiam ex natura clericatus deriuatur; adſiduis enim orationibus clerici vacare debent. Et hinc etiam poſt abiectam communem vitam eccleſia canonicis inculcat, *vt in choro ad pſallendum inſtituto, hymnis & canticis Dei nomen reuerenter, diſtincte deuoteque laudent*. Trident. *ſeſ. XXIV. de ref. cap.* 12.

§. VIII. Vt vero labiorum ſacrificium rite canonici obirent, *diſtributiones quotidianas* eccleſia inſtituit, hoc eſt certas ſpecierum vel pecuniae praeſtationes, quae ſtatis horis addictae, cedunt ſolis canonicis, qui horis canonicis interſunt. Primus Iuo Carnotenſis quotidianas diſtributiones inſtituit, ſed deinceps aliae eccleſiae eas receperunt, intermiſſaſque reſtitui ſtatuerunt Tridentini patres *ſeſ. XXII. de ref. cap.* 3. Pane autem inſtituto quotidiano pſalmodiam eccleſia promotum iuit, vt ad quas horas *panis interni refectio non mouebat*, *panis corporei refectio prouocaret*, vt loquitur Iuo Carnotenſis (*b*): iure enim verendum erat, ne canonici ad ſaeculum reuerſi & bonis aucti ſollemnem etiam pſalmodiam abiicerent. Et hinc diſtributionum hoc eſt ingenium, vt praeſentibus in choro tantum accreſcant, & pro ea parte, qua praeſentes ſunt.

§. IX. Omnes autem canonici in eccleſiis ſuis debent immorari; nec enim alias muneri ſuo poſſunt ſatisfacere, Trident. *ſeſ. XXIV. de ref. cap.* 12., vbi nulli canonico per-

(b) Eccleſia inſtitutione quotidianarum diſtributionum imitata videtur piae matris exemplum, quae ſuorum filiorum infirmitati cedens, eos qua demum cumque ratione impellit ad officium. Certe a mente eccleſiae alienum eſt, vt canonici tantum ſtatas horas frequentent ad lucrandas diſtributiones. Nempe voluntarie & ex corde puro offerri debet laudis ſacrificium, & ſuperſtitioſus eſt cultus propter temporalia Deo exhibitus. Itaque ſi quae ex ſtatis horis proueniunt temporalia, ea tamquam medium vitae ſuſtentandae canonici habere debent, alias paratiſſimi Deo gratis deſeruire. Quamuis, quae eſt hominum malitia, canonici plerumque ad lucrandas diſtributiones quotidianas frequentent ſtatas horas, alias non frequentaturi.

permittitur vltra tres menses quolibet anno propriam ecclesiam relinquere. Quo canone non arbitrio canonicorum datur, vt quotannis tribus mensibus possint abesse; sed eorum conscientiae committitur, vt ex honestis caussis absque superioris venia pro eo tempore absint, Deo tantum absentiae suae rationes redditurі; nec enim veri speciem habet, voluisse synodum genio canonicorum indulgere. Espen. *par. I. tit.7. cap. 9.* At licet canonicis vltra tres menses abesse ex iusta caussa, veluti si absint propter episcopi seruitium ea curaturi, quae spectant ad ecclesiam, *cap.7. ex. de clericis non residentib.*, modo non sint vltra duos, *cap.XV. ex. eod.*; aut si ex episcopi venia absint theologiae & sacris canonibus in aliquo probato gymnasio operam daturi, *cap. fin. ex. de magistris, cap. 12. ex. de cleric. non residentibus.* Ex iustis caussis absentes praebendarum fructus faciunt suos, at non exigunt distributiones, quae tantum in choro praesentibus accrescunt, *cap. vn. de cleric. non residentib. in 6.*

§. X. Negotia ad canonicos pertinentia in capitulo, hoc est in collegio canonicorum, sunt expedienda. Sunt autem capitula vel *legitima*, vel *indicta*, quorum illa statis certisque diebus habentur, haec vero pro re nata indicuntur. Suffragium in capitulo canonici habent sacris ordinibus initiati, *Clement. 2. de aetat. & qualit. praefic.* Indicitur autem capitulum a decano, aut alio canonicorum principe, idque consueto campanae signo; modo absentes vocandi non sint, quos litteris vel nuntio aduocare oportet. Etenim qui suffragii ius habent, etiam absentes in eadem prouincia vocari debent, adeo vt si vnus ex iis, qui suffragium habent, siue praesens, siue absens non vocetur, instantia sua capituli actum nullum reddat, *cap.38. ex. de elect.* Absentes vero ex legitima caussa vices suas vni, aut pluribus canonicis in solidum committere possunt, quorum primi occupantis potior erit conditio; & si omnes simul concurrant, vnus a capitulo electus, aut capitulo non conueniente, primus in scriptura nominatus suffragium feret, *cap. 42. ex. de electione, & cap. 47. eod. in 6.* Coactis inde canonicis negotium expediendum proponitur, habitoque de more tractatu, feruntur suffragia, quibus omnibus simul collatis *ex maiori*

ri & saniori parte capituli concluditur, *cap.* 1. *&* 4. *ex. de his, quae fiunt a maiori parte capituli*. Sed receptis moribus tantum maior pars attenditur, nisi speciali lege aut fundatione aliud caueatur.

§. XI. Inter collegia canonicorum eminet collegium ecclesiae cathedralis, quod in noua disciplina senatum ecclesiae constituit. Per plura saecula presbyteri & diaconi vrbis presbyterium constituerunt, in quo negotia ecclesiastica tractabantur. At inde instituta canonicorum communi vita, clerici domus episcopalis strictius episcopo adhaeserunt, eosque in regenda ecclesia episcopi adhibuerunt in consilium: quam praerogatiuam relicta communi vita canonici isti, quod essent ceteris ditiores & honoratiores, non amiserunt. Ita factum, vt vnum corpus excluso reliquo clero soli canonici ecclesiae cathedralis cum capite episcopo constituerent, nouique huius senatus auctoritate negotia ecclesiastica tractarentur: quae disciplina ab Alexandro III. proponitur, *cap.* 4. *ex. de his, quae fiunt a prael. sine cons. capituli*. Sed lapsu temporis multum dissociata est vnitas capitis & membrorum; & hinc inualuit, vt pleraque negotia a solo episcopo pendeant, alia consensum, alia tantum consilium capituli requirant: qua de re plura habent interpretes (c).

§. XII. Potestas capituli ecclesiae cathedralis sede vacante summa est. Antiquis moribus vacans ecclesia a clero regebatur: & inde clerici Romani, qui mortuo Fabiano pontifice ecclesiam administrabant, se *praepositos* dixerunt, *ep. III. al. VIII. ad cler. Carthag. inter Cyprian.* At inde in Occidente instituti sunt *interuentores* seu *visitatores*, qui erant episcopi a metropolitano ad ecclesias vacantes missi, vt electionem noui episcopi promouerent & dirigerent, interim vero eas administrarent, *can.* 16. *&* 19. *D.* 61. Ita auctoritas cleri in regenda ecclesia vacante

(c) Interpretes requirunt capituli consensum in caussis, quarum capituli interest, *cap. vlt. ex. de his, quae fiunt a praelato sine cons. capituli*, in alienandis rebus ecclesiasticis, *cap.* 8. *& seq. ex. eod.*, & in coniungendis ecclesiis & beneficiis, *Clement. vnic. de reb. eccles. non alienand.*

eante oblanguit, donec tandem abolitis interuentoribus iterum restituta est. Exercet autem capitulum ecclesiae cathedralis sede vacante propriam iurisdictionem: & antiqua potius presbyterii auctoritas reuiuiscit, quam aliquid de nouo accedit.

§. XIII. Origine sua ecclesiae vacantis regimen ad vniuersum capitulum, in quod senatus ecclesiastici potestas transfusa est, spectat. Verum vt eo melius vacans ecclesia administretur, (segnius administrant commissa negotia plures) statuerunt Tridentini patres *sess. XXIV. de ref. cap. 16.*, vt capitulum sede vacante, si cura temporalium ad ipsum pertineat, vnum aut duos eligat oeconomos, qui interim mensam episcopalem procurent; & ad explicandam iurisdictionem infra octo dies vicarium seu officialem constituat, aut existentem confirmet, qui sit iuris canonici peritus, vel alias idoneus; alias capitulo negligente vicarii designatio ad metropolitanum deuoluatur; & si ecclesia vacans metropolitana fuerit, aut exemta, tum antiquior episcopus suffraganeus in metropolitana, & propinquior episcopus in exemta oeconomum & vicarium idoneos possint constituere. Vicario electo adhuc capitulum remanet ecclesiae rector, tantumque exercitium iurisdictionis in vicarium deuoluitur. Espen. *par. I. tit. 9. cap.* 4. Sed vicarius & oeconomus regiminis & procurationis suae episcopo poscenti rationem reddent, etsi a capitulo absoluti & liberati sint.

§. XIV. Multa vero sunt, quae dum vacat ecclesia, capitulum eiusue vicarius non facit, vel quod non habet, vel quod canones eius potestatem intra modum coërcent. Non facit, quae sunt ordinis episcopalis, *cap. vn. ne sede vacante in 6.*, licet ad explicanda pontificalia recte exteros episcopos aduocet: nec porro facit, quae ex mera pontificis delegatione episcopo competunt. Nihil quoque sede vacante capitulum potest innouare, nec de iuribus episcopalibus deminuere, *tit. decretalium ne sede vacante aliquid innouetur:* quod ex interregni natura dimanat, in quo nihil innouant, nihil deminuunt, qui gubernant. Ita sede vacante aliquid alienare, beneficia vnire, aut diuidere capitulum prohibetur. Praeterea ex regulis Tridentinis quo primo anno sedes vacat, capitu-

lum

lum coactos tantum beneficio iam adepto, vel mox adepturo, post annum vero omnes ad ordines suscipiendos dimittit. Trident. *sess. VII. de ref. cap.* 10. Apud nos vero pactis conuentis in Benedictum XIV. & Carolum olim regem nostrum *cap. IV. n.* 9. capitulum infra annum a sede vacante de adsensu pleni capituli secretis suffragiis expresso concedit tantum dimissorias ad tonsuram laicis beneficio mox recipiendo coactis, & clericis ad beneficium actu certum ordinem requirens praesentatis, modo vtrique ad episcopo defuncto ab ordinibus relecti non sint; post annum vero de sacra congregationis concilii expressa venia ad ordines recipiendos dimittit. Demum capitulum sede vacante non confert beneficia, quorum libera collatio ad solum episcopum pertinet, *cap. 2. ex. ne sede vacante*; moram enim ferre potest collatio beneficiorum: & beneficiarii summo episcopi & ecclesiae iudicio sunt eligendi quae germana huius iuris ratio videtur.

CAPVT XXI.

De irregularitatibus.

§. I. HActenus de singulis clericis eorumque propriis officiis disseruimus; nunc de iisdem tractationem instituemus generalem, quae omnibus communia complectatur, veluti irregularitates, electiones, ordinationes & omnibus communia officia. Nomine *irregularitatis* veniunt canonica impedimenta personalia (*a*), quae vetant quo minus quis ordinetur, aut si iam ordinatus sit, quo minus in susceptis ordinibus ministret. Scilicet inde vsque ab

---

(a) Personalia, inquam, impedimenta irregularitatis nomine veniunt, veluti si quis sit criminosus, digamus; nam si ex aliis caussis quis ordinari vetetur, veluti quod episcopus proprius non sit, aut quod tempora ordinationibus habendis apta non sint, nulla irregularitas intelligitur.

ab initio christianae religionis ecclesia regulas condere coepit, quae qualitates & virtutes ordinandorum praescriberent, praeciperentque, quomodo clerici ipsi viuere deberent. Quibus qualitatibus destituti in veteri disciplina *αλλοτριοι του κανονος alieni a canone* seu regula dicebantur: sed iure nouo barbara voce *irregulares*, & qualitatum canonicarum defectus *irregularitas* audierunt (*b*).

§. II. Veteris ecclesiae patres ferme hac vna apostolica & generali regula, quae *irreprehensibiles & sine crimine* altaris ministros esse iubet, de irregularitate iudicasse videntur. Conc. Nicaen. *can. IX.* Sed labentibus annis vbi de veteri clericorum sanctitate multum decessit; ecclesia veluti tempori & hominum infirmitati cedens, nonnulla crimina defectusque adnotauit, in quibus poenitentia restituit quidem christianos sacramentorum communioni; at simul eos ad ordines suscipiendos, aut ad susceptorum ordinum vsum habiles non reddit. Hinc regula nouae disciplinae, irregularitatem tantum in casibus iure expressis contractam censeri, *cap.* 28. *de sentent. excommunic. in 6.*

§. III. Qualitates, quarum defectus facit a canone alienos, vel sunt animi, vel corporis, vel externae in saeculo conditionis. Ratione vitiorum animi a canone sunt alieni omnes criminosi, seu qui crimen aliquod admiserunt: quae est regula apostolica, quae episcopos & diaconos irreprehensibiles & sine crimine esse iubet. Summa scilicet animi puritas in christiano sacerdote requiritur. Criminis vero nomine veniebant omnia grauia delicta post baptismum admissa (*c*), tam ecclesiastica, quam ciuilia, quae

(b) Primus Innocentius III. *irregularitatis* vocem videtur vsurpasse. V. Gonzalez *ad cap.* 4. *de clerico excomm.*

(c) Crimina ante baptismum admissa abstergebantur vnda salutari, nec vlla supererat macula, quae regeneratos reprehensibiles redderet. Verum si baptismo aliquid ecclesiae regulis contrarium inesset, macula ista irregularitatem importabat; sane *clinici*, hoc est in lecto & infirmitate baptizati, a canone erant alieni; eorum enim fides non erat ex instituto, nisi in hominum raritate eorum esset virtus eximia. Conc. Neocaesar. *can.*

quae publicae subiiciebant poenitentiae: parumque interesat, num palam, an clam admitterentur: lex enim ista conscientiam adficiebat, adeo vt qui criminis alicuius conscientia tenebatur, ipse sponte sua a Christi sacerdotio se debebat abstinere. Quin nec publica de crimine peracta poenitentia idoneum ad ordines faciebat, Siric. papa *ep.* 1. *ad Himer. Tarracon.*, nec semel amissum restituebat sacerdotium, *can.* 1. 9. *&* 25. *D.* 50. Nimirum publica poenitentia abstergebat quidem crimina, at notam quamdam videtur reliquisse, quae praeteritorum criminum memoriam refricabat.

§. IV. Disciplina, quae criminosos omnes, etiam occultos, a canone excludebat, per decem & amplius saecula ferme stetit; at inde apud Latinos sensim mutata est, & ferme solis publicis criminibus irregularitas adhaesit. Saeculis septimo & octauo ingens erat clericorum criminosorum numerus, vt disciplinae rigor molliendus videretur. Ergo ex Isidori Mercatoris officina tres prodierunt epistolae, vna sub nomine Callisti I. ad episcopos Galliarum, altera Gregorii M. ad Secundinum, & tertia Isidori Hispalensis ad Massanum, *can.* 14. 16. *&* 28. *D.* 50., quibus contra generalem canonum regulam inculcatur, clericos in crimina lapsos post condignam poenitentiam ordinibus restituendos esse suis. In tanta sacrorum canonum & falsarum decretalium varietate distinctio excogitata est, qua canones ad publica crimina, decretales vero ad occulta referebantur. Thomassin. *de vet. & noua eccl. discipl. par. II. lib.* 1. *cap.* 60. Noua haec doctrina non statim vsu recepta est; sed tandem quum eam Gratianus post *can.* 23. *D.* 50. ad canones discordantes conciliandos probasset, sensim conualuit: atque ita recepta doctrina, clericos, quorum publica erant crimina, perpetuo ab ordinibus reiiciendos; contra, quorum crimina erant occulta, post peractam poenitentiam in propriis ordinibus posse permanere. V. Espen. *par. II. tit.* 10. *cap* 6. Non tamen canones per omnia desueti, nam etiam in noua disciplina sunt

---

can. XII. Ex eadem ratione apud haereticos tincti ferme ab ordinibus excludebantur. Innocent. I. *ep. XXII.*

ſunt crimina occulta, quae a canone excludunt. Trident. *ſeſ. XXIV. de ref. cap.* 1.

§. V. Verum enimuero ſecundum praeſentem diſciplinam publica crimina, praeſertim quae infamiam irrogant, itemque crimina etiam occulta, quae in iuris noui regulis exprimuntur, perpetuum a canone excludunt. Et quidem infamibus aditum ad ſacerdotium non patere, trita eſt noui iuris regula, *cap.* 87. *de reg. iur. in 6.* Infamia intelligitur, non tantum quae iure irrogatur, ſed & ea quae in facto conſiſtit, ſeu quae oritur ex vulgato crimine, etiamſi iudex ſententiam non tulerit. Itaque hoc nomine a canone ſunt alieni haeretici, ſchiſmatici, apoſtatae, & ii, quorum pater auuſque haeretici ſunt, vel haeretici deceſſerunt, *cap.* 15. *de haereticis in 6.*, item ſcenici, comoedi, foeneratores, ſeditioſi, publici concubini & eiuſdem generis alii.

§. VI. Item ſecundum praeſentem diſciplinam ea crimina a canone excludunt, quibus iure nouo irregularitatis nota inuritur, etiamſi occulta ſint, & nulla infamia notentur. Eiuſmodi in iure expreſſi criminoſi ſunt baptiſmum iterantes, & qui palam baptiſmi iterationi miniſterium impenderint, *cap.* 2. *ex. de apoſtatis*: qui nec vocati, nec probati ad ordines furtim obrepſerint, *cap.* 1. *& ſeq. ex. de eo, qui furtiue ordinem ſuſcepit*: qui maiore excommunicatione vel alia cenſura obſtricti ordines ſuſceperint, vel ordinum iam ſuſceptorum officia exercuerint, *cap.*22. *ex. de ſententia excomm.*, *cap.*3. *ex. de clerico excomm. miniſtr.*, qui in ordine non ſuſcepto veluti ex officio & ſollemniter miniſtrauerit, *cap.*1. *& ſeq. ex. de clerico non ordinato miniſtrante*: clerici per ſaltum promoti, *cap. vn. ex. de clerico per ſaltum promoto*, itemque ſimoniaci & homicidae, *cap.*21. *ex. de accuſationib.* Quod ſi alia crimina aequalis aut maioris grauitatis admiſſa dicantur, ea tum irregularitatem inducere dicuntur, ſi in iure inueniantur expreſſa, nec valet ab vna expreſſa ſpecie ad aliam argumentatio, *cap.*18. *de ſent. excomm. in 6.*

§.VII. Inter crimina, quae hodie a canone excludunt, praecipuum eſt homicidium & illicita humani membri mutilatio, idque ſiue publice, ſiue occulte admittantur. Sunt vero irregulares non tantum homicidae voluntarii,

verum etiam qui non ex voluntate occidunt, modo rei vetitae, aut illicitae operam dederint, puta si clericus chirurgiam exerceat, & inde homo periisse dicatur. Quin si rei licitae opera detur, sed non ex debita diligentia, aut ex artis imperitia, & homicidium admittatur, etiam irregularitas intelligitur: quod de eo responsum est, qui puerum, quem instituebat, ita percussit, vt ex ea percussione exspirauerit, vel ex ea in infirmitatem inciderit, ex qua compertum fuit expirasse, *cap. 7. ex. de homicidio.* Item in veteri disciplina erant irregulares, qui ad iustam sui defensionem hominem occiderent, *can. 7. D. 50.*, adeo christianum sacerdotium a sanguine abhorret; at ex regula Clementis v., qui ad sui defensionem occidunt, irregulares non censentur, *Clement. vn. de homic.* Quod si homicidium omnino casu acciderit, & sine vlla culpa, nulla est irregularitas, *cap. 23. ex. de homicidio.*

§. VIII. Immites quoque, qui scilicet iudicia capitalia vmquam exercuerint, aut militiae cingulum susceperint, aut alias ad legitimam sanguinis effusionem aliqua ratione cooperati sint, veluti milites, iudices criminales, carnifices, accusatores, testes & scribae in caussa sanguinis, & generatim quotquot in cruentas exsecutiones concurrunt, a canone censentur alieni. Etenim non patitur christianorum mitissima disciplina, vt sacerdotio fungantur, qui vel iuste humanum sanguinem effuderint, vel alias in iudiciis criminalibus ad illius effusionem caussam aliquam praebuerint (*d*). Quin adeo mite est ingenium ecclesiae, vt non permittat, clericos in loco, vbi iudicium sanguinis exercetur, interesse, *cap. 9. ex. ne clerici vel monachi.* Nescio quid seueritatis contrahunt, quotquot cruentas exsecutiones inspectant (*e*).

§. IX.

(d) Apud gentes etiam religione & sacrorum ministerio indignum visum fuit, vt sacerdotes capitali iudicio homines damnarent. Et inde Titus imperator puras a sanguine manus servare intendens, pontificatum maximum accepit, ne scilicet alicuius morti subscribere cogeretur. Sueton. *in Tit. cap. IX.*

(e) Ea mansuetudine & humanitate christiani primis saeculis fuerunt, vt iussu magistratus admissa homicidia & gladiatorum spe-

§. IX. Verum moribus praesentibus non omnes, qui legitimae sanguinis effusioni concurrunt & caussam praebent, irregulares habentur. Sane episcopi, qui iurisdictionem criminalem habent, sine metu irregularitatis caussas criminales iudicibus suis committunt, *cap. fin. ne clerici vel monachi in 6.:* quod primus Bonifacius VIII. constituit, vt ecclesiae feuda & regalia possent retinere. Veteres certe episcopi potius pro reis apud magistratus intercedebant, quam eos ad iustitiae exsecutionem impellebant. Porro in noua disciplina a canone alieni non censentur clerici, qui sibi illatas persequuntur iniurias, & reos in capitalibus delictis ad iudices deferunt, modo expresse edicant, quod eos poena sanguinis affici non intendant: quod etiam Bonifacius VIII. constituit, ne alias clerici malitia laicorum, quae in clericos valde creuerat, passim caederentur & compilarentur, *cap. 2. de homic. in 6.*. Item non censentur irregulares episcopi, qui clericos degradatos iudici saeculari tradunt puniendos, modo efficaciter intercedant, vt citra mortis periculum sententia moderetur, *cap. 27. ex. de verbor. significat.* (f). Et demum in multis ecclesiis non censentur irregulares testes & scribae in caussa sanguinis, quod remote tantum ad

 mortem

---

spectacula vel inspectare nefas ducerent. Tertull. *de spectacul.*, Athenagor. *in legat. pro christian.*, Lactant. *lib. VII. cap.20.* Et qui quaeso homines ad humanitatem facti interesse poterant spectaculis, in quibus Romani ex principiis propriae ciuitatis ad bellum institutae ex aliorum miseria & sanguine immaniter effuso summam capiebant voluptatem? Inde christianae religionis apologistae refellebant ethnicorum calumnias, qui coenas Thyesteas christianis obiiciebant.

(f) Clerici per plura saecula a criminali magistratuum iurisdictione exemti non fuerunt. Hinc euenire non poterat, vt episcopi eos sponte sua magistratibus puniendos traderent. At inde inducta clericorum fere in omnibus criminibus a potestate magistratuum exemtione, necessitas ipsa coëgit, vt episcopi traderent clericos degradatos magistratibus puniendos; idque ne crimina remanerent impunita, & ne quidquam de ecclesiastica immunitate decederet; creditumque fuit euitari irregularitatem efficaci proposita intercessione, ne ad sanguinem vsque procedatur.

mortem concurrunt. Nat. Alexander *theol. dogm. & mor. de sacram. ordinis cap. IV. art.* 4.

§. X. Animi quoque vitio a canone sunt alieni *digami*, seu plurium vxorum mariti: quod ex doctrina apostolica descendit: praecepit enim apostolus, episcopum & diaconum vnius vxoris esse virum, 1. *ad Timoth. III.* 2. & 12., non quod necessario vnius vxoris maritos altaris ministros esse vellet, sed quod ex iis eligi praeceperit, qui vnam vxorem haberent aut habuissent, si mariti ad sacerdotium promouerentur (*g*). Vna vero haec videtur fuisse ratio, cur apostolus & ex apostoli verbis antiquiores ecclesiae patres a canone digamos eiecerint, quod macula incontinentiae, quam praeseferebant secundae nuptiae, consperſi essent, quod Thomassinus *de vet. & noua eccles. discipl. par. II. lib.*1. *cap.*58. *n.*8. adgnoscit. Quin ecclesia irregularitatem ab incontinentia manantem produxit longius, eosque a canone etiam eiecit, qui aliqua labe & infamia ex nuptiis redundante erant adsperſi, etsi duas vxores non duxissent, quales viduae, repudiatae, meretricis, ancillae & scenicae mulieris mariti, *can. XVIII. apostol.* Nimirum ex eiusmodi nuptiis nota quaedam infamiae & incontinentiae in maritum redundabat.

§. XI. Ecclesia Graeca ex ratione incontinentiae irregularitatem digamorum metiri perrexit; at apud Latinos praesertim opera Augustini mystica quaedam ratio tamquam caussa irregularitatis digamorum excogitata est, nempe *defectus sacramenti*, quod digami pluribus acceptis vxoribus sacramentum coniunctionis Christum inter & ecclesiam (quod maxime in nuptiis sacerdotum erat demonstrandum) non exprimerent. August. *de bono coniug. cap. XVIII.*

(g) Chrysostomus & Theodoretus tenent, ex apostoli sententia tantum polygamos, seu qui plures simul vxores alebant, & diuortia f cientes sacerdotio eiectos fuisse, non item digamos succedaneos, qui defuncta prima vxore alteram duxerant. Sed praevaluit sententia, quae habet, etiam eos, qui mortua prima vxore secundas nuptias contraxissent, ab apostolo indignos fuisse habitos, qui inter ecclesiae ministros censerentur: qua de re plura diximus *in comment. de iure canonico par. I. tit.* 21. §. 14.

XVIII. (*h*). Mystica haec ratio temporis decursu vtpote ab Augustino profecta conualuit, & deinceps ecclesia Latina ex defectu isto sacramenti irregularitatem digamorum metita est. Exprimitur vero sacramentum coniunctionis Christum inter & ecclesiam in vnius cum vna nuptiis, quae vsu corporis consummatae & perfectae sunt. Et hinc qui viduam a viro suo cognitam ducit, tamquam verus digamus a canone excluditur: contra non censetur irregularis, qui alterius viduam, sed non cognitam sibi copulauit, quod commistio carnis in plures diuisa sacramenti adimit rationem, *cap. 5. ex. de bigam. non ordinand.*

§.XII. Sed in multis speciebus, vbi vera digamia non deprehenditur, eam vel interpretati sunt, vel per similitudinem excogitarunt multi decretalium interpretes & rei moralis scriptores. Censentur digami ab interpretatione clerici sacris ordinibus initiati, qui secundas nuptias aut cum vidua matrimonium attentant, item qui cum vnica, sed ab alio corrupta, puta meretrice, nuptias contrahunt: hi enim omnes huiusmodi coniunctionibus repetendi matrimonii animum prodere visi sunt: atque ideo quasi per interpretationem digami, a canone censentur alieni (*i*). Di-

(h) Non conueniebat inter veteres, num is tamquam digamus ab altari esset remouendus, qui duas vxores ante baptismum, aut vnam ante, alteram post illius susceptionem duxisset. Graeci patres & ex Latinis Hieronymus constanter tenuerunt, non esse a canone alienum, quia baptismi vnda maculae omnes abstergebantur, *can. XVI. apostol.*, Hieronym. *apol. aduers. Rufin.* & *epist. LXXXIII. ad Ocean.* Contra Latini patres Ambrosius & Innocentius exclusum dixerunt ab altaris ministerio, quasi apostolus cuiuscumque generis digamos a sacerdotio prohiberet. Cui sententiae inde accessit Augustinus *de bono viduit. cap. XVIII.*, vbi ex mystica sacramenti ratione eum a canone facit alienum, qui vel duas ante, vel vnam ante, alteram post baptismum vxorem duxisset.

(i) Hos omnes vetus ecclesia a canone excludebat, non quidem quod digamos haberet, sed potius quod essent criminosi, aut reprehensione digni. At interpretes lapsa iam ecclesiastica disciplina, veras rationes non adsequentes, digamiam ab interpretatione excogitarunt, iisque fraudi videntur fuisse Innocentii

Digami vero a similitudine, atque ideo a canone alieni, dicuntur, qui in sacris ordinibus constituti, aut voto sollemni castitatis obstricti virgines sibi in matrimonium copulare audent: itemque qui cum virginibus Deo dicatis matrimonium attentant, ducta nempe a carnali ad spirituale matrimonium similitudine.

§. XIII. Propter animi vitium item alieni sunt a canone *inscii litterarum*. Conc. Tolet. IV. *can.* 19. Quî enim fieri potest, vt in cathedra doctrinae sedeat & doceat, qui ante non didicerit? Scientia autem, qua praediti sint oportet ad clerum promouendi, praecipue est sacrarum litterarum & canonum, & cuique gradui debet respondere. Episcoporum & presbyterorum debet esse omnium eminentissima. Et quia clerici minores in suis gradibus paullatim ad maiores ordines veluti manu ducuntur; hinc ex noua disciplina minoribus ordinibus initiandi saltem Latine scire debent, & ad primam tonsuram sufficit legendi & scribendi peritia.

§. XIV. Demum animi vitio irregulares censentur *neophyti*, hoc est nuper baptizati, 1. *ad Timoth. III.* 3. Pro humana conditione fit, vt recens in aliquam societatem adsciti intumescant, si statim ad summas eius euadant dignitates. Ita non generatim ab omnibus ordinibus, sed tantum a maioribus neophyti excluduntur. Conc. Nicaen. *can. II.*, Sardic. *can. X.* Quod si neophytorum aliquos vberior gratia illustret, etiam ad ipsum episcopatum promouentur. Censebantur christiani neophyti per annum a baptismo, & post *pascha annotinum* (quod festum recurrente anno a suscepto baptismo christiani solebant celebrare) neophyti esse desinebant. Chardon. *in hist sacrament. lib. I. sect.* 1. *par.* 2. *cap.* 11. Inde a multis saeculis, quod ab infantia datur baptismus, irregularitas neophytorum desueuit: & in praesenti disciplina iure neophytorum censentur laici, qui licet dudum baptizati, ab ipso tamen clericatu festinant ad summas in ecclesia dignitates.

§. XV.

III. verba, quibus docet, maioribus clericis, qui more nuptiali secundas mulieres sibi in contubernium adiunxerunt, *tamquam digamis* non licere veniam indulgere, *cap.* 4. *ex. de bigam.*

§. XV. Vitia quoque corporis a canone excludunt, sed quae sacro ministerio obeundo impares faciunt, aut alias horrori sunt adspicientibus, *cap.1. & ult. ex. de corpore vitiatis*, *cap.2. ex. de clerico aegrot.* Distamus enim a veteris testamentis regulis, quae omnino corpore integros & sine macula sacerdotes & Leuitas esse iubebant. Levit. *cap. XXI. v.* 18. *seq.* Et hinc ex antiquissima disciplina claudi etiam ad episcopatum promoti sunt, modo alias essent idonei. Vitio corporis etiam censentur a canone alieni dementes, energumeni & epileptici. Conc. Tolet. XI. *can.* 13. (*k*) Verum si quis iam clericus epilepsia coepit laborare, non semper vsu ordinis debet prohiberi. V. Iuenin. *diss. de censur. quaest. VI. cap.* 1.

§. XVI. Inter corporis vitia, quae alienos faciunt a canone, censeri potest aetas immatura. Varia fuit ecclesiae disciplina de aetate ordinandorum, quam more suo Thomassinus illustrat: sed praesentibus ecclesiae Latinae regulis hypodiaconi anno aetatis vicesimo secundo, diaconi vicesimo tertio, & presbyteri vicesimo quinto initiantur, sufficitque annum esse incoeptum. Trident. *ses. XXII. de ref. cap.*12. Et prima tonsura & minores ordines pueris adhuc infirmi iudicii conferri non debent, iamque multi episcopi ex mente synodi Tridentinae statuerunt, pueros ante decimum quartum aut certe decimum secundum aetatis annum prima tonsura non initiari. V.Nat.Alexand. *theolog. lib.II. de sacram. ordinis cap.*3. Apud nos vero prima tonsura ante decimum tertium aetatis annum non datur, nisi quis ad eam ratione beneficii ecclesiastici obtinendi, quod reditu saltem patrimonii dimidium exaequet, adigatur: quod pactis conuentis inter Benedictum XIV. & Carolum olim regem nostrum *cap. III. n.* 1. comprehensum est.

§. XVII. Externa demum conditio in saeculo & exercita

(k) Videntur Toletani patres epilepticos cum energumenis seu daemoniacis confudisse, quasi epileptici iidem essent ac energumeni: quam doctrinam videntur ex euangelio hausisse, vbi exitiales quaedam corporis aegritudines & epilepsia malignorum spirituum adflatui, quin & insinuationi imputantur. V. Thomass. *de vet. & noua eccles. discipl. par.II. lib.*1. *cap.*79. §.4.

ercita munera a canone faciunt alienos. Scilicet non omnis conditio in ciuitate cum clericorum officiis bene conuenit. Itaque serui sunt irregulares, nisi domini eos manumittant, aut earum ordinationi consentiant, *can. LXXXII apost.*, item milites, etiam postquam militia soluti sint, Innoc. I. *epist.XXIII. cap.6.*, & generaliter omnes, qui officia publica reddendis rationibus obnoxia exercent, quales tutores, curatores aliique publicis administrationibus implicati, quos ante redditas rationes ordinari canones vetant, ne ecclesia infametur. Conc. Carthag. I. *can.* 8., Gregor. M. *lib.II. epist.* 62., *cap.* I. *ex. de oblig. ad ratiocinia.* (*l*).

§. XVIII. Porro ratione simplicis in saeculo conditionis extra nuptias quaesiti a canone sunt alieni. Olim illegitimos, modo alias digni essent, a clericatu ecclesia non reiecit: quod patrum dictis Gratianus probat *D.LVI.* Sed lapsu temporis in summa clericorum incontinentia, qui filios suos ex concubinis susceptos altaribus admouebant, ecclesia illegitimos irregulares fecit, *can.* I. *cit. D.* 56., *cap.*I. *ex. de filiis presbyterorum*, vt ita parentum comprimeretur incontinentia, & ab ecclesia tollerentur successiones.

(l) Ratione externae conditionis in ciuitate secundum veterem disciplinam alieni a canone erant decuriones, alias *curiales* dicti, qui curiam seu senatum ciuitatum inferiorum componebant, cuius muneribus & expensis vna cum facultatibus suis perpetuo erant obnoxii, atque ideo suae ciuitatis quodammodo servi. Quo fiebat, vt decurionum conditio & clericatus sibi inuicem obstarent, quod diuersa & perpetua essent vtriusque conditionis officia. Primus Constantinus M. decuriones ordinari vetuit, *L.3. C. Th. de episcopis*, idque a sequentibus imperatoribus saepe repetitum est, & ab ecclesia suis canonibus confirmatum. V. Bingham. *orig. eccles. lib.IV. cap.* 4. §.4. Facultates vero idoneae ad conditionem curialem ad tercentum solidos adscendebant: quam summam qui possidebant, etiam inter clericos cooptari prohibebantur. Itaque in veteri disciplina tantum *fortuna tenues*, vt loquitur Constantinus *cit. L.* 3., poterant clericorum consortio sociari. Sed deinceps mutata ciuitatum externa politia, decuriones esse desierunt, liberumque fuit diuitibus christiano sacerdotio dedicari.

ſiones. Sed ſi illegitimi *aut monachi fiant*, *vel in congregatione canonica regulariter viuant*, pro ſacris ordinibus, non vero pro praelaturis ceſſat impedimentum, *cit. cap.* 1.

§. XIX. Effectus iam contractae irregularitatis proprius eſt, vt directe & primario ordinum ſuſceptionem & eorum iam ſuſceptorum vſum impediat, & quidem in totum & aliquando etiam ex parte, prout in iis ſacris canonibus cautum reperitur. Sane aliquando irregularitas tantum ad maiores ordines aditum praecludebat, non item ad minores. Conc. Toletan. I. *can.* 3. 4. & 8. Et aliquando cadebant ordine ſuo irregulares, & in inferiorem gradum, in quo miniſtrare non vetabantur, recidebant, conc. Nicaen. *can. VIII.*, Toletan. IV. *can.* 4. idque *regradari* dicebatur vocabulo a militia deſumto, vbi regradari dicebantur milites, qui in inferiorem militiae gradum deiiciebantur. Ordinum vero ſuſceptionem aut eorumdem vſum irregularitas proprie & directe impedit, quatenus ſcilicet ſunt ordines, aut eorumdem proprie ſic dictae functiones. Quo ex regulis nouae diſciplinae irregularitates a cenſuris diſtare dicuntur (*m*). V. Eſpen. *par. II. tit.* 10. *cap.* 1.

§. XX. Quocumque tandem modo naſcantur irregularitates, fere tolli poſſunt vel ipſo iure, vel ſuperioris indulgentia. Quae ex temporario & extrinſeco vitio ſunt, quales ex defectu aetatis, ſcientiae, libertatis, ſublato vitio ſtatim deſinunt. Sed irregularitates, quae ex perpetuo vitio ſunt, ſola indulgentia tolluntur. Auctoritas canones relaxandi in cauſſa irregularitatis olim erat apud epiſcopos & prouinciae ſynodum; at ex noua diſciplina in pontifices translata eſt; tantumque in caſibus iure expreſſis licet epiſcopis veniam a canone alienis indulgere. Ita epiſcopi indulgentiam concedunt illegitimis, ſed tantum ad

(m) Nimirum cenſura ordinum ſuſceptionem & eorum iam ſuſceptorum vſum tantum indirecte impedit & veluti per conſequentiam. Vt ecce excommunicatio impedit ordinum functiones, quatenus ſpecies quaedam eccleſiaſticae communionis ſunt: ſuſpenſio quatenus ſunt officia a clericis exercenda: & interdictum quatenus ſunt ſacramentorum vſus.

ad minores ordines & ſimplicia beneficia, *cap I. de filiis presbyter. in 6.*; item veniam dare poſſunt in irregularitatibus omnibus ex delicto occulto, excepta ea, quae eſt ex homicidio voluntario, exceptiſque aliis apud iudicem deductis. Trident. *ſeſ. XXIV. de ref. cap.6.* Verum non in omnibus irregularitatibus licet veniam indulgere, in homicidio enim voluntario venia dari non ſolet: & locus non eſt veniae, vbi aliquis animi vel corporis vitio omnino impar eſt ad ordinum functiones, aut alias ad ordines omnino inhabilis eſt. Et in caſibus, vbi licita eſt indulgentia, iuſta cauſſa requiritur.

CAPVT XXII.

De ſacrorum miniſtrorum electione.

§. I. SVmma cura & diligentia adhibenda eſt, vt optimi quique & canonicis qualitatibus donati in clerum cooptentur. Hinc eccleſia multos ſeruauit praeſcripſitque modos, quibus de ordinandorum qualitatibus conſtaret. Ordinarius vero ſacros miniſtros eligendi modus electio fuit, quae propria notione eſt deſignatio idoneae perſonae plurium ſuffragiis ex regulis canonicis peracta. Inde vſque ab apoſtolis per plura ſaecula nedum epiſcopi, ſed etiam presbyteri & ipſi inferiores clerici cleri & populi ſuffragiis deſignari conſueuerunt. Tertull. *apol. cap. XXXIX.*, Cyprian. *ep. LXXIII. edit. Rigaltii* (*a*). Spe-

(a) Num in clericorum electionibus populus tamquam iudex verum ſuffragium laturus conuenerit, an tantum ad bonum electae parti dandum teſtimonium, magnis animis inter doctos controuertitur. Sed magis eſt, populum in electionibus non verum ſuffragium habuiſſe, ſed tantum conueniſſe ad merita detegenda, & ne epiſcopus daretur inuitis. Sane Tertullianus *apolog. cap. XXXIX.* teſtatur, epiſcopos tantum honorem populi *teſtimonio* adeptos fuiſſe. Et Origenes *hom. VI. in Leuit.* populi

Spectabat haec disciplina, vt optimi quique eligerentur, (nec enim hominum vitia omnibus latere possunt) & ne episcopus daretur inuitis. Ergo ad eligendos episcopos & populus & metropolitanus & prouinciae episcopi in ecclesiam vacantem conueniebant: ille vota & testimonia daturus (b): hi vero iudicaturi & electum consecraturi.

§. II. Modus iste suffragiis & votis totius ecclesiae sacerdotia conferendi sanctus erat; at vbi ecclesia a persecutionibus libera diuitiis & honoribus creuit, hominum malitia in turbas & factiones degenerauit (c). Eiusmodi tumultus & factiones semper ecclesia odio habuit. Exortis vero dissidiis metropolitanus & episcopi debebant populum docere non sequi, *can.* 1. *D.* 62.: atque ideo eum praeferre, qui maioribus studiis & meritis iuuabatur, *can.* 36. *D.* 63., aut aliquem non expetitum, meritis tamen clarum in episcopum inflatae plebi offerre & ordinare. Sidon. Apollin. *lib. IV. ep.* 25.

§.III. Quod vero turbis & populi factionibus electiones episcoporum saepe in longum differri solerent, incommodumque esset metropolitanum & episcopos prouinciae diu in ecclesia vacante immorari; in ecclesiis Occidentis institutus

---

populi praesentiam adhibitam scribit, vt constaret optimos quosque ad sacerdotia promoueri. Et Cyprianus *ep.LXVIII.* ait, episcopum *eligi plebe praesente, quae singulorum vitam plenissime nouit*. Sed labentibus annis praesertim in Occidente populi testimonia maiorem vim videntur habuisse.

(b) Si omnes vnanimes erant, aliquem dignum vel indignum existimantes, tum sententiam suam vniuersali acclamatione declarare solebant, vna omnes voce clamantes, *ἄξιος dignus*, vel *ἀνάξιος indignus*: & simul manus extendebant. Quo factum, vt electiones apud veteres saepe *χειροτονίας eleuationis manus* nomine dicantur.

(c) Certe Chrysostomus *de sacerd. lib. III. cap.* 15. conuentus cleri & populi ad eligendos episcopos tamquam meras turbas & contentiones describit. Sane haereses, quarum in vna ecclesia plures & diuersi erant fautores, candidatorum ambitus, & inconstans iudicium plebis, quae sibi similem appetit sacerdotem, saepe turbarunt electiones, & praesertim in amplioribus ecclesiis aliquando sanguine effuso polluerunt sanctuarium.

ſtitutus fuit epiſcopus *interuentor* ſeu *viſitator*, qui a metropolitano curam & cuſtodiam eccleſiae vacantis interim accipiebat, & electionis negotium procurabat, *can.* 16. & 19. *D.* 61. Ita vbi inter eligentes de certa perſona conueniebat, electionis fiebat decretum, quod ab ipſo interuentore & eligentibus ſubſcriptum ad metropolitanum pro confirmatione mittebatur. Viſitator vero non vltra annum poterat officium continuare, nec ei licebat populi ſtudiis ad ſibi commendatam eccleſiam adſpirare, *can.* 22. *C.* 17. *q.* 1.

§. IV. Populares electiones diu in vtraque eccleſia ſteterunt; ſed tandem ceſſarunt, praecipuamque ceſſationis cauſſam factiones & ſeditiones videntur dediſſe. In primis Iuſtinianus *nouel.CXXIII. cap.*1. & *nouel.CXXVII. cap.* 2. plebem ab electionibus penitus excluſit, eaſque clericis & optimatibus dedit, ita tamen vt tres eligerent, ex quibus metropolitanus ordinaret digniorem: & ſi tres tantae dignitati pares non occurrerent, permiſit, vt duos, quin & vnum eligerent: qui eligendi modus vſu eccleſiarum non videtur receptus. Inde ſynodi ſeptima & octaua generales clerum & populum vniuerſum ſuffragio ſpoliarunt, electioneſque epiſcoporum metropolitano & prouinciae epiſcopis dederunt. Conc.VII. *can.*3., conc.VIII. *can.*22. Ita decretis eccleſiae ſaeculo nono in Oriente populi ſuffragia in conſtituendis epiſcopis ceſſarunt, totumque electionis negotium metropolitano & prouinciae epiſcopis ceſſit.

§. V. Verum in Occidentis eccleſiis cleri & populi ſuffragia in eligendis epiſcopis, licet nominationibus & codicillis regiis ſaepe impedita, etiam poſt ſeptimae & octauae ſynodi canones ſteterunt: quin ſaeculo decimo ſecundo etiam epiſcopi a populo electi inueniuntur: quod ex S Bernardo *epiſt.XII.* & *XVII.* conſtat. At hoc ipſo ſaeculo etiam in eccleſiis Occidentis ceſſarunt populares epiſcoporum electiones: & ſummi pontificis electio ad ſolos cardinales, epiſcoporum vero ad collegia canonicorum eccleſiarum cathedralium deuoluta eſt. Et longo ante tempore ceſſauerant populares electiones in cooptandis presbyteris aliiſque clericis inferioribus, eorumque loco ſucceſſerunt ad populum denuntiationes, quibus cuique imponitur, vt manifeſtet, quae nouerit, impedimenta:

quae

quae disciplina in *Ordine Romano* proponitur, & praesentibus moribus obtinet.

§. VI. Deuolutis ad collegia canonicorum ecclesiarum cathedralium electionibus episcoporum multi prodierunt canones & pontificum decretales, quibus formae & sollemnitates electionis a capitulis celebrandae constituuntur, & exortae deciduntur controuersiae. Electionis formae plures esse possunt, sed in eligendis praelatis, quorum morte viduae & sine pastore censentur ecclesiae, iure decretalium tres sunt, *scrutinium*, *compromissum*, & diuinitus facta *inspiratio*, *cap.* quia propter 42. *ex. de elect.*

§. VII. Et scrutinium quidem modus eligendi ordinarius est, ita dictus a scrutatione siue diligenti suffragiorum inuestigatione. Celebratur scrutinium si praesentibus omnibus, qui debent, volunt & commode possunt interesse, tres de collegio fide digni scrutatores electione nullis sollemnibus adstricta adsumuntur, qui ab omnibus etiam a se ipsis secrete & singillatim, & diligenter suffragia seu voce, seu schedulis exquirunt: quae mox in scripturam redacta in commune publicent, ita scilicet vt tantum numerum eligentium exprimant. Quo facto collatione habita ille censetur electus, *in quem vel omnes, vel maior & sanior pars capituli consentit*, *cap.*42. *ex. de elect.* Sed ne in rixas & turbas suffragiorum ponderatione euaderent electiones, moribus receptis ille censetur electus, in quem maior collegii pars consentit. Cabassut. *theor. & prax. iur. canon. lib. II. cap.*24. *n.*14.

§. VIII. Per compromissum electio celebratur, si nemine discrepante a capitulo designentur vnus vel plures idonei clerici, quibus facultas eligendi demandatur, *cap.*8. 30. & 42. *ex. de elect.* Electi compromissarii leges compromisso adiectas seruare tenentur, alias electio irrita erit, *cap.* 32. *ex. eodem:* & si nullae expressae sint leges, eae censentur appositae, quae secundum canones omnibus electionibus insunt. Si in plures compromissum est, ille censetur electus, qui maiorem suffragiorum numerum meruit: in quo a scrutinio differt compromissum. Inductum est compromissum in electionibus, ne frequentibus inter eligentes dissensionibus, electiones in longum traherentur.

§. IX. Electio demum per inspirationem facta censetur,

tur, si suffragia omnia nullo praecedente speciali tractatu veluti a diuino spiritu excitata in vnam personam conveniant, *cap.* 42. *ex. de elect.* Hinc inspiratio nulla requirit sollemnia, nullam suffragiorum numerationem. Hac forma multi ex veteribus episcopis electi sunt: verum peccatis nostris inspirationes factae sunt rariores: nec hodie facile debent admitti, ne praetextu diuini impulsus, electionum regulis neglectis, aditus tumultuosis electionibus aperiatur. V. Espen. *par. II. tit* 21. *cap.* 4.

§. X. Vna ex tribus formis etiam Romani pontifices eligendi sunt; at eorum electio multa habet peculiaria in eum finem inducta, vt celeriter & sine turbis episcopus omnium princeps constituatur. Et quidem electio pontificis facienda est a cardinalibus vno conclaui inclusis: in quod praesentes cardinales, vbi decem dies exspectauerint absentes, ingrediuntur, ibique habitare & certa ratione viuere debent, donec pontificem elegerint, *cap.3. de elect. in 6.*, *Clement.2. de elect.* Interim absentibus cardinalibus licet re integra conclaue ingredi, vt & egressis reuerti; at nondum ingressis, aut egressis in absentia nullum est suffragium. Item pontificis electio tum rata erit, si duae cardinalium partes in unum conueniant, *cap. 6. ex. de elect.* Nullus quoque ex cardinalibus etiam excommunicatus, suspensus, aut interdictus ab electione excluditur, vt omnis discordiarum vitetur occasio, *cit. Clement. 2.* Quin etiam vnus ex clericis non cardinalibus & alienigenis eligi potest in pontificem: quamuis ab Vrbano II. ad haec tempora semper ex cardinalibus electus fuerit.

§. XI. Quacumque vero forma electio celebretur, ante omnia praelato iusta persoluenda sunt, & inde ad electionem potest deueniri, *cap. 36. ex. de elect.* Hoc facto conuocandi omnes, qui sunt de capitulo, si suffragium habeant, itemque omnes, qui ex consuetudine suffragii ius sibi quaesiuerunt, *cap.3. ex. de caussa poss. & propriet.*, modo excommunicatione, aut alia censura obstricti non sint, *cap.9. ex. de consuetud.*, *cap.39. ex. de elect.* Vocandi vero sunt non tantum praesentes, sed & in eadem prouincia absentes, *cap.* 35. *ex. eod.* Absentes vero si ex iusta caussa venire impediantur, vni aut pluribus de capitulo in solidum vices suas possunt demandare, & ex consensu capituli

pituli etiam extraneum sibi in procuratorem constituunt. *cap.* 42. *ex. eod.*, *cap.* 46 *eod. in* 6. Quod si eligentium aliquot, immo & vnus non vocentur, electio nulla est, *cap.*36. *ex. eod.*, modo contemti contemtusue reclamauerint, *cap.* 38. *ex. eod.*

§. XII. Facta vero conuocatione deinceps dicto die in ecclesia ipsa, cui pastor praeficiendus est, aut alio loco consueto, & quidem libere & palam electio celebrari debet, *cap.*42. §. *vlt. ex. de electione*, minus enim liberae & clandestinae electiones nomen electionis non merentur, vtpote quae spontanea voluntate & palam fieri debet. Vocantur electiones clandestinae, quae celandi animo in priuatis conuenticulis importuno loco & tempore celebrantur.

§. XIII. Porro electionis celebratio in longum differri non debet, ne ex diutina vacatione ecclesia damnum sentiat. Iure veteri intra tres menses electiones episcoporum debebant celebrari, nisi ineuitabilis necessitas differri electionem coëgisset, quod synodus Chalcedonensis *can. XXV.* statuit: quo trium mensium spatio etiam electus debebat consecrari. Similiter iure decretalium electio episcopi & maiorum dignitatum regularium etiam trium mensium spatio facienda est, *cap.*41. *ex. de electione;* at necesse non est, vt hoc eodem tempore electus consecretur. Si absque legitima caussa tempore praescripto electio non fiat, eligentes pro ea vice cadunt electione, & pastoris constitutio deuoluitur ad superiorem, *cit. cap.* 41., quod est negligentiam praelatorum supplere.

§. XIV. Species electionis, sed extraordinariae, iure decretalium *postulatio* censetur: quae est capituli petitio ad superiorem directa, vt ex indulgentia eum in episcopatum aut dignitatem admittat, qui canonico vetatur impedimento, veluti si in episcopum postuletur triginta annis minor, aut alienae ecclesiae episcopus. Ergo in postulatione ante omnia celebratur electio, inde preces diriguntur ad superiorem, vt per indulgentiam postulatum admittat. Si episcopi postulentur, superior, qui veniam debet indulgere, est summus pontifex, *cap.*4. *ex. de postul. praelatorum;* proximi vero superiores, si postulentur inferiores praelati. Quoniam vero a superioris venia pen-

det admissio postulationis, postulatus ante impetratam veniam nullum ius adquirit, & re integra capitulum mutare sententiam non vetatur.

§.XV. Post electionem celebratam electi oportet consensum exquirere, *cap 34. ex. de electione;* daturque vnius mensis spatium ab electione praesentata, vt electus consentiat: quo elapso iure per electionem quaesito cadit, *cap. 6. eod. in 6.* Electione ab electo admissa, electores amplius non possunt resilire, *cap. 21. ex. eodem*, potestque electoribus etiam inuitis petere a superiore electionis confirmationem. Interim vero electus vetatur administrationi ecclesiae se immiscere, exceptis episcopis & abbatibus extra Italiam, qui a pontifice confirmari debent; ob locorum enim distantiam iis benigne indultum est, vt omnibus suffragiis electi interim ecclesias administrent, *cap. 44. ex. de elect.*, *cap. 5. eod. in 6.*

§. XVI. Penes capitula ecclesiarum cathedralium diu steterunt episcoporum electiones, at labentibus annis collationes paene omnium beneficiorum & electiones episcoporum in sedem apostolicam deuolutae sunt. Electionibus ad pontificem deuoluendis viam videntur muniisse frequentes inter eligentes electosque discordiae ad supremum pontificis iudicium referri solitae, quibus decretales redundant. Primus Clemens v. suae collationi reseruauit cathedrales ecclesias, quae apud Romanam curiam tempore sui pontificatus vacarent, *extrauag. 3. de praebend. in comm.* Inde idem pontifex collationi pontificiae addixit ecclesias, quae clero & populo christiano carerent, *Clement. 5. de elect.* Successerunt alii pontifices in primis Benedictus XII., qui dispositioni pontificis reseruauit omnes parochiales, episcopales & archiepiscopales ecclesias apud sedem apostolicam quandocumque vacantes, *extrauag. 13. de praeb. in comm.* Deinceps vero sequentes pontifices suis cancellariae regulis generatim sibi reseruarunt ecclesias episcopales, quocumque loco vacarent.

§. XVII. Canonicae episcoporum electiones & beneficiorum collationes in pontificem translatae auxerunt quidem Romanae sedis dignitatem; at ordinem in ecclesia receptum turbarunt, aliisque incommodis viam aperuerunt. Hinc in synodo Constantiensi anno CIↃCCCCXIV. legati

gati ecclesiae Gallicanae instanter petierunt, canonicas electiones collegiis canonicorum restitui. Sed synodus extinguendo schismati vnice intenta, articulum de episcoporum electionibus & beneficiorum reseruationibus futuro pontifici & synodo commisit; at inde electo Martino v. re infecta discessum. Itaque paucis post annis in synodo Basileensi exclamarunt episcopi, rescindi ecclesiarum & beneficiorum reseruationes. Et reapse synodus omnes pontificias ecclesiarum & beneficiorum reseruationes excidit, excepta ea, quae sexto decretalium libro inserta, pontifici reseruabat beneficia, quae in curia vacarent, itemque exceptis illis, quas pontifices in dominio temporali sedis apostolicae facere vellent. Conc. Basileen. *sess. XXII. & XXIII. cap. 5. & 6.*

§. XVIII. Decretum synodi Basileensis, quo ecclesiarum & beneficiorum reseruationes excisae sunt, lubens excepit ecclesia Gallicana: illud enim in comitiis Bituricensibus anno CIↃCCCCXXXVIII. probatum, mox regia auctoritate sub nomine *pragmaticae sanctionis* publicatum est. Ita in Gallia canonicae electiones & liberae beneficiorum collationes restitutae. Sed in aliis prouinciis decreta synodi Basileensis non pari veneratione excepta sunt, atque ideo reseruationes ecclesiarum & beneficiorum in statu suo perstiterunt. Interim pontifices aegre ferebant pragmaticam sanctionem: contra principes male habebat, sibi subditos canonicos electionibus excidisse, & ecclesiis suorum regnorum episcopos a pontifice pro arbitrio dari. Ergo pactis conuentis vel apostolicis indultis nominationes episcoporum vel regibus concessae, vel capitulis restitutae; at confirmationes pontificibus reseruatae.

CAPVT XXIII.

De regia in electiones episcoporum potestate.

§. I. SVffragiis populi, quibus eligebantur episcopi, principum consensus accedere debebat, quo non impetrato non poterant consecrari. Sunt principes reipublicae capita, & iura populi exercent vniuersa; ac proinde iure meritoque in episcoporum electionibus praecipuum summorum imperantium debet esse suffragium: quod ipsa ecclesia iustum & aequum esse vidit. *Vt cum voluntate Regis*, inquit synodus Aurelianensis v. anno IƆXLIX. celebrata *can. X., iuxta electionem cleri & plebis, sicut in antiquis canonibus tenetur scriptum, a metropolitano pontifex*, hoc est episcopus, *consecretur*. Id tamen verum est, initio christianos imperatores integras ferme electiones populo reliquisse (*a*); at sexto & sequentibus saeculis in Occidente sic inualuit regius adsensus, vt omnibus ferme electionibus adsentiri deberent (*b*).

§. II.

(a) Imperatores christiani aliquando populi electionibus se immiscuerunt, saltem si necessitas tuendae ecclesiasticae disciplinae, aut personae electae qualitas, aut subortae turbae imperium principis explicari postulabant.

(b) Et sane in multis Occidentis ecclesiis saeculis sexto & sequentibus regius adsensus veluti ordinario iure in omnibus ferme episcoporum & abbatum electionibus erat necessarius. Novae per Europam ex ruinis Romani imperii constitutae & aliquando minus firmae dominationes id profecto postulabant, episcopos & abbates, quorum magna apud populos erat auctoritas, sine regum consensu non constitui. Eo quoque contulerunt feuda, quibus ex regum munificentia ecclesiae & monasteria aucta fuerunt: itemque mos in multis Europae regnis receptus adhibendi in regum consilia & reipublicae administrationem cum reliquis proceribus etiam episcopos. Scilicet necessarium visum est, feudorum administratores & reipublicae administros sine suffragio principum non creari.

§. II. Ipsa quoque summi pontificis electio etiam imperatoris consensu & confirmatione indigebat: cuius disciplinae primordia ad compescendos tumultus ex ipsorum pontificum admonitione vulgata sunt, *can.* I. *D.* 98. Deinceps a Gothis Italiae regibus aliquando pontifices electi sunt. Cassiod. *lib.VIII. ep.*15., Anastas. Biblioth. *in Silverio*. Sed vbi Italia, euerso per Narsetem Gothorum regno, iterum imperio Romano consolidata est, electio summi pontificis confirmationi imperatoris euasit obnoxia. Et ita inter pontificum electiones & consecrationes saepe morae interiectae longiores. Ea tempestate Romani pontificis auctoritas in Occidente summa erat: atque ideo interfuit imperatorum tam longe ab Italia degentium, neminem, quem ipsi non probassent, in pontificem ordinari. Sed a tempore Leonis Isauri imperatorius in pontificis electionem adseusus variam habuit fortunam: desiit tandem saeculo vndecimo, quum de inuestituris ardebant controuersiae: quod Ioannes Mabillonius *Mus. Ital. tom. I. par.* 2. *p.* 42. obseruat.

§. III. Consensus vero regius electioni episcoporum accedens non nuda erat caerimonia, sed potius ex caussis facta confirmatio, licebatque ideo regibus factam electionem expendere & ex caussis reiicere: quod etiam in pontificum electione imperatores faciebant. Ioan. Diac. *vit. Greg. M. lib.I. cap.* 39. Caussae vero, quibus licebat regibus electiones excludere, erant illae ipsae, quae eas minus legitimas faciebant vel vitio personarum, vel electionis: eratque etiam inter caussas exclusionis, *si electus minus aptus esset seruitio Regis*. Quod vero ex caussis licebat regibus electiones reiicere, factum est, vt regius in factam electionem adsensus *concessio* vel *donatio* episcopatus diceretur. V. Chrift. Lup. *diss. III. prooem. de regia antist. nominat. cap.* 6.

§. IV. Regia potestas, cuius adsensu probari debebant electiones, in Occidente vlterius processit, & ablata clero & populo electionum libertate codicillis suis episcopos designauit, quod ecclesia aegre tulit (*c*). Sane sub Merouingiis in

(c) Christiani imperatores ad turbas in electionibus frequentes

in Gallia & sub Wisigothis in Hispania principum diplomatis vt plurimum episcopi electi sunt (*d*). Et quamuis Carolus M. & Ludouicus Pius electiones populo restituerint, *can.* 34. *D.* 63., Hinc. Remen. *epist.* XII. *cap.* 3.; tamen principes isti suas egressi leges, saepe episcopos nominarunt. Vsurpatae etiam regiae nominationes in Anglia & Germania: quin in Germania postquam in abusionem degenerarunt inuestiturae, episcopis & abbatibus dari solitae (*e*), electiones veluti iura regia habitae sunt. Sed Italiae ecclesiae sub Gothis & Longobardis principibus, praesertim quae a metropoli Romana pendebant, integram ferme electionum libertatem retinuerunt: quod Florus Magister *de elect. cap. VI.* testatur. Toto autem hoc tempore, quo in vsum abierant regiae episcoporum nominationes, principes de suo iure saepe remittebant, & vacantibus ecclesiis concedebant electiones (*f*).

§. V.

res euitandas, aut consopiendas vel sponte, vel ab episcopis & populis interpellati saepe episcopos nominarunt. Deinceps quinto & sequentibus saeculis in Oriente electiones patriarcharum praesertim Constantinopolitani ab imperatoribus factae sunt: quae quando sine vi & ex ecclesiae vtilitate fiebant, ab ecclesia improbatae non sunt, Gregor. M. *lib. VI. epist.* 6., Nicol. I. *epist. ad Michael. III. imperator.*: quin potius petentibus synodis & episcopis inualuerunt. Distant vero ab his electionibus illae, quibus manu militari populis repugnantibus & inuitis imperatores Constantius, Leo Isaurus & Constantinus Caballinus ad Arianam & Iconoclasticam haeresim constabiliendas episcopos dederunt.

(d) In Hispania concilium Toletanum XII. anno IↃCLXXXI. habitum *can.* 6. Regi concessit nominationem episcoporum Hispaniae, ea tamen lege vt omnes nominati ab episcopo Toletano probarentur & consecrarentur. Et ita Hispaniae reges deinceps episcopos nominarunt optimo iure, hoc est iure regio & ecclesiae concessione. Quo distabant a Galliae regibus, qui ecclesia ferme reluctante & tolerante nominare solebant.

(e) Nomine inuestiturae proprie veniebat concessio feudorum & reliquorum regalium sollemni baculi & annuli traditione a principibus facta.

(f) Iam vero regiis episcoporum nominationibus synodus septima

§. V. Sic episcoporum nominationes in Occidentis ecclesiis processerant: at saeculis vndecimo & sequenti eas abolendas pontifices Leo IX., Gregorius VII. aliique magnis animis susceperunt. Ergo multae synodi celebratae, in quibus statutum, ne sine electione cleri & populi episcopi constituantur: & simul damnantur episcoporum electiones a regibus factae. His decretis vinci passi sunt reges Galliae & Hispaniae, qui electiones ecclesiis restituerunt. Et in Germania post diuturna de inuestituris bella episcoporum electiones pactis conuentis inter Callistum II. pontificem & Henricum V. imperatorem ecclesiis cesserunt: tantumque datum imperatori, vt episcoporum & abbatum Teutonici regni electiones in praesentia illius sine vi & simonia fierent.

§. VI. Quamuis vero Romani pontifices regias episcoporum nominationes sublatas euersasque voluerint; tamen iidem probarunt & admiserunt regium in electionem adsensum, sed post celebratam electionem interponendum: regius enim post factam electionem adsensus non officiebat electionum libertati, & porro regiae dignitati inerat. Itaque reges abdicatis nominationibus, deinceps factas electiones confirmarunt: quod ius regium decretales pontificum frequenter proponunt, *cap.* 14. 20. *&* 28. *ex. de elect.* Verum non defuerunt reges, qui aliquid ex antiquo iure retinuerunt: nam in regno Galliae saeculo decimo secundo & sequenti electiones ex praeuia regis concessione fiebant: quod idem in Anglia obtinuisse videtur, *cap.* 5. *de electione in* 1. *collect.*

§. VII. Iam vero hac ipsa aetate, qua restitutis canonicis

K 4

ptima generalis *can. III.* videtur obstare, quae damnat electiones, quae saecularium principum auctoritate fiunt, innouatque canonem apostolicum aduersus eos, qui terrenorum principum fauore grassantur ad episcopales sedes, & porro statuit, vt electiones episcoporum ab episcopis ex regulis Nicaenis fiant. Sed hoc canone tantum prohibentur electiones episcoporum, quas vi ac potentia principes faciebant, quales sub iconoclastis imperatoribus plures fuerunt: quod Balsamon in *cit. can. III.* obseruat.

nonicis electionibus Reges optimo iure probandi factas episcoporum electiones fruebantur, regnum Siciliae a Normannis institutum est. Ergo Reges nostri iure regio & pactis conuentis cum sede apostolica factas episcoporum electiones expendebant, easque ex caussis reiicere & probare poterant (g). Et pupillo adhuc Friderico II. Innocentius III. illius tutor *vice regia* episcoporum electiones confirmabat, *cap.* 18. *ex. de electione*. Sed eo rem redegit Innocentius, vt tantum in speciem regium adsensum seruasse videatur: etenim ea lege Constantiae Friderici matri ipsique puero Friderico dedit regni inuestituram, vt Rex requisitus omnino factae electioni consentiret. Nimirum ademit regibus nostris electiones expendendi & ex caussis etiam reiiciendi facultatem. Qua de re grandior factus Fridericus ipse conquaestus est.

§. VIII. Sed Siciliae regno ad Andegauos opera & studiis summorum pontificum translato, regius in factas electiones adsensus omnino desiit adhiberi: idque pactis inuestiturae a Clemente IV. pontifice Carolo I. Regi datae comprehensum est, tantumque integrum ius patronatus regibus nostris competens remansit. Parum fuit Carolo Andegauorum comiti aliquid de regni iuribus perdere, & regnum tum ceterorum florentissimum adquirere. Abdicato regio in electiones adsensu, integrum Reges nostri vetandi ius retinuere, ne qui sibi suspecti, aut alias minus probati essent, in episcopos eligerentur, aut eosdem non admittere, si iam electi & consecrati essent. Hinc emersit *regium placitum*, vt vulgo dicitur, sine quo Reges nostri passi non sunt, vt electi & consecrati episcopi ecclesiarum suarum regimen susciperent.

§. IX. Regius vero in episcoporum electiones adsensus generatim infirmari debuit, vbi electiones in Romanos

(g) Sane inter Hadrianum IV. pontificem Beneuenti obsessum & Gulielmum I. Siciliae regem inita pace, inter alios articulos de electionibus episcoporum placuit, clericos personam idoneam eligere, factam electionem omnibus aliis ignotam Regi offerre, Regem vero electionem expendere & probare, si electus nullas pateretur exceptiones.

nos pontifices transierunt. Indignum scilicet visum est, electiones episcoporum a pontifice factas laico regum iudicio subiacere. Et quamuis Reges electionibus adsentientes, suo iudicio minime subiicerent peractas a pontifice electiones, sed potius regia iura, quae non patiuntur episcopos ipsis inuitis constitui, exercerent; tamen vbi pontifices sibi electiones episcoporum reseruarunt, veluti oblanguit regia illarum confirmatio, satiusque visum regibus pati, vt regia iura interquiescerent, quam cum pontificibus manus conserere.

§. X. Ceterum postquam summi pontifices bullis suis & cancellariae regulis electiones episcoporum sedi apostolicae addixerunt, regiae episcoporum nominationes in plerisque regnis restitutae sunt. Nimirum pontificiae ecclesiarum cathedralium, vt & ceterorum beneficiorum reseruationes, non minus collegiis canonicorum & ordinariis collatoribus, quam ipsis regibus odio fuere. Ergo pactis conuentis, vel apostolicis indultis, vel iure patronatus nominationes episcoporum vel regibus datae, vel capitulis restitutae; at confirmationes pontificibus reseruatae sunt. Apud nos vero viginti quatuor tantum episcopatus sunt regiae nominationis (*h*): quod Clemens VII. Carolo V. eiusque in regno successoribus concessit.

CA-

(h) In Gallia post diuturnas de pragmatica sanctione inter reges & pontifices controuersias tandem pactis conuentis inter Leonem X. & Franciscum I. Regem nominatio episcoporum & abbatum & priorum conuentualium, quorum morte vidua censetur ecclesia, Regi cessit, pontifici vero confirmatio: tantumque excepti episcopatus, abbatiae & prioratus priuilegio pontificio sibi eligendi praelatos aucti, in quibus canonicae electiones sublatae non sunt. Et in Hispania Rex catholicus episcopos nominat ex iure patronatus, aut potius summorum pontificum priuilegiis. Mariana *hist. Hisp. lib. XXIV. cap. 16. & lib. XXVI. cap. 5.* Pari quoque iure plerique alii reges in nominandis sibi subiectis episcopis vtuntur: quod Michaël Rousselius *hist. pontif. iurisdict. lib. II. cap. 7.* late persequitur. Sed in Germania pactis conuentis inter Nicolaum V. pontificem & Fridericum III. imperatorem & nonnullos alios principes capitulis electiones restitutae sunt.

CAPVT XXIV.

De ordinandorum examine & electionis confirmatione.

§. I. Electi & probati ad sacrum ministerium tum debent consecrari, si instituto examine, seu *scrutinio*, vt appellant decretales, constet, eos tanto honore dignos esse. Nec enim cito manus sunt imponendae, 1. *ad Timoth. V.* 22., hoc est nemo debet sine diuturna discussione & examine inter sacros ministros cooptari. Chrysost. *hom. XVI. in* 1. *ad Timoth.* Valebant quidem in eligendis clericis populi suffragia ad bonorum merita & malorum crimina detegenda; at in re tanti momenti vlteriorem diligentiam adhibitam ecclesia voluit, vt factis ipsis constaret, aptos & idoneos esse, qui eligebantur, *can.* 2. *D.* 24. Qui examine non praemisso ordinantur, *furtiue* ordinari dicuntur. Tales olim a clero abiiciebantur, *can.* 4. *D.* 81.; at iure decretalium ante ordinationem sub excommunicatione proposito interdicto, ne aliquis per furtum accedat, sunt irregulares, tantumque habitu regulari suscepto per pontificem restituuntur; sed interdicto illo omisso, ex venia episcopi in ordinibus susceptis ministrabunt, & ad maiores ordines promouentur, *cap.* 1. *& seqq. ex. de eo, qui furtiue ordinem suscepit.*

§. II. Ordinationi praecedens examen spectat canonicas ordinandorum qualitates, ac praecipue mores & scientiam, cuique gradui propriam. Et boni quidem mores ferme probantur aliorum testimoniis, quae tum sunt idonea, si testes probati & diligentes viri sint, & vitam eius, de quo testantur, cognitam & perspectam habeant. Hinc synodus Meldensis apud Reginonem *lib. I. cap.* 369. statuit, vt nemo ordinetur, nisi in ciuitate, vbi examen instituitur, ad minimum vno moretur anno. Scientia vero exploratur propositis interrogationibus de iis, quae scire clericos oportet, theologiam nempe & sacros canones.

Gradus

Gradus academici in vile abierunt mercimonium, & vix idoneam fidem de disciplinis faciunt.

§. III. Instituitur autem examen ab eo, cuius est manuum impositio, *cap.* 24. *ex. de electione*. Et ita episcoporum examen spectabat ad metropolitanum & episcopos prouinciae, metropolitanorum ad patriarchas, & in dioecesibus, vbi nulli erant patriarchae, ad ipsos episcopos prouinciales. Presbyterorum vero & aliorum inferiorum clericorum examen episcopus, cui eorum ordinandorum ius est, debet instituere. Id autem facere debet episcopus accitis sacerdotibus & aliis prudentibus viris, qui legis diuinae & sacrarum functionum peritia censentur. Gregor. M. *lib.II. ep.* 48., Trident. *sess.XXIII. de ref. cap.* 7.

§. IV. Examine absoluto minus idonei reiiciuntur, electores, qui scientes indignum elegerunt, pro ea vice ipso iure eligendi potestate cadunt, & electio deuoluitur ad superiorem, modo omnes scienter indignum elegerint: nam si maior pars indignum, minor vero dignum eligat, minoris partis electio admittitur, *cap.* 22. *&* *seq. ex. de electione*. Quod si in ipsis electionum sollemnibus peccatum sit, sententia opus est, vt eligendi iure capitulum cadat, *cap.*42. *&* 50. *ex. eodem*; nisi confirmatio ad pontificem pertineat; vel electio per appellationem ad ipsum deferatur, quibus casibus ius omne ad pontificem deuoluitur, qui aliquando ad ipsos electores remittere consueuit. Franc. Florens *ad tit. de elect.*

§.V. Quicumque per inquisitionem idonei reperti sunt, ad sacrum ministerium admitti debent. Ita presbyteri & reliqui inferiores clerici stato tempore ordinantur; episcopi vero confirmantur, & inde manuum accipiunt impositionem. Vt vero nunc de episcoporum confirmatione agamus, ea est ipsa concessio episcopatus per superiorem facta, qua ex praeuia caussae cognitione probatur facta electio, & electus pastor ecclesiae constituitur, manus impositione in aliud tempus dilata. Per decem ferme saecula episcopi sola manuum impositione constituti sunt, vnoque ferme actu confirmabantur & ordinabantur. Inde confirmatio episcoporum a consecratione distincta est, eodem ferme modo, quo collatio beneficii ab ordinatione infe-

inferiorum clericorum separata est. V. Espen. *par. I. tit.* 14. *cap.* 1. Et ita iure decretalium, vt episcopus constituatur & omni sacra potestate instructus sit, tres actus, electio nempe, confirmatio & consecratio requiruntur: contra in veteri disciplina episcopi electi tantum solebant consecrari.

§. VI. Sic autem accepta episcoporum confirmatio iure decretalium ad solum metropolitanum spectat: separata enim ab ordinatione confirmatio praesentiam plurium episcoporum minus necessariam fecit. Confirmat vero metropolitanus electiones praeuia caussae cognitione, qua in electi qualitates & electionis sollemnia inquirit. At iudicium examinis iure decretalium ad formulas forenses, quae iam ecclesiasticum forum occupauerant, accommodatum est. Ergo metropolitanus specialiter electos & contradicentes vocat, ceteros vero per edictum, *cap. vlt. de electione in 6.*, terminoque citationis elapso in electi qualitates & modum electionis inquirit: & lata sententia ad pontificem prouocatur, vnde noua iudicia, quibus libri decretalium abundant.

§. VII. Electionis autem confirmationem electus ipse siue solus, siue cum eligentibus petere debet trium mensium spatio a consensu in electione praestito: quo tempore exacto irrita censetur electio, nisi iusta caussa petendae confirmationis fuerit impedimento, *cap. 6. de elect. in 6.* Et deinceps intra tres menses a die confirmationis episcopi debent consecrari: quibus elapsis perceptos fructus restituent, & si intra totidem menses id facere negligant, ecclesiis ipso iure priuantur. Trident. *sess. XXIII. de ref. cap.* 2. Ita contra regulas veteris disciplinae, quae trium mensium spatio episcopos eligi & consecrari praecipiebant, conc. Chalced *can. XXV.*, diutius sine pastore ecclesiae esse coguntur.

§. VIII. Plures & insignes confirmationis episcopalis effectus sunt. Nexus inter episcopum & ecclesiam, seu spirituale coniugium electione initiatum, ratum fit confirmatione, & manuum impositione completur, *cap. 4. ex. de translat. episc.* Item episcopus in confirmatione omnem sacram accipit iurisdictionem, *cap. 7. ex. de electione*, non vero ea, quae *αμεσως* ordinationi adhaerent.

Epi-

Episcopus quoque confirmatus statim episcopalibus priuilegiis & insignibus vtitur, *cap.* 27. *ex. eodem:* statimque ecclesiae poterat administrationem suscipere. Quae omnia antiquae aduersantur disciplinae, quae episcopi iurisdictionem & omnem sacram potestatem ab ordinatione repetebat, nec inter ordinis & iurisdictionis potestatem distinguebat. Id tantum superest de antiqua disciplina, quod ante consecrationem confirmatus simpliciter non dicitur *episcopus*, sed cum adiuncto *electus*.

§. IX. Sed tandem confirmationes episcoporum in Occidente vna cum episcopatuum reseruationibus ad pontificem Romanum delatae sunt; indignum profecto visum, pontificis iudicium episcopum eligentis a metropolitano confirmari. Et quamuis ex nouissimis institutis nominationes in multis prouinciis cesserint summis imperantibus, & in Germania capitulis electiones restitutae sint; tamen ius confirmandi episcopos omnes penes pontificem remansit. Expediunt vero pontifices confirmationes in consistorio cardinalium praeuia caussae cognitione: at sic confirmati ex nouis decretis non possunt suarum ecclesiarum administrationi se immiscere, nisi post acceptas a pontifice litteras, quae de confirmatione, aut consecratione testentur, *extrauag.* 1. *de elect. inter comm.* Quin apud nos nec possunt se immiscere ecclesiarum administrationi, nisi litterae pontificis sollemni regis decreto donatae sint.

CAPVT XXV.

De sacris ordinationibus, & primo de materia & forma, aliisque adnexis sollemnibus.

§. I. Iam electi & probati ad sacrum ministerium proprio sollemnique ritu initiantur, & spiritualem potestatem accipiunt: qui ritus a Latinis ecclesiasticis scriptoribus saepe dicitur *ordinatio*, *consecratio* & *benedictio*, a Graecis vero χειροτονία a ritu eleuandarum & imponendarum manuum, qui praecipuus est in maioribus clericis

creandis

creandis. Est vero ordinatio proprie sic dicta christianae religionis sacramentum, quo sollemni inauguratione potestas spiritualis ad obeunda sacra ministeria non sine gratiae effusione confertur: quod catholicae fidei dogma est. V. Hallier. *de sacr. elect. & ordinat. par. II. sect. 2. cap. 1.*

§. II. Hoc sensu accepta ordinatio distat ab ordine: nam illa est ipsa sacra caerimonia, iste vero ipsa potestas data, & hinc vulgatum illud *ordines conferre* (a). Plures vero sunt ordines, quorum alii maiores, alii minores. Et maiores quidem sunt episcopatus, presbyteratus, diaconatus, & ex noua disciplina etiam hypodiaconatus. Minores vero in ecclesia Latina sunt acolytatus, exorcistatus, lectoratus & ostiariatus: quorum omnium officia ex superioribus satis constant.

§. III. Sacramentum ordinationis ex communi & certa ecclesiae doctrina positum est in creandis episcopis, presbyteris & diaconis. Nam quod spectat ad hypodiaconos & inferiores clericos, magis est, vt ritus, quibus creantur, veri nominis sacramenta dici non possint: quod Ioannes Morinus *de sacris ordinat. par. III. exercit.* 11. *cap.* 1. *& seqq.* pluribus demonstrat. Nimirum ritus isti potius ab ecclesia, quam diuina auctoritate instituti sunt: & sacramenta rebus & verbis a Deo institutis constant. Interim etsi saltem tres sint ordines, quibus ratio sacramenti omnino conuenit; non tamen tria sunt ordinationis sacramenta, sed vnum. Omnes enim ordines ad sacerdotium referuntur: atque ideo in illo vnum quodammodo sunt: quod S. Thomas *quaest. XXXVII. supplem. art.* 1. *ad* 2. obseruat.

§. IV. Ordinatio autem, vtpote veri nominis sacramentum, rebus & verbis, seu vt recentiores theologi dicunt, *materia* & *forma* tamquam elementis constat. Et res quidem seu signum externum, quibus maiores ordines conferuntur, ex apostolica traditione est manuum impositio.

(a) Nomine *ordinis* ex natura adiunctorum aliquando ipsa ordinatio designatur, vt in titulo decretalium *de scrutinio in ordine faciendo*: qua notione ordo etiam recte vnum ex sacramentis esse dicitur. Trident. *sess. XXIII. cap.* 3. & *can.* 3.

positio. Sane apostoli impositis manibus crearunt diaconos, *Actor. VI. 6.* Patres quoque semper maiores ordines per manuum impositionem datos adserunt: & libri rituales Graeci & Latini cuiusque aetatis in consecrandis sacris ministris semper manuum impositionem praescribunt (*b*). Minores vero ordines, quibus ratio sacramenti non convenit, apud Latinos instrumentorum traditione, non vlla impositione manuum collati sunt. Conc. Carthag. IV. *can.* 5. *& seqq.*

§. V. Verba vero, quae elemento addita sacramentum constituunt, ex apostolica traditione preces sunt, quibus rogatur Deus, vt spiritum gratiae suae infundat, & potestatem det ad ministeria commissa obeunda. Certe apostoli ieiunantes & orantes diaconos crearunt: & antiqui patres precibus ordinationes factas describunt (*c*). Quod si praesentibus moribus apud Latinos in creandis maioribus clericis verba, quae ipsam manuum impositionem comitantur, preces non continent, sed potius indicant dari potestatem & Spiritum sanctum, veluti in consecrandis episcopis consecrator dicit: *accipe spiritum sanctum;* id non facit, vt verba ista essentialem ordinationis formulam constituant. Etenim in compertis esse debet, etiam in noua disciplina essentiales ordinationis formulas esse

(b) Ritus imponendarum manuum in creandis sacris ministris ab Iudaeis in ecclesiam videtur deriuatus. Sane sollemnis & peruetustus est apud Iudaeos ritus imponendarum manuum in benedictionibus impertiendis. Genes. *cap. XLVIII. v.* 13. *& seqq.* Moyses extensis impositisque manibus miracula patrabat, & diuinam virtutem & potentiam, cum iis, quibus manum imponebat, communicabat. Et Iudaei presbyteros manibus impositis crearunt. V. Selden. *de synedr. lib. II. cap.* 7. §. 1.

(c) Plures manuum impositiones & preces adhibentur in consecrandis presbyteris, sed illae tantum ad intimam ordinationis naturam pertinent, quae apostolicae sunt institutionis, & per omnem ecclesiam seruatae sunt, qualis profecto est illa, qua tam episcopus, quam sacerdotes manum dexteram super ordinandum extensam tenent, & episcopus stans cum mitra recitat orationem antiquissimam, quae etiam hodie in Pontificali exhibetur. V. Morin. *de sacris ordinat. par. III. exercit.* 7. *cap.* 2.

esse preces, quae manuum impositioni respondent, eique olim adhaerebant, formulas vero indicantes vsu accessisse ad preces necessarias. V. Nat. Alexandr. *theol. lib. II. de sacram. ordinis cap.* I. *art.* 6. Et qui quaeso ad ordinationis intimam constitutionem pertinere possunt formulae, quas antiquitas ignorauit?

§. VI. Sollemnis quoque in consecrandis ecclesiae ministris est traditio instrumentorum, quae fit sub certis formulis, quae potestati cuiusque ordinis propriae respondent. Ita presbytero traditur patena cum pane & calix cum vino sub formula, *accipe potestatem offerendi sacrificium in ecclesia pro viuis & mortuis in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti*. Et diacono traditur euangelium sub formula, *accipe potestatem legendi euangelium in ecclesia Dei &c.* & ita porro reliquis inferioribus clericis propria instrumenta conceptis verbis traduntur. In ecclesia Latina minores ordines semper traditis instrumentis videntur fuisse collati. Conc. Carthag. IV. *can. V. seqq.* Sed in creandis clericis maioribus per decem priora saecula nulla apud Latinos vsurpata fuerunt instrumenta, quae post saeculum decimum adhiberi coepta sunt: apud Graecos vero semper ignota fuerunt, & nunc etiam ignorantur. Morin. *de sacris ordinat. par. II. exercit.* 2. 7. *&* 9.

§. VII. Quae quum ita sint, instrumentorum istae traditiones cum adiectis formulis ad intimam ordinationis naturam iure diuino non videntur pertinere. In veteri enim disciplina tantum per manuum impositionem clerici maiores creabantur, & ecclesia Graeca adhuc ignorat instrumenta. Et si Eugenius IV. *in decreto* ordinationis materiam dixit esse instrumenta, quorum traditione ordines conferuntur, formam vero verba traditionibus respondentia; non propriam & intimam ordinationis materiam & formam voluit indicare, sed peculiares ritus, quos ecclesia Romana addiderat ritui apostolico, hoc est manuum impositioni. Interim adsiduo ecclesiae Latinae vsu videntur instrumenta eorumque formulae ad materiae & formae integritatem pertinere, quod viri docti Morinus, Espenius aliique obseruant. Scitum est, posse ecclesiam sacramentis ritus & conditiones addere, quibus omissis illa nullius effectus sint.

§. VIII.

§. VIII. Praeterea in sacris ordinationibus apud Latinos vnctio adhibetur, qua episcopi caput & manus sacro chrismate, manus vero presbyteri oleo catechumenorum precibus adhibitis vnguntur. Ritus iste non est apostolicae institutionis (*d*), nec vmquam a Graecis adhibitus est: & in ecclesia Latina post quintum saeculum sensim invaluit, exemplo fortasse sacerdotum veteris legis, qui dum creabantur, oleo inungi debebant: quod apertis verbis Deus *Leuit. VIII v.* 12. praecepit (*e*). V. Morin. *de sacr. ordinat. par. III. exercit. 6. cap.* 2.

§. IX. Celebrari autem debent sacrae ordinationes in ecclesia, & quidem in publico Dei cultu tempore sacrae liturgiae. Et ex veteris disciplinae regulis ordines maiores in altari & sanctuario, minores vero extra sanctuarium conferebantur: qui mores apud Graecos adhuc vigent. V. Morin. *loc. cit. cap. 6.* Scilicet creabantur clerici in locis, vbi tempore liturgiae inseruiebant. At ex praesenti ecclesiae Latinae vsu minores ordines & primam tonsuram etiam extra ecclesiam conferre licet.

(d) Innocentius III. in *cap. vn. ex. de sacra vnctione* vsum vnctionis in consecrandis episcopis & presbyteris ab exemplo apostolorum arcessit & deriuat, idque auctoritate decretalis sub nomine Anacleti papae in *can.* 1. *D.*75. Sed decretalis ista posterioris aetatis figmentum est, ex officina Mercatoris vulgata.

(e) Sollemnis apud Iudaeos & ethnicos in sacris olei vsus fuit: & ita quidquid Deo diisue dicabant, oleo adspergebant. V. Spencer. *de legib. Hebraeor. ritualibus* & Ioan. Cleric. *not. ad Iudic. IX. 9.* Hinc Iudaei oleo inungebant sacerdotes, qui Deo consecrabantur. Sed gentes indifferenti ritu in stupidam proruerunt superstitionem, siquidem res omnes, quas vngebant, adorabant: quod ethnicae superstitionis caput Reinerus Verwey *de vnctionibus gentilium* pluribus illustrat. Interim quamuis ecclesia multos Iudaeorum ritus suos fecerit; non tamen in consecrandis sacerdotibus initio oleum adhibuit, fortasse quod ex vetusta disciplina christiani omnes in baptismo oleo vngi solerent: qua vnctione late dictum sacerdotium consequebantur. Tertull. *de bapt. cap. VII.*

CAPVT XXVI.

De sacrae ordinationis ministro.

§. I. Minister sacrae ordinationis, praesertim si de maioribus clericis creandis agatur, solus episcopus est, quae est ecclesiae doctrina. Presbyteri simul cum episcopo in creandis aliis presbyteris tantum manus imponunt; at ipsi ordinationes maiorum clericorum omnino facere vetantur. *Quid facit, excepta ordinatione, episcopus*, inquit Hieronymus *ep. LXXXV. ad Euagr.*, *quod presbyter non faciat?* Et ad episcopum consecrandum ferme tres episcopi requiruntur, quod pluribus illustrat Thomassinus *de vet. & noua ecclef. disciplina par. II. lib. 2. cap. 12.*, sed ad creandos presbyteros & ceteros inferiores clericos vnus episcopus sufficit. Quod vero spectat ad clericos minores, ii saltem extra ordinem a presbyteris creari possunt: quo iure vtuntur presbyteri cardinales in parochiis, quas Romae tenent, & ordinum abbates consecrati, si ordinandi subditi sint & regulares. Conc. Nicaen. II. *can. XIV.*, Trident. *sess. XXIII. de ref. cap.* 10.

§. II. Sed episcopi non promiscue omnes possunt ordinare, sed tantum sibi subditos, itemque eos, qui sui ordinis & conuentus principes sunt, vt quilibet a proprio episcopo ordinetur. Itaque ius ordinandi episcopos prouinciae erat penes metropolitanum & episcopos prouinciales. Conc. Nicaen. *can. IV.* Et institutis patriarchis ius ordinandi metropolitanos intra fines dioecesis illis cessit. Conc. Chalced. *can. XXVIII.* Patriarchae autem ab episcopis & metropolitanis propriae dioecesis ordinabantur. *Nouell. Iustin. CXXXI. cap.* 3. Ipsum quoque episcopum Romanum finitimi episcopi consecrabant, inter quos episcopus Ostiensis primas partes tenebat. Sed tandem in Occidente ius episcoporum consecrandorum vna cum electionum confirmationibus ad Romanum pontificem deuolutum est.

§. III.

§.III. Porro quod spectat ordinationes inferiorum ministrorum & primam clericatus dationem, inter veterem & nouam disciplinam distat. Et veteri quidem disciplina in promouendis ad altiorem gradum clericis, proprius episcopus erat, qui primus clericatum contulisset. Conc. Nicaen. *can. XVI.*, Sardic. *can. XV.*, Chalced. *can. XX.* Sane clerici omnes in ordinatione episcopo ordinanti, & ecclesiae, cui eos addixerat ordinatio, perpetuum erant adstricti, ac proinde sine proprii episcopi venia nec ad aliam ecclesiam transire, nec ab alio episcopo poterant ordinari. Sed laici a quocumque episcopo poterant ordinari, modo de eorum integra vita constaret. Conc. Illiber. *can. XXIV.* V. Hallier. *de sacris electionib. & ordinationib. par. II. sect.* 5. *cap.* 3. *art.* 1. Constabat vero de moribus peregrinorum aut diutina eorum in aliquibus locis praesentia, aut fama, quae de eorum moribus increbuerat, aut litteris formatis, quas laici a suis episcopis acceptas secum deferebant.

§. IV. Per decem & amplius saecula stetit haec disciplina, inde mutata est, receptumque, vt quadruplici titulo proprius ad dandos ordines episcopus esset, *origine* nempe, *beneficio*, *domicilio*, *cap.*3. *de tempor. ordinat. in* 6., itemque *familiaritate* (*a*). Episcopus originis est ille, in cuius dioecesi ordinandus natus est: episcopus beneficii est, in cuius dioecesi ordinandus habet beneficium, mo-

 do

(a) Post saeculum decimum inuitis sacris canonibus frequentes euaserunt ordinationes sine titulo, hoc est sine certa ecclesia: atque inde ingens numerus clericorum inertium & vagantium emersit, qui ab alienis episcopis ad maiores ordines curabant promoueri. Intermissus quoque est litterarum formatarum vsus, & saepe laici nullo testimonio de bene acta vita proprias relinquebant ecclesias: episcopi vero sine delectu tonsuram dabant, tantum ad clericorum numerum augendum. Fleuryus *disc. VII. in hist. eccles. n.* 8. Et ita ad euitandam confusionem necesse fuit nouas praescribere regulas de episcopis, qui ordines & ipsam tonsuram conferrent, sensimque proprius ad ordines conferendos episcopus quadruplici titulo esse incoepit, *origine* nempe, *beneficio*, *domicilio* & *familiaritate*.

do in fraudem declinandi proprii episcopi collatum non sit: episcopus domicilii est, in cuius dioecesi domicilium ordinandus constituit, quod ex animo & coniecturis perpetuo in loco commorandi constitutum intelligebatur, *L. 7. C. de incolis*. Et demum episcopus familiaritatis est, qui alienum subditum integro triennio inter suos familiares habet, eique sine vlla fraude statim beneficium confert, Trident. *ses. XXIII. de ref. cap. 9.*

§. V. Noua haec disciplina, qua quadruplici titulo episcopus proprius ad ordines conferendos censetur, licet ad euitandam confusionem inducta sit; non tamen ordinem omnino restituit, nec incommoda omnia sustulit (*b*). Ergo Innocentius XII. edita decretali *speculatores* talibus regulis episcopi proprii coëgit potestatem, quibus ordinem in ecclesia necessarium tantisper restituit. Statuit nimirum, vt clericus tum demum titulo beneficii in aliena dioecesi impetrati possit ad maiores ordines promoueri, si proprii episcopi tam originis, quam domicilii bono testimonio idoneus probetur; & beneficium, quod in pace possidetur, tanti sit reditus, vt per se secundum summam in dioecesi definitam ad honestam sustentationem sufficiat. Subditum quoque ratione originis illum Innocentius intellig voluit, qui naturali natiuitate, quae fortuita non sit, in dioecesi, vbi ad ordines promoueri desiderat, natus est: attendi vero originem patris, si quis ex accidenti in aliquo loco nascatur. Et domicilium in caussa

(b) Sane origo, beneficium, domicilium, familiaritas simul concurrebant, non se inuicem excludebant: atque ideo vnus idemque laicus aut clericus poterat a pluribus episcopis ordinari, nec requirebatur, vt episcopus, qui ex vno titulo ordines conferebat, ab aliis episcopis iisdem propriis consensum haberet. Inepti ergo ad ordines conuolabant, examen episcopi, cui eorum vita cognita erat, declinabatur, cogebanturque ipsi episcopi in propria ecclesia eos pati clericos, quos numquam ordinauerant. Ipse titulus beneficii, qui ab antiqua disciplina non est alienus (siquidem beneficia vi sua adligant ecclesiae) in noua disciplina promovit confusionem, quando in pluribus dioecesibus facile potest vnus plura obtinere beneficia.

ſa ordinationis conſtitutum intelligi ad minimum decennii in aliquo loco mora, vel translatione maioris partis fortunarum in locum cum inſtructis aedibus, & idonea mora, qua animus perpetuae habitationis manifeſtetur, addito in vtroque caſu iureiurando ad perpetuae habitationis confirmationem. Qua ratione conſtituto domicilio neceſſarium eſſe voluit epiſcopi originis proprium teſtimonium, ſi ordinandus ea aetate a patria diſceſſerit, vt ibi aliquod impedimentum contrahere potuerit.

§. VI. Iam vero clerici Graeci eccleſiae catholicae addicti, qui Latinis epiſcopis in Italia & inſulis adlacentibus ſubiecti ſunt, & *Italo-Graeci* dicuntur, ordinantur ab vno ex duobus epiſcopis Graeci ritus, quorum vnus Romae, alter in oppido S. Benedicti Beſidiarum dioeceſis in Calabria citeriori moratur (*c*). Qui quidem epiſcopi pontificia auctoritate conſtituti ſunt ad Italo-Graecos, qui a propriis Latinis epiſcopis ordinari non poterant (*d*), ordinandos. Et ita Graeci ritus clerici neceſſariis documentis inſtructi ad vnum ex duobus Graecis epiſcopis pro iure ſuo ad recipiendos ordines accedunt.

§. VII. Et haec quidem ſpectant clericos & laicos, nam ratione regularium is eorum epiſcopus in cauſſa ordinationis proprius eſt, in cuius dioeceſi exſtat monaſterium, vbi ſtabiles tanquam de familia commorantur, atque ita ab eo debent ordinari: quam regulam, abrogatis regularium priuilegiis, Tridentini patres *ſeſ. XXIII. de ref. cap.* 8. confirmarunt: qui itidem ex regula veteris iuris permiſerunt abbatibus conſecratis, vt regularibus ſibi ſubditis primam tonſuram & minores ordines conferre poſſent. Trident. *loc.cit. cap.*10. Inde hoc ius variam habuit fortunam variis editis pontificum decretalibus, quae vel libertati regularium vel eccleſiaſticae diſciplinae fauerent. Sed tandem prodiit declaratio ſacrae congregationis concilio interpretando addictae a Clemente VIII. probata,

 qua

(c) Clemens VIII. Romae Graecum epiſcopum, & Clemens XII. alterum Graecum epiſcopum, qui in oppido S. Benedicti reſidet, inſtituit.

(d) Vetantur epiſcopi Latini Graeco ritu clericos creare.

qua cauetur, vt regularium superiores dimittant subditos suos regulares tantum ad proprios episcopos, qui praesentes sint, & ordinationes habeant; iis vero absentibus, aut ordinationes non habentibus, ad quemcumque episcopum, modo ab ipso ordinatore circa scientiam examinentur, & superiores regulares consulto non differant ordinationes suorum subditorum ad tempus, quo proprius episcopus absit, vel nullas ordinationes habeat.

§.VIII. Quod si episcopus proprius ex iusta caussa, quominus habeat ordinationes, impediatur, potest suis subditis dare litteras dimissorias, vt ab alienis episcopis ordinentur, & ordinati ad dimittentem reuertantur (e). Concedi debent litterae dimissoriae tantum dignis, atque ideo praeuio examine probatis. Trident. *sess. XXIII. de ref. cap. 3.* Integrum vero est episcopis ad se dimissos & a proprio episcopo probatos nouo examini subiicere. V. Fagnan. *ad cap.* cum secundum *ex. de praebend. n.56.* Concessae vero dimissoriae, nisi certo tempore includantur, concedentis morte vim suam non amittunt, quamuis qui dedit, re integra datas litteras recte reuocabit. Barbosa *de offic. episc. par. II. alleg. 7. n. 25.*

§.IX. Litteras dimissorias ad ordines pro iure suo episcopi concedunt, etiamsi tantum confirmati sint, non item consecrati, modo ecclesiarum sibi commissarum administrationem susceperint. Vicarius vero generalis tantum ex speciali episcopi delegatione ad ordines suscipiendos dimittit, aut si episcopus in longinquis regionibus diu moretur, *cap. 3. de temporib. ordin. in 6.* Et capitulum sede vacante certo modo etiam dimissorias litteras concedit, quod supra *cap. XX.* §. 14. explicatum est. Et demum inferiores praelati etiam nullius vetantur dare litteras dimissorias clericis saecularibus; & horum omnium ordinatio vel ad viciniores episcopos, vel ad dioecesanos per-

(e) Hoc sensu in noua disciplina litterae dimissoriae accipiuntur. Nam ex veteribus regulis illae dabantur clericis, quos episcopus a vinculo ecclesiae suae omnino soluebat, eosque a se dimissos ad alias ecclesias perpetuo transire permittebat. Conc. Trullan. *can. XVII.*

pertinet. Trident. *sess. XXIII. de ref. cap.* 10. V. Benedict. XIV. *de synodo dioecef. lib. II. cap.* 11.

§.X. Quod si alienus episcopus, inuito aut inscio proprio episcopo, clericalem tonsuram aut ordines conferat, iure nouissimo a collatione ordinum per annum, ordinati vero a susceptorum ordinum exercitio, quamdiu proprio ordinario expedire videbitur, suspensi dicuntur. Trident. *loc. cap.* 8. (f).

CAPVT XXVII.

De ordinum susceptoribus.

§. I. Soli homines & quidem mares secundum institutionis legem & oeconomiam ordinibus possunt initiari (a), si nullo canonico impedimento laborent, & porro iis qualitatibus instructi sint, quae altaris ministros decent. Et quidem ordinibus initiandi debent esse baptiza-

(f) In veteri disciplina si quis alienum clericum vsurparet & ad ordines promoueret, *ἄκυρος irrita* & *infirma* erat ordinatio. Conc. Nicaen. *can. XVI.*

(a) Mulieres a Deo ad subiectionem factae censentur: sacerdos vero ecclesiae praeest: & natiuo quodam pudore a docendo publicisque functionibus, quales sunt sacerdotales, mulieres repelluntur, adeo vt turpe duxerit apostolus, eas in ecclesia loqui & docere, *ad Hebr. V. v.* 1. *seq.* Hinc recte obseruat auctor sic dictarum constitutionum apostolicarum *lib.III. cap.9.*, apud ethnicos in vsu esse diis feminas sacerdotes creare. Et si in veteribus monumentis occurrant *episcopae*, *presbyterae*, *diaconissae*, non inde sequitur, apud christianos mulieres sacerdotio dedicari consueuisse. Sane *episcopae* & *presbyterae* erant vxores eorum, qui ad episcopatum vel presbyteratum promoti erant. Et diaconissae vel erant diaconorum vxores, vel piae quaedam feminae, quae officio, non ordinatione proprie sic dicta inter clericos censebantur.

ti, *cap*. 3. *ex. de presbyt. non baptiz.* (*b*), itemque confirmati, & in legitima aetate constituti (*c*), item morum innocentia & sanctitate praediti (*d*), & porro sanctorum scientia cuique ordini propria sufficienter imbuti (*e*). Nimirum Christi sacerdotium status quidam caelestis est, cui grauia munera incumbunt; ac proinde tantum perfecti christiani & scientia sanctorum imbuti eo debent initiari.

§. II. Sed qui alias ordini suscipiendo idoneus censetur, is promotioni suae debet consentire, repugnatque profecto christianis institutis, vt omnino repugnantes & inviti ad ordines promoueantur. Consensus autem ad ordines suscipiendos requisitus ille est, qui ex libera voluntate

(b) Certe pro monstro est, vt altari ministrent, qui nondum aquis salutaribus regenerati sunt: & hinc ante baptismum dati ordines nullius effectus reputantur. Conc. Nicaen. *can. XIX.*, *cap. 3. ex. de presbytero non baptizato*. Et deinde perfecti tantum christiani ad ordines promouendi: & ante confirmationem christiani ex antiquis regulis perfecti non censentur: quod Albaspinaeus *obser. lib. I. cap.* 15. multis docet. Sed non eadem qua baptismus necessitate in ordinandis confirmatio requiritur: nam conuenit inter theologos, male quidem agere, qui non praemissa confirmatione ad ordines festinant, at non propterea infirmam & nullam esse ordinationem.

(c) De aetate ad ordines secundum praesentem disciplinam necessaria *cap. XXI.* §. 16. dictum est.

(d) Veteres patres ipsam ferme baptismalem innocentiam in sacris ministris requirebant: & ipsa occulta crimina ab ordinibus excludebant. Et quamuis lapsa ecclesiastica disciplina occulti peccatores ad ordines ferme promoti sunt; tamen ex mente ecclesiae tantum inculparae vitae viri Christi sacerdotio initiari debent. Et procul dubio sacrilegii rei sunt, qui grauioribus criminibus polluti ordines suscipiunt.

(e) Scientia praesertim in clericis necessaria est diuinarum scripturarum & sacrorum canonum. Inde enim dogmatum nostrorum habetur plena cognitio: inde apta concionibus suppeditatur materies: inde regulae pro componendis moribus, pro ecclesiae regimine & pro curandis animorum morbis hauriuntur. Plura de clericorum disciplinis diximus *in comm. de iure canonico par. I. cap.* 36.

tate procedit: sufficitque etiam coactus, puta si quis metu poenae, aut alterius mali consentiat, alias non consensurus, modo externa vis absit omnis. Voluntas enim coacta voluntas est. Et officia ecclesiastica pro modo suo etiam publica censentur, ac proinde saltem clerici ad maiores ordines suscipiendos etiam metu poenae cogi posse videntur, *can.* 31. *C. Afric.* At vbi nullus omnino consensus est, & ordinandi prorsus inuiti sunt & actibus externis repugnant, ordines conferri non debent, & collati omnino nulli sunt & inanes, *cap.* 3. *ex. de baptismo*.

§. III. Iam vero in veteri disciplina multi siue laici, siue clerici non sponte sua, sed potius aperta vi inflatae plebis, aut ab ipsis episcopis facta, & obtorto collo rapti ordines acceperunt. August. *ep. CCIV. al. CLXXIII. ad Donat.*, Origen. *lib.VIII. contra Celsum*. Quin ii sacro ministerio praecipue digni censebantur, qui ordinabantur inuiti, *L.*31. *C. de episcop. & clericis* (f). At qui ita obtorto collo ad sacerdotia rapiebantur, non quidem omnino erant inviti, & ex contemtu sacri ministerii ordines refugiebant, etsi externis actibus & in contraria repugnarent, ordinationem euitaturi; sed potius ordinari nolebant, quod se tanto ministerio impares reputarent, vel quod vitae solitariae addicti quiete delectarentur. Deinceps minime placuerunt coactae ordinationes, & non minus legibus ciuilibus, quam sacris canonibus ab ordinationibus vis omnis sublata est, *nouel. II. Leonis & Maiorani in append. C. Th.*, Simplic. papa *epist.II. ad Ioan. Rauennat.*, conc. Aurelian. III. *can.*7., inualuitque disciplina, vt tantum libere consentientes ordinentur.

§. IV. Porro perfecti christiani, qui canonicis donantur qualitatibus, tum recte ad ordines promouentur, si diuina

(f) Vnum tantum videtur fuisse effugium ad vim declinandam, si nempe vi correpti per Iesu Christi nomen iurassent, se ordinationi non consentire. Basil. *epist. canon. ad Amphil. can. X.* Et hinc intelligitur, cur eorum, qui obtorto collo ad sacerdotia rapiebantur, os teneri solebat, ne iureiurando testarentur, se ordinari nolle. Epiph. *epist. ad Ioan. Hierosolym.*

diuina vocatio praecedat. Sane sacerdotium est status caelestis, tribuitque gratiae auxilia tanto muneri consentanea, nec recte hunc statum induimus, nisi Deus vocatione sua sancta nos eligat inter altaris ministros. Vocat autem Deus ad ordines vel peculiaribus apertisque signis, quemadmodum apostoli aliique apostolici viri vocati sunt, vel signis, quae rebus ipsis intexta sunt, qualia conscientiae puritas, animus lenis, alienatio a rebus terrenis, recta intentio Deo seruiendi, oblectatio in lectione scripturarum, aliaque huius generis signa. Scilicet variis inditis inclinationibus Deus ad varia munera homines effingit. Vt vero haec non aperta signa euadant certiora, exorandus Deus, vt quales nos esse iussit, manifestet. Quod si quis nulla praecedente vocatione ad ordines irrepserit, is adsiduis orationibus & bonis operibus curare debet, vt diuina vocatio saltem subsequatur, & si non plantatus in domo domini, apte tamen translatus videatur.

CAPVT XXVIII.

De sacrae ordinationis effectibus.

§. I. Effectus sacrae ordinationis, qui propria illius vi producuntur, duo ferme sunt, *gratia* & *character:* quem duplicem effectum sacris ordinationibus tribuendum catholicae fidei doctrina est. Trident. *sess. XXIII. can.* 5. Et gratia quidem, quae per manus impositionem effunditur, vi sua ministrum sanctitate auget, eumque aptum & idoneum ad ecclesiae ministeria obeunda efficit, tantoque muneri vires suppeditat. Sane Chrysostomus *hom. I. in Timoth.* gratiam, quam iubente apostolo excitare Timotheus debebat, ita interpretatur: *hoc est gratiam, quam accepisti ad ecclesiae institutionem & ad omne religionis obsequium.*

§. II. Alter ordinationis effectus *character est*, cuius nomine venit nota quaedam spiritualis & indelebilis in anima impressa, qua ordinatus acceptam retinet potestatem.

tem. Intima characteris constitutio ignoratur, at reapse ordinatione, non minus quam baptismo, notam in anima imprimi, veteres patres tenuerunt, eamque comparant signis, quae in monetis principum insculpta erant, & notis militaribus, quae in manibus militum imprimi consueuerant. August. *contra epist. Parmen. lib.II. cap.13.* Semel vero vi sacramentorum impressus character numquam deletur: & hinc ordines iterum eidem dari non possunt. Conc. Carthag. III. *can.* 38., *can.* 97. C.1. *q.*1. Quamvis ecclesia pro potestate sua characteris ordinatione impressi efficaciam possit comprimere & omni vi spoliare.

§. III. Christiani ordinibus siue maioribus, siue minoribus semel initiati perpetuo ecclesiae ministerio erant adstricti, nec poterant renuntiare clericatui, & vitam saecularem amplecti. Conc.Chalced. *can.VII.*, Turon.1. *can.V.*, Triburien. *can.XXVII.* (*a*). Stetit per duodecim & amplius saecula obligatio perpetua ad clericatum, quod obseruat Thomassinus *de vet. & noua eccles. discipl. par.II. lib.*1. *cap.* 14.; at inde paullatim inualuit, vt clerici minores impune ad saeculum redirent, tantumque perpetua stabilitate maiores tenerentur. Auctus clericorum numerus, desueta ferme minorum clericorum officia, & reditus ecclesiastici maioribus ferme clericis addicti disciplinae induxerunt mutationem. Ceterum etiam in noua disciplina praecipit ecclesia, vt ii tantum tonsura clericali initientur, quorum spes est, clericatum elegisse, vt perpetuum Deo seruiant, Trident. *sess.XXIII. de ref. cap.*4. & *vlt.*; vt hinc constet, ecclesiam etiam hodie omnium clericorum desiderare stabilitatem.

CA-

(a) Ordinatio species erat consecrationis, quae clericos Deo dicabat, & sacrilegii quoddam genus erat, quod Deo sacrum habebatur, profanare. Hinc excommunicabantur clerici, qui eiurassent clericatum, & ad sanctum propositum non redirent; & ex legibus ciuilibus curiae addicebantur, *L.* 39. *C. Th. de episcopis*, & eorum bona in ecclesiam, cui erant addicti, transcribebantur, *L.* 55. *C. de episcopis*.

CAPVT XXIX.

De ordinibus gradatim suscipiendis & eorumdem interstitiis.

§. I. Antiqua est ecclesiae disciplina moribus recepta, quae initio facto ab inferioribus ordinibus per progressionem ad sacerdotium iubet adscendere. Cyprian. *ep. LII. al. LV. ad Antonian.* Etenim inferiora ministeria rudem sensim expoliunt animum, instillantque morum sanctitatem, & veluti manu ducunt ad scientiam sacerdotio necessariam. Quam disciplinam synodus Sardicensis *can. X.* confirmauit, quo cauetur, vt diuites & scholastici de foro, qui erant ex ordine aduocatorum, per gradus ad episcopatum promoueantur, vt nempe prius lectores, tum diaconi, inde presbyteri creentur.

§. II. Dum ordines gradatim suscipiuntur, non cito progrediendum, sed in unoquoque gradu diutius immorandum, *vt fides & morum probitas & constantia & moderatio cognosci possit*. Conc. Sardic. *can. X.* Ars omnium difficillima est cura animarum, & longo potius vsu & experientia, quam meditatione adquiritur. Et absonum profecto est, vt quis momento temporis animarum antistes euadat; quando omnes artes longo vsu comparantur. Spatia temporis inter vnum & alterum ordinem interiicienda *ordinum interstitia* posterior aetas appellauit.

§. III. Varia fuit ecclesiae disciplina de temporis in singulis gradibus diuturnitate. Satis longa in Occidente post saeculum quartum erant interstitia: clerici vsque ad annum tricesimum in varias stationes tributis annis stipendia in minoribus gradibus faciebant, anno tricesimo diaconi, & si vltra quinquennium bene ministrassent, presbyteri creabantur, *can. 3. D. 77.* Sed iure nouissimo alias interstitia definita sunt. Minores ordines per temporum interualla conferendi, nisi aliud episcopo videatur, Trident. *sess. XXIII. de ref. cap.* 11., pendetque ab epi-

episcopi sapienti consilio, quanto quisque tempore in eorum quolibet permaneat. Hypodiaconi non initiantur, nisi annus exactus sit a postremi ordinis minoris susceptione, Trident. *loc.cit.*, & inter ipsos maiores ordines ad minus anni spatium interiiciendum est. Trident. *loc.cit. cap.*13. *&* 14.

§. IV. Verum enimuero ordinata ad sacerdotium progressio in veteri disciplina non necessario postulabat omnium ordinum susceptionem. Etenim non tantum ex minoribus ordinibus vnus pluresue non conferebantur; verum etiam ipsi maiores ordines omitti solebant (*a*). Et sane presbyteratus, vbi diaconi in episcopos eligebantur, in ecclesia Romana omittebatur: quod Io. Mabillonius *comment. praeuio in ordinem Romanum* §. *XVIII.* & Franc. Pagius *breuiar. chron. in Sabiniano papa* pluribus probant. Plura quoque exstant exempla eorum, qui adhuc laici, vel ex ordinibus minoribus ad presbyteratum vel episcopatum, omissis ordinibus intermediis, promoti sunt. Scilicet vetus ecclesia ordines ad vsum conferre solebat; & si quis maiori gradu dignus erat, statim eo donabatur, vt plurimum omissis ordinibus intermediis, idque quia inferiores gradus maioribus inesse credebantur.

§. V. Sed temporis lapsu mutata est disciplina, & omnes ordines etiam minores ad vim & veluti integritatem

(a) Sane Martinus Turonensis & Felix Nolanus ambo exorcistae in presbyteros creuerunt. Et Origenes, Macedonius anachoreta, Paulinus, Augustinus aliique adhuc laici presbyteratu initiati sunt. Antonius adhuc lector Fusalensis episcopus creatur. August. *epist. CCLXI. ad Caelestin.* Et Nectarius statim a baptismo Constantinopolitanus episcopus ordinatus est. Socrat. *lib. V. cap.* 8. In his aliisque exemplis opinatur Thomassinus *de vet. & noua eccles. discipl. par.*I. *lib.*2. *cap.*36. in eadem liturgia omnes ordines maiores fuisse collatos, tantumque scriptores supremi gradus meminisse, quod veteribus omnibus notum esset, inferiores gradus non posse praetermitti. Sed secundus libellus ordinis Romani vnam & pro diaconis & pro presbyteris electis in pontifices praescribit ordinationem: atque adeo suspicari non patitur, plures sacros ordines in vna liturgia conferri consueuisse.

tem maiorum coeperunt pertinere. Ita factum, vt omnes continua serie praemitti debeant, nec amplius ordinum omissiones audiantur (*b*). Et hinc nouum ius inuectum, ne scilicet ordines *per saltum*, hoc est ex intermediis vno vel pluribus omissis, conferantur. Per saltum ordinati suppletis prius ordinibus omissis indulgentia episcopi in ordine suscepto ministrabunt, & ad maiores ordines promouentur, *cap. vn. ex. de cler. per salt. promoto:* modo in ordine per saltum suscepto non ministrauerint, nam si ministrauerint, summus pontifex tantum veniam indulget. Trident. *sess. XXIII. de ref. cap.* 14.

§. VI. Iam stata interstitiorum tempora episcopi ex iusta caussa contrahunt, veluti si satis probata sit fides ordinandorum, aut si necessitas vel vtilitas ecclesiae suadeat. Conc. VIII. oecum. *can.* 5., Trident. *sess. XXIII. de ref. cap.* 11. 13. *&* 14.: nec probari potest episcoporum facilitas duos aut omnes minores ordines ex nulla caussa simul conferentium, quasi Tridentini patres eorumdem interstitia ipsorum arbitrio remiserint. Verum non licet episcopis indulgere, vt duo sacri ordines eodem die conferantur, *cap.* 15. *ex. de temporibus ordinat.* Quin etiam iis non licet duobus consequentibus diebus, qui fictione canonica pro vno reputantur, duos sacros ordines con-

(b) Graeci nono saeculo ex moribus iamdiu receptis omnes inferiores ordines praemittebant; at Latini hac ipsa aetate diaconos omisso presbyteri gradu episcopos creabant. Vitio certe Latinis vertebat Photius, quod diaconos ad episcopatum proveherent presbyteratu omisso, quod Nicolaus papa *ep. LXX.* testatur. Calumniari Graecos Rarramnus reposuit: at Aeneas Parisiensis episcopus factum non negat, vsumque probare conatur, vel quod presbyteratus eminenter in episcopatu contineatur; vel quod Romani Hieronymo adsentiantur, presbyteros ab episcopis minus secernenti. Sed deinceps saeculo vndecimo in ecclesia Romana disciplina murata est, ordinumque omissiones vetitae sunt: obseruatque Franc. Pagius *breuiar. hist. chron. in Sabiniano*, ex diaconis in pontifices electis primum Gregorium VII. prius presbyteratu initiatum, & sequenti die in pontificem fuisse consecratum.

conferre, veluti si quis sabbato ordinationis ad vesperam diaconus, & sequenti die dominica presbyter continuato ieiunio ordinetur, *cap.* 13. *ex. eod.*

CAPVT XXX.

De temporibus ordinationum.

§. I. PEr tria priora & amplius saecula ordinationes clericorum etiam maiorum nullis certis diebus fuerunt adstrictae, sed, prout opus erat, quilibet ordinabatur. Christ. Lupus *schol. in quaedam decreta S. Leonis IX. decr. III.* Sed post pacem ecclesiae datam sensim invaluit in ecclesia Latina, vt ordinationes episcoporum, presbyterorum & diaconorum die dominica haberentur: quae disciplina initio quinti saeculi iam recepta erat. Leo M. *ep. XI. edit. Quesn.* (a).

§. II.

(a) Verba Leonis M. sunt: *vt his qui consecrandi sunt, numquam benedictio nisi in die dominicae resurrectionis tribuatur, cui a vespera sabbati initium constat adscribi.* Nomine *dominicae resurrectionis* non *diem paschae*, sed quamlibet diem dominicam Leo M. intelligit, idque de more veterum, qui, vt obseruat Quesnellus *diss. VI. de ieiunio sabbati*, quamlibet dominicam *resurrectionis diem*, diem vero paschae *sanctum pascha* & *paschalem festiuitatem* dicere solebant.

Porro eadem epistola Leo M. docet, ex apostolica traditione esse die dominica *sacerdotales*, hoc est episcoporum & presbyterorum, *&* *Leuiticas* ordinationes celebrari: & hinc Dioscoro Alexandrino inculcat, vt etiam die dominica ordinationes habeat. Sed primis saeculis quouis die altaris ministri etiam episcopi creari solebant. Et forrasse Leo M. mores in Romana ecclesia tum receptos apostolicam traditionem dixit, quod familiare Leoni esse, Quesnellus & Antonius Pagius obseruant. Nec vlla esse potest fides *pontificalis Romani*, quando celebratas a Romanis pontificibus etiam post Constantinum ordinationes mensi Decembri addicit.

§. II. Haec vero disciplina de consecrandis qualibet dominica presbyteris & diaconis non diu integra stetit. Etenim ante finem saeculi quinti presbyterorum & diaconorum ordinationes sabbatis quatuor sollemnium anni temporum & sabbato mediae quadragesimae, & quidem circa vesperam, addictae sunt. Gelas. papa *ep. IX. ad episc. Lucaniae cap.* 11. Optimum certe visum pontificibus in statis ieiuniorum temporibus ordines conferre, vt ita ecclesia accederet ad mores apostolorum, qui ieiunantes & orantes manus diaconis imposuerunt. Sed lapsu temporis sabbati mediae quadragesimae ordinatio in sabbatum sequens ante dominicam passionis transiit. V. Christ. Lupum *schol. in cit. decr. III.*

§. III. Praeter quinque sollemnia ordinationum tempora a Gelasio recensita, a multis saeculis etiam sabbato sancto presbyteri & reliqui inferiores clerici creantur. Ex veteri disciplina sabbatum magnum & dies paschae baptismo sollemni & eius caerimoniis erant addicta, atque ideo in iis ordinationes celebrari non poterant. V. Quesnel. *not. in cit. ep. XI. Leonis M.* Inde saeculo decimo secundo inter legitima sacrandis ministris tempora sabbatum sanctum relatum est, *cap. 3. ex. de temporibus ordinationum* (*b*). Atque ex hoc tempore sex apud Latinos (*c*) fuerunt ad habendas ordinationes stata tempora, quatuor nempe sabbata quatuor temporum, sabbatum *Sitientes*, & sabbatum sanctum, in quibus non noctis tempore

---

(b) Nimirum saeculi decimi secundi scriptores *dominicam resurrectionis*, quae a vespera sabbati incipiebat, apud Leonem M. pro sollemnitate paschali falso videntur accepisse: nec animaduertentes Gelasiano decreto antiquae derogari disciplinae, nouum habendis ordinationibus diem induxerunt, praesertim quod baptismi sollemnitas, si quae supererat, ferme paroeciarum presbyteros occuparet.

(c) Graeci ex antiquissima disciplina nullum habendis ordinationibus diem addictum habent, *cap. 9. & 11. ex. de tempor. ordinat.* Quin nec poterant Graeci formam celebrandarum ordinationum a Leone M. propositam admittere; nam praeter vnam paschae vigiliam nulla sabbata ieiunant.

pore (*d*), sed horis matutinis inter missarum sollemnia ordines conferuntur.

§. IV. Sed quod spectat ad episcoporum consecrationes, eae quouis die dominica etiam hodie celebrantur, & quidem hora diei tertia. Haec vero hora saeculo ferme nono praestituta est, quod tum apostoli spiritum sanctum accepissent. Celebrantur etiam in natalitiis apostolorum: & diebus festis, si summus pontifex id speciatim indulserit, vt ex pontificali Romano constat.

§. V. Statis ad habendas ordinationes temporibus praecipue creari debent presbyteri, diaconi & hypodiaconi. Nam minores ordines diebus dominicis & festis conferri possunt, ita tamen vt *vnum, aut duos ad minores ordines* episcopi promoueant, vt Alexander III. rescripsit, *cap. 3. ex. de tempor. ordinationum*: quod ita intelligunt interpretes, licere iis diebus etiam plures minores clericos creare, modo generales non celebrentur ordinationes.

(d) Ex veteris disciplinae regulis sacrorum ministrorum consecratio potius nocte, quam claro die solebat celebrari, incipiebatque sancta caerimonia a vespera sabbati, & vsque ad matutinas diei dominicae horas poterat continuare. Leo M. *epist. XI. edit. Quesn.*, Gelas. papae *epist. IX. ad episcop. Lucaniae cap.* 11. Varias mysticasque huius instituti rationes Quesnellius, Hallierius aliique adsignant; sed potissima videtur fuisse difficultas continuandi ieiunii vsque ad dominicae diei lucem. V. Lupum *sch. in decret. III. Leon. IX.* Nimirum ieiunis per ieiunos conferri ordines ecclesia voluit, & quidem die dominica in sacra liturgia. Itaque & consecratores & consecrandos a vespera feriae sextae vsque ad lucem dominicae diei ieiunos esse oportebat; nam secundum legalem synagogae legem sole occidente ecclesia diei initium faciebat. Hinc ne continuatio ieiunii satis incommodo esset, nox sabbatum sequens habendis ordinationibus destinata est: atque ideo missa, in qua ordines dari consueuerant, noctis tempore celebrabatur. Sed post saeculum decimum tertium sensim vespertinae ieiunorum missae apud nos celebrari desierunt, & ita generales presbyterorum, diaconorum & inferiorum clericorum ordinationes vna cum missis ad matutinas sabbati horas transierunt.

Vt vero presbyteri, diaconi & hypodiaconi extra tempora ordinari possint, indulgentia opus est, quam solus pontifex concedit.

CAPVT XXXI.

De titulo ordinationis.

§. I. ORdinatio omnis *ad titulum* fieri debet, seu cum designatione ecclesiae, cui ordinatus debet inseruire (*a*). Nimirum antiqua est disciplina, quae clericos omnes certis ecclesiis adstringit, vbi perpetuo deseruiant, ne confusio in ecclesiam inducatur: quam disciplinam synodus Chalcedonensis *can. VI.* confirmauit, quo ἀκύρoι seu irritae & vanae declarantur ordinationes *absolutae*, hoc est sine titulo peractae (*b*). Alio nomine ordinatio ad titulum *loco fundata*, & ipsi clerici *locales* dicebantur. Leo M. *ep. II. ad Rustic. edit. Quesnel.*

§. II. Ecclesia autem, cui in ordinatione clerici debebant addici, erat ecclesia ciuitatis, vel pagi, vel martyrium, vel monasterium. Conc. Chalced. *can. VI.* Ecclesiae pagorum erant paroeciae, quae tertio saeculo in agris erant institutae. Martyrii nomine veniebant oratoria

(a) Nomine *tituli* apud ecclesiasticos scriptores veniunt ecclesiae a titulis fortasse sanctorum, quibus dicabantur, vel quia inde nomen titulumque suum clerici desumebant.

(b) In veteri disciplina reperiuntur aliqui sine titulo ordinati, quales Hieronymus, Macedonius notissimus anachoreta & Paulinus Barcinonensis, qui sine titulo presbyteri consecrati sunt. Haec & alia similia ordinationum sine titulo exempla ob bonum ecclesiae vniuersalis facile possunt excusari. Nempe saepe summi viri ordines respuebant, quod vitam solitariam aut liberam amarent. Vt ergo ordinationi consentirent, aliquid de rigore disciplinae episcopi remittere aequum iudicarunt, atque adeo eos absolute ordinare, qui sapientia & pietate sua ecclesiae seruirent vniuersae.

ria super martyrum sepulcra exstrui solita, ad quae sacrorum caussa aliquando vniuersus populus conueniebat. Et monasteria habebant etiam sua oratoria, in quibus caussa monachorum sacra celebrabantur. Institutis beneficiis saepe canones iubent, clericos ad *titulum beneficii* ordinari, sed beneficium idem est ac titulus ecclesiae; nam beneficia perpetuo ecclesiis clericos addicunt.

§. III. Facta ad titulum ordinatio clericos ecclesiae & episcopo perpetuum adstringebat: & ita clerici omnes vna & perpetua in ecclesiis suis lege immorari tenebantur, conc. Arelat. I. *can.* 21., Carthag. III. *can.* 37., nec eas sine proprii episcopi venia poterant relinquere, & ad alias ecclesias proficisci, *can. XV. apostolor.* Et in hunc finem olim inductae erant *litterae dimissoriae*, quibus episcopi clericos ecclesiis suis addictos dimittebant, & in alias ecclesias transire patiebantur. Conc. Trullan. *can. XVII.* Multo minus licebat clericis de loco in locum vagari; semper enim ecclesia clericos instabiles & vagantes damnavit. Nec permittebatur, vt duabus ecclesiis vnus clericus eodem tempore adscriberetur, nisi in villis ob hominum penuriam. Conc. Chalced. *can. X.*, Nicaen. II. *can.* 15. Ecclesiae vero suae addicti clerici ab eadem accipiebant victualia; iustum enim erat, vt qui altari seruiebant, de ipso altari viuerent.

§. IV. Disciplina, quae clericos omnes ad titulum ordinari praecipiebat, ordinatosque in designata sibi ecclesia perpetuum immorari, per vndecim ferme saecula stetit. Sed deinceps sensim abruptus est nexus ecclesiam inter & clericos, frequentesque euaserunt sine titulo ecclesiastico ordinationes: quae innouatio facta est postquam beneficia seorsum ab ordinatione data sunt. Ergo synodus Lateranensis sub Alexandro III. ad disciplinae reparationem statuit, vt si episcopus presbyterum aut diaconum sine certo titulo ordinaret, *tamdiu ei necessaria vitae subministret, donec in aliqua ecclesia ei conuenientia stipendia militiae clericalis adsignet: nisi talis ordinatus de sua vel paterna hereditate subsidium vitae possit habere*, *cap.* 4. *ex. de praebend.* Hoc decreto synodus Lateranensis ordinationes ad titulum restituere intendebat, poena alendi sine titulo ordinatos episcopis irrogata.

§. V. Sed quis crederet! hoc ipsum decretum occasionem videtur praebuisse, vt titulus ordinationis pro maxima parte remitteretur. Nimirum onere alendi clericos sine titulo ordinatos secundum canonem Lateranensem episcopi soluti erant, quo casu ipsi ordinati de sua vel paterna hereditate alimenta haberent. At canonis sententiam non intelligentes eius aetatis interpretes, inde concluserunt, posse episcopos etiam sine ecclesia clericos ordinare, modo ipsi clerici diuites essent (c). Ita inductus *patrimonii titulus*, receptumque, licere episcopis pro arbitrio ad ecclesiae vel patrimonii titulum clericos ordinare, *cap.* 23. *ex. de praebend.* Hinc solutus est nexus ecclesiam inter & clericos, clericorum vagantium & inertium frequentia innumerabilis emersit, & exinde titulus ordinationis, qui antea denotabat ecclesiam, cui clerici perpetuum deseruirent, acceptus fuit pro reditibus, vnde clerici haberent alimenta. Espen. *par. II. tit. 9. cap. 6.*

§. VI. His incommodis tandem Tridentini patres obviam iuerunt edito decreto, quo statuitur, neminem saecularem clericum ad sacros ordines deinceps promoueri, nisi ecclesiasticum habeat beneficium ad vitam sufficiens, quod resignari non possit, nisi aliunde resignantibus sit ad vitam satis; patrimonium vero vel pensionem habentes non ordinari, *nisi pro necessitate, aut commoditate ecclesiarum*; insuper pensionem aut patrimonium esse sufficientia, nec posse alienari, nisi tantumdem patrimonii aut beneficii adquiratur. Trident. *sess. XXI. de ref. cap.* 2. Cui disciplinae iidem patres maius robur addere volentes, deinceps *sess. XXIII. de ref. cap.* 16. renouato canone VI. Chalcedonensi, statuerunt, neminem deinceps clericum ordinari, qui certae ecclesiae non adscribatur, vbi muneribus

(c) Accessit huic iuuandae sententiae versio canonis VI. Chalcedonensis apud Gratianum *can.* 1. *D.* 70.: *neminem absolute ordinari . . . . nisi in ecclesia ciuitatis, siue possessionis.* Nempe nomine *possessionis* intellexerunt patrimonium, quum tamen *possessio* eo loci (vt etiam apud bonos auctores) vicum siue pagum significat: κωμη enim, cui respondet possessio, in canone Graeco vicum denotat, opponiturque ciuitati.

neribus fungatur ſuis, ne inſtabilis & incertus vagetur. Satis erant haec decreta ad diſciplinam ſuſtinendam; at epiſcopi faciles iudices in aeſtimanda neceſſitate aut vtilitate eccleſiarum plures crearunt clericos, quam ſeruitium earum poſtulabat. Ergo iterum redierunt incommoda, tandemque apud nos pactis conuentis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem noſtrum *cap. IV. n.* 1. & 3. placuit, omnes ordinari ad titulum beneficii, tantumque in vera neceſſitate, aut vtilitate eccleſiarum licere patrimonii titulo clericos creare.

§. VII. Iam abſolutae ordinationes ex ſententia veterum canonum *ακυροι irritae* & *vacuae* erant. Conc. Chalced. *can. VI.*, *can.* 2. *D.* 70. *Irrita* vero & *vacua* in veteri diſciplina videtur fuiſſe ordinatio, quae nulla eſſet ab initio, vt Zonaras & Balſamon recte interpretati ſunt: quamuis poſt ſaeculum decimum ſecundum coeperint Latini irritas & vacuas ordinationes ſic interpretari, quae vacuae vſu eſſent, ſed quae ab initio valerent. At iure decretalium nec vſu vacuae pronuntiantur abſolutae ordinationes, ſed tantum coguntur epiſcopi alere maiores clericos abſolute ordinatos, qui de ſuo non habent, vnde viuant, *cap.*4. *ex. de praebend.* Tridentini patres *ſeſ.XXI. de ref. cap.*2. *antiquorum canonum poenas* renouarunt: quibus verbis renouatum ius decretalium, non antiquos canones reuocatos, ſacra concilii congregatio declarauit apud Fagnanum, quo iure nunc vtimur. Sed ſi clerici per fraudem falſum titulum obtrudant, tum ordinati clerici ab ordinibus ſuſceptis ſuſpenduntur (*d*).

CA-

(d) Sed non tantum in inferioribus clericis, verum etiam in epiſcopis ordinationes abſolutae vſurpatae ſunt, & hinc exorti epiſcopi *titulares*, qui ordinantur ad titulum eccleſiae, cui nec intendunt, nec poſſunt deſeruire. Et ita dicuntur *titulares* non a titulo, ſeu eccleſia, ſed a nudo epiſcopi titulo, ſeu nomine, vel potius dicuntur *titulares*, vt lucus a luce deriuatur. Initio creati titulares epiſcopi quadam oeconomia & indulgentia in eccleſiis, quas barbari, eiectis propriis epiſcopis, occupauerant: quod enim ſpes erat, deperditas vrbes recuperandi, vbi mortui erant eiecti epiſcopi, cenſuit eccleſia, nouos epiſcopos crea-

CAPVT XXXII.

De episcoporum translationibus & renuntiationibus.

§. I. SAncta & indiuulsa esse debet episcopi & clericorum omnium cum ecclesia sua coniunctio, nec quauis ratione facile solubilis. Et hinc episcopi & clerici semel ecclesiis suis adscripti eas relinquere vetantur, & ad alias transire. Sane propter tumultum & seditiones edixit synodus Nicaena *can. XV.*, *vt de ciuitate in ciuitatem non episcopus, non presbyter, non diaconus transferatur.* Quam eamdem regulam synodus Antiochena *can. XXI.* & Sardicensis *can. I. & II.* confirmant. Nullus certe inventus est, qui de ciuitate maiore ad minorem transire postulauit; atque hinc merito concludendum, ambitione agi episcopos, qui sedem mutare appetunt.

§. II. Quod si iusta caussa episcopum transferri suadeat, tum translatio permittenda est. Conc. Carthag. IV. *can.* 27. Vetitae enim translationes tum sunt, si ab auaritia & ambitione, non si ab ecclesiae vtilitate proficiscantur. *Non mutat sedem*, inquit Pelagius II. *can.* 35. C. 7. *q.* I.

re. Sed inde lapsa omni spe deperditas vrbes recuperandi, in nudum episcopi nomen etiam pro iis vrbibus, quae populo christiano carebant, Latini episcopos crearunt, tantum ad personas decorandas. Ambitu eorum, qui ex religione quaestum faciunt, magno numero creuerunt vmbratiles episcopi, & praesertim mendicantes, ad professam religionem veluti excutiendam, ad tantum nomen conuolarunt. Espen. *par. I. tit.* 15. *cap.* 3. *n.* 17. In compertis interim est, absolutas episcoporum ordinationes sacris canonibus aduersari. Et recte Fagnanus ad *cap.* ex parte *ex. de cleric. non resident.* adfirmat, *creare episcopos titulares sine rationabili caussa, & eo tantum fine, vt ea dignitate alicuius persona qualificetur, seu decoretur, abusionis est.*

7. q. 1., qui non mutat mentem, ideft qui non cauffa auritiae, aut dominationis, aut propriae voluntatis, vel fuae delectationis migrat de ciuitate in ciuitatem, fed cauffa neceffitatis, aut vtilitatis mutatur. Et reapfe fexcenta exftant in antiquis monumentis exempla epifcoporum fynodi auctoritate ab vna ad aliam fedem translatorum.

§. III. Peractas fine cauffa translationes Nicaeni patres irritas fecerunt; at fynodus Sardicenfis vlterius proceffit, & ne *laica* quidem *communione* in fine translatos epifcopos donari voluit, hoc eft, nec in morte a peccatis abfolui, & in ecclefiae pacem reftitui. Ita facinus translationis inter crimina relatum; quibus etiam in morte vetus ecclefia abfolutionem denegabat. Quarto faeculo opera Arianorum paffim epifcopi ad augendas partes haereticorum transferebantur; & hinc fynodus Sardicenfis feueriffima poena translationes transfixit (*a*).

§. IV. Porro epifcopi non minus, quam reliqui clerici vetantur proprio arbitrio eiurare epifcopatum, & deinceps vitam ducere priuatam. Nexus enim ecclefiam inter & epifcopum in ordinatione contractus natura fua perpetuus erat, nec tam commodum epifcopi, quam ecclefiae falutem fpectabat. Sed fi ecclefiae neceffitas aut vtilitas vrgeat, epifcopi recte abeunt epifcopatu. *Longe eft gloriofius*, inquit Auguftinus *ep. CCXXXVIII.*, *epifcopatus farcinam propter ecclefiae vitanda pericula depofuiffe, quam propter regenda gubernacula fufcepiffe*. Sex autem canonicae ceffionis epifcopatus cauffae ab Innocentio III. recenfentur *cap. 10. ex. de renuntiatione*, in quibus vna viget vtilitas ecclefiae; nimirum confcientia criminis grauioris, cui illigata eft irregularitas, corporis debilitas fenio

(a) Per plura faecula Romae inauditae translationes, vbi primum eius rei exemplum fub finem noni faeculi dedit Formofus ab ecclefia Portuenfi translatus in Romanam. Sed eo nomine Formofi cadauer e fepulcro erutum & degradatum Stephanus VII. in Tiberim proiecit: qua infanda barbarie odio potius priuato, quam canonibus Sardicenfibus fatisfecit: Formofus enim potius ecclefiae neceffitate, quam ambitione in ecclefiam Romanam translatus eft.

nio vel morbis inuecta, defectus scientiae in episcopis necessariae, contumacia gregis, qui ex propria malitia a pastore suo dissidet, reparatio scandali occasione episcopi suborti, & irregularitas. Quibus addi potest studium procurandae pacis ecclesiae; salus enim ecclesiae est suprema lex ecclesiastica.

§. V. Iam ex canonicis caussis admissae episcopatus cessiones simplices & purae esse debent, non in alicuius personae gratiam & fauorem conceptae. Edicunt certe canones, ne episcopi sibi eligant successores. Conc. Antioch. *can. XXIII.*; officia enim ecclesiastica eius generis non sunt, vt qui ea tenent, pro lubitu disponere possint. Origen. *hom. XXII. in Numer.* Verum non videtur negatum optimis episcopis, qui pro bono ecclesiae abeunt episcopatu, legitimis superioribus commonstrare, quem ad ecclesiam gubernandam iudicant aptionem.

§. VI. Veteri stante disciplina cessiones & translationes episcoporum iudicio conciliorum prouincialium ex iusta caussa fiebant. Speciatim vero in translationibus praecedere debebat canonica electio, & principum consensus etiam erat necessarius. Thomass. *de vet. & noua eccles. discipl. par. II. lib. 2. cap. 62.* Verum circa saeculum decimum sensim nouum ius inualuit, vt cessiones & translationes episcoporum sola pontificum auctoritate decernerentur. Falsae decretales, quae concilia prouincialia sine consensu pontificis haberi non patiebantur, & metropolitani officio suo non recte fungentes, cessiones & translationes episcoporum longo vsu pontifici videntur reseruasse. Nouo huic iuri vim addidit Innocentius III. duabus praesertim decretalibus, quibus iure diuino depositiones, cessiones & translationes episcoporum pontifici docet reseruatas, *cap. 2. & 3. ex. de translat. episc.* (*b*).

CA-

(b) Ius hoc diuinum duabus praesertim rationibus Innocentius adstruit: vna quod ex antiquitate & decretis patrum constat, Christum sibi & vicariis suis speciali priuilegio episcoporum translationes reseruasse: altera, quod inter ecclesiam & episcopum sit spiritale coniugium diuina tantum auctoritate, qua in terris funguntur pontifices, non secus ac carnale, dis-

sol.

CAPVT XXXIII.

De ſanctitate & virtutibus clericorum.

§. I. HActenus de ſacris ordinationibus, dicendum nunc de clericorum officiis, quae eorum vitam ſpectant & morum inſtitutionem. Etenim non ſatis eſt, quemlibet clericum ſui ordinis officium explicare; ſed etiam neceſſe eſt, vt gradu ſuo dignam ducat vitam, & ab iis abſtineat, quae vel a ſacro miniſterio diſtrahunt, vel notam quamdam ſacerdotio inurunt. Longe diſtat ſacerdotium a pleriſque artibus mechanicis, quae plerumque vſu praeceptorum artis continentur, nec aliquid a morali artificum vita mutuantur; nam ſacerdotium requirit etiam vitae ſanctitatem & in actionibus externis decorum. Et haec eſt vita moralis clericorum, ad quam inſtituendam & formandam tot canones eccleſia condidit, & patres tot egregios commentarios elucubrarunt.

§. II. Vita clericorum ſic debet eſſe comparata, vt omnino ſancta ſit. Eccleſiaſticum miniſterium requirit in miniſtrantibus angelicam puritatem. Deinde ſacerdotes moribus & exemplo ſuo debent ceteris chriſtianis in vita inſtituenda praelucere. Et recte obſeruauit Nazianzenus *orat. I. de fuga*, antiſtitum improbitatem facilius chriſtianorum

ſoluendum. Sed benigna interpretatione rationes iſtas oportet accipere. Nam ex antiquitate non conſtat, epiſcoporum translationes iure diuino pontifici fuiſſe reſeruatas. Et forte Innocentius ſpectauit ad fictam, & inde poſteriori manu corruptam, Anteri decretalem apud Gratianum *can. 34. C. 7. q. 1.* Porro ſi ex carnali coniugio de ſpiritali inter eccleſiam & epiſcopum iudicandum, vix eſt, vt ſummi pontificis auctoritate decerni poſſint ceſſiones & translationes epiſcoporum; non enim iure pontifices irritum fecere poſſunt carnale coniugium ratum & conſummatum.

norum animos occupare, quam pestem per aërem diffundi. Hinc in veteri disciplina criminosi clerici, etiamsi crimen occultum esset, statim cadebant sacerdotio, nec vlla supererat spes ad gradum amissum recuperandum. Sed lapsu temporis inualuit, vt criminosi clerici praesertim si agatur de criminibus occultis, quibus irregularitas attexta non est, post condignam poenitentiam ordinibus & ministerio suo vtantur, *cap.* 4. *ex. de tempor. ordinat. cap.* 4. *ex. de cleric. coniugatis*.

§. III. Nec tantum integri vitae scelerisque puri clerici esse debent, verum etiam actionibus suis nullam occasionem praebere de se male suspicandi. Non satis est illis bonam coram Deo seruare conscientiam, sed etiam apud homines rebus honestis studere debent. Bona vita ipsis necessaria est, aliis etiam bona eorum fama. Et hinc sacris canonibus cauetur, ne episcopi & reliqui clerici ad virgines & viduas soli accedant, sed grauibus viris stipati. Conc. Carthag. III. *can.* 25. Et veteres canones vetant, clericos domi habere mulieres, quae non sint de eorum propinqua cognatione. Conc. Nicaen. *can. III.* Arelat. II. *can.* 3. (*a*). Quod si clerici adhibito studio recte actio-

(a) In hac parte officii clericalis, quae etiam in externis actionibus honestatem postulat, clerici in veteri disciplina diu peccarunt, quod domi suae alerent mulieres *subintroductas*, quae alias dicebantur *agapetae* & *sorores*, a dilectione nempe & sororio consortio, quod prae se ferebant. Erant subintroductae neque vxores, neque concubinae, sed tertii generis mulieres, quas clerici pietatis studio, seu potius praetextu, domi suae fouebant. Itaque clerici cum agapetis eadem domo morabantur, saepe etiam vno dormiebant lectulo, & interim suspiciosos alios vocabant, quod male cogitarent, quod Hieronymus testatur *epist. XXII. ad Eustoch. cap.* 5. Ipsae quoque ecclesiae virgines saepe sibi quaerebant vel ex clericis, vel ex laicis agapetos. Cypr. *ep. LXII. al. IV.* Consuetudo ista prorsus infamis erat, vbi clerici speciosas adolescentulas sibi in agapetas adiungere coeperunt. Interim plures canones agapetas habere clericis interdixerunt, conc. Nicaen. *can. III.*, Ancyran. *can. XIX.*, tantumque synodus Nicaena clericis permisit secum habere matrem, vel sororem, vel amitam, vel alias mulieres, quae suspi-

actiones suas componant, & tamen, quae est hominum improbitas, alii etiam male opinentur, in hac specie contemtis sinistris opinionibus, conscientiae puritate debent seipsos consolari. August. *de bono viduitat. cap. XXII.*

§. IV. Integra vita & a suspicionibus libera facit, vt clerici fugere debeant vitia quaedam, quae criminum sunt seminaria fecundissima. Ergo vetantur clerici aleis ludere, *can. apost. XLI.*: *aleae* autem nomine veniunt ludi omnes, qui ab ancipiti fortunae euentu pendent, quique criminum maximorum caussa sunt, & familias pessumdant. Item clerici a crapula & ebrietatibus, quae mentem alienant, debent abstinere: & hinc sic dicti apostolici canones deponi iubent clericos ebrietatibus vacantes, *cit. can. XLI.* Item clerici vetantur etiam tabernas intrare, nisi in itinere fuerint, *can.* 2. *&* 4. *D.* 44. Vetantur quoque clerici ludis scenicis & spectaculis interesse, *L.* 34. *C. de episc. aud.* Erant theatra apud ethnicos Veneris templa & christianae religioni omnino aduersa: & quamvis sub imperatoribus christianis multum de veteri superstitione & licentia deposuerint; tamen leuitatem & ad peccandum illecebras retinuerunt (*b*).

§. V.

---

spicionem effugiunt. Quin synodus Moguntina seu potius Nannatensis anno IↃCCCXII. etiam clericis interdixit secum habere matrem, amitam, sororem, quia instigante diabolo cum illis, aut saltem cum earum pedissequis, scelus constat admissum, *cap.* 1. *ex. de cohabit. clericor. & mulier.*

Inde vsque a primis saeculis apud christianos fuerunt agapetae, quae initio fuerunt viduae aetate signatae, atque adeo eiusmodi consortium innocens erat, quod ex Tertulliano *de monog. cap. XVI.* constat. Videntur inter clericos receptae agapetae a moribus Iudaeorum, apud quos sollemne fuit, vt mulieres magistros comitarentur, & de substantia sua eisdem ministrarent. *Consuetudinis Iudaicae fuit*, inquit Hieronymus *in Matth. lib. IV. cap.* 27., *nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, vt mulieres de substantia sua victum atque vestitum praeceptoribus ministrarent*. At mos, qui initio nec inter christianos turpi macula laborabat, inde per humanam infirmitatem in pestem degenerauit.

(b) Mediis saeculis in tanta morum corruptione eo ventum, vt

§. V. Vitae sanctitati addere clericos oportet virtutum omnium apparatum, vt ita per omnia ornati & perfecti sint. Ergo clerici debent esse hospitales, parati scilicet ad peregrinos excipiendos & fouendos, Hieronym. *ep. II. ad Nepotian.*; & in omnibus actionibus, speciatim in gestibus & verbis, pudici. Item clerici omnes, & praesertim episcopi & beneficiarii, sobrii & frugales in victu, & in vestibus ciuilibus modesti esse debent, vt necessariis tantum contenti, delicias in cibis non quaerant, nec pompas in vestibus. Et certe clericorum vocationi cum mundanis pompis non bene conuenit: & nefarium omnino est, Christi & pauperum patrimonium in superfluos & vanos sumtus impendi. Ad rem patres synodi IV. Carthaginiensis *can.* 15., *vt episcopus vilem supellectilem & mensam ac victum pauperem habeat, & dignitatis suae auctoritatem fide & vitae meritis quaerat*. Digna certe christiano sacerdotio doctrina.

§. VI. Praeterea animi magnitudine & zelo clerici praediti sint, oportet, vt in caussis Dei & religionis defensione pugnaces sint & fortes, quatenus tamen eorum vocatio sinit & permittit. Et hinc, vbi agitur de tuenda religione, nullis inimicorum calumniis, conuiciis, insidiis cedere vmquam debent, exemplo Athanasii & Basilii, qui in fide Nicaena tuenda fortes & constantes fuerunt, nec vllis minis vinci passi sunt. Aliis quoque virtutibus clerici instructi esse debent, sed prudentia praesertim iis est necessaria: immo Christi sacerdotium prudentia destitutum damno potius, quam vtilitati christianorum cedit. Nimirum officia omnia clericorum ex cura animarum, quae ars est omnium difficillima, deriuantur: & hinc summa prudentia & arte ad eas regendas opus est: qua de re egregias regulas Nazianzenus *orat.I.* proponit.

CA-

---

vt etiam in ecclesiis ludi darentur theatrales, & ei insaniae in quibusdam anni festis ipsi clerici inseruirent. Hinc Innocentius III. tantam turpitudinem a domo Dei procul esse iussit, & clericos a ludibriis abstinere, *cap.12. ex. de vit. & honest. clericor.*

CAPVT XXXIV.

De habitu & tonsura clericorum.

§. I. DEcorum in omnibus actionibus necessarium etiam in externo corporis cultu exprimere clericos oportet. Primis quinque saeculis clerici, non secus ac reliqui christiani, receptis apud Iudaeos & gentes vestibus vsi sunt (a): tantum in earum vsu modestiam, proprio statui conuenientem, expresserunt. V. Thomass. *de vet. & noua eccles. discipl. par. I. lib.2. cap. 43. & seq.*

§. II. Mutatio vestis clericalis in Occidente contigit, postquam Longobardi Italiam, & reliquae barbarae gentes alias Occidentis prouincias inuaserunt; non quod ipsi clerici aliquid in hac parte mutassent, sed quod dum barbari nouis curtisque vestibus vterentur, ii antiquum vestiendi morem retinuerint. Fleuryus *instit iur. can. par.I. cap. 5.* Itaque exeunte saeculo sexto clerici iam propriis vestibus vtebantur, quod pluribus probat Thomassinus *loc. cit.*

(a) Sane durus per tria priora saecula christianorum status certe non sinebat, vt christiani, & praesertim clerici, qui summa cura ad supplicia quaerebantur, propriis & distinctis vestibus vterentur. Porro antiqui scriptores, qui de re vestiaria christianorum mentionem faciunt, clericos receptis vestibus indutos exhibent. Tertull. *de pallio*. V. Heinec. *exercit. I. de habitu apostolorum sacerdotali cap.1. §.6.* Immo saeculo quinto adhuc clerici communibus vestibus vtebantur: Caelestinus enim summus pontifex *epist.II. ad episcopos Viennens. & Narbon. cap.1.* acerbe carpit episcopos Gallicanos, qui, vestibus communibus reiectis, se nouo amictu induebant. *Vnde hic habitus in ecclesiis Gallicanis, vt tot annorum tantorumque pontificum in alterum habitum consuetudo vertatur? Discernendi a plebe vel ceteris sumus doctrina, non veste; conuersatione, non habitu; mentis puritate, non cultu.* Memoranda certe verba, quae vtinam aliquando clerici intelligant!

cit. cap. 46. Nec enim erat ex ecclesiae grauitate mores barbarorum imitari, praesertim quod tum Romani pontifices imperio Graeco addicti, a Longobardis diffiderent. Similiter apud Graecos saeculo septimo clerici propriis vestibus erant donati, conc. Trull. *can. XXVII.*, quas tamen monachi magno numero ad episcopatum & clericatum adsumti sensim proprias clericorum fecerunt.

§. III. Porro quod spectat ad capillorum cultum & tonsuram, clerici per quinque priora & amplius saecula, non secus ac reliqui christiani, modesto tantum vsi sunt capillitio, non vllam peculiarem tonsuram gerere consueverunt. Hieronym. *lib. XIII. in Ezechiel. cap.* 44. (*b*).

§. IV. Sed temporis lapsu modesta breuisque clericorum coma abiit in tonsuram, quae detonso & inde etiam raso superius capite, inferius capillorum circulum relinquat (*c*). Certe Isidorus Hispalensis *de offic. eccles. lib. II.*

(b) Certe primis tribus saeculis, quando ad internecionem praesertim clerici quaerebantur, nulla capitis nota clericos insignes fuisse in compertis est. Et Optatus *lib. II. contra Parmen.* vitio verrit Donatistis, quod catholicorum sacerdotum capita raderent. Praeterea initio quinti saeculi corona clericali clericos non fuisse donatos constat illustri Hieronymi testimonio, qui *lib. XIII. in Ezechiel. cap.* 44. docet, clericos non rasis capitibus, sicut sacerdotes Isidis atque Serapis, esse debere, nec rursus more luxuriosorum & barbarorum & militum comam demittere; sed ita capillos attondere; vt operta sit cutis.

(c) Id ex tonsura monachorum videtur deriuasse. Nimirum vt plurimum monachi casta informitate & inaequaliter capillos ad cutem tondebant, vt ludibrio hominibus essent. Paulin. *ep. VII.*, Saluian. *de gubernat. Dei lib. VIII.* Sic deronsi monachi tandem perspecta eorum sanctitate fuerunt admirationi, & ad clerum adsumti pristinum capillorum cultum seruarunt, eosque alii clerici coeperunt imitari. Ne vero informis tonsura clericos deformaret, eam in meliorem formam adornarunt, quae aequaliter detonso superius capite, inferius capillorum circulum relinquat. Interim etsi clericalis corona non admodum antiqua esset, tamen eius auctorem statim S. Petrum fecerunt, Gregor. Turonens. *de glor. martyr. lib. I. cap.* 28., eamque *a tonsura Paulli*, quae ab Oriente per Theodorum monachum in Angliam

II. cap. 4. & synodus Toletana IV. anno IↃCXXXVI. *can.* 41. tonsuram clericorum ita debere esse docent, vt detonso superius toto capite, inferius sola circuli corona relinquatur. Interim aequalis in omnibus clericis tonsura videtur fuisse, nec adhibebatur nouacula, quae verticem capitis omnino denudaret; sexti enim & septimi saeculi scriptores caput superius tonsum, non rasum memorant. Saeculo octauo clericorum capiti nouacula accesserat, & desuper caput in modum sphaerae radebatur. Et ex hoc tempore videntur clerici totum caput superius rasisse, donec tandem inductum, vt cuique ordini tonsura responderet, *cap.* 15. *ex. de vit. & honest. cleric.*

§. V. Iam vero postquam clerici habitu & tonsura a laicis distincti sunt, ad eorum officium pertinuit, habitum & tonsuram clericalem tamquam insigne propriae vocationis deferre. Hinc praecepit Alexander III., vt clerici, qui barbam & comam nutrirent, etiam inuiti a suis archidiaconis tonderentur, *cap.* 7. *ex. de vit. & honest. clericor.* Et decretis synodi Tridentinae *sess. XXIII. de ref. cap.* 6. fori priuilegio priuantur clerici, qui ecclesiis non deseruiunt, nec habitum & tonsuram clericalem deferunt: quod ius apud nos pactis conuentis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum confirmatum est, *cap. IV. n.* 8.; placuit enim clericos primae tonsurae & minores quotannis apud episcopum probare debere, se habitum & tonsuram clericalem detulisse, & vitam vixisse clericalem, alias eorum nomina ab albo clericorum expungi, & clericalibus priuilegiis non gaudere.

CA-

gliam allata totum caput radebat, nulla corona relicta, distinxerunt. Beda *lib. IV. cap.* 1. Et ne mystici sensus deessent, tonsura significari dixerunt regale Christi sacerdotium, aut spineam Christi coronam.

CAPVT XXXV.

De saecularibus negotiis, a quibus clerici se debent abstinere.

§. I. INtegra vita scelerisque pura & omnium virtutum apparatus veram clericorum honestatem constituit. Verum sunt quaedam ciuilia negotia, a quibus clerici alieni esse debent, non quod ipsa turpia sunt, sed quod a sacro ministerio distrahunt. Et sane, vt vere obseruat apostolus 2. *ad Timoth. II. v. 4.*, *nemo militans Deo, implicat se negotiis saecularibus, vt placeat ei, cui se probauit*. Quibus verbis spectauit Paullus ad leges militares, quae milites negotia ciuilia suscipere prohibebant. Tam amplum est sacerdotis ministerium, vt totum hominem requirat, nec facile ad alia negotia distractionem concedat.

§. II. Principio instituto clericorum non conuenit negotiatio quaestuosa, quae lucri caussa exercetur. Conc. Carthag. III. *can.* 15., *cap. 6. ex. ne clerici vel monachi.* Sane dedecet clericos ab altaris ministerio distrahi, & negotiationibus quaestum facere: praesertim quod negotiatio quaestuosa auaritiae & turpis lucri macula adspergitur. Bene Hieronymus: *negotiatorem clericum, & ex inope diuitem, ex ignobili gloriosum, quasi quamdam pestem fuge, can. 9. D.* 88. Verum si reditus ecclesiae admodum exigui sunt, clericis ad alimenta procuranda modestam negotiationem canones permittunt, modo a sacro ministerio non distrahantur, *cap.* 1. *ex. eod.*

§. III. Vetantur quoque clerici temporalia laicorum negotia procurare, & eorum ministri & procuratores fieri. Conc. Carthag. III. *can.* 15., conc. Chalced. *can. III.* (a).

Qui

(a) Conquestus est olim Cyprianus *de lapsis*, multos sui temporis antistites diuina procuratione contemta rerum saecularium fieri

Qui Deo & ecclesiae se in seruitutem addixerunt, laicorum negotia sine macula non procurant.

§. IV. Clerici quoque omnino debent abstinere a sordidis quibusdam opificiis & muneribus, quae moribus nostris vilia & turpia sunt, & christianum dedecent sacerdotem, qualia officia tabernariorum & pistorum, aut eorum, qui artem ludicram exercent, priuanturque clericaribus priuilegiis, qui hisce officiis clericatum dedecorant, *cap. vn. de vita & honest. cleric. in 6., Clement. vn. eod.* (b). Verum artificiola honesta, quae integrum hominem non occupant, clericos non dedecent, praesertim si ecclesiae reditus exigui sunt. Conc. Carthag. IV. *can.* 52. *& seq.*

§. V. Inter saecularia exercitia clericis interdicta censetur etiam venatio, quae & a ministerio ecclesiastico distrahit, & pro mansuetudine morum duritiem instillat. Et merito canones damnant episcopos, presbyteros & diaconos, qui loco pauperum accipitres, falcones, canes (instrumenta omnia venationis) alebant, *can.* 1. *& seqq. D.* 34. (c). Recepta vero sententia est, quietam venatio-

---

fieri administratores; at mediis saeculis morbus adeo creuit, vt clerici laicorum ferme omnia negotia procurarent, praesertim quae scriptura opus habebant: laici enim vel ipsas primas litteras & scribere nesciebant.

(b) Veteri stante disciplina, qua ministri omnes ab ecclesia recipiebant victualia, clerici sordidis opificiis ferme suam conditionem non deturparunt. Sed inde institutis beneficiis & aucto clericorum numero, quorum multi erant sine beneficio, non defuerunt, qui sordidis, aut statui suo parum conuenientibus opificiis, aut procurandis laicorum negotiis se dederunt, ad alimenta comparanda.

(c) Canones, quibus vetantur clerici esse venatores, in Gallia & Germania conditi sunt, vel saltem ad illas regiones pertinent. Romani olim venationibus non dediti, sed Germani & Galli ex gentis suae instituto venationes exercebant. Tacit. *de morib. German. cap. XV.* Hinc clerici venatores ex Gallia & Germania prodierunt: nam clerici in sancto instituto mores gentis suae non deposuerunt. Promouit hanc venandi inclinationem copia fundorum & siluarum ecclesiis tradita, in quibus

iure

nem, quae retibus & laqueis fit, clericis permitti, modo a sacro ministerio non distrahat. V. Nat. Alexand. *theol. lib. II. de sacram. ordin. cap.* 5.

§. VI. Porro ab instituto clericorum aliena sunt publica & ciuilia munera, quae distrahunt a sacro ministerio, & aliqua etiam eorum vocationi aduersantur (*d*). Et in primis vetantur clerici esse tutores & curatores, tantumque presbyteris & ceteris inferioribus clericis permissum est tutelas legitimas suscipere (*e*). Conc. Chalced. *can. III.*; *nouel. CXXXIII. cap.* 5.

§. VII. Multo magis a sacerdotio militia praesertim castrensis abhorret (*f*); ecclesiae enim arma non sunt temporalia, sed spiritualia, castae nempe preces & in contumaces excommunicatio: & omnino alienum est a sacerdotii mansuetudine, vt clerici arma tractent, & in bello sanguinem effundant. Quo spectant vulgatae regulae, *ecclesia sanguinem non sitit*, *clericus a canone est alienus*, *si sanguinem vel iuste effundat*. Verum mansuetudine sacerdotii non obstante, clerici & in primis episcopi & abbates mediis saeculis arma tractarunt, & in milites saeculi conuersi in expeditionibus imperatores & reges debuerunt comitari:

iure Germanico non omnibus communis erat venatio, sed fundis inhaerebat, & partem proprietatis constituebat: quod Boehmerus *iuris eccles. lib. V. tit.* 24. pluribus illustrat.

(d) Sententiam ecclesiae, qua ciuilia & publica munera a clericis habeatur aliena, christiani imperatores confirmarunt, qui *ne clerici a cultu summae diuinitati debito abstraherentur*, eos a publicis muneribus exemerunt, *L.* 2. *C. Th. de episcop.*

(e) Antiqua est ecclesiae regula in quodam concilio Africano statuta, *ne quis de clericis & Dei ministris tutorem vel curatorem testamento suo constituat*. Cypryan. *ep. LVI. al. I. ad cler. Furnit.* Spectabat vero haec regula ad solos testatores: nam clerici tutores tum testamento dati, quod non adhuc a publicis muneribus essent immunes, non videntur ob clericatum potuisse munus declinare.

(f) Nomine militiae apud Romanos veniebant omnia ciuilia & militaria munera. Et hinc militia triplex, palatina nempe, castrensis siue armata, & cohortalis. V. Iac. Gothofr. *ad L.* 63. *C. Th. de decurionib.*

ri: idque propter feuda (g), quae principes saepe ex politicis rationibus ecclesiis & monasteriis dederunt. Quod vero temporis lapsu vasalli aere potius, quam corpore coeperunt militiam regibus praestare, episcopi & abbates non amplius feudorum ratione ad militiam coguntur.

§. VIII. Item ab instituto clericorum exercitium misti imperii seu ciuilis iurisdictionis, & multo magis ipsum merum imperium abhorrent. Non est ecclesiae poenas cum sanguine poscere: quod adeo verum est, vt olim non postrema officii pastoralis pars fuerit pro reis criminum grauiorum apud magistratus deprecari. Verum mediis saeculis vna cum feudis nedum iurisdictio, sed & ipsum ius gladii ecclesiis accessit: & ipsi episcopi aut per se, aut per substitutos indices, quos *ballivos* dicebant, ius gladii exercebant. V. Boehmer. *iur. eccles. lib. III. tit.* 20. §. 70. *seqq.* Quin clerici vicecomites & balliui dominorum saecularium facti sunt, ad mistum & merum imperium explicandum. Hinc non parua in sacerdotium labes, praesertim vbi desueuere populorum leges & mores ipsa capitalia crimina multis & publicis poenitentiis expiandi. Sed deinceps haec labes ex parte absterfa est, cautumque, vt clerici ius gladii non exercerent, *cap.* 5. *&* 9. *ex. ne clerici vel monachi*. Hinc inualuit, vt ecclesiarum praelati, qui iure feudi merum habebant imperium, officiales laicos ad illud explicandum constituerent: qua constitutione ex regulis nouae disciplinae a canone alieni non censentur, *cap. vlt. eod. in* 6.

§. IX. Munus aduocati quoque minus congruit clericorum vocationi. Const. *apost. lib. II. cap.*6., *L.* 41. *C. de episc.* Id enim ferme totum hominem requirit, & tricis & malitiis adsuescit. Sed temporis lapsu vbi ignorantia Occidentis regiones occupauit, & ferme soli clerici latine sciebant, clerici forensibus disceptationibus se implicarunt, & in iudiciis saecularibus fuerunt adsessores. Ergo in synodo Lateranensi sub Alexandro III. statutum, vt sacrati clerici, & qui stipendiis viuunt ecclesiasticis, coram

(g) Feudorum seruitia erant militaria & equestria.

saeculari iudice aduocati in negotiis saecularibus fieri non praesumant, nisi proprias, aut ecclesiae suae, aut miserabilium hominum caussas persequantur, *cap. 1. ex. de postul.*

§. X. Sed an medicinae professio clericis conueniat? Medicina theoretica, in primis physiologia, etiam in studiis ethicis & doctrina morum vsum habet, & ita eius aliqua notitia a clericis non videtur aliena. At quod spectat artis vsum, non conuenit clericorum vocationi medicinam facere, & adsidua circuitione ad praescribenda remedia infirmos inuisere. Mediis interim saeculis celebriores episcopi & monachi medici fuerunt, & apud nos medici insigniores fuerunt monachi Casinenses & episcopi Salernitani. Monachi autem & clerici ad diuitias parandas faciebant medicinam. Ergo Honorius III. ad theologiae studia amplianda statuit, ne presbyteri & qui in dignitate ecclesiastica erant, medicinae addiscendae vacarent, *cap. 10. ex. ne clerici vel monachi*. Sed eo quoque nomine clerici chirurgiam exercere vetantur, ne forte mortis caussam praebentes, a canone sint alieni, *cap. 19. ex. de homic.*

CAPVT XXXVI.

De clericorum caelibatu.

§. I. INter ceteras maiorum clericorum virtutes censetur etiam caelibatus, quo fit, vt nuptias contrahere vetentur, & vxoribus ante ordinationem ductis se debeant abstinere. Certe grauissima matrimonii munera functiones sacerdotii impediunt, & maritos saecularibus negotiis addicunt, 1. *Cor. VII.* 33. Et praeterea decebat, vt christiani sacerdotes, qui purissimam victimam contrectant, omnino virgines & continentes essent (*a*). Sed has in

(a) Ipsi deorum sacerdotes profitebantur castitatem, quorum aliqui vel penitus se euirabant, vel potu cicutae aliisque remediis

In re par non est omnium ecclesiarum disciplina, & non omni aetate caelibatus lege sacerdotes adstricti sunt.

§.II. Et quidem ex antiquissima disciplina clerici maiores potestate contrahendi matrimonii post susceptos ordines deiecti sunt: quae disciplina ante synodum Nicaenam in vtraque ecclesia erat recepta, & inde a Paphnutio episcopo in eadem synodo της εκκλησιας αρχαια παραδοσις *vetus ecclesiae traditio* dicta est, teste Socrate *lib. I. cap.* 11. Hinc synodus Neocaesariensis *can. I.* edixit, presbyterum, qui vxorem acceperit, ordine suo deiici debere. Et canon apostolicus XXVII. post clericatum tantum cantoribus & lectoribus nuptias contrahere permittit. Hac tamen in re satis benigna erat ecclesiae Orientalis disciplina (*b*), quae diaconis in ordinatione protestantibus, se sine vxoribus viuere non posse, nuptias ex episcopi venia contrahere permittebat. Conc. Ancyr. *can. IX.*

§.III. Verum quod spectat ad nuptias ante sacros ordines contractas, caelibatus primis saeculis non aliquo canone indictus videtur, sed potius quisque pro religione & arbitrio suo vxore vtebatur, vel in caelibatu viuebat: quod Dupinus *biblioth. saec. IV. par.*3., Natalis Alexander *saec. IV. hist. eccles. diss.* 19. aliique adgnoscunt. Sane constat, clericos cum suis vxoribus ante ordinationem ductis habitare consueuisse, *can. apost.VI.*, conc. Neocaes. *can.VIII.*, hactenus vt saeuientibus persecutionibus multi eo nomine ad Christum renuntiandum impellerentur, vt suis vxoribus & liberis consulerent. Euseb. *lib.VIII. cap.*9. Et qui cum vxoribus habitabant, matrimonio vti potuisse videntur (*c*), etsi multi sacerdotii sanctitate ducti

diis frigescebant. V. Potter. *archaeol. lib.II. cap.*3. Adeo nempe verum est, Christi sacerdotibus proprium esse debere caelibatum.

(b) *Ecclesiae*, inquam, *Orientalis*: nam apud Latinos ne episcopi quidem indulgentia poterant diaconi matrimonio copulari. Hinc Martinus Bracarensis *par. I. can.* 39. canonem Ancyranum interpolauit, traduxitque in eam sententiam, vt non liceret episcopo ordinare diaconum, qui se in castitate viuere non posse contestaretur.

(c) Multis sane constat monumentis, maritos clericos, qui cum

cti illarum vsui renuntiarent, & cum vxoribus veluti sororibus vitam ducerent.

§. IV. Haec erat ecclesiae Orientalis disciplina tempore synodi Nicaenae, in qua nihil de antiquis moribus mutatum est, etsi multi episcopi essent, qui continentiae legem maioribus clericis vellent imponere (*d*). At paullo post

---

cum suis vxoribus habitabant, matrimonio vsos fuisse, saltem vti potuisse: nec recte Baronius, Pagius, Schelestratus aliique statuunt, eos tempore ordinationis ex compacto caelibatum professos esse, & coniugale consortium in sororium conuertisse. Etenim dum Pinytus Gnossiorum in Creta episcopus clericis suis caelibatum imponere volebat, a Dionysio Corinthiorum episcopo admonitus fuit, ne tam graue onus τοις αδελφοις *fratribus* imponeret, sed humanae infirmitatis rationem haberet: quod ex litteris Dionysii apud Eusebium *lib. IV. cap.* 23. constat. Nec recte sentiunt, qui *fratres*, quibus Pinytus imponere intendebat caelibatum, fidelium multitudinem interpretantur: nam incredibile est, Pynitum, hominem diuinarum scripturarum notitia atque intelligentia conspicuum, compellere voluisse plebem omnem christianam ad castitatis professionem, & tam aperte haereticis nuptias damnantibus fauisse: quod Nat. Alexander *saec. IV. hist. eccles. diss.* 19. recte obseruat. Item Clemens Alexandrinus *strom. lib. III.* adfirmat, licuisse presbyteris & diaconis matrimonio vti. Nouatus quoque presbyter Carthaginiensis sine reprehensione vxorem cognoscebat: calce enim impacta vxoris vterum percussit, qua fetus ex vtero fusus est: & tamen Cyprianus *ep. XLIX. al. LII. ad Cornel.* solam abortionem, non vsum matrimonii accusat. Et vt alia mittam, dum maioribus clericis permisit ecclesia cum suis vxoribus habitare, inde aperte videtur constare, matrimonii vsum vetitum non fuisse; nam alias continuis criminibus mariti fuissent obiecti, sororio illo consortio nihil impediente.

(d) In synodo Nicaena tractatum fuit de indicenda episcopis, presbyteris & diaconis castitate ab vxoribus, quas ante ordinationem duxissent, multique in hanc sententiam pendebant: at intercedente Paphnutio episcopo, qui nec nuptias contraxerat, nec vnquam ad mulieres accesserat, & nouam regulam veluti duram traducente, de antiquis moribus nihil mutatum, atque singulorum arbitrio relictum, vt ab vxorum consuetudine se ab-

post in plerisque ecclesiis Orientis maiores clerici ab vxoribus suis, quas ante ordinationem duxerant, abstinere iussi sunt. Certe Hieronymus *contra Vigilantium* obseruat, in Orientali proprie sic dicta dioecesi, in Aegypto & vniuerso Occidente clericos omnino caelibes vixisse. *Quid facient Orientis ecclesiae? quid Aegypti & sedis apostolicae, qui aut virgines clericos accipiunt, aut continentes, aut si vxores habuerint, mariti esse desistunt?* Et Epiphanius *expos. fidei catholicae n.XXI.* adfirmat, sacerdotium ex virginum & monachorum ordine constare, aut ex laicis creari sacerdotes, *qui a suis vxoribus continent, aut secundum vnas nuptias, in viduitate versantur.* Videntur episcopi, qui in synodo Nicaena tenebant, clericos ab suis vxoribus abstrahendos, ad ecclesias suas reuersi sibi subiectis presbyteris & diaconis continentiam imperasse.

§. V. Non diu in sancto proposito clerici maiores in Oriente stetisse videntur: adulto enim quinto saeculo multi episcopi in episcopatu liberos ex iustis nuptiis suscipiebant, & qui illarum vsu abstinebant, potius voluntate & religione sua, quam vlla lege ad id impellente faciebant, teste Socrate *lib.V. cap.22.* Videtur tum laxata disciplina multitudine agapetarum, seu spiritualium sororum, quibus adiuncti clerici conspurcabant sacerdotium: tutiusque visum est, clericos vti legitimis vxoribus, quam sub nomine agapetarum domi habere concubinas. Deinceps solis episcopis perpetua continentia indicta est (*e*), presbyteris vero

abstinerent, si ita magis placuisset. Rem Socrates *lib.I. cap.*11. & Sozomenus *lib. I. cap.* 23. distincte narrant, & ex *historia tripartita* Gratianus suam fecit, *can.* 12. *D.* 31. Veluti falsam & a Socrate confictam hanc historiam Baronius traducit, suspectam vero Valesius habet. Sed ex meliore sententia Christianus Lupus, Natalis Alexander & Dupinus velut authenticam tuentur. Vt enim recte Dupinus obseruat, caelibatus clericorum ad disciplinam pertinet: & quae disciplinae sunt, pro temporum & locorum ratione varias habent obseruationes; ac proinde nihil officit Latinorum caelibatui, quod magna synodus Nicaena matrimonio vti clericos maiores non vetuerit.

(e) Atque ex hac disciplina si coniugati ad episcopatum pro-

vero & diaconis vsus antea contracti matrimonii permissus, modo quo tempore sacra mysteria contrectant, ab vxoribus abstineant. Quae disciplina in concilio Trullano *can. XIII.* statuta ad haec vsque tempora apud Graecos perseuerat (*f*).

§. VI. Haec fuerunt fata castimoniae clericalis apud Orientales; at in ecclesiis Occidentis synodi Nicaenae tempore episcopi, presbyteri & diaconi ex iam recepta disciplina vel vsu matrimonii antea initi se debebant abstinere (*g*). Et quidem Siricius summus pontifex *epist. ad Himer. Tarrac. cap. VII.* velnti graue facinus deplorat, quod in Hispania plures sacerdotes & diaconi ex propriis coniungibus liberos procreassent, iubetque, episcopos, presbyteros & diaconos, qui deinceps tales inuenirentur, ab omni ecclesiastico honore perpetuum esse deiectos: quam eamdem disciplinam sequentes pontifices Innocentius I. *ep. ad Victric. cap. VIII.* & *ep. ad Exuper. cap. I.* & Leo M. *epist. XII. ad Anastas. Thessal. cap.* 4. *edit. Quesn.* confirmarunt. Et patres Africani apostolicam doctrinam & antiquos mores custodire volentes, statuerunt, vt *episcopi, presbyteri & diaconi, vel qui sacramenta contre-*

mouentur, ab vxoribus deinceps separantur; istae vero monasterium ingrediuntur, aut diaconissae ordinantur, si tantae dignitati earum vita & pietas respondeat, vt continentia continuis lapsibus non obiiciatur. Conc. Trull. *can. XLVIII.*

(f) Illud est intolerabile, quod synodus Trullana vitio vertit Latinis, quod presbyteros & diaconos ab vsu matrimonii ante ordinationem contracti prohiberent. Saepe infirmi in eos, qui bene valent, indignantur.

(g) In Hispania ante synodum Nicaenam synodus Illiberitana *can. XXXIII. in totum episcopis, presbyteris & diaconis, vel omnibus clericis positis in monasterio* ab vxoribus ante ordinationem ductis indixit continentiam. Clerici *in ministerio positi* patribus Illiberitanis videntur fuisse illi, *qui sacramenta contrectabant*, vt habet synodus Carthaginiensis II. *can.* 2., seu qui vasa & alia instrumenta ad vsum sacramentorum aptabant & disponebant, quales hypodiaconi. Verba vero *in totum* videntur indicare, antea clericos Hispanos tantum eo tempore ab vxoribus suis abstinuisse, quo sacra mysteria celebrabant.

trectant, pudicitiae custodes, etiam ab vxoribus se abstinere. Conc. Carthag. II. *can.* 2. Quam eamdem continentiam sequentia Africana concilia & deinceps reliqua in Occidente celebrata maioribus clericis imponunt (*b*).

§. VII. Quod spectat ad clericos minores, lectores & cantores in ecclesiis Orientis post acceptum ordinem nuptias contrahebant, *can. XXVII. apostol.*, conc. Chalced. *can.XIV.* Et in Africa lectores quum ad annos pubertatis veniebant, cogebantur aut vxores ducere, aut continentiam profiteri, ceteri vero clerici maturiore aetate continentiae subiiciebantur. Conc. Carthag. III. *can.* 19. Vsus vero iam antea contracti matrimonii minoribus clericis ferme nullibi videtur interdictus, exceptis hypodiaconis, qui in multis ecclesiis tam Orientis, quam Occidentis quarto saeculo ab vxoribus etiam ante ordinationem ductis se abstinebant; conc. Illiber. *can. XXXIII.*, Epiph. *haer.LIX. de catharis*, Leo M. *ep.XII.cap.*4. *ed. Quesn.* Verum deinceps apud Latinos minoribus omnibus clericis etiam post susceptos ordines facultas ineundi matrimonii data est, exceptis hypodiaconis, qui ad perpetuum caelibatum adstricti sunt: quod saeculis quinto & sexto factum est. V. Morin. *de sacris ordinat. par. III. exerc.* 12. *cap.* 5.

§. VIII. Iam si clerici maiores post ordinationem nuptias

(b) Maiores clerici, qui ex maritis promoti sunt, etsi perpetuae continentiae apud Latinos addicti; tamen vxores domi habere permittebantur, tantumque debebant coniunctionis pristinae contubernium in sororium amorem commutare, *L.*44. *C. Th. de episc. & clericis*, *Leo M. ep.II. ad Rustic. edit. Quesn.* Videntur Occidentis sacerdotes minus suspecti de incontinentia fuisse, quam Orientales corpore calidiores. Interim variae adhibebantur cautiones ad lapsus euitandos: erant in eadem domo marito & vxori diuersa conclauia: cautiores quoque ad se propius vxores accedere non permittebant, *can.* 18. *D.*32., & episcopi adsiduo & indiuiduo clericorum suorum comitatu stipati viuere debebant. Conc. Turon. II. *can.* 12. Rectius demum placuit, vt si mariti ad episcopatum promoueantur, vxores monasticam vitam in monasteriis profiterentur, *cap.*6. *ex. de conversione coniugat.*

ptias attentabant, aut deprehensi essent cum vxoribus suis antea ductis dormiisse, & filios generasse, gradu & officio suo perpetuum cadebant, non tamen extra ecclesiae communionem abjiciebantur. Conc. Neocaes. *can.I.*, Agath. *can.IX.*, Siric. papa *ep. ad Himer. Tarrac. cap.VII.* Et ita ad laicam communionem redacti, deinceps tamquam laici viuebant, conc. Aurel. III. *can.2.* Quod si clerici extra nuptias contra castitatem peccassent, & fornicationis aut adulterii rei essent, non solum perpetuo deponebantur, verum etiam ecclesiae communione eiecti poenitentiae solebant addici. Conc. Neocaes. *can.I.* Ceterum etsi peccarent clerici, qui vxoribus suis vtebantur; tamen inde nati filii erant legitimi (*i*).

§. IX. Recepit quidem ecclesia Latina disciplinam, quae tantum caelibes, aut maritos, qui inde in caelibatu viuant, ad sacros ordines iubet promoueri; at mediis saeculis aurum istud versum est in scoriam. Plus profuit Graecis disciplina relaxata, quam Latinis professio virtutis. Etenim in tot tantisque mediorum saeculorum turbis, quibus Occidentis prouinciae oppressae sunt, clerici maiores, immo etiam monachi, professae continentiae obliti, vel nuptias attentarunt, vel palam aluerunt concubinas. Post saeculum decimum Romani pontifices & multi episcopi magnis animis lapsam disciplinam instaurare, & incontinentes clericos ad continentiam restituere studuerunt; at carnales clerici aegre ferentes e luto incontinentiae emergere, infremere, tumultuari, & rationibus & auctoritatibus resistere coeperunt: Hinc hydra semper reuixit, nec ex omni capite potuit obtruncari (*k*).
Sensim

(i) Nimirum attentata post ordinationem a clericis maioribus matrimonia, etsi sacrilega essent; tamen in veteri disciplina valebant: qua de re diximus in *commentariis de iure canonico par. I. cap. 3. §. 12.*

(k) In aliquibus locis certo persoluto censu concubinae clericis permissae. Sane in Anglia anno CIↃCXXIX. episcopi Regi Henrico I. concesserunt *iustitias de focariis sacerdotum, quae res postea cum summo dedecore terminabatur; accepit enim Rex pecuniam infinitam de presbyteris pro suis focariis redimendis*, quem-

Senſim ergo decreuit morbus, remeauitque tandem vetus diſciplina, quae a patribus Tridentinis *ſeſ. XXIII. de ref. cap.* 13. & *ſeſ. XXIV. can.* 9. confirmata tantum virgines aut poſt nuptias continentes ad ſacros ordines admittit.

CAPVT XXXVII.

De aſcetis.

§. I. SVpereſt, vt de aſcetis & monachis agamus: quae tractatio, longe lateque diffuſa vita monaſtica & in tot familias monachis diſtinctis, bonam iuris canonici partem occupat. Vox *aſceſis* philoſophorum propria fuit, qua ii deſignabant virtutis & abſtinentiae ad vitia coërcenda exercitationes. Et ſane apud gentes *aſcetae* erant rigidi virtutis ſacerdotes, qui vitam duriorem ad philoſophiae regulas exactam ducebant; vt bene enim probat Io. Franc. Buddeus *diſſ. de ασκησει philoſophica in analect. philoſophiae*, gentes vitam aſceticam ſeu philoſophicam nedum in doctrina, ſed praecipue in vſu & exercitatione virtutum poſitam tenebant. Fuerunt inter gentes multi aſcetae tum ex barbaris, tum ex Graecis philoſophis, quorum

quemadmodum Matthaeus Pariſienſis in *hiſt. Angl.* loquitur. Sordidiſſimum hunc cenſum inde a manibus regiis extortum (quod nefas dictu eſt) epiſcopi, & praeſertim archidiaconi & decani ſibi tribuerunt. Chriſt. Lup. *diſſ. de Latinor. continentia cap.* 8.

Sub regibus Andegauis in regno Neapolitano adeo multi clerici alebant concubinas, vt contenderent, eas fori exemtione gaudere, tamquam quae ad ſuas familias pertinerent: &, quod mirum, Rex Robertus edictis de concubinis noluit clericorum concubinas obligari. Quin ſaeculo decimo quinto concubinae presbyterorum annuum cenſum Regi pendebant, idque praeſertim in Calabria vlteriori obtinebat, cuius rei monumentum extat in Regiae Camerae archiuo *Camera VI. litt. E. ordine* 1. *n.* 2.

quorum nomina in annalibus philosophiae celebrantur.

§. II. At vita ad virtutis regulas exacta praecipue apud christianos exculta fuit. Est christiana religio vera philosophia, quae, gentium erroribus emendatis, ad verum summumque bonum adsequendum viam adaperuit, in quo ethnica deficiebat philosophia: palam enim fecit, esse alteram vitam eamque aeternam, in qua iusti mercedem accipiunt & coronantur. Hinc non tantum christiani curabant esse iusti, sed etiam eorum multi durius vitae genus excolebant, vt ad perfectionem contenderent. Atque hi nomine ethnicae philosophiae retento *ascetae* & *philosophi* audierunt. Salmas. ad Tertull. *de pallio* (a).

§. III. Iam vero quemadmodum varia sunt durioris vitae exercitia, ita varia fuerunt & nunc etiam sunt genera ascetarum. Alii non minus quam Pythagorici carne & rebus vitam habentibus se abstinebant, non ex anili fabula de animarum transmigratione, sed vt corpus in seruitutem redigerent. Orig. *contra Celsum lib. V.* Alii abstinebant a nuptiis, non quia eas improbabant, sed quia *se spadonatui obsignabant propter regnum Dei*, vt Tertullianus *lib. II. de cultu feminar.* loquitur. Alii plus aequo cibis abstinebant, & ieiuniis corpus macerabant, quorum aliqui in hebdomada magna eo seueritatis peruenerunt, vt per duos, tresue, quatuorue dies, aut etiam per integram hebdomadam ieiunia prorogarent. Epiph. *exposit. fid. cathol. n. XXII.*

§. IV. Inter antiquos ascetas illustriorem locum obtinebant sacrae ecclesiae virgines & viduae, quae se Christo dicabant, perpetuam promittentes castitatem. Gentibus, immo etiam Iudaeis, virginitas opprobrio fuit; at apud christianos statim celebrata & inter asceticas virtutes

(a) Christiani philosophi alio nomine *gnostici* dicebantur. Certe Clemens Alexandrinus in scriptis suis omnibus christianum philosophum *γνωστικὸν* appellat: quod nomen alii veteres etiam vsurpant. Sane *gnosticus* homo est scientia & cognitione praeditus; & christiana religio veram sapientiam continet: profanaruntque profecto sanctum *gnostici* nomen haeretici illi, qui sub hoc nomine noti sunt.

tes relata est. Etenim stimulis carnis, quo natura fert, resistere, magna ascesis est, eorumque propria, qui durum vitae genus profitentur. Edebant autem virgines propositi sui publicam in ecclesia professionem, & ab episcopo consecrabantur, sacrumque velamen accipiebant, idque in Africa anno aetatis vigesimo quinto, conc. Carthag. III. *can.* 4, in Gallia anno quadragesimo, conc. Agath. *can. XIX*, & in Oriente etiam anno decimo sexto aut decimo septimo, Basil. *epist. canon. can. XVIII.* Virgines autem per consecrationem inter personas ecclesiasticas censebantur, & ecclesiae canoni inserebantur, Socrat. *lib. I. cap.* 17., & hinc *canonicae* audierunt. Viuebant vero in domibus paternis, & a parentibus suis, vel necessitate ita postulante, ab ecclesia accipiebant alimenta. Conc. Carthag. III. *can.* 33. Quod si contra professionem inde minus caste viuerent, aut nuptias attentarent, excommunicabantur, & per publicam poenitentiam in ecclesiae restituebantur communionem. Conc. Ancyr. *can. XIX.*, conc. Chalced. *can. XVI.*

§. V. Plures aliae species ascetarum fuerunt & esse possunt, quas Binghamus *orig. eccles. lib. VII. cap.* 1. §. 3. & plenius Meierus *de ascetis* recensent. Illud vero hic obseruandum, ascesim natura sua ab hominum consortio non abhorrere, & non minus in solitudine, quam in ciuitate exerceri posse. Vales. *not. in Euseb. de martyribus Palaest. cap. XI.* Generatim tamen primis ferme tribus saeculis christiani philosophi in ciuitatis frequentia vixerunt, nec cogitarunt vmquam de amplectenda solitudine. Christiana certe religio omnes tamquam fratres amare iubet, atque ideo potius in hominum frequentia, quam in solitudine ascesim inculcat. Vita monastica, quae ascesi addidit solitudinem, in ecclesia serius innotuit: inducta vero vita monastica omnes monachi fuere ascetae, non e conuerso omnes ascetae fuerunt monachi.

CA-

CAPVT XXXVIII.

De origine & progressu monachorum.

§. I. Nomine *monachorum* in veteri disciplina veniebant, qui a frequentia ciuitatum separati (*a*), vel soli, vel in commune & sub praeposito vitam asceticam & poenitentem ducebant (*b*).

§. II. Vita ascetica vel in solitudine, vel in communione etiam apud gentes & Iudaeos exculta est, idque quo melius ascetae philosophiae vacarent, aut magis inter sodales suos humanitatem exercerent (*c*). Quae vero fuerit

(a) Sane poenitentia solitudinem videtur postulare; nec enim status plangentis in ciuitatum frequentia potest obtineri. Hinc Antonius anachoretarum parens, teste Sozomeno *lib. I. cap. 13.*, dicere solebat, monachos extra solitudinem monachi grauitatem amittere, non secus ac pisces aquis egressi vitam amittunt.

(b) Primaeui christiani, qui in Palaestina in communione vixerunt, a monachis longe erant diuersi; etenim christiani primaeui viuebant in ciuitate, & communis eorum vita tantum eo spectabat, vt omnia communia haberent. Thomass. *de vet. & noua eccles. discipl. par. I. lib. 3. cap. 2. n. 3.*

(c) Et quod spectat ad gentes, Druidae in solitudine morabantur, singulis vero annis simul conueniebant, quo conuentu summam exercebant potestatem, teste Caesare *lib. VI. de bello Gallico*. Vitam quietam & solitariam Pythagoram, Democritum, Anaxagoram coluisse Tullius *lib. III. de orat.* memoriae prodidit. Item Pythagorei domus recessus habuerunt, quo qui ad certam aetatem perueniebant, se recipiebant, vbi communem ducebant vitam, & se mutuo adiuuabant. Poterant quidem eiusmodi philosophi ab instituto recedere, sed tam inominatus erat hic recessus, vt deficientes sollemni funere tamquam mortuos deplorarent. V. Des Landes *histoire critique de la philosophie lib. III. chap. 14.*

Verum in excolenda in solitudine, vel in communione vita

rit apud christianos vitae monasticae origo, non vna est omnium sententia. Sed praestat adfirmare, primis ferme tribus saeculis nullos fuisse monachos, qui medio saeculo tertio saeuiente Deciana persecutione primum exorti sunt. Bingh. *orig. eccles. lib. VII. cap.* 1. §. 4. Nimirum multi ex Aegypto christiani aestum tempestatis euitaturi, in Thebaidem aliasque solitudines & montes secesserunt, vnde finita persecutione noluerunt redire: quod sancta quiete persusi ibi Deo melius seruire posse experti sunt. Primus itaque solitariae vitae inter christianos *auctor Paullus*, *illustrator Antonius*, vt loquitur Hieronymus *epist. XXII. ad Eustoch. cap.* 16. Antonius vero nullum aedificauit coenobium, in quo simul solitarii viuerent; coenobia enim & vita communis monachorum tempore Constantini M. a Pachomio in Thebaide instituta sunt, quod ex *actis Pachomii cap. LXXVII. apud Papebroch. die* 14. *Maii* aperte constat.

§. III.

---

ta philosophica Iudaei ceteris gentibus celebriores. Certe Esseni in coenobiis sub praefecto vitam agebant communem, in quam post triennii probationem neophyti admittebantur. Omnes vestibus induti candidis Deum colebant, non iurabant, non mentiebantur, se abstinebant ab vxoribus, & orationibus & virtutibus vacabant.

Longe durius vitae genus ducebant *θεραπευταί*, hoc est *Dei cultores*, vt eos appellat Philo Iudaeus, qui peculiarem de iis libellum sub titulo *de vita theoretica*, seu *de supplicum virtutibus* conscripsit. Etenim quasi essent vita defuncti, facultatibus & saeculo relictis, in villas solitarias secedebant, vbi singuli in separatis aedibus, quas dicebant *monasteria*, sex diebus habitabant, cibum post solis occasum sumebant, septimo vero die in commune *σεμνεῖον* *sacellum* ad senioris sermonem audiendum conueniebant, eoque finito, panem sale & delicatiores hyssopo conditum manducabant. Essenorum & therapeutarum instituta Io. Clericus *proleg. histor. eccles. sect. I. cap.* 4. *seq.* plenius recenset. Vtrum vero therapeutae Esseni, an christiani fuerint, an ab vtrisque diuersi, inter eruditos non conuenit. Sed eorum instituta Iudaicam potius, quam christianam religionem sapiunt, ac proinde recte videntur sentire, qui eos Essenos duriores faciunt. V. Scaliger. *lib. VI. de emendat.* & Cleric. *loc. cit. cap.* 5.

§. III. Instituta in Aegypto vita monastica breui per Orientem propagata est. Sed in Occidente post saeculi quarti medium monachi sordescebant & odio erant. *Quousque*, inquit Hieronymus *ep. XXIV. ad Paulam* ex Romanorum sententia, *genus detestabile monachorum vrbe non pellitur?* Sensim vero opera Athanasii, qui persecutionem Arianorum declinans, Romam venit, vbi vitam Antonii adhuc viuentis a se conscriptam cum multis communicavit, & inde exemplo & scriptis Hieronymi, viri alias ad solitudinem facti, monachorum ignominia in gloriam versa est: erantque Romae tempore Hieronymi crebra virginum monasteria (*d*) & innumerabilis monachorum multitudo, Hieron. *ep. XVI. ad Princip.* Nec minori zelo Athanasius quum Treuiris exularet, vitam monasticam videtur commendasse. Deinceps opera S. Martini Gallia monachos excepit: praecipue vero vita monastica in Occidente splendorem & augmentum suum debet S. Benedicto, qui circa annum IↃxxx. aerae christianae Casinense monasterium aedificauit, vnde regula Benedictina per vniuersum Occidentem propagata est.

§. IV. Monachi omnes fere ab ipsa monachatus origine duplicis fuerunt generis, *solitarii* nempe, & *coenobitae*: illi in priuatis cellulis viuebant, nulli praeposito subiecti, & hinc *anachoretae* dicti; isti vero vitam communem sub abbate ducebant (*e*).

§. V.

(d) Non minus mares, quam feminae monasticam vitam, quae pro altero baptismo habebatur, amplexae sunt. In Oriente quarto saeculo iam erant virginum conuentus. *Basil. de instit. monach.* Et Chrysostomus *hom. VIII. in Matth. choros virginum* in Aegypti solitudinibus degentes laudat. Ita inualuit differentia inter *virgines ecclesiasticas* & *monasticas*, quarum illae in domibus paternis viuebant, hae vero communem ducebant vitam, & non secus ac reliqui monachi, propriis laboribus viuebant.

(e) Sed ab ipso ferme vitae monasticae initio emerserunt duo spuria monachorum genera, *Sarabaitae*, & *Gyrouagi*. Sarabaitae bini vel terni sine praeposito viuebant, de propriis laboribus ad communia alimenta partem conferebant, reliquum sibi

§. V. Vitae monaſticae natura in continua aſceſi & poenitentia conſiſtit, recteque Hieronymus obſeruat, monachos *non docentis*, *ſed plangentis* ſtatum ſuſtinere, *epiſt. LIII. ad Ripar.* Hinc monachi ſaeculo, diuitiis, nuptiis & voluptatibus renuntiabant; vnde *continentes* & *renuntiantes* in antiquis monumentis etiam dicuntur; & ad magnum poenitentiae negotium implendum in ſolitudines ſecedebant. Et ſane principio non tantum cellae ſolitariorum, ſed etiam ipſa coenobitarum monaſteria longe a frequentia ciuitatum in montibus & ſpeluncis fuerunt aedificata. Quin etiam ipſae monialium domus initio in ſolitudinibus & agris fuerunt. Chryſoſtom. *hom. VII. in Matth.*, Hieronym. *ep. XVI. ad Princip.* Verum Baſilius M. monachos ſolitudinibus abſtraxit, & in vrbibus Ponto finitimis monaſteria poſuit, vt opera monachorum ab Ariana perfidia eas illaeſas ſeruaret. Sozomen. *lib. VI. cap.* 17. Hoc exemplo deinceps in vrbibus, aut prope eas monaſteria aedificata, atque ita a prima ſimplicitate ſenſim deſciuerunt, & paullatim vrbana aedificia imitata ſunt, donec eo ventum, vt longe ſuperarent. Sed omni aetate qui lapſam monaſticam vitam reſtituere curarunt; in ſolitudine ſuas primas ſedes poſuerunt. Vbicumque vero aedificentur monaſteria, epiſcopi auctoritate opus eſt. Conc. Chalced. *can. IV.*, Trident. *ſeſ. XXV. regularib. cap.* 3. Immo ſtatutis populorum non aedificantur, niſi publica auctoritas praecedat.

§. VI. Vita ſolitaria & coenobitica vt inter ſe diuerſae, ita propria habebant commoda & incommoda. Erat ſolitaria magis tranquilla & quieta, ac animos magis Deo

ſibi reſeruabant, continua inter ſe iurgia ſerebant, & in omnibus affectabant ſingularitatem. *Apud hos* (Sarabaitas nempe) *affectata ſunt omnia*, inquit Hieronymus *ep.XXII. ad Euſtoch. cap.*5., *laxae manicae*, *caligae follicantes*, *veſtis craſſior*, *crebra ſuſpiria*; *viſitatio virginum*, *detractio clericorum*, & *ſi quando dies feſtus aduenerit*, *ſaturantur ad vomitum*. Marcus Antonius de Dominis hanc deſcriptionem mendicantibus appingit; ſed apage; aperte calumniatur.

coniungebat; sed quod virtus in comparationem non veniret, fastu non carebat, & praeterea adsiduis tentationibus erat obnoxia. Contra coenobitica magis actuosa & vtilis censebatur, minusque tentationibus subiecta, sed a tumultu erat minus libera (f). Hinc Basilius vitam solitariam & coenobiticam quodammodo sociauit: nam prope coenobia priuatas cellulas aedificandas curauit, vt nec contemplatio communicationis, nec vita coenobitica contemplationis indigeret. Gregor. Nazianz. *vit. Basil. & orat. XXI.* Et ab hoc tempore coenobia distinctas habuere cellas, in quibus discedentes, seu vt posteriores Latini dicunt, *inclusi* & *reclusi* philosopharentur. Locus iste cellulis interspersus *laura*, quasi vicus & platea, dicebatur. Et quoniam vita solitaria durior erat vita coenobitica, hinc in cellulas tantum emeritis coenobitis ex abbatis & episcopi consensu discedere licebat. Conc. Trull. *can. XLI.* Inclusi vero tantum *propter communem* vtilitatem lauris egredi permittebantur. Conc. Trullan. *can. cit.*

§. VII. Iam monasticae regulae peculiares omnes erant, & singula monasteria suam propriam, quae arbitrio abbatum mutari poterat, videntur habuisse. Luc. Holsten. *praef. in cod. regul. cap. III.* Stetit haec disciplina vsque ad S. Benedictum, qui primus aut inter primos sollemnis professionis formam praescripsit, qua ad perpetuam regulae obseruantiam monachi adstricti sunt, quod Mabillonius *praef. ad I. part. saecul. IV. Benedict. n.* 53. obseruat. Ita castigata vaga illa mutandae regulae libertas, qua monasteria vtebantur (g). Peculiares vero regulae hominibus instituendis magis conueniebant, quam nunc generales, quibus viuunt integrae ordinum familiae variis locis & prouinciis dispersae.

§. VIII. Ex veteribus institutis monasteria nullos possidebant

(f) Coenobitae simul in vno conclaui viuebant.

(g) Admodum celebris fuit regula Benedictina, adeo vt eodem spiritu, quo sacri canones, conscripta censeretur. Hinc a sede apostolica tamquam inter regulas eminentior commendata, & dinceps post S. Benedictum monasteria ferme omnia Occidentis, veteribus regulis excussis, ad eam conuersa sunt.

fidebant reditus, atque ideo incognita tum monastica mendicititate, monachi omnes manibus suis operabantur: quo labore victum sibi parabant, & in solitudine positi Satanae tentationibus occurrebant. Hieronym. *ep. IV. ad Rustic.*, Cassian. *instit. lib.X. cap.* 23. Sane otiosi in solitudine vitiis contabescunt, & continuis carnis tempestatibus sunt obnoxii. Sic vero proprius vitae monasticae habebatur labor manualis, vt monachi Aegyptii non laborantes tamquam alieni cupidos fraudatores traducerent. Socrat. *lib IV. cap.*23. Ipsae moniales etiam opere manuum viuebant. Auguſt. *de morib. eccleſ. cap.XXXI.* Et quamuis monachorum multi in Africa melius iudicarent, monachos orationi & lectioni vacare, & oblationibus fidelium viuere, quam adsiduis laboribus occupari; tamen Augustinus contra sensit, editoque excellenti libro *de opere monachorum* vitae monasticae veluti intrinsecum probauit manuum laborem.

§. IX. Verum temporis lapsu fama sanctitatis monachorum late diffusa, monachi praesertim in Occidente status reditus fundosque adquirere coeperunt, sensimque eo ventum, vt immensi essent monasteriorum reditus. Quin principes eousque in monachos fuerunt liberales, vt etiam feuda & regalia eis concesserint. Hinc debilitatus & tantum non abiectus labor manualis, & cecidit monachorum disciplina: nam inde victus lautior, vestis pretiosior, aedificia elegantiora, negotiorum temporalium tractatio, & superiores a curis monasticis distracti, immo propter feuda in milites conuersi. Ad rem Arnoldus abbas Lubecensis *supplem. Helmoldi lib. III. cap.* 9. *ex temporalium abundantia dum coeperunt* monachi *carnaliter viuere, coeperunt etiam carnaliter sapere, refrixit caritas, subintrauit mundialitas*. Contulerunt etiam ad perdendam monasticam disciplinam plures aliae caussae, veluti publicae calamitates, & exemtiones ab episcoporum potestate; sed praecipua tantae ruinae caussa fuit rerum temporalium adquisitio. Espen. *par. I. tit.* 32. *cap.* 1.

§. X. Interim collapsa monastica disciplina reparatores semper habuit suos. Nono saeculo curis Caroli M. & Ludouici Pii monachatus splendor ferme restitutus; multum tamen veteris licentiae superfuit, nec restitutus la-

bor manualis, in quo vigor monasticae disciplinae consistebat. Deinceps variis reformationibus restituta est disciplina monastica curis illustrium virorum, qui vel renovarunt regulam Benedictinam, vel nouas regulas excogitarunt. Hinc saeculo decimo & sequentibus nati Cluniacenses, Camaldulenses, Grandimontenses, Carthusiani & Cistertienses: qui omnes, non secus ac anteriores monachi, initio austeritate, sanctitate & neglectu redituum temporalium floruerunt; sed inde adquisitis opibus in deterius prolapsi sunt: & hinc monachorum historia continua est virtutis & corruptionis alternatio.

§. XI. Per decem ferme saecula inter monachos nulla fuit ordinum diuersitas, sed omnes & Orientales & Occidentales vnius instituti esse censebantur. Mabillon. *praefat. ad* 1. *part. saec. IV. Benedictinorum n.*52. Variae quidem pro monasteriorum varietate erant regulae; at omnes eodem redibant, & quae essentiam vitae monasticae constituunt, omnibus inerant. Apud Orientales monachi adhuc sunt vnius ordinis, nec vestibus inter se distinguuntur. Verum in Occidente circa decimum saeculum ordinum diuersitas primum inualuit, ieceruntque distinctionis semina Cluniacenses, qui vnam ex pluribus monasteriis instituerunt congregationem, qua ab aliis monachis se distinxerunt. Inductam diuersitatem inde Camaldulenses, Carthusiani & Cistertienses auxerunt, Mendicantes vero perfecerunt, qui in multos ordines abierunt, moribus, institutis, vestibus & exercitiis etiam pietatis distinctos. Ne vero in nouas familias, quae in diem instituebantur, superstitio irreperet, cauit Innocentius III. in synodo Lateranensi, vt nouae regulae non inueniantur; sed quicumque conuerti velit, vnam ex receptis & probatis seligat, *cap.* 19. *ex. de religiosis domib.* Et ita ad nouam religionem fundandam necessaria deinceps fuit pontificis confirmatio.

§. XII. Iam vero ad vndecimum vsque saeculum monastica vita toties lapsa & restituta naturam semper retinuit suam, nimirum a saeculi turbis secessionem; at deinceps perseuerante veteri instituto, in plerisque nouis ordinibus vita monastica nouam recepit formam, qua vel clerici vitam monasticam superinduerunt, vel regulares alio-

aliorum salutem coeperunt curare, quin & fidem armis propagare & tueri. Hinc vita monastica a primaeua natura & instituto multum discessit: nouique religiosorum ordines in *clericales*, *militares*, *mendicantes*, & *pios operarios* partiri possunt. Religiosi clerici sunt canonici regulares, qui, lapsa canonica vita a Chrodogango instituta, in vitam communem & monasticis votis adstrictam saeculo vndecimo coalescere coeperunt, & deinceps multiplicati variis reformationibus in varias abierunt familias. Sed de canonicis regularibus supra vberius dictum est.

§. XIII. Religiosi milites tribus votis, non secus ac reliqui regulares, adstricti, fidem & religionem armis contra infideles propugnare profitentur, non obstante quod monachis arma minime conueniant. Initio tres eorum ordines fuerunt, *Templarii* nempe, *Hospitalarii*, & *Teutonici*, qui omnes tempore sacrarum in terram sanctam expeditionum instituti sunt, quod Iacobus de Vitriaco *histor. Hierosolym. cap. LXIV. & seqq.* pluribus narrat. *Templarii* ita dicti, quod prope templum domini aedes haberent suas; initio peregrinos in itinere tueri susceperunt: at deinceps ordo auctus euasit generalis ad terrae sanctae & religionis defensionem. *Hospitalarii* initio in nosocomio S. Ioannis Eleemosynarii Hierosolymis fundato infirmis ministrarunt, sed postea, quod res christiana in Palaestina ope indigeret, milites etiam receperunt, & tandem totus ordo equestris euasit. *Teutonici* quoque initio in hospitali ad solos Teutonicos excipiendos Hierosolymis erecto deseruiebant, at inde in obsidione Ptolemaidis, vt auxilio essent Teutonicis militibus, militiam etiam susceperunt.

§. XIV. Ita nati tres isti militares ordines, qui breui ex genio saeculi supra fidem numero & diuitiis aucti, & a pontificibus probati sub regula S. Augustini, tamquam canonici regulares, vixerunt. Quousque res christiana in Palaestina stetit, inter victorias & clades variam subierunt fortunam. Sed anno CIↃCCXCI. capta Acri ciuitate, & virtute christianorum attrita, natale solum reliquerunt, nouas sedes quaerere coacti. Templarii per omnem Europam se diffuderunt, vbi vsque ad inuidiam bonis aucti, tandem a Clemente v., rem Philippo Pul-

cto Galliae rege promouente, omnino deleti sunt. Hospitalarii initio Cyprum, inde Rhodum concesserunt, vnde tandem impetu Turcarum expulsi, beneficio Caroli v. anno CIↃIↃXXX. Melitam insulam acceperunt, vbi adhuc sedem habet magnus ordinis magister, & *Equites Melitenses* appellantur. Ordo iste per multas Europae regiones extenditur, & in octo *linguas* seu regiones tribuitur. Teutonici in patriam reuersi sunt, vbi bonis aucti tantum nobiles Germanos in suam societatem admittunt. Horum ordinum militarium exemplo deinceps alii ordines militares instituti sunt.

§. XV. Mendicantes sunt religiosi, qui mendicato pane viuunt, & clericis in adiutorium dati monastica instituta profitentur, quatenus iis demandatae hierarchicae functiones patiuntur. Sunt mendicantes vel ex regula, vel ex constitutionibus, quorum illi ex regulae statutis nec in commune reditus & fundos habere possunt; isti vero reditus non possident propter ordinum constitutiones, quae regulae redituum possessionem permittenti derogarunt. Espen. *par. I, tit. 29. cap. 4.* Primi iique celebriores mendicantes sunt *Fratres minores*, *Praedicatores*, *Carmelitae*, & *Augustiniani* (h), ex quibus fratres minores mendicantes ex regula, ceteri sunt ex constitutionibus. Huic mendi-

(h) Fratrum minorum institutor S. Franciscus Assisiensis, qui nouum ordinem anno CIↃCCVIII. in rigida instituit paupertate, discipulosque suos labore, eoque deficiente, eleemosynis viuere praecepit. Praedicatores eodem ferme tempore S. Dominicus nobilis Hispanus sub regula S. Augustini instituit. Carmelitae initio fuerunt eremitae sub finem saeculi decimi secundi a Bertoldo Calabro in monte Carmelo collecti, quibus Albertus patriarcha Hierosolymitanus regulam dedit ferme cum Basiliana conuenientem, quam inde Honorius III. probauit. V. Nat. Alexand. *hist. saec. XIII. cap. 7. art. 5.* Propter Saracenorum incursus inde in Occidentem Carmelitae commigrarunt, vbi ab Innocentio IV. inter ordines religiosos relati sunt. Et demum Augustiniani auctoritate Alexandri IV. emerserunt, qui varios eremitarum coetus in vnam sub regula S. Augustini societatem coegit.

dicantium quadrigae inde plures alii accesserunt, veluti *Minimi S. Francisci de Paula* aliique, quibus pontificum bullis priuilegia mendicantium concessa sunt.

§. XVI. Regula S. Francisci, ad cuius exemplum postea reliqui mendicantes redituum etiam in commune possessionem eiurarunt, tum stipem emendicare permittit, quum ex manuum laboribus deficiunt alimenta, *reg. Franc. cap. V. & VII.* Verum mendicantes opus manuum, quod vix stare poterat cum studiis litterarum & ecclesiae ministerio, ab ipsis in cleri adiutorium adsumto, abiecerunt, & emendicata stipe sibi quaerere coeperunt alimenta (*i*).

§. XVII. In paupertate instituto mendicantium ordine spes erat, vt diutius staret incorruptus. Verum quis crederet? ipsa summa mendicitas caussa praecipua fuit, vt ab instituto deficeret. Scilicet breui in immensum numerum creuerunt mendicantium familiae, ad quas alendas fidelium eleemosynae non sufficiebant. Porro in tanta fratrum multitudine pauci erant, iique vita perfectiores, qui summam paupertatem aequo animo sustinerent. S. Thom. *opusc. XVII. cap. 16.* Ita in ipso suae institutionis exordio ceciderunt mendicantes, eorumque malos mores S. Bonauentura & Matthaeus Parisiensis viuis coloribus depingunt. Sed lapsa mendicantium disciplina reparatores habuit suos, & hinc nati noui ordines, quales *Minores obseruantiae, Capucini, Discalceati Augustiniani, Discalceati Carmelitae.*

§. XVIII. Experientia edocti mendicantes, eleemosy-

O 4 nas

(i) Hanc regularium mendicitatem tamquam improbam & euangelicae perfectioni contrariam Gulielmus de S. Amore acerrime perstrinxit, tum exemplo Christi & apostolorum, qui illud vitae genus respuerunt, tum etiam quod nefas esset, corpore validos eleemosynis sustentari. Sed hanc sententiam tamquam nefariam Alexander IV. damnauit. Et sane viri religiosi ad opus manuum non tenentur, quando studiis & ecclesiae ministerio occupantur: quam doctrinam S. Bonauentura & S. Thomas proponunt. Interim non negat S. Thomas 2. 2. *quaest.* 187. *art.* 4., nefas esse eleemosynis viuere religiosos corpore validos, qui nulli vtilitati ecclesiae sunt.

nas ad tantas regularium familias alendas non sufficere, consultius iudicarunt, temporalium in commune possessionem admittere. Ergo plures sedis apostolicae prodierunt bullae, quae temporalium possessionem mendicantibus concederent; & in pluribus ordinibus noua statuta antiquioribus constitutionibus, quae statos reditus reiecerant, derogarunt, & regulam restituerunt. Hanc inductam disciplinam Tridentini patres *sess. XXV. de regular. cap.* 3. probarunt, qui omnibus monasteriis & virorum & mulierum etiam mendicantium bona immobilia possidere concesserunt, fratribus Capucinis & Minoribus de obseruantia exceptis, qui in sua puritate Franciscanam regulam adoptaverant. Sed semel concessa temporalium & redituum possessione, mendicantes ad summas diuitias transierunt, vtinam semper bonis artibus quaesitas! Et tamen mendicantes esse & nominari non desierunt.

§. XIX. Quod demum spectat pios operarios, eo nomine intelligimus viros religiosos, qui ad vota monastica aliquod pium opus addunt, quique nec mendicantes origine sua, nec milites sunt. Tales censentur religiosi ordinis sanctissimae Trinitatis *de redemptione captiuorum*, qui a Ioanne de Matha & Felice anachoreta Valesiensi instituti, praeter monastica vota profitentur captiuorum a manibus infidelium redemtionem; & religiosi S. Mariae de Mercede a Petro Nolasco instituti, qui ad redimendos captiuos etiam seipsos tradunt obsides.

CAPVT XXXIX.

De probatione vitae monasticae praemittenda.

§. I. DVrum & irreuocabile vitae genus non est sine matura discussione suscipiendum. Hinc ex antiquis institutis probatio, quam dicunt *nouitiatum*, vitae monasticae praemittenda est. Venit nomine probationis diligens examen, quo voluntas eius, qui conuerti desiderat, exploratur, an serio velit & possit vitam monasticam

cam

eam profiteri. Intereſt vero examen praemitti non minus poſtulantium, quam monachorum, ne fera vtroſque capiat poenitentia, vel quod inauſpicato durum & perpetuum vitae genus induerint, vel quod quietis & pacis monaſticae perturbatores receperint.

§. II. Iam vero qui vitam monaſticam profiteri deſiderant, non ſtatim ad probationem admittendi, ſed vbi conſtat, eos ex animo conuerti velle, & nulla eſſe impedimenta, quae propoſitum impediant. Ergo qui libere poſſunt & volunt, ad probationem admittuntur, & in cella ad hoc opus ſeparata ſub *ſeniore*, quem *magiſtrum nouitiorum* dicunt, in monaſticis aſperitatibus exercentur, & in regula & ordinis conſtitutionibus inſtituuntur, vt ita deliberent, an religionis onus ſubire velint, & monachi de eorum vocatione iudicent. In primis vero exploranda cauſſa conuerſionis, nam inde conſtat, vnde vitae ſingularis acceſſit deſiderium, *nouel. V. Iuſtin. cap.* 2. In ſeparata cella fortaſſe candidati inſtituendi, ne forte videntes defectus monachorum, religionem profiteantur, quamuis ad regulam viuere non intendant. Quin ex bulla Innocentii XII. in Italia & adiacentibus inſulis monaſteria rigidae obſeruantiae probandis nouitiis addicta ſunt.

§. III. Schola autem probationis ad monaſticam vitam non vnius horae, aut diei negotium eſt (a). In Occidente ex regula Benedictina vnius anni ſpatio probatio incluſa: quam diſciplinam patres Tridentini *ſeſ. XXV. de regul. cap.* 15. probarunt; ſed integra reliquerunt ſtatuta ordinum, quae longiorem praeſcribunt probationem. Integer vero annus ex noua diſciplina neceſſarius eſt ad probationem, adeo vt ſi ante annum edatur, nullius effectus ſit. Trident. *loc. cit.* (b). Currit vero annus iſte a mo-

(a) Monachi Orientales, & praeſertim Aegyptii, tres annos probationi ſtatuerunt, teſte Sozomeno *lib. III. cap.* 33., quod tempus Iuſtinianus ſeruandum edixit, *nouel. V. cap.* 2. At regula Benedictina *cap. LVIII.* vnius anni ſpatio incluſit probationem. Medium vero iter tenens Gregorius M. *lib. VIII. ep.* 23. ante biennii probationem neminem tondendum permiſit.

(b) Iure decretalium ad vim monaſticae profeſſionis non pertine-

a momento ad momentum, & debet esse continuus, nec ei potest renuntiari.

§. IV. Quousque durat probatio ante professionem emissam, liberum est tironibus vitae monasticae a proposito discedere, & aliud vitae genus suscipere: quod regulae monachorum supponunt, & Tridentini patres *loc. cit. cap.* 16. confirmarunt. Hinc in veteri disciplina novitii tempore probationis vestes monasticas non induebant, sed in proprio habitu & tonsura persistebant, *reg. Bened. cap.LVIII.*, *nouel.V. Iustin. cap.* 2. Stante nouitiorum libertate ad saeculum redeundi, nefas videbatur iis tradere vestes monasticas. Sed iam mutata est disciplina, & novitii in Occidente probantur in veste & tonsura monastica (c), quam dum suscipiunt, probatio coepta intelligitur. Ita minor facta libertas nouitiorum ad saeculum redeundi: nam prout sunt mores, abiectio monasticae vestis nescio quid turpitudinis solet in desertores deriuare.

§. V. Sollemnis eorum, qui monasticam vitam profiteri cupiebant, mos fuit, ante probationem, vel ea nondum impleta, de rebus suis disponere, eas vel in pauperes erogantes, vel in monasterium inferentes, vel parentibus relinquentes, vt ita nudi Iesum Christum sequerentur. Verum nil magis vitae monasticae tironibus nocuit, quam praeceps rerum suarum irreuocabilis facta largitio. Facti inde sunt minus liberi, & seipsos ad edendam professio-

tinebat probatio, nec necessario integra praemitti debebat: novitius enim & monasterium ei poterant renuntiare, *cap.* 16. *ex. de regularib.* Hinc & apud Benedictinos & postea apud Mendicantes saepe sine probatione, aut ea non impleta monachi fiebant, & ita sanctissimi ordines inutilibus & malis monachis grauati.

(c) Mutatae apud Latinos disciplinae caussa omissa olim probatio videtur fuisse. Nimirum saeculo decimo secundo & sequenti monachi ab ipsa petitione creabantur, atque adeo vestes & tonsuram monasticam sumebant: inde vbi canones probationem vrgere coeperunt, remansit recepta consuetudo, vt initio probationis monasticus habitus sumeretur. V. Espen. *par. I. tit.* 25. *cap.* 3.

fessionem, ne in saeculo mendici viuerent, coëgerunt. Hinc statuerunt Tridentini patres *sess. XXV. de regul. cap. 16.*, vt nulla obligatio, aut renuntiatio ante professionem facta etiam cum iureiurando vel ad pias caussas valeat, nisi intra duos menses proximos ante professionem cum licentia episcopi vel eius vicarii fiat; & iure facta tantum post professionem suum effectum sortiatur: itemque voluerunt, ne ante professionem quocumque nomine a nouitiorum parentibus, propinquis, vel curatoribus monasterio aliquid de illorum bonis, excepto victu & vestitu, tribuatur, ne ex hac caussa discedere impediantur. Ita libertati nouitiorum plene prouisum. Constitutio generalis est, sed vulgo ad irreuocabiles dispositiones & intuitu vitae monasticae factas restringitur, quales donationes inter viuos, officiorum publicorum & beneficiorum renuntiationes.

CAPVT XL.

De monachorum professione.

§. I. PRobationis tempore exacto, candidati inter monachos per professionem cooptantur. Est professio certae probataeque religionis promissio aperte adhibitisque sollemnibus, vel factis ipsis declarata. Hinc professio monastica duplex est, sollemnis, & tacita, prout consuetis sollemnibus, vel tacitis signis editur. Ita iure decretalium gestatio per annum vestis monasticae pro professione censetur, *cap. 22. ex. de regularib.* Sed in plerisque prouinciis non amplius tacitae professiones admittuntur, & monachi tantum sollemni professione creantur, qua professurus palam in oratorio & viua voce formulam voti recitat, adhibitis aliis sollemnitatibus secundum receptos ordinum ritus.

§. II. In professione monachi habitum suae religionis sollemniter induunt, & in monachos attonduntur. Et ad vestem quod spectat, initio monachi Pachomiani proprias vestes.

vestes easque asperas & duras videntur induisse, Cassian. *de institut. renunt. lib. I.*; sed monachi Occidentales saltem lapsu temporis etiam proprias susceperunt (*a*), quae nigrae erant & in omnibus vniformes: tandem vero saeculo decimo in Occidente coeperunt monachi vestibus inter se distingui, quae diuersitas creuit eundo, & iam singuli ordines proprias & coloribus distinctas vestes habent. Vestem monasticam Graeci *habitum angelicum* dicunt, fortasse quod patres vitam monasticam saepe *angelicam* appellant.

§. III. Porro simul cum veste qui vitam monasticam profitentur, monasticam tonsuram sumunt: quae ex noua disciplina in regularibus clericatu initiatis parum a tonsura clericali distat (*b*).

§. IV. Vt vero iure edatur monastica professio, multa requiruntur. In primis necessarius est eius, qui conuertitur, consensus: qui enim durum & perpetuum vitae genus obtruditur inuitis? Et hinc vi metuque edita professio nulla est, *can. 9. C. 20. q. 1.*, modo metus & coactio sint non vani hominis, sed constantis, puta si mors aut corporis cruciatus inferatur (*c*).

§. V.

(a) Monachi Occidentales communibus, sed modestis vestibus olim vtebantur; praesertim vero pallium, quod erat philosophorum vestis, induebant: quamuis non defuerint, qui catenati & superstitioso amictu incederent. V. Bingh. *origin. eccles. lib. VII. cap. 3. §. 6.*

(b) Generatim olim monachi modesto erant capillitio, inter longam comam & caluitium medio: sed paullo post capillos inaequaliter & ad cutem tondere coeperunt, vt ita hominibus despicatui essent. Paulin. *epist. VIII.*, Saluian. *de gubern. lib. VIII.* Sic composita monastica tonsura distabat a tonsura clericorum, quae aequaliter detonso superius capite, inferius capillorum circulum relinquebat. Apud Orientales septimo saeculo monachi integrum caput videntur rasisse. Beda *lib. IV. cap. 5.* Verum lapsu temporis, vbi multi monachi in sortem domini vocati sunt, monastica tonsura in clericalem degenerauit. V. Thomass. *de vet. & noua eccles. discipl. par. I. lib. 2. cap. 28.*

(c) Mediis saeculis nil frequentius, quam monasticae professiones per vim factae, quae ex multorum sententia valebant. Christ.

§. V. Porro qui professionem monasticam edunt, in eo statu esse debent, quo libere vouere possint. Ita filiifamilias sine consensu patris ex antiquis regulis monachi fieri non poterant, conc. Gangr. *can. XVI.*; at Iustinianus etiam sine parentum consensu filiisfamilias vitam monasticam profiteri concessit, *L* 55. *C. de episc.* Item iure ciuili publicis rationibus adstricti & milites vetantur ad monachos transire, nisi per diuales litteras absoluti, aut emeritis stipendiis, quod Mauritii imperatoris lege cautum est (*d*). Coniugati quoque post carnis commistionem, altero inuito, monasticam vitam profiteri prohibentur, *can.* 6. *C.* 33. *q.* 5.; at si ex compacto agant, licita est professio, modo ambo conuertantur, aut saltem qui in saeculo remanet, votum castitatis emittat. Quod si nuptiae nondum in vsum deductae sint, etiam altero inuito licet coniugi ad monachos transire, *cap.* 12. *ex. de conuers. coniugatorum*: quin coniuges post contractas nuptias non statim matrimonio vti coguntur, sed habent duorum mensium inducias ad monasterium eligendum, *cap.* 7. *ex. eod.*

§. VI. Item professio monastica fieri debet aetate per canones statuta, & ante facta nullius effectus est. Varia fuit

---

Christ. Lupus *schol. in decret. II. S. Leonis IX.* Sed nono saeculo apud Latinos multis displicebant per vim obiectae professiones, & hinc per canones statutum, eas nullius effectus esse, *can.* 9. *C.* 20. *q.* 1., nisi in criminum poenam decernerentur.

(d) Gregorius M. christianae pietati aduersari putabat, militibus vitam monasticam denegari. Hinc pro legis moderatione ad imperatorem retulit, officiis & rationibus vsus. Greg. M. *lib. II. ep.* 62. Interim vero ad se missam legem quadam adhibita moderatione publicauit, seu potius legis exsecutionem suspendit adhibita moderatione, quousque principis voluntas innotesceret. Etenim metropolitanos hortatus est, vt milites publicis rationibus non implicatos diligenti inquisitione & triennii probatione praemissa ad vitam monasticam admitterent. Ita pius pontifex legem temperauit, sed non pontificia potestate, sed quod cognita Mauritii religione, sperabat, talem moderationem principi non displicere.

fuit ecclesiae disciplina de aetate ad vitam monasticam profitendam necessaria (*e*); sed ex regulis Tridentinis *sess. XXV. de regul. cap.* 15. professioni religiosae pro vtroque sexu annus decimus sextus aetatis exactus dictus est, & ita quidem vt ante facta nulla esset. Quo decreto ordinum constitutionibus, quae maiorem requirebant aetatem, derogatum non est. V. Fagnan. *ad cap.* nullus *ex. de regular. n.* 15. Sed satius esset, maturiorem aetatem vitae monasticae praestituere, nam in tenera aetate integrum vitae monasticae pondus non adgnoscimus: & laxata in plerisque familiis claustri disciplina, saepe euenit, vt monachi continuis egressionibus saeculum diu post renuntiationem adgnoscant.

§. VII. Veteri disciplina non tantum propria professio, sed & parentum oblatio monachum faciebat. Nempe parentes tenerae aetatis filios monasteriis offerebant, pro iis petentes vitam monasticam, qua oblatione accepta, statim filii monachi censebantur, nec poterant vmquam iniectum onus excutere. *Monachum*, inquit synodus Toletana IV. *can.* 48., *aut paterna deuotio, aut propria professio facit: quidquid horum fuerit, adligatum tenebit*. Offerebant autem ad monasterium filios non tantum patres, sed etiam matres, fiebatque oblatio in missa tempore oblationis. Quod vero pueri, qui non ex propria voluntate monachatum susceperant, inde facti grandiores frena mordebant, & in regulam peccabant, saeculo nono huiusmodi oblationes minus placuere, tandem vero omnino reiectae sunt; statuit enim Caelestinus III., vt filii oblati ad annos discretionis peruenientes potestatem habeant monasterio egrediendi, *cap.* 14. *ex. de regularib.*

§.VIII.

(e) Chrysostomus *lib. III. aduers. vituperat. vitae monast. cap.* 15. *seq.* decem annorum aetatem dixit sufficientem, quod a tenera aetate luctam oportebat auspicari: quos eosdem annos pro arbitrio episcopi differendos, aut praeueniendos synodus Trullana *can. XL.* probauit. Sed Latina ecclesia in vtroque sexu pubertatem monasticae vitae profitendae idoneam iudicauit, *cap.* 8. *seqq. ex. de regularib.* Ceterum Cluniacenses & Carthusiani ante vicesimum annum monachos non admittebant.

§. VIII. Iam profeſsio monaſtica gratis fieri debet, & datis temporalibus emiſſa ſapit ſimoniam, quam ſemper damnauit eccleſia. Conc. Nicaen. II. *can.* 19., *cap.* 8. *ex. de ſimonia*, *cap.* 2. *de ſtatu monach.* Sane in finem ſpiritualem coaleſcit monachorum ſocietas, ac proinde nefarium eſt in ea partem habere per pecuniam. Nec quod monaſteria monachos alant, licet eo nomine aliquid exigere, ſi illa opulenta ſint; reditus enim monaſtici ex eccleſiae & fundatorum mente ad alendos monachos impendi debent. Quin plerique canones nec admittunt, vt titulo paupertatis monaſterii aliquid a profitentibus exigatur, ne obtentu paupertatis nefariae exactiones tegerentur; *cap.* 40. *ex. de ſimonia*, V. Eſpen. *par. I. tit.* 29 *cap.* 2. Monaſteria tantum temporalia iure accipiunt, ſi ſponte a profitentibus offerantur, modo qui offert, vita monaſtica dignus ſit, & monachi offerentem admittant non propter oblata temporalia, ſed ſola conuerſi bona voluntate ducti, adeo vt etiam ſine bonis eum benigne acciperent. Quae quum ita ſint, contra regulas canonicas conſtituta & recepta ſunt pecuniaria ſubſidia, (vulgo *dotes*) quae ſanctimoniales ante profeſsionem monaſteriis inferre debent (f).

§. IX. Per monaſticam profeſſionem monachi mun- do

(f) Non deſunt, qui quaeſitis coloribus monaſticas dotes etiam ab opulentis monaſteriis rite exigi ſtatuunt. Vt ecce Chriſtianus Lupus *ſch. in can. XIX. conc. Nicaeni II.* tenet, eas iure exigi ſpecie quadam tranſactionis, qua monaſteria renuntiant futuris iuribus & hereditatibus, quae ipſis ex perſona monachi & monaſtriae ex legibus competerent. Et Benedictus XIV. *de ſynodo dioeceſ. lib. XI. cap.* 6. dotes ab oeconomia tuetur, vt nempe nouis ſubſidiis acceptis reparentur ſtati monaſteriorum reditus, qui parum recta adminiſtratione & inopinatis caſibus paullatim deminuuntur. Sed quae eſſe poteſt tranſactio, quando leges, quae monaſteria ex perſona monachorum ad hereditates vocant, aut receptae non ſunt, aut ſi receptae, omnem tandem vim perdiderunt? V. Eſpen. *diſſ. de vitio peculiarit. par. II. cap.* 2. Et neſcio, an ſemper expediat in detrimentum ciuitatis nouis & frequentioribus ſubſidiis augeri ipſa opulentiora monaſteria, tantum quod eorum reditus poſſunt deminui.

do mori, & Deo renasci censentur. Sane ciuitati, nuptiis, rerum proprietati, quin & proprio arbitrio perpetuum renuntiabant: & patres vitam monasticam veluti secundum baptisma, quo maculae omnes abstergerentur, reputarunt. Hieronym. *ep. XXVIII. ad Paulam*, Christ. Lup. *schol. in decr. I. Leonis IX.* Saeculo sexto haec erat episcoporum Orientalium sententia; etenim Iustinianus, qui nouellas suas ex sententia episcoporum conscripsit, adfirmat, conuersationem monasticam omnem monachi maculam abstergere, *nouel.V. in praef.* Hinc videtur mos ille in vtraque ecclesia receptus, quo christiani in mortis lecto decumbentes, vestem monasticam adsumere consueuerunt, & in fine vitam monasticam profiteri. Christ. Lupus *loc. cit.*

§. X. Sic vero monachi saeculo mortui & Deo renati ad *stabilitatem* obligantur, quae secundum regulam Benedictinam duabus partibus absoluitur, nempe vt monachi monasterio non egrediantur, & monasticam vitam amplius non deponant. Et sane continua in monasterio mora ad essentiam monasticae vitae pertinet, quae a saeculi turbis remota, Deo & solitudini adquiescit. Conc. Chalced. *can. IV.*, Trullan. *can. XLVI.* Hinc credebant veteres, monasteriis monachos egressos, non secus ac pisces extra aquas, viuere non posse. Monasterium autem, in quo perpetuo morari monachos oportet, erat illud ipsum, in quo emiserunt professionem, conc. Chalced. *cit. can. IV.*, nec nisi de abbatis venia licebat de monasterio in monasterium transire. Tantum in ecclesiae, proximi, aut monasterii necessitatibus poterant monachi ex superioris venia & vno aut pluribus comitibus stipati monasterio exire. Claustri disciplinam Camaldulenses & Carthusiani etiam seruant, minus Benedictini, omnium minime Mendicantes, qui vt clericis essent adiutorio, eam omnino relaxarunt. Sed moniales perpetua tenentur clausura, tantumque ex legitima caussa ab episcopo probata monasterio egredi permittuntur. Trident. *sess. XXV. de regul. cap.* 5. Quod sane decebat feminarum pudicitiam: quamvis clausura monialium modo vsurpata multum distet a solitudine monachis propria.

§. XI. Praeterea monachi semel certam regulam professi

fessi ad eam perpetuo adstringuntur, nec ferme ab vno ad alium ordinem transire possunt. Vbi nulla erat ordinum diuersitas, inauditus fuit de vna religione in aliam transitus; verum temporis lapsu recepta in Occidente ordinum diuersitate, vna auditae sunt ordinum mutationes, quas tamen S.Bernardus *de praecep. & dispens. cap.XXVI.* improbauit, nisi in proprio ordine peccandi necessitas monachis immineret. At deinceps in diem auctis numero religiosorum ordinibus, quorum alii rigidioribus, alii laxioribus institutis viuunt, a laxiore ad rigidiorem transitus permissus est, non item contra, *cap.18. ex. de regularibus*, Trident. *loc. cit. cap. 9.* Mendicantes tamen ad alios non mendicantium ordines praeter Carthusianos sine pontificis venia transire vetantur, *extrauag. 1. de regularib. in comm.*, idque ne obtentu rigidioris regulae dignitates & monastica beneficia ambiant. Item transitus ad laxiorem ordinem nisi ex venia pontificis non conceditur, nec indulgentia facile concedi solet.

§.XII. Sed monachis omnino non licet eiurare vitam monasticam, & in saeculum reuerti. Qui vota monastica violant, & ad saeculum redeunt, *apostatae* & *transfugae* vocantur. Est apostasia a vita monastica grande facinus, vtpote qua promissio Deo facta abrumpitur. Veteres canones monachos desertores, qui poenitentes ad monasterium non reuertebantur, excommunicatione plectunt. Conc. Chalced. *can. VII.*, conc. Tolet. IV. *can.* 54. Ex Iustiniani vero *nouel. CXXIII. cap.* 42. desertores monachi monasterio restitui debent. Nec aliter habet noua disciplina, quae monachos apostatas anathemate compellit, & ad poenitentiam monasterio includit, *cap. vlt. ex. de regularib.*

§. XIII. Quamuis autem semel emissa monastica professio perpetuo obligaret; tamen si qui monachi essent *incorrigibiles*, a monasteriis solebant expelli, *ne vna ouis morbida omnem gregem contaminet*, inquit S. Benedictus in *reg. cap. XXVIII.* Tum vero ad malorum monachorum expulsionem veteres procedebant, si omnibus remediis adhibitis, spes nulla conuersionis subesset. Eiecti vero monasteriis monachi inde tamquam laici viuebant. Verum deinceps mutata est disciplina, & pessimi mona-

chi a monasteriis non eiiciuntur, sed in eodem, vel diverso monasterio includuntur ad poenitentiam, quod Gregorius IX. statuit, *cap. vlt. ex. de regularib.* Et quamuis inde Vrbanus VIII. expulsionem incorrigibilium restituerit, modo post alia canonica remedia in carceribus anni spatio ieiuniis & poenitentiis subigantur, & nihilominus in malitia perseuerent; tamen non omnes prouinciae hoc decretum admiserunt. Espen. *par. I. tit.* 27. *cap.* 7.

§. XIV. Saepe contingit, vt monachi professionem suam impugnent, eamque vitio aetatis, probationis, aut alia caussa nullam dicant. Pro arbitrio olim exibant monasteriis, qui professionem impugnabant, nec nisi finita caussa eo redire cogebantur. Sed iure nouissimo regulares intra quinquennium a die professionis caussas nullitatis & coram antistite loci ordinario, & coram superiore suo proponere debent: & si antea habitum sua sponte deposuerint, ad adlegandam quamcumque caussam non admittuntur. Trid. *sess. XXV. de regular. cap.* 19. Exacto quinquennio ab apostolica sede solent monachi caussa cognita in integrum restitui, quo possint professionem impugnare. V. card. de Luca *disc. XLI. de regularib.* Sed moniales in Italia etiam intra quinquennium contra professionem venire vetantur.

CAPVT XLI.

De votis & exercitiis monasticis.

§. I. Vita monastica semel suscepta etiam ex sollemni voto monachos & regulares omnes ad *obedientiam*, *paupertatem* & *castitatem* adstringit: quae tres virtutes integram ferme continent vitae monasticae naturam. Ex veteri disciplina monachi aperte nullum votum emittebant; sed secundum formulam Benedictinam, qualis nunc exstat, professionis tempore aperte promittunt *loci stabilitatem*, *morum conuersionem* & *obedientiam*, vnde per interpretationem tria monastica vota emanarunt,

& se-

& secundum aliquas formulas aperte promittuntur. Videtur addita vitae monasticae religio voti, vt illa fortius obligaret, & exercitia monastica Deo essent acceptiora. Interim multi regulares praeter haec tria emittunt vota peculiaria, quales religiosi sanctissimae Trinitatis & ordines militares.

§. II. Principio vouent monachi obedientiam, qua promissione proprium arbitrium deponunt, & in omnibus a voluntate superioris pendere spondent, modo nihil aduersus Deum & regulam praecipiat. Viuunt monachi sub regula vitam communem, atque ideo in omnibus a recepta regula & superioris voluntate pendere debent. *Prima*, inquit de Aegypti coenobitis Hieronymus *epist. XXII. ad Eustoch. cap.* 15., *confoederatio est obedire maioribus, & quidquid iusserint, facere.* Obediunt autem monachi superiori suo in omnibus *sine mora, non tepide & cum bono animo*, vt S. Benedictus *reg. cap. V.* loquitur, vt nempe decet eum, qui vitam perfectam amplexus est. Appellatur ab antiquis *coeca* monachorum obedientia, non quod monachi in omnibus etiam contra Deum & bonos mores coeco impetu superiorem audire debent, sed quod non est eorum iussa expendere, dum superior secundum regulam iubet.

§. III. Vouent quoque monachi paupertatem, quae ex vitae coenobiticae natura id requirit, vt singuli cuiusque rei dominium abiiciant. Certe vita communis, quam monachi profitentur, non patitur, monachos singulos aliquid tamquam proprium possidere. Hinc recte Innocentius III. respondit, abdicationem dominii adeo esse propriam regulae monasticae, vt contra eam nec summus pontifex possit veniam indulgere, *cap. 6. ex. de statu monachor.* Sed non omnes monachi hac in re pares sunt; nam plerique ordines in commune statos reditus possident; aliqui vero etiam in commune rerum dominia eiurarunt (*a*). Itaque monachorum omnium paupertas in

P 2 eo

(a) Sed an mendicantes, qui rigidam paupertatem profitentur, nec dominii rerum, quae vsu consumuntur, capaces sint? Acerrime hac de re inter fratres minores concertatum est. S. Bo

eo posita est, vt singuli monachi nihil tamquam proprium possideant; si enim aliquid possiderent, a communione discederent. Hinc ex communi penu monachi omnes habere debent ad vitam necessaria: & peculia monachorum, non secus ac monastica beneficia, quibus lapsa monachorum disciplina officiis claustralibus proprii & stabiles reditus cesserunt, aduersantur monasticae paupertati.

§. IV. Demum vouent monachi & regulares omnes castitatem, quae etiam a licitis coniunctionibus abstinentiam inuoluit. Carnales voluptates cum duriore vitae genere & continua poenitentia consistere non possunt. Et recte Innocentius III. respondit, castitatem, non minus quam paupertatem, adeo propriam esse vitae monasticae, vt eam nec summus pontifex possit relaxare, *cap. 6. ex. de statu monachorum* (*b*). Quod si monachi contra promissam castitatem matrimonia attentarent, excommunicabantur, conc. Chalced. *can. XVI.*; at in noua disciplina matrimonia ipsa omnino nulla sunt & inualida. V. Espen. *par. II. tit.* 13. *cap.* 4.

§. V. Iam vero obedientiae, paupertati & castitati accedere debent continuae carnis macerationes & adsiduae preces, quibus monachi ex natura vitae monasticae adstringuntur. Et quod spectat ad corporis macerationes, monachi omnes carnibus abstinebant, tantum olera & legumina man-

Bonauentura tenet, fratres minores etiam harum rerum dominium abiicere, illudque in ecclesiam Romanam transire, fratres vero vsum facti simplicis habere: quod Nicolaus III. *in cap.*3. *de verbor. signif. in* 6. & Clemens V. *Clement.* 1. *eod.* probarunt. Sed Ioannes XXII. hanc imaginariam ecclesiae Romanae proprietatem reiecit, ipsisque fratribus rerum, quae vsu consumuntur, dominium concessit, *extrauag.*3. *Ioan.XXII. eod.* V. Nat. Alexandr. *hist. eccles. saec. XIII. & XIV. cap.*2.*art.*3.

(b) Vt vero monachi melius seruarent castitatem, interdicta sunt monasteria duplicia, in quibus promiscua erat inter monachos & monastrias conuersatio & communis ad psallendum chorus, *L.* 44. *C. de episc. & clericis*, conc. VII. oecumen. *can.* 20. Et ad custodiam castitatis non patitur monastica disciplina, vt in claustra monachorum feminae ingrediantur.

manducabant: ex piscibus aliquando tantum minutis vtebantur, eosque pro summis deliciis habebant, quod Hieronymus *epist. XIII. ad Paulin.* testatur; similiter ex auibus tantum paruas edebant. Item monachi non bibebant vinum. Quod si infirmi essent, & carnes manducabant, & vinum bibebant: quin in exedram transferebantur laxiorem, vbi & cibis delicatis & omni auxilio fovebantur. Hieronym. *ep. XXII. ad Eustoch. cap.* 15. Primus propter cordis duritiem S. Benedictus modicum vini monachis concessit, *reg. Bened. cap. XL.*, & longo tempore post S. Franciscus vsum carnis permisit. Exinde auita abstinentia in diem laxata est, adeo vt etiam Benedictini a regula desciuerint. Et qui ex monachis hodie abstinent a carnibus, in cibis veterum frugalitatem non imitantur.

§. VI. Porro in ipsa cibi vilitate inter monachos frequentia ieiunia esse debent. Monachi Aegyptii omnibus diebus vsque ad horam nonam ieiunabant, sabbato tantum, dominica & quinquaginta diebus pentecostes exceptis, in quibus meridie solebant manducare, teste Hieronymo *ep. XXII. ad Eustoch. cap.* 15.; nefas enim erat die dominico & festis (festus dies in Oriente sabbatum erat) ieiunare. Sed non omnes regulae hac in re erant aequales, nec omnes eamdem ieiunandi necessitatem imponebant; ex regula enim Pachomiana licebat monachis, prout erant corpore validi, aut debiles, ieiunia intendere, aut relaxare. Recentiores regulares suos etiam habent ieiuniorum dies, quos passim regulae designant. Ieiuniis accedunt cubile durius, vestis crassior, flagellationes, pedum nuditas ceteraeque corporis macerationes, quae longa serie in regulis & institutis monasticis recensentur.

§. VII. Ieiuniis addere debent monachi continuas & extraordinarias preces, quo omnia perfectioni respondeant. Et reapse monachi omnes habebant statas & communes preces, & ne aliquod tempus sine Dei laude abire sinerent, priuatim lectioni & orationibus vacabant. Porro tempore mensae obuiandis inutilibus & vanis consabulationibus institutae sacrae lectiones. Mendicantes praeter statas precandi horas, varias precationis formulas aliaque opera supererogationis induxerunt, quae vtinam supra modum non extulissent. Priuatae vero preces etiam ex pro-

priis institutis non adeo inter eos continuae, quod sacro ministerio & studiis, quibus vacant, interrumpuntur.

CAPVT XLII.

De clericatu monachorum.

§. I. MOnachi omnes ratione status sui laici fuerunt, clericalis enim vita, vtpote quae versatur in cura animarum, a solitudine abhorret, & vita monastica solitudini addicta est (*a*).

§. II. Quo vero sacra mysteria in vsum monachorum celebrarentur, vel ab antiquo nonnulli monachi in monasteriis clerici creati sunt: quae disciplina a monasteriis, quae in desertis & procul a ciuitatibus erant constituta, sensim ad omnia monasteria pertransiit (*b*). Monachi autem in

(a) Monachos origine sua laicos fuisse ex vniuersa antiquitate constat. Sane Hieronymus *epist.LIII. ad Ripar.* docet, monachos non docere, quod proprium erat clericorum, sed plangere. *Monachus non docentis, sed plangentis habet officium.* Et scribens ad Paulinum, eum adhortatur, vt si clericali vitae studeret, sedem sibi figeret in vrbibus; secederet vero in solitudinem, si monasticam vitam meditaretur. Porro antiqui canones monachos publicae poenitentiae subiiciunt, quam laici, non clerici subire solebant: & vbi pro eodem crimine diuersa poena clericis & monachis irrogatur, illi deponuntur, hi excommunicantur, conc. Chalced. *can. II. & VIII.*, Trullan. *can. LXXXIII.*: quod aperte demonstrat, monachos laicos, non clericos fuisse. Quod si in antiquis monumentis aliquando monachi a laicis distinguantur; id ea ratione factum est, quod diuersum vitae genus a laicis profitebantur, non quia in sortem domini erant cooptati.

(b) Non eadem hac in re fuit omnium monasteriorum disciplina. Et quidem in monasteriis Scithi, siue Scythiae in Aegypti desertis presbyteri ex monachis erant, teste Cassiano *collat.III. c. 1.* Contra Pachomiana etiam in desertis constituta nullum

in monasteriis aucti clericatu admodum pauci longo tempore fuerunt (c); at labentibus annis mutata est disciplina, sensimque eo ventum, vt monachi pro maxima parte augerentur clericatu. Et sane mendicantes a sua ferme institutione, quod clericis in procuranda animarum salute adiutorio accessissent, magno numero ad sacerdotium promoti sunt. Et saeculo decimo quarto Clemens v. ad ampliationem diuini cultus edixit, vt *monachi quilibet ad monitionem abbatis* sacris ordinibus initiarentur. *Clement.* 1. §. 8. *de statu monachor.*

§. III. Iam vero moribus iampridem receptis monachi alii sunt *clerici*, alii *laici*, quos fratres *conuersos* dicunt: quam diuisionem propagatum inter monachos sa-

---

nullum habebant presbyterum, sed e proximis vicis ad sacra facienda singulis vicibus presbyteros euocabant. V. Thomass. *de vet. & noua eccles. discipl. par. I. lib.* 3. *cap.* 13. Et in multis monasteriis in locis habitatis aut non longe positis sacra non fiebant, sed monachi cum suo abbate ad ecclesias parochiales se conferebant, vbi cum reliquo populo sacros conuentus celebrabant, quibus finitis ad sua praesepia redibant. Athan. *apol. pro fuga*, Pallad. *hist. Laus. cap. LII.* Fuerunt etiam monasteria, quae clericos ad monasterii titulum ordinatos habuerunt. Conc. Chalced. *can. VI.* Sed tandem in omnibus monasteriis monachorum aliqui sacerdotio aucti sunt: quam disciplinam in Occidente S. Benedictus promouit, & clerici externi monachis eorumque bonis graues fecerunt necessariam.

(c) Quatuor monachorum numerosae congregationes, quae erant in Scythiae desertis, vnum singulae videntur habuisse presbyterum, Cassian. *collat. III. cap.*1. & *collat. X. cap.*2.; & licet ea, cui praeerat Paphnutius, duos haberet; id tamen ea ratione factum est, quod Paphnutius sibi viuus Danielem elegerit successorem. Maior clericorum numerus, quem saeculo sexto habere poterant Orientalia monasteria, quatuor aut quinque non excedebat. *Nouel. CXXLIII. cap.* 2. Exiguo etiam numero in monasteriis Occidenris erant monachi in sortem domini vocati: regula enim Benedictina tum permittit abbati monachum presbyteratu aut diaconatu initiandum episcopo offerre, si necessitas sacrorum celebrandorum postularet.

cerdotium confirmauit (*d*). Monachi clerici ad officia chori & facrum minifterium funt addicti: laici vero ad opera manualia deftinantur. Similis diftinctio etiam eft inter monaftrias, quarum aliae *choriftae*, aliae *conuerfae*.

§. IV. Quicumque vero effet in veteri difciplina numerus monachorum, qui in monafteriis clerici creabantur; certe in iis celebratio facrorum myfteriorum priuata erat, nec praeter monachos ad eam reliqui chriftiani poterant conuenire. Fidelis populus ad ecclefiam parochialem, quae eum in Chrifto genuerat, pertinebat. Et publicae miffae in monafteriis feruorum Dei quietem turbare videbantur. Gregor. M. *lib.IV. epift.* 43. Hinc ftata loca ad celebrationem myfteriorum in monafteriis deftinata proprie ecclefiae non erant, fed priuata oratoria, feu *capellae*, quae in ipfo clauftro erant exftructae, eaque ferme amplitudine, quae tantum monachos caperent. Et in monafteriis tempore celebrationis miffarum portae claudebantur, vt nemini aditus pateret.

§. V. Inter regulares propagatum facerdotium receptam in ecclefia difciplinam ferme omnem immutauit. Inde epifcoporum & parochorum imminuta iura, & monachi facramenta populis coeperunt adminiftrare: quod a munere paftorali ceffantibus clericis Cluniacenfes & Ciftertienfes primi feciffe videntur. Hi noui mores magis producti funt exortis mendicantibus, qui ad facramenta chriftianis adminiftranda & praedicationes habendas profilierunt, quod clericis acceffiffent adiutorio. Vnde

(d) Per plura faecula monachorum omnium fors aequalis: omnes etiam monachi clerici ad opus manuum tenebantur, omnefque ad officia chori conueniebant, & horas canonicas recitabant. Monachi Vallis Vmbrofae in Tufcia primi fenfu hodierno conuerfos recepiffe videntur, quos inde Carthufiani & Ciftertienfes fecuti funt. Origo vero diftinctionis ab vfu linguae Latinae defueto videtur repetenda; quum enim non omnes monachi latine fcirent, factum eft, vt plures non valerent horas canonicas latina lingua compofitas recitare; quibus ad opera manualia ablegatis, tantum latine fcientes chorum retinuerunt. Fleuryus *difc. V. in hift. ecclef.*

de ferme omnes monachorum & regularium apertae ecclesiae, missae publicae in iis celebratae, sacramenta a regularibus administrata, eorum oratoria in amplas ecclesias conuersa, frequentes praedicationes a monachis habitae, nouae orandi formulae procusae. Ceterum regulares non habent peculiarem sibi addictum populum, sed apud eos collectitius conuentus instituitur, ea tamen frequentia vt longe superet conuentus parochiales. Nescio enim quo pio animi motu ferantur fideles, vt potius monastica sacra, quam parochialia frequentent.

§. VI. Illud vero incommodi inerat sacris, quae mendicantes in vsum populi celebrabant, quod adscititii isti pastores ab episcopis non penderent: pontificia enim auctoritate iis datum, vt inconsultis episcopis confessiones audirent, praedicationes haberent, & reliqua sacra celebrarent (e). Hinc turbata ecclesiastica disciplina, neruus poenitentiae relaxatus, & sexcentae lites inter episcopos & mendicantes excitatae, quae vsque ad comitia Tridentina continuarunt, vbi plures episcopi contra regularium priuilegia exclamarunt, eaque aboliri magnis rationibus petierunt. Hinc synodus decreuit, regulares nec confessiones fidelium excipere, nec in suis ecclesiis posse praedicare, nisi ex episcoporum auctoritate & approbatione. Trident. *sess. XXIII. de ref. cap.* 15. & *sess. XXIV. de ref. cap.* 4.

§. VII. Verum enimuero simplici sacerdotio abbates non contenti ad pontificalem dignitatem adspirarunt: & reapse saeculis decimo & sequentibus summorum pontificum priuilegiis obtinuerunt pontificalia ornamenta, nempe mitram, baculum, chirothecas, sandalia, & quae sunt huius generis alia. Vile abbatibus visum dignitate & ornamentis episcopis cedere, quando opibus non cedebant, & ab

---

(e) Primus Gregorius IX. mendicantes pontificia auctoritate ad confessiones excipiendas auxit, quod *inauditum & nouum priuilegium* Matthaeus Parisiensis appellauit; inde sequentes pontifices pro praedicationibus & multis aliis sacris functionibus similia concesserunt priuilegia, quae ab vna regularium domo ad omnes, & ab vno ordine ad reliquos extensa sunt.

& ab eorum iurisdictione subtracti, soli Romano pontifici parebant (f). Quin multi abbates in veros praelatos cum ordinaria & quasi episcopali iurisdictione in clerum & populum cum quasi dioecesi separata abierunt, qui proinde veri sunt *ordinarii locorum*, & abbates *nullius dioecesis* appellantur. V. Fagnan. *ad cap. cum contingat ex. de foro comp.* Cum habitu pontificali abbates etiam quaedam pontificalia iura, quae ab ordine episcopali pendere non censentur, etiam pontificum priuilegiis obtinuerunt, de quibus iuribus supra *cap. XVI.* dictum est.

§. VIII. Quamuis autem in veteri disciplina monachi pauco numero in monasteriis clerici crearentur; semper tamen ad regendas ecclesias ex monasteriis clerici promoti sunt. Erant monasteria scholae pietatis & doctrinae, ac proinde aptissima clericorum seminaria. Certe celebriores antiquitatis episcopi ex monachis adsumti sunt, quales Basilius M., Io. Chrysostomus, Martinus Turonensis aliique. Promoti autem ad clericatum extra monasterium monachi soluebantur vita monastica, quae cum clericalibus functionibus consistere non poterat, *can.* 2. *C.*16. *q.* 1. (g). Sed ne primitus facta professio omnino irrita esset, quae cum clericatu non pugnabant, seruare tenebantur. V. Christ.

(f) Pontificales vestes omnino dedecent monachos, vtpote qui ratione status sui poenitentes esse debent: quod S. Bernardus *epist. XLII.* adgnoscit. Et laudandi mendicantes, qui pontificalia ornamenta respuerunt.

(g) Saeculo vndecimo & sequenti sensim inualuit, vt monachi, qui ad regendas parochias vocabantur, vestem & ipsam monasticam vitam retinerent, *cap.*2. *de statu monachorum*: idque fortasse receptum, ne ad clericatum & parochias adsumti viderentur imitari saeculares clericos, qui saeculo decimo & deinceps simonia, incontinentia, auaritia aliisque vitiis erant conspurcati. Statuit interim synodus Lateranensis sub Alexandro III., ne monachi ad regendas parochias vocati, singuli in oppidis & villis, sed in maiori conuentu, aut cum aliquibus fratribus manerent, *cit. cap.*2. Sed si dicendum quod res est, eiusmodi monachi paroeciis praepositi reapse a monachis multum distabant. Solitudo & claustri disciplina monasticam vitam primario constituunt.

V. Chrift. Lupum *in diff. de S. Leonis IX. actis calum. IV.* Et hinc Clemens VIII. ftatuit, vt omnes monachi & fratres ad epifcopatum promoti fui ordinis habitum gerant, aut certe colorem.

CAPVT XLIII.

De ftatu monachorum.

§. I. NOmine *ftatus monachorum* venit vniuerfa regiminis monaftici compages, qua finguli ordines cohaerent & reguntur. Ita ftatus monachorum veluti ius publicum monafticum conftituit, & varius & multiplex eft, prout varia funt fingulorum ordinum inftituta.

§. II. Iam fingula monafteria proprium habent fuperiorem, qui monachos regit, & monafticae difciplinae & temporalium curam & follicitudinem habet. Monafteriorum praefecti antiquis dicebantur *abbates*, quafi patres, faepe etiam *maiores*, *priores*, *praelati*, *praefules:* in ordinibus vero poft faeculum decimum inftitutis dicti *priores*, *cuftodes*, *guardiani*, *rectores*, *correctores*. Abbates apud Benedictinos ab antiqua fimplicitate defciuerant, & propter feuda & pontificalia non minus in republica quam in ecclefia fummam obtinebant dignitatem; hinc rei monafticae inftauratoribus & mendicantibus *abbatis* nomen minus placuit. Praeter abbatem funt alii inferiores officiales, qui fub abbate vel difciplinae monafticae, vel rebus temporalibus, vel peculiaribus officiis praefunt; & praeterea funt *praepofiti obedientiarum*, qui minufcula monafteria a maiori monafterio pendentia regunt.

§. III. Regimen monachorum in fingulis monafteriis tam circa fpiritualia, quam circa temporalia penes folum abbatem fuit, a quo reliqui omnes officiales pendebant, nec vnius monafterii abbas alteri abbati fubiectus erat. Vt vero fibi demandatam poteftatem abbates melius explicarent, ex regula Benedictina in rebus maioris momenti totius congregationis, in leuioribus feniorum con-

consilium expetere debebant, quo intellecto apud se statuebant, quid optimum factu videretur, *reg. Bened. cap. III.* In multis ordinibus loco seniorum *adsistentes*, aut *discreti* eliguntur. Et ex noua disciplina apud omnes ferme ordines recepta regimen monasticum cuiusque monasterii aristocratia quadam temperatum est, qua fit, vt superiores in rebus expediendis adsensum vel adsistentium vel *capituli* requirere debeant (*a*). Componunt vero capitulum monachi sacris ordinibus initiati, & sanctimoniales choristae.

§. IV. Monasterii superiores iure ad infligendas poenas fini accommodatas sunt instructi: quod vita monachorum communis plane postulabat. Sunt vero monasticae poenae aut spirituales, aut temporales. Spirituales sunt species quaedam excommunicationis improprie sic dictae, quibus monachi pro varietate culparum vel communi mensa, vel mensa simul & communibus precibus interdicuntur, *reg. Bened. cap. XXV. & XLVI.* Poenae corporales sunt ieiunia monachis delinquentibus indicta, a certo cibo & potu abstinentia, & flagellatio (*b*). Sed ex recentioribus institutis reiecta est flagellatio, in cuius locum carceres, antiquis ferme ignoti, subierunt. Monachos

(a) In re monastica *capitulum* erat caput regulae, quotidie a monachis in vnum coactis legi solitum. Ab his lectionibus facili translatione & locus ipse conuentus, quod *capitula ibi exponerentur*, vt ait Papias apud Dufresne *in glossar. med. & infimae Latinit.* v. *capitulum*, & ipsa congregatio *capituli* nomine dicta sunt.

(b) Maxima corporalis poena, qua olim puniebantur monachi delinquentes, erat flagellatio, in qua plagae triginta nouem infligebantur, qui erat modus flagellandi apud Iudaeos receptus, vnde ad monachos deuenit. V. Menard. *ad codic. regular. cap. XXX.* Et in monte Nitriae erant tres palmae, vnde tria flagella pendebant, ad tria hominum genera punienda, monachos nempe, latrones & hospites delinquentes. Hinc qui meruisse conuincebantur, vnam ex tribus palmis, generi vitae conuenientem, amplectebantur, & a tergo praescriptas plagas excipiebant. Pallad. *hist. Laus. cap. VI.*

chos a flagellatione tutos ipsis communicatum sacerdotium videtur effecisse. Interim monastici superiores meminisse debent, se esse patres, non dominos, & poenas ita moderari, vt decet animarum pastores.

§. V. Per decem plus minus saecula etsi monachi vnius instituti censerentur, non tamen monasteria sibi mutuo adnexa peculiare corpus componebant, sed singula proprios habebant abbates ab aliis non pendentes. At inde coeperunt monasteria in vnum corpus adunari, & ortae sunt monasteriorum congregationes, seu *ordines*, vt modo loquuntur. Hoc institutum initio induxerunt Cluniacenses, quorum exemplum deinceps alii monachi & mendicantes secuti sunt. Et Tridentini patres *ses. XXV. de ref. cap.* 8. monasteria omnia exemta, quae generalibus capitulis non subsunt, nec ordinarios habent visitatores, vnius anni spatio vniri edixerunt. Non tamen aequalis apud omnes est monasteriorum consociatio; nam multi ordines vnam generalem, alii etiam prouinciales componunt congregationes.

§. VI. Consociatio monasteriorum nouam regiminis formam induxit. Etenim contra antiqui regiminis formam, qua vnum monasterium ab alio non pendebat, institutus est abbas siue superior generalis, cui totius ordinis incumbit sollicitudo; & in ordinibus, qui habent prouinciales congregationes, institutus est etiam abbas siue superior prouincialis, qui prouinciam administrat. Ita independens prius abbatum potestas euasit obnoxia, & maiora cuiusque monasterii aut prouinciae negotia auctoritatem generalis, aut prouincialis requirunt. Sed superior generalis itemque prouincialis suis sunt instructi senatoribus, quos definitores generales appellant, quorum auctoritate monastica negotia explicantur.

§. VII. Porro monasteriorum consociatio induxit noua capitulorum seu comitiorum genera, generalia nempe & prouincialia, prout nempe capita monasteriorum totius ordinis, aut vnius prouinciae conueniunt. Generalia capitula quolibet triennio singuli ordines debent celebrare, *cap. 7. ex. de statu monachor.*, Trident. *ses. XXV. de ref. cap.* 8. Spectabant autem primario capitula generalia ordinis reformationem & disciplinae emendationem,

cit.

cit. cap. 7.; & reapse in capitulis generalibus conditae sunt ordinum constitutiones, quae aliquid regulae adderent, detraherent, mutarent. Ea abbas siue superior generalis indicit, dirigit, conueniuntque omnes superiores, qui suffragii iure potiuntur.

§. VIII. Consociata quoque monasteria monasticos visitatores induxerunt, qui ad disciplinae emendationem & decretorum generalium obseruantiam monasteria circumeunt. Eliguntur autem visitatores in comitiis generalibus ordinum, & *vice sedis apostolicae* monasteria omnia etiam non exemta inuisunt, *cap.* 7. *ex. de statu monach.* Porro omnium ordinum superiores episcopis non subiecti sibi obnoxia monasteria ex officio circumeunt, etiamsi fuerint commendata. Trident. *ses. XXV. de regul. cap.* 20. Sed visitatio monasteriorum, quae a monachis instituitur, non facit, quin episcopi visitent sibi subiecta monasteria, immo etiam exemta in iis, quae episcopali potestati subsunt, *cit. cap.* 7.

§. IX. Videndum modo, qua ratione eligantur monastici superiores. Et olim quidem abbates saepe a monachis fuerunt electi, *L.* 47. *C. de episc.*, *can.* 2. *seq.* C. 18. *q.* 2., quandoque etiam ab episcopis instituti, *can.* 1. *eod.* (c). Sed lapsu temporis frequentibus episcoporum concessionibus & synodorum decretis libertas monachorum sibi abbatem eligendi in ius commune conualuit. Inde inducta monasteriorum consociatione superiores generales & prouinciales in capitulis generalibus, aut prouincialibus eligi coeperunt; & quod spectat ad locales superiores, vel a generali vel a prouinciali in senatu ordinis creantur. Electio fit secretis suffragiis, & ille censetur electus, in quem maior capituli pars consentit, nisi speciali iure aliud cautum sit, vt in abbatissis, quarum electio duas totius capituli partes requirit, *cap.* 43. §. 1. *de*

(c) Saeculo nono & deinceps praesertim in Francia & Germania in regiis monasteriis ipsi reges eligebant abbates, nisi speciali priuilegio monachis electiones dedissent: quod ius fundatione, aut feudorum largitione, aut litteris protectionis reges sibi quaesiuerunt.

de elect. in 6. Electi autem abbates olim ab episcopis confirmabantur; at moribus praesentibus exemti superiores a proximo suo superiore, supremi vero moderatores a pontifice confirmantur.

§. X. Iam eligi debent superiores in monasteriis monachorum illi, qui virtutibus, aetate, moribus insignes sunt. Et iamdiu receptis moribus abbates & alii monachorum superiores debent esse presbyteratu initiati; at in veteri disciplina monachi siue clerici, siue laici, frequentius vero laici, creabantur abbates. V.Christ.Lupum *schol. in can.II. conc.Tolos.* (*d*). Sane abbatibus tantum incumbebat monastica disciplina, quae etiam sine ordinis potestate poterat explicari. Post saeculum decimum mutata est disciplina, & necessario monachorum superiores, quibus cura animarum proprie sic dicta accesserat, ex monachis presbyteris creari debuerunt, *cap.1. ex. de aetat. & qualitat. ordinand.* Atque hinc statutum, vt nemo abbatiis & prioratibus conuentualibus augeri possit, nisi vicesimum quintum aetatis annum attigisset, *Clement.1. de statu monachor.*, quae est aetas presbyteratus. Sed abbatissa eligi debet non minor quadraginta annis, quae octo annis post professionem cum laude vixerit. Trident. *sess. XXV. de regul. cap. 7.*

§. XI. Sunt vero monastici superiores alii perpetui & ad

(d) Mediis saeculis in summa reipublicae confusione abbates laici inualuerunt, nempe *abbaçomites* & *abbicomites*, qui erant milites monasteriis donari, vt eorum reditibus loco stipendiorum fruerentur. Etenim ob publicas necessitates Carolus Martellus ecclesias & abbatias militibus distribuit, quo militiam sustineret. Milites vero abbatiis aucti, ne saeculi dignitates in titulis omittere viderentur, *abbacomites* dicti sunt, praeerantque bonis temporalibus & ipsis monachis. Quod institutum semel vsurpatum etiam extra necessitates continuarunt sequentes principes. Hinc lapsa monastica disciplina, & subinde ipsa corruerunt monasteria: abbacomites enim tantum de colligendis monasteriorum reditibus solliciti erant, regulae vero obseruantiam parum curabant. Sed tandem abbacomites sub Hugone Capeto esse desierunt. Espen. *par. I. tit. 31. cap. 6.*

ad vitam, alii ad tempus constituti. In veteri disciplina abbates perpetui erant, temporarii vero & pro arbitrio abbatum mutabiles priores obedientiarum. Sed mendicantes & plures ex ordinibus, qui perpetuos habebant superiores, ab hac disciplina desciuerunt, atque ideo superiores monachorum temporarios esse voluerunt, inferiores vero officiales pro arbitrio superioris mutabiles. Lapsa monachorum disciplina abbatiae & alia officia claustralia in beneficia & dignitates degenerarunt: & hinc mendicantes humilitati suae conuenientius iudicarunt, temporarios constituere superiores, quam in iis perpetuos abbates exprimere. Interim vbi superiores sunt temporarii, diversa sunt ordinum instituta de tempore, quo superiores esse desinunt. Singulis monasteriis fere praesunt superiores annales, aut biennales, prouinciales ad triennium, & generales fere ad sex annos constituuntur. Abbatissae vero praesertim in regnis Apuliae & Siciliae ad triennium eligi possunt, quod cauit Gregorius XIII. *bul. exposcit*.

§. XII. Abbates perpetui semel electi & confirmati sollemniter instar episcoporum consecrantur, nisi quod loco euangelii regulae liber tradatur, & nulla vnctio adhibeatur (e). Non tamen abbatialis consecratio abbates facit episcopos, quin nec est necessaria ad eorum officium. Spectat vero de iure ad proprios episcopos, *cap. 1. ex. de suppl. neglig. praelatorum*; at multi ordines privilegiis aucti sunt, vt sui abbates a quocumque antistite, vel a proprio abbate generali benedicantur.

Finis primae partis.

IN-

(e) Sollemnis ista abbatum benedictio, antiquis patribus ignota, ab eo tempore videtur inualuisse, quo abbatibus pontificalia ornamenta & iura tributa sunt, vt ita abbates episcopos exprimerent.

INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI

PARS II.

De rebus ecclesiasticis.

Omine *rei ecclesiasticae* in hac caussa veniunt omnia, quae animae salutem homini procurant, & ad exercitium pietatis etiam remote tendunt, modo non sint personae, nec ecclesiastica iudicia. Sunt vero res ecclesiasticae duplicis generis, *spirituales* nempe, & *corporales*, quarum illae per se ad procurandam animae salutem sunt institutae, quales gratia sanctificans, sacramenta, preces, ritus sacri: istae tendunt ad religionis exercitium, sed per se non influunt in spiritualem salutem, quales res *sacrae*, *religiosae* & *temporales*. Res sacrae Deo & religioni consecratae sunt, vt diuinus cultus exerceatur, veluti aedes sacrae, vasa & ornamenta sacra. Religiosae sunt domus ecclesiastica auctoritate exstructae, in quibus religiosi vitam ducunt, & pauperes & infirmi sustinentur & curantur. Temporales demum sunt reditus & fundi ecclesiarum, vnde aluntur clerici & pauperes, & omnia necessaria ad vsum religionis comparantur. Quod si ecclesiastica praedia aliquando *spiritualia* dicantur, *cap.2. ex. de iudiciis*, id improprie fit, quod spiritualibus inseruiant, & eo referantur.

CAPVT I.

De sacramentis generatim.

§.I. VOx *sacramenti* a *sacro* est, & apud Latinos & ecclesiasticos scriptores multa significat (a); vsu vero receptiore denotat sacrum ritum a Deo ad spiritualem hominum salutem institutum. Itaque sic proprie dictum sacramentum est signum sensibile rei sacrae a Deo ad homines sanctificandos institutum: vel, vt sub nomine Augustini Gratianus in *can.*32. *de consec.* D. 2. definit, *est inuisibilis gratiae visibilis forma* (b). Tria itaque sunt ne-

(a) Apud Latinos sacramentum significat pecuniam, quam litigantes in loco sacro, vel apud pontificem ea lege deponebant, vt victor pecuniam suam auferret, victus vero aerario relinqueret: item ipsam controuersiam, pro qua pecunia deponebatur: & iusiurandum, itemque id, quod iureiurando adfirmatum vel factum est. Et hinc iusiurandum, quo milites imperatori fidem adstringebant suam, *sacramentum militare*, & milites ipsi sacramento ligati dicebantur.

At apud ecclesiasticos scriptores sacramentum denotat rem quamlibet arcanam & occultam, quam Graeci *μυστηριον* dicunt: itemque quemlibet ritum sacrum, & generatim rem quamlibet, quae mysticum & spiritualem sensum exhibet. Quo sensu Augustinus *de peccator. merit. lib. II. cap.* 26. salem catechumenis ante baptismum dari consuetum *sacramenti* catechumenorum nomine designauit, quod sale illo catechumeni in Christo condiantur, & veram sapientiam gustare incipiant.

(b) Hoc sensu vox *sacramenti* vsu antiquo scriptorum ecclesiasticorum consecrata est; at in sacris scripturis res ipsa passim occurrit; nomen vero vix reperitur. Id vero nihil obturbat, etenim penes vsum est ius & norma loquendi, & vsu recepta verba ad nouas notiones transferuntur. Multa quoque ecclesiastica nomina in scripturis non occurrunt, veluti *Trinitas*, *Deipara*, quae tamen, quando de re ipsa constat, repudiare non licet.

necessaria, vt veri nominis sacramentum habeatur; debet nempe esse a Deo institutum & praeceptum, constare signo sensibili, & praeterea ad hominum sanctificationem spectare: quorum si vnum deficiat, verum sacramentum non est.

§. II. Sacramenta sic proprie dicta vel ad vetus, vel ad nouum testamentum spectant: quorum illa venturum Christum figurabant, haec vero Christum iam natum exhibent. *Sacramenta noui testamenti*, inquit Augustinus *in psalm. LXVII.*, *dant salutem*, *sacramenta veteris testamenti promiserunt saluatorem*. Scilicet tantum fide in Christum homines seruari possunt, 2. *ad Cor. V.* 19. Hinc Deus abundans in misericordia, ad fidem mediatoris sustinendam, sacramenta instituit, quae vel venturum Christum adumbrarent, vel iam natum exhiberent; nec enim ante vel post Christi aduentum apertius fides in mediatorem excitari & foueri poterat, quam externis symbolis, quibus homines vtentes, necessariam fidem testarentur.

§. III. Veteris testamenti sacramenta plura fuerunt, nempe circumcisio, agni paschalis in azymis comestio, sacerdotum inauguratio, victimarum oblationes, esus sanctificatorum, variae purificationes & expiatio annua populi duobus hircis. Nat. Alexand. *diss.III. in IV. mundi aetat. art.*4. Erant vero ex diuino praecepto solis Hebraeis, non item aliis gentibus necessaria (c); non tamen omnia singulis, sed prout capaces erant & indigebant. Quod si ex gentibus aliqui ad Iudaeos transibant, tum Iudaicis sacramentis tenebantur, *Exod.XII.* 48., & *proselyti* audiebant. Sed sacramenta ista vetera & omnis caerimoniarum apparatus in morte Christi obligare desierunt.

Q 2

(c) Reliquae gentes extra Iudaeos sine externis symbolis aeternam salutem consequi poterant, modo cum aliqua mediatoris fide etiam obscura religionem naturalem obseruatent. Sola enim naturalis religio, quamuis verissima, media non exhibet, quibus homines lapsos Deus seruare statuit. Notitia autem ista mediatoris ad gentes primum ab ipso Adamo, inde post diluvium a Noacho eiusque filiis propagata est, quamuis in tot tantisque humanae naturae tenebris admodum obliterata fuerit.

runt. Cessare enim vmbras oportebat illius, quem figurabant, aduentu.

§. IV. Iudaicis autem sacramentis in morte Christi ablatis, & ideo ablatis, quia impletis, christiana sacramenta successerunt, quae iam nati mediatoris symbola sunt. Hinc mutatio omnis, quae in hac caussa facta est, in symbolis & signis fuit, non in fide, quae eadem est in nouis sacramentis, sed expressior & clarior. Sunt vero sacramenta ista nouae legis septem, baptismus nempe, confirmatio, eucharistia, poenitentia, extrema vnctio, ordinatio & matrimonium. Trident. *sess. VII. de sacram. can.* 1. V. Drouuen. *de re sacram. lib. I. q.* 3. *cap.* 2. Et quamuis nec in noui testamenti libris, nec in patrum operibus aperte dicatur, septem esse christiana sacramenta; tamen id non efficit, quo minus septem sint, quando apertis argumentis constat, eorum vnumquodque verum esse sacramentum.

§. V. Iam vero duabus veluti partibus constant sacramenta, signo nempe sensibili, & re inuisibili, quae sacrum ritum comitatur (*d*). Et quidem signum sensibile est res sensibus subiecta, idque ex rebus & verbis coalescit; & hinc patrum doctrina, sacramenta rebus, seu elementis, & verbis constare (*e*). Verum scholastici theologi loquendi formulas mutarunt, & res & verba sacramentorum *materiae* & *formae* nominibus coeperunt designare; sacra-

(d) Summa ratione Deus signa sensibilia selegit, vt instrumenta essent, quibus sua effunderet beneficia. Nempe homines ferme solis rebus sensibilibus adficiuntur, & res spirituales & diuinas sine sensuum externorum ope vix intelligunt. Hinc Deus summa sapientia gratiam suam sub tegumento rerum corporalium elargiri voluit, vt ita homines ad res diuinas intelligendas attollantur. Chrysost. *hom. LXXXIII. in Matthaeum*, August. *hom. LXXXVI. in Ioan.*

(e) Alio verbo res & verba antiqui patres appellabant *sacramentum* stricta significatione pro eo, quod sensibus subiicitur: & ex hac doctrina adfirmant, in omni sacramento duo reperiri, *sacramentum*, & *rem sacramenti*, hoc est sensibilia signa, & effectum inuisibilem.

sacramenta enim ad instar compositi physici habuerunt : quam loquendi formam in scholis receptam ecclesia Latina adoptauit (f). Tum vero ex rebus & verbis fiunt sacramenta, quum ex ritu praescripto verba elementis accedunt; nam res a verbis separatae sacramentum non sunt, sed per verba ad sacrum vsum determinantur. *Accedit verbum ad elementum*, inquit Augustinus *tract. LXXX. in Ioannem, & fit sacramentum*. Et in hoc ritu rebus & verbis diuina auctoritate constante sacramentorum natura consistit.

§. VI. Res & verba in nouae legis sacramentis a Christi institutione dependent, & partim in euangelio apertis verbis reperiuntur expressa, partim arcana traditione ad nos vsque peruenerunt. Et qui alias dici potest, quando tantum Deus sacramenta potest instituere (g)? Hinc res & verba, quae sunt apostolicae traditionis, immutabilia sunt, non quidem per omnia, sed quod attinet ad substantiam. V. Morin, *de poenit. lib. VIII. cap.* 18. Contra ritus, qui lapsu temporis ad sacramenti sollemnitatem & significationem ampliorem ab ecclesia additi sunt, diuersi esse possunt, & mutationi subiacent. Quod si ministri in conficiendis sacramentis materiae & formae veritatem corrumpant, sacramenta nulla sunt, non vero si mutatio essentiam integram relinquat, aut spectet ritus ab ecclesia praescriptos.

§. VII. Forma vero sacramentalis aut pura est, aut con-

(f) Primus Guilelmus Antissiodorensis, qui paullo post annum cIↃccxxv. scribebat, in re sacramentali voces *materiae* & *formae* vsurpauit; inde Latini omnes secuti sunt. Sed Graeci, si paucos excipias, qui Romae theologiae operam nauarunt, quid sibi velint voces *materiae* & *formae* in sacramentis ignorant. Ceterum quod non tam res, quam rerum vsus sacramenta constituat, hinc materiam in *remotam* & *proximam* scholae distinxerunt: & illam quidem dicunt ipsam rem, quae ad sacramentum adhibenda est, hanc vero ipsius rei vsum.

(g) Doctrina haec magis naturae sacramentorum videtur convenire: nec probo sententiam Hallierii & aliorum theologorum, qui tenent, in aliquibus sacramentis materias & formas non a Christo, sed ab ecclesia ex Christi auctoritate fuisse institutas.

conditionalis, prout pure, aut sub conditione pronuntiatur. Nulla olim fuit in sacramentis conficiendis forma conditionalis (*h*): at in noua disciplina ex vsu ecclesiarum locum habet in sacramentis, quae non iterantur, quo casu ea collata fuisse, vel de eorum validitate non constat. Ceterum non desunt theologi, qui formulae conditionali locum esse tenent in absolutione, si minister dubitet, an verba absolutionis protulerit, vel an subiectum absolutionis capax sit. Iuenin. *de sacram. diss. I. q. 3. cap. 6.*

§. VIII. Res inuisibiles, quas in sacramentis signa visibilia significant, praecipue duae sunt, gratia & character. Et quod spectat ad primam, sacramenta nouae legis continent gratiam, quam significant, eamque semper & omnibus, qui obicem non ponunt, conferunt. Trident. *sess. VII. de sacram. can. 6.* Gratia autem in sacramentis collata hominum cordibus inhaeret, eosque ex iniustis iustos & Dei amicos facit, eamque propterea theologi *sanctificantem* appellant. Non tamen gratia illa eodem modo in omnibus sacramentis operatur; nam alia sanctitatem ipsam restituunt, veluti baptismus & poenitentia; cetera iustitiam augent & perficiunt, vnde doctrina de *prima* & *secunda gratia* manauit. Gratiam vero elargiuntur christiana sacramenta non ex meritis nostris, sed virtute operis externi a ministro rite peracti, idque *ex opere operato* noua & barbara voce theologi dicunt. Nec propterea dici potest eorum virtute etiam minus dispositos sanctificari, nam vt caussae efficientes operentur, subiecta apta requiruntur (*i*).

§. IX.

(h) Et sane in casibus, quibus nunc ecclesia sub conditione dat sacramenta, quae non iterantur, ea antiqui patres absolute conferebant: non enim iteratum credebant, quod peractum fuisse non constabat, *can. 92. de consec. D. 4.* Primum formula conditionalis in capitularibus Caroli M. *lib. VI. cap. 181.* praescripta est, quo casu de dato baptismo dubium esset: tum saeculo decimo secundo Alexander III. praecepit, vt si de dato baptismo dubitetur, sub conditione, *si non est baptizatus*, administrari debeat, *cap. 2. ex. de baptismo.*

(i) Controuersum est in scholis de modo, quo sacramenta gratiam

§. IX. In hoc autem a nouae legis sacramentis vetera distabant, quod haec non vi sua, sed potius ex suscipientium aut parentum fide iustitiam praestabant, quod synodus Florentina definiuit. Sane apostolus *ad Galat. IV. 9.* vetera sacramenta *infirma & egena elementa* dicit, quod nempe propria vi gratiam non effunderent. Tantum vetera sacramenta mediatoris fidem sustinebant, salus vero a fide erat. Ad rem Augustinus *in psalm. LXVII.*, *sacramenta noui testamenti dant salutem*, *sacramenta veteris testamenti promiserunt saluatorem*. Et quamuis in scripturis saepe occurrat, peccata veteribus sacrificiis fuisse expiata; tamen expiationes illae ad legales immunditias, quae homines a diuino cultu veluti profanos arcebant, non ad ipsam peccatorum culpam spectabant.

§. X. Praeter spiritus sancti gratiam, tria ex christianis sacramentis baptismus, confirmatio & ordinatio characterem in anima suscipientis imprimunt, quae est catholicae ecclesiae doctrina. Trident. *ses. VII. de sacram. can. 9.* Est autem character iste nota quaedam spiritalis & indelebilis, per quam obsignati christiani ad specialem &

gratiam elargiuntur. Multi post S. Thomam docent, Deum sacramentis ipsis gratiam veluti indidisse, & hinc eam *physice* conferre, non secus ac ignis calorem producit. Contra Franciscani theologi tenent, sacramenta esse caussas motrices, quasi quae Deum moueant ad gratiam elargiendam. Quae sententia diuinis eloquiis & patrum doctrinae magis videtur conformis. Sane apostoli sacramenta conferentes Deum rogabant, vt spiritum sanctum effunderet: antiquae multorum sacramentorum formulae deprecatiuae erant: & patres saepe docent, gratiam in sacramentis opus Dei esse. V. Iuenin. *de sacram. diss. I. q. 7. cap. 1.* Excipienda est eucharistia, quae, vtpote continens ipsum gratiarum fontem Christum, ex se gratiam effundit. Quod si aliquando concilia & patres doceant, ipsa sacramenta gratiam continere, eamque *ex opere operato* conferre; eiusmodi dicta non sunt ita accipienda, quasi sacramenta ipsam gratiam contineant, vt crumena nummos; nam recte sacramenta dicuntur gratiam continere, eamque producere, etiamsi sint caussae motrices, vt Deus illam producat.

perpetuum Dei cultum adscribuntur: etenim in baptismo filii Dei, in confirmatione christiani militis, in ordinatione christiani sacerdotis nomen & qualitatem accipiunt, & quidem indelebili signo obsignatam. Hinc tria ista sacramenta semel data nequeunt iterari, quaecumque baptizati, christiani militis, aut sacerdotis culpa sit. Cuius autem naturae sit character iste vi sacramentorum impressus, theologi disputant: at quousque animae natura ignoratur, characteris etiam ignoratur constitutio.

§. XI. Iam vero nouae legis sacramenta ad salutem necessaria sunt, non quidem omnia singulis, nec omnia pari necessitate. Trident. *sess.VII. de sacram. can.4.* Necessitas ista pendet a diuina voluntate, quando ita Deo placuit, sacramentorum vsu, aut saltem eorum desiderio salutem nostram operari; estque alia necessitas *medii*, alia *praecepti*, vt scholae loquuntur. Necessitas medii facit, vt homines seruari nequeant, nisi reapse, aut saltem desiderio sacramenta suscipiant; necessitas vero praecepti obligat ad sacramenta suscipienda, nisi iusta caussa impediat. Necessitate medii necessaria sunt baptismus & poenitentia: & baptismus quidem omnibus, poenitentia vero lapsis post baptismum; reliqua vero sacramenta tantum ex diuino praecepto censentur necessaria, nec tamen omnia singulis; non enim singulos homines sacris ordinibus initiari, aut matrimonio iungi, necesse est.

§. XII. Venio ad sacramentorum ministros, qui soli homines sunt; sed non omnes homines, aut christiani promiscue & indistincte omnia sacramenta conficiunt, & dispensant, sed ii tantum, quibus id munus diuina & ecclesiastica auctoritate competit. In conficiendis vero sacramentis ministri media tantum salutis tractant & exhibent, virtus enim & efficacia omnis a Deo, qui ea instituit, dependet. Ministri plantant & rigant, Deus autem vitam dat & incrementum. *Nihil adfert sacerdos*, inquit Chrysostomus *hom.VIII. in 1. ad Corinth., ad ea, quae sunt proposita, sed vniuersum est opus Dei virtutis, & ille est, qui nobis exhibet mysteria*. Hinc quamuis, vt rite & recte sacramenta administrentur, sanctitas in ministris requiratur; (sancta enim sancte tractanda sunt) tamen sacramenta a malis ministris collata valida sunt. Tantum mali

mali ministri perfidi & sacrilegi sunt, & eo ipso quo aliis prosunt, seipsos damnant.

§. XIII. Quamuis vero malis ministrorum moribus sacramenta non profanentur; tamen eorum intentio est necessaria, vt valida sint. Trident. *ses. VII. de sacram. can.* 11. Sunt sacramenta quaedam humanae actiones, quibus Deus vim sacramentorum communicauit, atque ideo ex animi sententia debent administrari. Est intentio deliberata voluntas id, quod agimus, conficiendi; eamque scholastici triplicem faciunt, *actualem*, si actu intendimus id, quod agimus, efficere; *virtualem*, si dum agimus, non attendimus, sed ante ex animi sententia opus suscepimus; & *habitualem*, si operamur nulla praevia deliberatione, sed quadam facilitate repetitis actibus adquisita. Certi iuris est, actualem intentionem esse efficacissimam, virtualem sufficere ad vim sacramentorum, quod qui duobus his modis operantur, humano modo operari intelliguntur. Sed habitualis omnino ad sacramenta conficienda satis non est, quod qui per habitum agunt, humano modo operari non censentur. Iuenin. *de sacram. diss. I. q.* 5.

§. XIV. Illud vero obseruandum, vt valeant sacramenta, ministros intentione sua non necessario eorum effectum spectare debere, sed satis esse, vt saltem quod facit ecclesia, facere intendant. Trident. *sess. VII. de sacram. can.* 11. Ecclesia autem in conficiendis sacramentis tantum ritus a Deo praescriptos adhibet & tractat, non gratiam & salutem praestat. Quapropter quamuis recte facerent ministri, si in conficiendis sacramentis etiam eorum finem intenderent; non tamen id est necessarium, sufficitque, vt ritus secundum praescriptas regulas intendant exhibere (*k*). Quae quum ita sint, valent sacramenta,

(k) Illud disputatur inter theologos, vtrum intentio in conficiendis sacramentis necessaria, debeat etiam esse interna, qua ministri etiam ipsum sacramentum interius dare intendant; an sufficiat externa, qua ministri serio tractent sacra symbola, eaque exterius in vsum intendant exhibere, interius vero sacramenta conficere nolint. Plures iique grauissimi theologi, in primis

menta, etsi ministri iis in peruersum finem abutantur, modo in iis conficiendis ritum secundum praescriptas regulas intendant administrare. Nempe, vt recte obseruant theologi, mala intentio opus operantis, non opus alterius inuertit. S. Thomas *par. III. q.64. art. 10.* Et ita ministri, qui tantum linguam & manus praestant, vim verborum euangelicorum suis pessimis consiliis frustrari non possunt. Chrysost. *hom. LXXXV. in Ioan.*

§. XV. Nec tantum in administrandis sacramentis, quod facit ecclesia, ministri debent intendere; verum etiam necesse est, vt externa symbola serio tractent, quod ita decet sacrarum rerum maiestatem, hactenus vt sacramenta per iocum & ludibrium, aut dicis caussa administrata omnino nulla sint & inania. Et quamuis in veteri disciplina hac de re dubitaretur; tamen lapsu temporis re diligentius excussa in comitiis Tridentinis *sess. XIV. de necessit. & instit. poenit. cap. 6.* definitum est, nulla esse sacramenta non serio & per iocum administrata. Sane si sacramentorum signa per iocum exhibeantur, non videntur in vsum a Deo praescriptum adhiberi; atque ita rerum diuinarum naturam amittunt.

§. XVI. A sacramentorum ministris ad suscipientes transeundum. Soli homines secundum institutionis oeconomiam sacramentorum capaces sunt. Vt vero homines valide & cum fructu sacramenta suscipiant, rite & recte dispositi accedere debent: quae tractatio potius theologorum est. Tantum ego obseruo, sacramenta, quae animam obsignant, etiam ficta & coacta voluntate & sine recta fide suscepta valere, & signum imprimere; sed suscipientes in fictionibus & suis erroribus persistentes non sanctificare, *can.31. de consecr. D.4.*, *cap. 3. ex. de ba-*

primis S. Thomas & Ambrosius Catharinus, docent, sufficere intentionem externam; quae sententia videtur oeconomiae christianae religionis & institutioni sacramentorum conformior. V. Iuenin. *de sacram. diss. I. q. 5. art. 3.* Cui doctrinae aduersatur vna ex propositionibus a Romanis inquisitoribus coram Alexandro VIII. damnatis, qua tamquam haeretica exploditur sententia, qua validum dicitur baptisma, tantum externa intentione administratum.

baptismo. Contra est in omnino inuitis, qui externis actibus etiam reluctant; his enim data sacramenta nullius effectus sunt, *cit. cap.* 3.; modo resistentia ex summa animi humilitate non pendeat; nam qui ita sacramentis recipiendis aduersantur, potius se impares ad tanta beneficia existimant, quam vere inuiti censeri debent.

§. XVII. Vt vero hanc de sacramentis generalem tractationem absoluamus, aliquid de ritibus, qui ab ecclesia eorum administrationi additi sunt, monendum superest. Sane ecclesiae Christus concessit, vt sacra omnia ad rectum religionis exercitium aequius melius ordinaret. Trident. *sess. XXI. cap.* 2. Conciliant caerimoniae istae maiorem sacramentis reuerentiam, ordinem in ecclesia necessarium sustentant, & ad eorum susceptionem disponunt. Quoniam vero extrinsecus sacramentis accesserunt, natura sua mutabiles sunt, nec generaliter per vniuersam ecclesiam seruantur, nec ad eorum intimam naturam pertinent, nisi ecclesiae auctoritate ad eorum valorem requirantur. Nimirum bene potest ecclesia conditiones aliquas, veluti partes integrantes, sacramentis addere, quibus non seruatis illa nulla sint. Iuenin. *de sacram. diss. VI. q.* 7. *cap.* 2. *art.* 2.

CAPVT II.

De baptismo, vbi de materia, forma & ministro.

§. I. PRimus ex christianis sacramentis baptismus suscipitur. Generatim *baptismus* lotio est, at in re praesenti eo nomine venit sacramentum nouae legis, quo homines in spiritualem vitam regenerantur. Ex antiquis institutis receptissimae fuerunt & apud Iudaeos & apud gentes religiosae per aquam ablutiones (*a*), quod Huetius

(a) Apud Iudaeos receptus erat baptismus proselytorum, quo ethnici

tius *in Alnetan. lib. II. cap.* 20. *n.* 2. demonstrat. Ergo Christus aliquid veluti tribuens receptis inter Iudaeos & gentes lotionibus, aquas sanctificauit, & in Iordane baptismum instituit, quando ipse a Ioanne baptizatus est: quae de tempore instituti baptismi verior sententia videtur. Drouuen *de re sacram. lib. II. q.* 7. §. 1.

§. II. Elementum visibile, vnde conficitur Christi baptismus, aqua est. Christus enim per aquam homines baptizari iussit, Ioan. *cap. III.* 5., & apostoli in aqua baptizarunt, *act.VIII.* 36. *&* X. 47. Aquae vero nomine venit aqua vera & naturalis, quod constanti traditione docuit ecclesia (*b*). Quod si Ioannes Baptista apud Matthaeum *cap.III.* 11. Christi baptisma spiritu sancto & igne constare praedixit: id potius de effectibus baptismi per Christum instituti, quam de externo elemento plures patres acceperunt. Vt vero aqua operetur, tantum requiritur, vt sub inuocatione Trinitatis in vsum adhibeatur. Verum doctrinae & sacratioris mysterii caussa ex antiquis institutis aqua prius benedicitur, idque aquae *sanctificationem* & *consecrationem* veteres dicunt. Duobus diebus apud Latinos aquae ad baptismum consecrantur, sabbatis nempe sancto & pentecostes, quibus sollemnis baptismus dabatur; at apud Graecos in singulis baptismis aquae benedicuntur.

§.III.

---

ethnici ad Israëlitas transibant; & porro erant multae aliae corporis & vestium lotiones, quibus illi legales sordes abstergebant, & ad sacra facienda aliudue magnum opus se accingebant. Similiter gentes ferme omnes, quae religionis cultum habuerunt, baptismos vsurparunt, quibus scelera omnia elui credebant. Qui porro inter sodales religionum recipiebantur, per baptismum solebant initiari, quasi animo & corpore purgarentur.

(b) Exstat rescriptum sub nomine siue Siricii, siue Stephani papae II., siue III. (non enim antiqui MSS. de auctore conueniunt) quo baptismus in vino, quod aqua deesset, puero periclitanti datus probatur & admittitur. At recte Harduinus *diss. de baptismo in vino* hoc rescriptum veluti suppostitium reiecit. Qui enim in re tritissima contra euangelicam veritatem pontifices respondere potuissent?

§. III. Aquae clementum ad naturam sacramenti determinatur per verba institutionis, quibus Christus praecepit, vt baptismus daretur: mittens autem Christus apostolos ad baptizandum edixit, vt id facerent *in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti*. Ergo Latini hac forma vtuntur, *ego te baptizo in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti*: Graeci vero, *baptizatur seruus*, vel *serua Dei N. in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti*. Videntur Graeci ab antiquo eam formulam vsurpasse, vt occurrerent Nouatianis, quorum error late in Oriente diffusus erat, ad vim sacramenti ministri fide opus esse. Vtrouis modo verba proferantur, nulla sensus inducitur mutatio, & sua vis sacramento constat: at ministri ritum ecclesiae suae seruare tenentur.

§. IV. Itaque expressam trium personarum Trinitatis inuocationem & actum ipsum baptizandi formula baptismi continet. Et quod spectat ad inuocationem Trinitatis, ea dubio procul est diuinae institutionis, ad vim sacramenti necessaria. *Lex tingendi*, inquit Tertullianus *de bapt. cap. XIII., imposita est & forma praescripta. Ite, inquit, docete nationes, tingentes eas in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti* (c). Hinc qui de Trinitate aliquid de-

(c) Interim non leuis hic occurrit difficultas, an aliquando valuerit, & nunc etiam valeat baptismus in solius Christi nomine collatus. Etenim in scripturis sanctis pluries occurrit, apostolos in solius Christi nomine tinxisse, *act. II. 38., X. 47. seq. & XIX. 5.* Ex antiquis Ambrosius *de Spiritu S. lib. I. cap. 3.* adfirmat, ratum esse baptismum, vbi vna Trinitatis persona inuocetur. Et Nicolaus I. scripturarum & Ambrosii auctoritate ductus, respondit, valide esse baptizatos, qui in solius Christi nomine tincti essent, *can. 24. D. 4. de consecratione*. At verior sententia videtur, nec vmquam validum fuisse, nec nunc valere baptismum in solius Christi nomine collatum. Etenim verba Christi ad baptizandum apostolos mittentis aperte continent formulam, qua baptismum oportet administrari. Et loca scripturarum de baptismo in nomine Christi dato hunc habent sensum, apostolos baptizasse baptismo Christi, hoc est per Christum instituto, non vero in solius Christi nomine, quod Cyprianus, Basilius aliique patres interpretati sunt. Item

detrahit, vel toti Trinitati, vel singulis personis aliquid aliud substituit, frustra tingit, quod patres docent. Quod si qui in Trinitate baptizant, non recte de eius personis sentiant, valet baptismus: verba enim & elementa in sacramentis vi sua operantur, & ministri in iis tractandis tantum linguam & manus praestant. Verba quoque *ego te baptizo* omissa baptismum nullum reddunt, *cap. 1. ex. de baptismo* (*d*).

§. V. Primigenia & ordinaria baptizandi potestas est penes episcopos. Vna cum verbi ministerio baptizandi potestatem a Christo apostoli acceperunt. Matth. *XXVIII.* 19. Ab episcopo baptismi datio in presbyteros & diaconos deriuatur, qui de episcopi venia etiam in casibus ordinariis baptizabant. Tertullian. *de bapt. cap. XVII.* & Hieronym. *contra Lucifer. cap. IV.* Sed postquam parochi instituti sunt, qui iure proprio ecclesias regunt, praeter episcopos etiam parochi ordinarii baptismi ministri euaserunt, & ita non amplius indigent in singulis baptismis

---

Item si Nicolaus papa respondit, valere baptismum in Christi nomine datum, id incidenter, non ex proposito videtur docuisse. Estius *in IV. sentent. dist. 3. §. 5.*

(d) Num verba, quae actum baptizandi exprimunt, sint ad vim baptismi necessaria, ex traditione & patrum doctrina non constat. Primi ea de re scholastici quaesiuere, eorumque antiquiores Petrus Cantor, Praepositiuus & Petrus Lombardus docent, verba *ego te baptizo* ad vim baptismi non pertinere. In primis ea de re solliciti fuerunt Stephanus Tornacensis & Mauritius episcopus Parisiensis, quorum ille adfirmabat, validum esse baptisma, in quo verba *ego te baptizo* omissa essent; iste vero contraria omnia sentiebat. Potissima Stephani ratio erat, quod dum actus ipse impletur, superfluum videri debeat, verba addere, quae actum exprimant, praesertim quando euangelium non praecipiat, vt baptizantes dicant *ego te baptizo*, sed tantum vult, vt doceant & baptizent. Interim Alexander III. decretalem edidit, qua nullum esse baptismum edicitur, si verba *ego te baptizo* omittantur, *cap. 1. ex. de baptismo*. Innotuit haec decretalis ecclesiae post publicatas Gregorianas decretales, ex quo tempore certa doctrina incoepit, verba actum baptismi exprimentia ad vim sacramenti esse necessaria.

ptismis episcopi delegatione. Tantum ceteri presbyteri & diaconi baptizant de episcopi, aut parochi venia. Et id quidem in casibus ordinariis, nam in necessitate etiam laici baptizant, quod certum ius est, quamuis olim ea de re inter ecclesias non conueniret (*e*).

§. VI. Num vero haeretici & schismatici baptismum valide conferant, acriter olim in ecclesia disputatum est. Post Agrippinum Carthaginiensem episcopum Cyprianus & reliqui Africani episcopi tribus celebratis conciliis baptismum ab haereticis datum tamquam nullum reiecerunt: cui sententiae accesserunt multi Orientales episcopi, in primis Firmilianus episcopus Caesareae in Cappadocia. Eorum potissima ratio erat, quod baptismus vnus est, ecclesia itidem vna; ac propterea extra ecclesiam baptismus nullus esset. Contra Stephanus papa & multi alii Occidentales episcopi sentiebant, & hinc Stephanus Cypriani legatos aspere excepit; putabat enim summus pontifex, quidquid huius rei erat, ad fidem, non ad disciplinam pertinere. Nihil tum definitum est, sed inde haereticorum baptisma vniuersa recepit ecclesia, postquam *plenarium concilium*, vt loquitur Augustinus *lib. II. de bapt. cap.* 4., haereticorum baptismum validum esse pronuntiauit: quod plenarium concilium num Arelatense 1. an Nicaenum fuerit, inter eruditos non conuenit. Ratio vero Cypriani non concludit; nam licet baptismus vnus sit, & haeretici ad ecclesiam non pertineant; tamen haeretici

(e) Sane ecclesiae praesertim Graecae olim validum non videntur habuisse baptismum a laicis christianis, dum instaret necessitas, collatum, quod scite Tillemontius obseruauit. Et qui quaeso in naufragii periculo constitutus Gregorius Nazianzenus, adhuc catechumenus, de sua aeterna salute desperasset, si laici baptismum dare potuissent? in naui enim erant multi christiani: & tamen nec Nazianzenus ab eis baptismum petiit, nec illi ad eum baptizandum se obtulerunt. Similiter Basilius *ep. ad Amphiloch. can. I.* baptismum a laicis christianis collatum inualidum habuit. Sed deinceps in omnibus ecclesiis recepta est sententia, in necessitatis casibus omnes christianos tingendi ius habere.

retici etiam vnum Christi baptisma possunt administrare, modo legitima forma vtantur; ministri enim sacramentorum tantum linguam & manus praestant.

§. VII. Nec tantum haeretici, verum etiam infideles sub legitima forma recte baptizant: quod inde a multis saeculis tenet Latina ecclesia, quamuis olim contrarium receptum fuisse videatur (f). Sane Christi sacramenta a profanis administrata non polluuntur, quippe quae a Christo, non a ministris vim mutuantur suam. Hinc post Nicolaum papam ecclesia Latina validum reputauit baptismum ab infideli rite datum, *can.24.D.4. de consecratione;* sed Graeca adhuc in antiqua sententia perseuerat.

CAPVT III.

De suscipientibus baptismum.

§. I. SVscipiendo baptismo idonei sunt homines omnes, quousque viuunt (a), siue mares, siue feminae, siue

(f) Et quidem Tertullianus *de bapt. cap. XVII.* & synodus Illiberitana *can. XXXVIII.* eos tantum baptismos validos reputabant, quos christiani administrassent. Videbatur omnino abnorme, vt qui baptismum non habebat, illum conferre posset. Primus Augustinus *lib. II. contra Parmenian. cap.* 13. ea de re dubitauit, nec tamen quidquam tamquam certi ausus est pronuntiare sine tanti concilii auctoritate, quantum intricatae rei sufficeret. Sed loco concilii nono saeculo Nicolaus I. suam interposuit auctoritatem, & valere respondit baptisma ab infideli sub inuocatione Christi aut Trinitatis collatum, *can.24. de consecr. D.* 4.

(a) Nimirum tantum viuis Christi sacramenta prodesse possunt. Et tamen, vt mittam Cataphryges, qui mortuos tingebant, teste Philastrio *de haeres. cap. II.*, in Africa nonnulli boni christiani baptismum etiam mortuis dare consueuerunt: quem peruersum vsum Africani patres emendarunt, *can.XVIII. C. Afric.*

fiue adulti, fiue infantes. Et errant profecto Anabaptiftae, qui baptifmum infantibus adminiftrari poffe negant, quod credere nequeant, & ex mandato Chrifti credentes tantum recte regenerantur. Marc. *cap. XVI. v.* 16. Sane ecclefia catholica femper docuit, infantes recte baptizari: & reapfe etiam primis faeculis patres adgnouerunt, baptifma infantibus effe neceffarium, quod in peccatis nafcantur, vt magno eruditionis apparatu Voffius, Binghamus & in primis Wallus demonftrarunt. Et quamuis infantes per fe credere nequeant; credunt tamen opera ecclefiae & fufceptorum: & decet profecto, inquit Auguftinus *ferm. XIV. de verbis apoftoli cap.* 7., *vt ad aliena verba fanentur, qui ad factum alienum vulnerantur*: & deinde Chrifti praeceptum ad folos adultos, qui credere poffunt, reftringi debet.

§. II. Vt vero baptifmo infantium fua vis conftet, neceffe eft, vt ii fecundum carnem nati fint, hoc eft ex vtero matris in lucem editi, quae eft carnalis natiuitas, quam baptifmus fupponit. Nimirum baptifmus regeneratio eft, *ad Tit. III.* 5., atque adeo qui nati non funt, non poffunt regenerari. Sufficit vero quaecumque natiuitas, adeo vt recte baptizentur caefones, qui inftituta matris fectione in lucem eduntur. Quod fi adhuc plene infans ex vtero editus non fit, fed folum caput emerferit, mortis periculo inftante, in capite baptizabitur, nec inde baptifmus videtur iterandus.

§. III. Sed non omnes nati infantes debent baptizari, fed ii, quorum fpes eft fore, vt adulta aetate in fufcepta religione perfeuerent, cuius generis funt chriftianorum filii. Etenim filii infidelium parentibus inuitis non funt baptizandi, etiamfi principum chriftianorum imperio parentes fubfint; fides enim in difcrimen veniret, fi poft

---

C. Afric. Summa baptifmi ad falutem neceffitas videtur effeciffe, vt qui viui baptizati non effent, faltem mortui tingerentur. A baptifmo mortuis dato parum diftat *baptifma vicarium*, quod a viuis mortuorum nomine apud nonnullos haereticos fufcipi folebat. Bingham. *orig. ecclef. lib. XI. cap.* 4. §. 4.

baptismum parentibus relinquantur. S. Thomas 2. 2. *q.* 10. *art.* 12. Quod si infidelium infantes in potestatem & dominium christianorum sine parentibus quocumque modo veniant, eos ecclesia baptizare consueuit, nec enim in hac specie fidei metuendum. August. *de grat. & lib. arbitrio cap.XXII.* Quin si parentum alter esset christianus, alter infidelis, filius infans iure partis christianae ad baptismum admittebatur. Conc. Tolet. IV. *can.* 63.

§. IV. Quod spectat adultos, certi iuris est, eos recte baptizari; sed ante omnia sponte sua debent baptismum petere; nulla enim vis ad credendum est inferenda; & praeterea debent ante credere, Marc. *cap. XVI.* 16., & peccata detestari, *actor.II.*38. Itaque ecclesia catechesim instituit, qua baptizandi in fide & bonis operibus instituantur, & ad baptismum praeparentur. Qui in hoc statu erant, *catechumeni* dicebantur, aliquando etiam *novitioli* & *tirones Dei*. Catechesis vero alibi longior, alibi breuior erat(*b*), & episcopo statutum tempus ex caussa contrahere, aut producere licebat.

§. V. Sed vt rectius catechesis procederet, in varios gradus ecclesia cathecumenos partita est. Non conuenit inter doctos, quot fuerint catechumenorum ordines; at ii rectius videntur sentire, qui eos in *audientes*, *genuflectentes*, & *competentes* seu *electos* partiuntur. Audientes erant, qui fieri christianos prae se ferebant, ac propterea scripturas & praedicationes audiebant, quibus finitis ecclesia exibant. Genuflectentes post egressos audientes in ecclesia remanebant, vbi in genua prouoluti manuum impositionem sub certis precibus ab episcopo accipiebant, & inde ecclesia egrediebantur. Et competentes sollemni baptismi die appropinquante baptismum petebant, & praeuio examine ad baptismum proxime accipiendum eligebantur; hinc varia ratione *competentes* & *electi* dicti sunt.

(b) In ecclesiis Orientis tres anni instituendis catechumenis erant addicti, *const. apostol. lib. VIII. cap.*32., in Hispania catechumeni bonae conuersationis biennio instituebantur, conc. Illiber. *can.XLII.*, & in Gallia octo menses Iudaeis ad fidem instituendis erant praestituti. Conc. Agath. *can. XXXIV.*

funt. Sed inter genuflectentes per manuum impositionem & signum crucis in fronte impressum catechumeni recipiebantur, qua admissione generale *christiani* nomen consequebantur: & hinc in antiquis monumentis *christianum facere* aliquando tantumdem est ac facere catechumenum. Conc. Illiber. *can. XXXIX.*

§. VI. Statim ac inter audientes catechumeni relati erant, incipiebant catecheses, quibus in fide & bonis operibus instituebantur. Munus instituendi catechumenos ad episcopos pertinebat; sed in multis ecclesiis ad id proprii ministri instituti sunt, dicti *catechistae*, eosque vel ex maioribus clericis, vel ex minoribus & aliquando ex ipsis laicis episcopi eligebant. Quin in ecclesia Alexandrina peculiaris erat schola catechetica, quam a Marco euangelista institutam Hieronymus *de script. eccles. cap. XXXVI.* tradit. Docebant catechistae in priuatis auditoriis, quae in multis locis erant distincta aedificia ecclesiis coniuncta.

§. VII. Summa vero prudentia & iudicio catechumeni instituebantur, quasi qui primum lacte, tum solidiori cibo indigerent. Et sane vsque ad nominum dationem veritates simplices ac cognitu faciles & vitae christianae officia edocebantur, de mysteriis vero religionis & ritibus sacramentorum vix quidquam audiebant: qua in re catechumeni pares erant ceteris profanis, quos mysteria nostra latebant. Atque haec est celebris arcani disciplina apud christianos receptissima (c): quam peculiari dissertatione Schelestratus illustrauit. Hinc intelligis, cur in publicis patrum concionibus frequenter occurrant aposiopeses, vbi potissimum de sacramentis tractant, & subin-

 de

(c) Etiam apud gentes obtinuit arcana disciplina. Vulgatum est, mysteria deorum tantum initiatis patuisse. *Samothracia & Eleusinia reticentur*, inquit Tertullianus *apol. cap. VIII.* Hinc viri religionum sciendarum cupidi variis deorum sodalitiis se adscribebant, semel vero initiati *sancta silentii fide* adstringebantur, vt Apuleius loquitur. Similiter philosophi arcani legem seruarunt, qui non cum omnibus de iisdem rebus eodem modo loquebantur, sed sublimes doctrinas tantum suae sectae addictis aperiebant.

de additur formula, qua initiati reticentiae admonentur, *norunt initiati*, seu, *norunt fideles*, *quod dicitur*. Tenebantur vero reticentiae lege non tantum altaris ministri & catechistae, sed etiam fideles omnes, Nazianz. *orat. XL. de baptismo*; non secus ac apud gentes quotquot mysteriis deorum erant initiati, silentio obstringebantur. Reticentia apud christianos ab ipso Christo & apostolis incoepit, stetitque toto quinto saeculo: sed inde quum fere integrae gentes Christo nomen dedissent, & rarior esset adultorum baptismus, veluti sponte sua desiit. V. Pagium *crit. in Baron. ad an. CXVIII. num. 9.*

§. VIII. Postquam iusto tempore inter audientes & genuflectentes catechumeni steterant, appropinquante baptismi die baptizari petebant, ac proinde sua nomina dabant, idque in plerisque ecclesiis initio quadragesimae fieri solebat. Data nomina vna cum nominibus susceptorum libris ecclesiae, quos *diptycha viuentium* dicebant, inserebantur. Interim a datis nominibus exactiore diligentia catechumeni instituebantur & praeparabantur: in quem finem sacros conuentus, quos dicebant *scrutinia*, ecclesia celebrabat. Ergo competentes symbolum & orationem dominicam accipiebant, agebant poenitentiam, peccata sua confitebantur, & exorcismis expiabantur (d). Sal quoque degustandum in scrutiniis dabatur catechumenis, quod August. *lib. II. de peccator. merit. cap. 26. sacramentum catechumenorum* appellat, eoque significabatur, verae sapientiae catechumenos participes fieri. Quod si tempore catechesis catechumeni peccarent, de superiore gradu

(d) Quod homines nascuntur natura *filii irae*, *ad Ephes. II. 4.*, atque adeo potestati diaboli obnoxii, adhibiti videntur exorcismi ad Satanae potestatem frangendam, & ad animas a contractis sordibus expiandas. Nec recte videtur sentire Ant. van Dale *diss. de diuinationib. idolatr. sub veter. testam. cap. VII.*, exorcismos baptismo praemissos propter peruersam veterum christianorum sententiam, qui ex ethnicis principiis sentiebant, nullum paene hominem daemonio carere. Et quoniam etiam infantes in peccatis nascuntur, hinc etiam ii exorcismis percellebantur.

gradu in inferiorem recidebant. Conc. Nicaen. *can. XIV.*

§. IX. Atque hi sunt potiores ritus in instituendis & probandis catechumenis ab ecclesia adhibiti, quorum manuum impositio, preces & exorcismi saepe repetebantur. Verum lapsu temporis, vbi rarior factus est adultorum baptismus, sollemnis catechesis cessauit, & qui ritus vario tempore adhibebantur, ipso baptismi tempore ferme adhibentur omnes. Interim adulti etiam hodie ante baptismum in fide & bonis moribus sunt instituendi; id enim est ex diuino praecepto; tantum non adeo sollemni ritu procedit catechesis. Nec inutile erit in baptizandis adultis ritus baptismo praemitti solitos separatis diebus adhibere, vt ita baptizandi intelligant tanti mysterii celsitudinem, & magis in fide & studio pietatis firmentur.

C A P V T IV.

De baptismi collatione, vbi de susceptoribus.

§. I. Tempore baptismi adueniente recte institutos & probatos catechumenos ecclesia baptizauit; sed ante baptismum tria illi sollemniter praestabant: renuntiabant diabolo, saeculo eiusque pompis & operibus: Christo se deseruire deinceps promittebant: & fidem profitebantur. Renuntiabant diabolo stantes, nudi & in Occidentem versi, Cyrill. Hierosolym. *catech. I. Auctor. ecclesiast. hierarch. cap. III.*, & dum renuntiationis concepta verba recitabant, in Satanam velut praesentem sufflabant & exspuebant. Occidens symbolum Satanae erat: Occidens enim apparentium tenebrarum locus; & Satan princeps tenebrarum dicitur. Peracta renuntiatione, illuminandi se ad Orientem, qui signum erat solis iustitiae, conuertebant, & laeti obseruantiam mandatorum promittebant. Hieronym. *comm. in Amos VI. v.* 14. Et promissione finita, fidem profitebantur: cui vsui certam formulam ecclesia composuit, quae *symbolum fidei* dicta est.

§. II. Iam vero aqua ad baptismum triplici ritu po-

 teft

test adhiberi, immersione nempe, effusione & adspersione. In veteri disciplina, quae ab apostolis profecta est, baptismus per immersionem collatus. Tertul. *de baptismo cap. II.* V. Bingham. *orig. eccles. lib.IX. cap.*11. Ita baptizandi omnes masculi, feminae vestibus exuti & omnino nudi in aquam ter mergebantur, & inde educebantur. Repraesentabat autem in aquam immersio & eductio Christi mortem & resurrectionem: & immersio trina erat, quot erant personae sacrosanctae Trinitatis. *Non semel*, inquit Tertullianus *contra Praxeam cap.XXVI.*, *sed ter ad singula nomina in personas singulas tinguimur*. Porro trina haec immersio sacramentum erat triduanae Christi sepulturae, Gregor. Nyssen. *de baptismo Christi*, aut fidei professionem in sacrosanctam Trinitatem indicabat, *can.* 78. *de consecr. D.* 4.

§. III. Generalis quidem mos olim obtinuit dandi baptismi per immersionem; at ecclesia tamquam nullos & vanos baptismos effusione, aut adspersione datos non reiecit. Quin in casibus extraordinariis, vbi immersio non poterat vsurpari, ecclesia baptismum effusione datum olim admisit. Sed tandem disciplina mutata est, & effusio ordinaria baptizandi methodus apud Latinos euasit: quae mutatio ab aetate diui Thomae in adsiduam abiit consuetudinem. Tantae mutationis caussam theologi repetunt a periculo, cui infantes in aquam immersi obiiciebantur; quum enim soli ferme infantes baptizarentur, visum est, eos non immersione, sed potius effusione christianis sacris initiari, vt corporali eorum saluti consuleretur. Drouuen *de sacram. lib.II. quaest.*2. *cap.*2. §. 3. Interim vt baptismus valeat, tanta aquae copia effundi debet, vt communi hominum sensu baptizandus vere lotus dici possit.

§. IV. Dum datur baptismus, adsunt *sponsores*, vulgo *patrini* dicti, qui baptizandos ministris offerunt, eosque de sacro fonte suscipiunt, & in pietate & bonis moribus instituunt. In antiquis monumentis saepe dicuntur *susceptores*, quod ex aqua prodeuntes susciperent, & *sponsores* & *fideiussores*, quod pro iis, quos offerebant, sponderent & fideiuberent. Itaque susceptorum officio haec continentur: baptizandos ministris offerunt, eosque de sacro fonte

te leuant: pro infantibus baptiſtae interrogationibus reſpondent: adultos baptizandos docent, quatenus baptiſtae interrogationibus reſpondere debent: praeſertim vero debent filiorum ſuorum ſpiritualem curam habere, eoſque in Chriſto erudire. Vnus vero ſiue vir, ſiue mulier, aut ad ſummum vnus & vna baptizatum de baptiſmo ſuſcipiunt, Trident. *ſeſ. XXIV. de ref. matrim. cap.2.* idque ne cognatio ſpiritualis, quae nuptias impedit, inter plures ſpargatur.

§.V. Ad ſuſceptoris officium ſeligendus homo chriſtianus bonis moribus praeditus, qui dogmata & morum praecepta chriſtianae religionis calleat. Ita ſuſceptoris officio prohibentur haretici, excommunicati, publici criminis rei, infames, poenitentes, peregrini, non confirmati, aetate minores & ipſi baptizandorum parentes (*a*). Nat. Alexand. *theol. dogm. & moralis lib. II. tract. 2. cap. 6.* Monachi quoque, vtpote ſolitudini addicti, ſuſceptores eſſe vetantur, *can.*103. *ſeq. D.*4. *de conſecr.* Et recentiores canones & S. Carolus etiam a ſuſceptoris officio arcent clericos ſacris ordinibus initiatos & beneficiarios.

§. VI. Initio chriſtianae religionis quouis die dabatur baptiſmus. Bingham. *orig. eccleſ. lib.XI. cap. 6. §.9.* Sed inde ſollemni & longa inſtitnta catecheſi, duobus tantum per annum diebus in Occidente baptiſmus datus eſt, paſcha nempe & pentecoſte. *Diem baptiſmo ſollemniorem*, inquit Tertullianus *de baptiſmo cap.XIX.*, *paſcha praeſtat . . . . Exinde pentecoſte ordinandis lauacris latiſſimum ſpatium eſt.* In eccleſia Orientali etiam in epiphania ſollemnis baptiſmus conferebatur, quod indicat Gregorius Nazianzenus *orat.XI. de baptiſmo*, vbi differentes baptiſmum

R 4 ita

(a) In veteri diſciplina ordinarii filiorum infantium ſuſceptores erant parentes ipſi, Auguſt. *epiſt.XXIII. ad Bonifac.* Caeſar. Arelat. *hom. XII.* Sed deinceps vetitum eſt, parentes filios ſuos de baptiſmo ſuſcipere. Conc. Mogunt. anno IↃCCCXIII. *can. IV.* Mutationis cauſſa videtur fuiſſe cognatio ſpiritualis, quae ex baptiſmo orta ſaeculo ſeptimo nuptiis etiam inter ſuſcipientem & ſuſcepti parentes coeperat obſtare. Eſpen. *par. II. tit. 2. cap. 4.*

ita loquentes inducit: *Luminum diem*, ideſt epiphaniam, *exſpecto*, *paſchatis feſtum pluris facio*, *pentecoſten exſpectabo* (*b*). Et in his tribus diebus noctis potius tempore, quam claro die baptiſmus adminiſtrabatur. Interim ſi qua neceſſitas vrgeret, nulla dierum ratio habebatur, ſtatimque dabatur baptiſmus. Siric. papa *epiſt. ad Himer. Tarrac. cap. II.* Sed inde poſtquam rarior euaſit baptiſmus adultorum, quouis tempore ſollemnis baptiſmus datus eſt, tantumque in paſcha & pentecoſte in Occidente fontes benedicuntur.

§. VII. Porro primis ſaeculis quouis loco chriſtiani tingebantur. Verum inde eccleſia baptiſmo dando certa loca dixit, quae *baptiſteria*, & a Graecis φωτιςηρια *loca illuminationis*, hoc eſt baptiſmi, qui ab antiquis ſaepe audit *illuminatio*, appellantur. Erant baptiſteria aedificia ab eccleſiis ſeparata, ſed iis contigua, & ſatis ampla. Non tamen olim eccleſiae omnes parochiales habebant baptiſteria, ſed vnum in tota dioeceſi erat baptiſterium, ſecus eccleſiam cathedralem, in quo ſtatis ſollemnitatibus epiſcopus dabat baptiſmum. Bingh. *orig. eccleſ. lib.*

(b) Statas ſollemnitates non ſine propriae ſalutis diſpendio multi elabi ſinebant, & in aliud tempus baptiſmum differebant, idque ex variis rationibus, quas Walkerus *de paedobapt. in praef.* recenſet. Alii paratiores ad tantum myſterium accedere cupiebant: contra alii diutius ſaeculi voluptatibus frui volebant. Item multi principiis Nouatianis imbuti baptiſmum differebant, quod peccatis poſt eum acceptum admiſſis veniam deſperarent. Multos a baptiſmo deterrebant longae & ſeuerae poenitentiae, quibus fidelium peccata eccleſia expiabat. Alii exemplo Chriſti baptiſmum ad triceſimum aetatis annum differebant, vel in Iordane tingi cupiebant. Alii a miniſtro extraordinariis donis aucto (quaſi ſacramentorum efficacia a virtutibus miniſtri penderet) baptiſmum accipere volebant. His aliiſque rationibus frequens fuit olim baptiſmus clinicorum. Ipſe Conſtantinus M. ad mortem vſque baptiſmum diſtulerat: ſed interim fingebat, ſe velle in Iordane baptizari. Patres interim ſolidiſſimis rationibus huiuſmodi prauos mores exagitabant; ſed quouſque homines adulta aetate baptizati ſunt, non defuerunt, qui baptiſmum differrent.

lib. VIII. cap. 7. §. 1. Et inde ecclesiae cathedrales olim *matres* & *matrices* dictae sunt, quasi quae totius dioecesis filios per baptismum generarent. Sed temporis lapsu baptisteria exigua aedificia euaserunt, & intra ecclesias translata sunt, & porro paroeciae ferme omnes illa acceperunt. Interim in multis Italiae ciuitatibus antiquae disciplinae vestigia supersunt; Bononiae enim, Pisis, Parmae, Florentiae, Beneuenti vnicum exstat baptisterium.

CAPVT V.

De effectibus & necessitate baptismi.

§. I. Triplex est baptismi effectus, gratia nempe, character, & spiritualis cognatio. Et ad gratiam quod spectat, certa doctrina est, in baptismo Spiritus sancti gratia homines impleri, qua sanctificantur, & in novam & spiritualem vitam regenerantur. Ita baptizati, quamuis adulta aetate, habentur veluti *modo geniti infantes*, 1. *Petri II.* 2.: quo factum est, vt ecclesia ad infantiae significationem olim recens baptizatis lactis & mellis particulam daret degustandam. Bingh. *orig. eccles. lib. XII. cap.* 4. §. 6. Cumque regeneratio ista per immersionem in aquam fieret, hinc Tertullianus *de bapt. cap. I.* christianos *pisciculos* appellat, quasi qui per aquam in Christo renascantur (*a*). Regenerati autem admirabilis Dei lu-

(a) Apud gentes & Iudaeos etiam sollemnis erat per aquam regeneratio. Et gentes quidem in ludis Apollinaribus & Eleusinis *in regenerationem & impunitatem periuriorum* tingebantur, quod Tertullianus testatur. Immo credebant ethnici, crimina omnia, etiam immanissima, aquis elui: quod Huetius *in Alnet. lib. II. cap.* 20. probat. Praesertim vero regeneratio receptissima erat apud Iudaeos, qui proselytos suos per baptismum & circumcisionem iterum nasci credebant. Selden. *de iure nat. & gent. lib. II. cap.* 4. Quo spectat illud Christi ad Nicodemum, qui mi-

luminis participes efficiuntur, quo factum, vt neophyti *illuminati*, & baptismus ipse *illuminatio* diceretur.

§. II. Porro Spiritus sancti gratia, quae in baptismo homines in nouam creaturam regenerat, etiam peccata omnia originale & actualia eluit & omnino dimittit, *act.II.* 38., *ad Ephes.V.* 26. Et quî alias christiani vere regenerati per aquam dici possent? Hinc veteres patres baptismum saepe *indulgentiam*, *absolutionem* & *remissionem peccatorum* dicunt. Quin aquis salutaribus non tantum peccatorum culpa, verum etiam iis debitae poenae remittuntur (*b*), adeo vt baptizatis ad delictorum expiationem nullae iniungantur poenitentiae, & si continuo post lauacrum moriantur, statim regni caelorum participes fiant. Quod si competentes a datis nominibus rigidam poenitentiam subirent, poenitentia ista potius rectae ad baptismum praeparationis, quam vindictae peccatorum caussa suscipiebatur. Tum vero adultis in baptismo gratia confertur, & peccata dimittuntur, si sponte accedant, in Christum credant, & cordis conuersionem profiteantur.

§. III. Alter baptismi effectus character est, hoc est nota quaedam spiritualis & indelebilis, qua baptizatorum animae obsignantur: quam ecclesiae catholicae doctrinam Florentini & Tridentini patres confirmarunt. Sane veteres patres saepe eiusmodi notae, qua in baptismo christiani obsignantur, meminerunt, eamque veluti animae adhaerentem describunt. Cyrill. Hierosolym. *catech.XVII.* Basil. *hom.XIII. de exhort. ad baptismum*, Chrysost. *hom.* *III.*

mirabatur, quî ille dixisset, neminem, nisi denuo natum, ingredi regnum caelorum: *tu es magister in Israel*, *& haec ignoras*. Ioan. *cap. III.* 10.

(b) Culpa peccati in baptismo dimissa, dimittuntur simul poenae debitae, sed eae tantum, quae in altera vita deberentur. Itaque post baptismum manent morbi, corporis infirmitas, coucupiscentia, mors & alia mala, quae originale peccatum in humanum genus effudit. Minus vtile hominibus pro sapientia sua Deus esse vidit, vt regenerati primaeui hominis integritatem per omnia recuperarent. August. *de ciuit. lib. XIII. cap.* 4.

III. in 2. *ad Cor.* Et quamuis alias nomine *signi* & *sigilli* veteres intelligant ipsam externam sacramenti administrationem ; tamen dum notas veluti in anima insculptas, eique adhaerentes describunt, sigilla interna dubio procul adgnoscunt. Ceterum sigillo baptismi filii Dei conditionem christiani induunt.

§. IV. Tertius baptismi effectus est cognatio spiritualis, quae ex praesenti disciplina inter baptistam & baptizatum eiusque patrem & matrem, item inter suscipientem & susceptum eiusque patrem & matrem contrahitur. Trident. *sess. XXIV. de ref. matrim. cap.* 2. Inde vsque ab initio christianae religionis inter baptistam & baptizatos, itemque inter susceptores & susceptos paterna quaedam cognatio & affectio nasci visa est, quod qui ab aliquo regeneratur, aut in pietate instituitur, ab eo quodammodo in nouam vitam educitur. Origen. *ad Roman. XVI.* 21. Basil. *constitut. monast. cap. XX.* Vt vero spiritualis cognatio contrahatur, susceptores baptizatum de sacro fonte leuare debent, vel ipsum ad baptismum offerre ; sed iam receptior sententia est, etiam per procuratorem cognationem contrahi. Espen. *par. II. tit.* 13. *cap.* 6. Non tamen cognatio spiritualis in veteri disciplina nuptiis erat impedimento : & inde ipsi parentes sine coniugii impedimento filios infantes ex baptismo suscipiebant. August. *epist.XXIII. ad Bonif.* Sed labentibus annis spiritalis cognatio nuptias coepit impedire, qua de re in tractatu de matrimonio.

§. V. Venio ad baptismi necessitatem, quae profecto tanta est, vt sine eo nemo vitam aeternam consequi possit, Ioan. *cap.III.*5., & hinc docent scholae, baptismum *necessitate medii* ad salutem requiri. Nimirum homines propter primigeniam labem carnales euaserant ac natura filii irae, & idcirco extra spem aeternae salutis proiecti. Hinc Deus homines miseratus, baptismum instituit, quo homines renascantur, & ius ad beatitudinem recuperent. Ita fit, vt baptismus omnibus, etiam infantibus, ad salutem sit necessarius; non minus enim infantes quam adulti ex carne sunt, ac natura filii irae : quae est catholicae ecclesiae doctrina. Quod si infantes sine baptismo moriantur, in statu quodam medio videntur colloca-

ti,

ti, vbi a visione Dei exclusi nulla poena sensus torquentur. Nazianz. *orat. XL.* V. Nat. Alexandr. *hist. eccles. saec. V. cap.* 4. *art.* 3. §. 10. (*c*).

§. VI. Quaecumque vero sit baptismi in aqua necessitas, dantur quidam extraordinarii casus, in quibus invisibili Spiritus sancti gratia baptismus aquae suppletur, veluti si quis non baptizatus martyrium patiatur, vel si quis in discrimine vitae positus, vbi non est copia baptismi, de peccatis doleat, & baptismum desideret. Hinc scholae triplicem baptismum fecerunt, *aquae*, *sanguinis*, & *flaminis*, seu *desiderii*. Et quidem martyrio baptismi defectum suppleri, certa doctrina in ecclesia semper fuit, modo qui martyrium patiuntur, in ecclesia sint. Cyprian. *ep. LXX. ad Iubaian.* Sed quod spectat ad baptismum desiderii, apud veteres dubium fuit, an solo desiderio, quando aqua deficiebat, salus aeterna posset obtineri; nondum primis saeculis omnium dogmatum nostrorum veritas erat eliquata. Sed tandem ecclesia omnis recepit baptismi, fidem in necessitate esse pro sacramento. Trident. *ses. VI. de iustific. cap.* 4.

§. VII. Semel ex forma ecclesiae susceptus baptismus non potest iterari, quae est certa ecclesiae doctrina; baptismus enim perpetua & indelebili nota animam obsignat. Hinc Augustinus *immanissimum scelus* dixit catholici hominis rebaptizationem, *can.* 108. *D.* 4. *ad consecr.* Ex haereticis Nouatiani & Donatistae ad se deficientes, etiam catholicos, rebaptizabant, idque quod catholicorum baptisma nullum esse crederent. Similiter Anabaptistae, qui nullum etiam tenent baptismum infantibus datum, in infantia baptizatos iterum tingunt. Interim in

(c) Pluribus in locis Augustinus infantes sine baptismo abeuntes *morti aeternae* & *aeterno igni* addicit: quae eadem habent Auitus Viennensis, Fulgentius, Isidorus Hispalensis aliique. Sed Augustini doctrina emollienda est aliis Augustini locis, in quibus humanius cum infantibus sine baptismo mortuis agit. Et profecto vbi videtur immisericors, decurrit in hanc sententiam, vt Pelagianos confutaret, qui infantes non lotos extra regnum Dei, sed in vita beata collocabant.

in ecclesia & rebaptizantes & rebaptizati publicae subiiciebantur poenitentiae, Innocent. I. *epist. II. ad Victric. cap. 9.*, atque ideo facti sunt a canone alieni. Conc. Carthag. III. *can.* 11. Porro iure ciuili bona eorum, qui orthodoxorum ritu initiatos iterum tingerent, publicantur, *L. 5. & seq. C. Th. ne sanctum baptisma iteretur*, quin etiam capite puniuntur, *L. 2. C. Iust. eod.*

CAPVT VI.

De ritibus baptismum consequentibus.

§. I. Reliquum modo est, vt de ritibus, qui baptismum sequuntur, aliquid moneamus. In primis neophyti, hoc est recens in Christo nati, post lauacrum candidas induebant vestes, & ardentes faces in manibus gerebant. Significabant albae vestes innocentiam in baptismo partam, easque octo dies gerebant, & octaua paschae deponebant, Aug. *hom. LXXXVI. de diuersis*; quo factum, vt dominica post pascha *dominica in albis* diceretur. Vsurpatur etiam hodie ritus albae vestis & candelarum, sed alba veste eodem tempore neophyti vestiuntur & exuuntur. Item neophytis ad infantiae significationem lac & mel dabantur degustanda. Tertull. *de cor. cap. III.* Hieronym. *aduers. Lucifer. cap. IV.* Hinc in pascha ad altare vna cum pane & vino lac & mel offerebantur, *can. XXXVII. C. Afr.* Sed tandem vna cum baptismo sollemni desiit lactis & mellis degustatio.

§. II. Alia quoque caerimonia in ecclesiis Occidentis baptismum consequitur, chrismatis nempe ab episcopis benedicti inunctio, qua neophyti a baptista in capite vnguntur. Et hinc in ecclesia Latina bis chrismate christiani vnguntur, semel in vertice post regenerationem, iterum in fronte ab episcopo dum confirmantur. Sed Graeci ex antiqua disciplina neophytos tantum in fronte chrismate inungunt. Morin. *de sacram. confirmat. cap. IX.*

§. III. Iam egressi de lauacro neophyti orationem do-

dominicam, quam in ſcrutiniis acceperant, & memoriae mandauerant, ſolebant recitare, quod tradit auctor conſtitutionum apoſtolicarum *lib. VII. cap.* 44.; ante enim vere Deum tamquam patrem vix poterant appellare. Hinc oratio dominica ab antiquis *fidelium oratio* dicebatur, eaque vna cum reliquis chriſtianae religionis myſteriis ethnicos latebat. Theodoret. *epit. diuin. dogm. cap. XXVIII.* Inde magna laetitia & pſalmorum cantu & oſculo pacis in eccleſiam & ſacros conuentus excipiebantur.

§. IV. Porro neophyti ſeptem ſequentes baptiſmum dies, quibus in albis incedebant, peculiari ratione celebrabant: nempe abſtinebant ſe a lautioribus epulis, ſpectaculis & ipſo coniugii vſu, conc. Carthag. IV. *can.* 38. Item pſalmos & hymnos recitabant, & balneis abſtinere iubebantur. Tertull. *de cor. cap. III.* Propriae quoque miſſae in rem praeſentem accommodatae quouis die fiebant, & epiſcopi adſiduos ſermones habebant, quibus in doctrina & ritibus baptiſmi, confirmationis & euchariſtiae (quae tria ſacramenta eodem ferme tempore dabantur) neophytos inſtituebant. Graeci huiuſmodi ſermones dicebant *μυσταγωγικούς*, quod myſteriorum darent explicationem, iiſque finitis nulla pars chriſtianae doctrinae fideles latebat, & arcana diſciplina omnino ſoluebatur. Demum neophyti anno redeunte anniuerſariam ſuſcepti baptiſmi ſollemnitatem celebrabant, quae *paſcha annotinum* dicebatur. Baillet *des fêtes mobiles par. II.* (*a*).

CA-

(a) Paſcha annotinum cum catechumenorum baptiſmo ſollemni, qui ſabbato ſancto dabatur, videtur deſiiſſe; quod Chardonius *in hiſtor. ſacram. lib. I. ſect.* 1. *par.* 2. *cap.* 11. obſervat. Sed pertinet ad chriſtiani officium, vt annuam baptiſmi ſui diem ſancte recolat.

CAPVT VII.

De confirmatione.

§. I. POst baptismum alio sacramento, confirmatione scilicet, christianis succurritur. Regeneratio, quae summo Dei beneficio in aquis obtinetur, satis quidem est ad salutem consequendam; at quando post baptismum viuere christiani pergunt, alio auxilio indigent, vt partam in aquis innocentiam seruent & perficiant, & diaboli & saeculi tentationibus resistant. Euseb. Emiss. *homil. de pentecoste*. Itaque confirmatio est christianae religionis sacramentum, quo regenerati Spiritum sanctum ad robur & auxilia spiritualia consequuntur, vt Christi perfecti milites euadant. In antiquis monumentis confirmatio passim dicitur *manuum impositio* & *vnctio*, idque quia manuum impositione & chrismatis vnctione datur.

§. II. Chrismatis nomine in hoc sacramento, venit vnguentum, quod Latini ex oleo & balsamo, Graeci vero itidem ex oleo & balsamo & triginta quinque aliis aromatum speciebus, addita non exigua vini quantitate, conficiunt. Initio chrisma ex solo oleo confectum videtur, Tertull. *de bapt. cap. VIII.*, successu temporis balsamum & alia aromata addita sunt. Confectum chrisma ab episcopo consecrandum est, idque in veteri disciplina *omni tempore* fieri poterat, conc. Tolet. I. *can.* 20., tum inductum*, vt chrisma quotannis feria quinta in coena domini consecraretur, quae disciplina initio saeculi septimi inualuit. Et certe supposititia est decretalis sub nomine Fabiani papae in *can.* 18. *de consecr. D.* 4., quae de chrismate in coena domini consecrando loquitur. Ceterum commistio ista balsami cum oleo non est de sacramenti necessitate: & si quis non chrismate, sed mero oleo consignatus fuerit, nihil debet iterari, sed caute supplendum, quod minus caute praetermissum est, *cap.* I. *ex. de sacramentis non iterandis*.

§. III.

§. III. Consecrato chrismate, qui confirmantur, vnguntur: quam vnctionem sacramenti *materiam proximam* theologi dicunt. Vnguntur autem ex antiqua disciplina apud Latinos tantum in fronte; sed Graeci praeter frontem vngunt oculos, nares, os, aures, pectus & manus, vt habet vulgatum Euchologium. Fit vnctio in vtraque ecclesia sub signo crucis, a quo signo confirmatio ab antiquis dicitur *consignatio* & *signaculum domini*. Item consignationem comitatur formula verborum, quae non iisdem verbis apud Graecos & Latinos concepta est. Graeci enim inde vsque a quarto saeculo dicunt, *σφραγις δωρεας πνευματος αγιε*, *signaculum donationis spiritus sancti*, conc. Constantinop. I. *can.* 7., Latini vero hac formula consignant, *signo te signo crucis*, *& confirmo te chrismate salutis in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti* (a).

§. IV. Alterum signum sensibile, quo datur confirmatio, est sub vocis precatione manuum impositio, qui ritus ex apostolica auctoritate descendit, *act.VIII*.17., & in vtraque ecclesia in confirmandis christianis vsurpatus est. Nec recte multi adfirmant, Graecos a multis retro saeculis manus in consignatione non imponere. V. Drouven *de re sacram. lib. III. q.* 3. *art.* 2. Quae vero fuerit oratio ista, quae, dum manus super confirmandos imponebantur, recitabatur, patres non exposuerunt; sed arcana traditione conseruata est; eaque inuocabatur Deus, vt

(a) Initio nec Graeci nec Latini in chrismatis vnctione certam formulam videntur adhibuisse, sed confirmationem solis precibus, quibus datur Spiritus sanctus, administrarunt. Morin. *de poenit. lib. VII. cap* 16. Quoniam vero videbatur incommodum, episcopum, dum vngeret, nihil dicere; primum apud Graecos, inde apud Latinos in chrismatis vnctione etiam propria formula vsurpata est. Post saeculum septimum in Occidente alii dicebant, *signum crucis in vitam aeternam*, alii, *in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti*, nec in formula actum consignationis exprimebant, Morin. *loc. cit.*: tandem vero ecclesiae omnes Occidentales formulam modo receptam admiserunt.

vt Spiritum ſanctum ſuum in regeneratos effunderet, eoſque confirmaret atque perficeret.

§. V. Atque ex his omnibus videtur conſtare, quae ſit propria & intrinſeca ſacramenti confirmationis materia & forma, licet ea de re inter theologos non conueniat. Scholaſtici docent, materiam eſſe chriſma, formam vero verba, quae adhaerent vnctioni. Alii in primis Iueninus & Drouuenus manuum impoſitioni chriſma adiungunt, & ex vtroque ritu materiam coaleſcere contendunt. Rectius Sirmondus, Habertus, Sambouius aliique totius confirmationis vim & virtutem in manuum impoſitione eique adiunctis precibus collocant, chriſmatis vero vnctionem eccleſiae auctoritate ad ſacramenti integritatem pertinere autumant. Sane apoſtoli orantes, & manus imponentes dederunt Spiritum ſanctum: antiqui patres docent, per manuum impoſitionem dari Spiritum ſanctum: chriſmatis vnctio non eſt apoſtolicae inſtitutionis: & verba *ſigno te ſigno crucis &c.* antiquis patribus ignota ſunt.

§. VI. Ordinarius confirmationis miniſter epiſcopus eſt; vniuerſa enim antiquitas id docet, & nonnulli patres ex apoſtolica auctoritate deriuant. Cypr. *ep.LXXII. ad Iubaian.* Hieronym. *contra Lucif. cap. IV.* Innocent.I. *epiſt. ad Decentium cap.*3. Verum olim in Occidente presbyteri, abſente, aut veniam dante epiſcopo, confirmare ſolebant. Conc. Tolet. I. *can.* 20. Arauſic. *can. II.* V. Morin. *de ſacram. confirmat. cap. XII. & ſeqq.* Sed deinceps *pontificum Romanorum inſtantia*, inquit Holſtenius *diſſ. de miniſtr. confirmat. apud Graecos in praefatione* deſierunt in Occidente presbyteri confirmare: at in Oriente adhuc presbyteri velut ordinario iure confirmant. Graecorum mores ſunt legitime praeſcripti, eoſque eccleſia Romana admittit: nec recte profecto ſentit Sambouius *de ſacram. confirm. diſput. VII. art.* 2., Graecos presbyteros miniſterio conſignationis abuti (*b*). Verum poſſe

(b) Obſtare videtur Innocentius III. qui in *cap.* 4. *ex. de conſuetud.* vetat, presbyteros apud Conſtantinopolim conſtituros

hodie presbyteros Latinos ex ecclesiae indulgentia confirmationem dare in compertis est, quamuis id Estius & Sambouius non admittant.

§. VII. Effectus confirmationis duo sunt gratia & character. Et quod spectat ad gratiam, constans & vulgata est ecclesiae doctrina per manuum impositionem dari Spiritum sanctum. Iuenin. *de sacram. diss. III. quaest. 7. cap. 2.* Spiritus vero sancti gratia confirmatis adhaerens proprie gratiam in baptismo partam confirmat augetque, non iustitiam & sanctitatem producit (c). Nimirum regeneratio satis est ad salutem; at quando post baptismum christiani variis infirmitatibus sunt obnoxii, alio indigent auxilio, quo in gratia fortes persistant. *In baptismo*, ait Eusebius Emissenus *hom. de pentecoste*, *regeneramur ad vitam, post baptismum confirmamur ad pugnam: in baptismo abluimur, post baptismum roboramur*. Hinc in confirmatione christiani dicuntur *perfici*, *consummari*, *roborari:* quo fiebat, vt nemo perfectus christianus censeretur, antequam confirmationem accepisset. Cyrill. Hierosol. *catech. III.* V. Albaspin. *obser. lib. I. cap. 25.*

§. VIII. Non aliis datur confirmatio quam per baptismum regeneratis; perficit enim augetque gratiam in ba-

---

tos chrisma dare & consignare. Verum id pontifex edixit de presbyteris *Latinis*; & perperam Raymundus vocem illam detruncauit, quod ex integra decretali in *comp. III. apud Ant. August.* constat.

(c) Gratia perficiens & roborans ordinarius confirmationis effectus est; at aliquando confirmatio etiam confert donum miraculorum. Id certe ordinarium erat aetate apostolorum, inde sensim fere cessauit, prout creuit res christiana. Ecclesiae primordia, eaque parum tuta, miraculorum dona postulabant. *Signa erant tempori opportuna*, inquit Augustinus *de bapt. lib. III. cap. 16.*, *ad commendationem rudis fidei*, *& ecclesiae primordia dilatanda*. Ceterum dona miraculorum post datam ecclesiae pacem non omnino cessarunt: Deus enim pro sapientia sua & ecclesiae necessitate in omnibus saeculis dona miraculorum dedit, dabitque deinceps, quippe qui ecclesiam suam non derelinquet.

baptismo partam; & qui natus nondum est, quî potest adolescere? Cuiuscumque autem aetatis christiani confirmationis capaces sunt: & reapse vetus ecclesia etiam infantes consignare consueuit; sed receptis apud Latinos moribus ferme infantes non consignantur ante septimum vel decimum secundum annum: quae disciplina inualuit, vbi in Occidente presbyteri consignare desierunt; quum enim statim a baptismo infantes perfici non possent, quod raro episcopi baptizarent; satis visum est, consignationem in eam aetatem differre, qua confirmandi vim sacramenti aliquatenus intelligerent.

§. IX. Quoniam vero confirmatio tantum sanctitatem confirmat, non est absolute necessaria. Vt in regnum caelorum ingrediamur, sufficit aqua. Conc. Illiberit. *can. LXXVII.* Hieronym. *contra Luciferian. cap. IV.* Ceterum adultis omnibus consignatio necessaria est ex diuino & ecclesiastico praecepto. V. Nat. Alexandr. *theol. dogm. & mor. lib. II. tract. 3. cap. 4.* Vnusquisque enim ex diuino praecepto eniti tenetur, vt christianae vitae adquirat perfectionem. Hinc salutem suam in discrimen adducunt, grauisque peccati rei sunt, qui confirmationem contemnunt, aut negligunt.

§. X. Ex antiqua disciplina statim post susceptum baptismum dabatur confirmatio. Menard. *not. in sacrament.* Hinc per villas & minores vrbes, vbi presbyteri baptizabant, non vero consignabant, episcopi manus imposituri excurrere solebant, teste Hieronymo *loc. cit.*, vt ita, quatenus fieri poterat, consignatio illuminationi adhaereret. Nimirum confirmatio ad baptismi perfectionem pertinere credebatur, proinde statim post baptismum sequebatur perfectio. Vigent apud Graecos adhuc antiqui mores, quod Goarius *not. in ritual. Graec.* probat; at apud Latinos a multis retro saeculis confirmatio seorsum a baptismo confertur, idque receptum est, vbi soli episcopi confirmare coeperunt. Interim quousque illuminationi adhaesit confirmatio, fere tantum in pascha & pentecoste dari consueuit; sed in noua disciplina quouis tempore datur.

§. XI. Vt vero confirmatio rite suscipiatur, plura requiruntur. In primis praecedere debet baptismus; quî enim crescere in Christo possunt, qui nondum spiritua-

liter nati sunt? Item qui adulta aetate, sed non statim post baptismum confirmantur, & grauioris peccati rei sunt, de peccato suo dolere debent; consultius vero confessionem praemittent, *can. 6. de consecr. D. 5.* Corpore quoque ieiuni, si fieri commode possit, debent esse confirmandi. V. Sambou, *de sacram. confirm. disp. VIII. art. 2.* Et pro reuerentia sacri chrismatis frons eluenda, & capilli in eam decidentes attondendi.

§. XII. Iam vero ex noua disciplina proprii sponsores episcopo ad consignationem illuminatos offerunt; verum passim vnus vnum offert, nec plures admitti solent; nec permittit S. Carolus, vt mas feminam, aut contra femina marem offerat. Sponsores autem confirmationis debent esse christiani probi & confirmati; & qui in baptismo sponsores esse vetantur, etiam in consignatione hoc munere fungi prohibentur. Contrahitur etiam in confirmatione spiritualis cognatio inter confirmantem & confirmatum, eiusque patrem & matrem, ac porro inter offerentem & oblatum, eiusque patrem & matrem, quae obstat nuptiis contrahendis, & contractas dissoluit. Trident. *sess. XXIV. de ref. matrim. cap. 2.*

§. XIII. Confirmationem demum hi ritus sequuntur. Episcopus confirmato lenem alapam impingit, qua significatur, christianum militem fortem esse debere in tolerandis, non in inferendis iniuriis. Huius alapae mentio nulla exstat in antiquis monumentis, eiusque primus fortasse meminit Durantus episcopus Mimatensis. Inde episcopus confirmato pacem impertitur: demum confirmati frons diligenter bombyce abstergitur; sed olim loco abstersionis frontes *blandellis*, hoc est vittis lineis, quas per aliquot dies confirmati gestabant, circumligabantur. Sambou. *de sacram. confirm. disp. IX. art. 3.*

CA-

CAPVT VIII.

De sacramento eucharistiae, & primum de materia & forma.

§. I. EVcharistia Graecum nomen est, quod proprie gratiarum actionem significat; at frequentiore vsu est sacramentum corporis & sanguinis Christi sub speciebus panis & vini ad spiritualem fidelium refectionem institutum. Christus nempe, dum hoc sacramentum instituit, Deo gratias egit, & inde factum huius sacramenti nomen. Instituit vero Christus eucharistiam in vltima coena; paschae enim conuiuio, quod de more celebravit, veluti secundas mensas addidit ad Iudaeorum imitationem (*a*): sed loco mystici panis & vini panem & vinum in corpus & sanguinem suum conuertit, vt essent christianis cibus & potus.

§. II. Elementa, vnde conficitur eucharistia, sunt panis & vinum. Panis autem nomine venit panis triticeus & communis, vini vero vinum ex vuis expressum. Panis ex tritico, siue azymus, siue fermentatus apta sacramenti materia est. Interim Latini in azymis, Graeci vero & reliqui Orientales (exceptis Maronitis & Armenis, qui azymis vtuntur) in fermentato eucharistiam conficiunt (*b*). Vsum ecclesiae suae singuli tenere debent:

 & qui

(a) Iudaei sacra conuiuia in diebus festis agitare solebant; conuiuiis vero addebant veluti mensas secundas, quae ex pane & vino constabant: inde gratias Deo agebant, quod creasset panem ex terra & fructum vitis; quibus omnibus accedebat historiae, quae diei responderet, grata commemoratio. Conf. Scaliger *lib. VI. de emendat.* & Grotius *diss. de coenae administrat. vbi pastores non sunt*.

(b) Fermentati panis vsus in sacris mysteriis apud Graecos est antiquissimus, sed an ecclesia Latina panem azymum, vel fer-

& qui aliter faciunt, violatae disciplinae rei sunt. V. Iuenin. *de sacram. diss. IV. quaest.* 2. *cap.* 1. *art.* 4.

§. III. Panis in veteri disciplina nullo studio parabatur ad eucharistiam, sed ex nitidioribus panibus, quos christiani ad altare offerebant, desumebatur: inde diligenti cura paratus est, conc. Tolet. XVI. *can.*6., & characteres, qui Christum exhiberent, oblatis impressi, licet non iidem semper & vbique fuerint. Erat autem panis congruae crassitiei, etiam postquam apud Latinos azymus in-

fermentatum olim adhibuerit, quaestio est obscura & perdifficilis. Iac. Sirmondus contendit, fermenti vsum octingentos & amplius annos generatim in ecclesia obtinuisse, apud Latinos vero receptum azymum medio inter schisma Photii & turbas Michaëlis Cerularii tempore. Contra Christianus Lupus & Mabillonius ab ipsis ecclesiae primordiis Latinos in azymis eucharistiam celebrasse sentiunt. Medius inter has sententias cardinalis Bona *rer. liturgic. lib.I. cap.*23. opinatur, Latinos per novem plus minus saecula fermentum consecrasse, sed azymum non respuisse. In tanta virorum doctissimorum discrepantia illud videtur exploratum, fermenti vsum in ecclesia Latina fuisse receptissimum. Sane panis ad eucharistiam ex populi oblationibus desumebatur: populus autem panem communem & consuetum offerebat. Veteres quoque panem eucharisticum veluti communem & fermentatum describunt, Tertull. *lib. II. ad vxorem cap.*5. Ambros. siue auctor libri *de sacramentis lib. IV. cap.*4. Et Romani pontifices eucharistiam *fermentum* appellant, Innocent. I. *epist. ad Decent. cap.* 5. Nec Christi exemplum, qui in azymis eucharistiam consecrauit, Latinos mouere poterat, vt abiecto fermentato azymum praeferrent; nam Christus id fecit, quod vltimae coenae tempus ex moribus Iudaicis alium panem non suppeditabat. Sed tandem octauo fortasse saeculo coeperunt Latini azymum adhibere: qui vsus sensim creuit; iamque medio saeculo vndecimo Latini tantum in azymis consecrabant: cuius mutationis caussa videtur fuisse desueta frequens christianorum eucharistica communio. Nempe exigua panis quantitas sufficiebat, vbi populus raro Christi corpus sumere coepit: cumque azymus facile pararetur, nec aliquo canone esset interdictus, facile in fermenti locum substitutus est. Bona *loc. cit. n.* 18.

inualuit; at post saeculi vndecimi medium oblatae in formam tenuissimam, quae denarii formam exhibet, abierunt. Card. Bona *rer. liturgicar. lib. I. cap.* 23. *n.* 19. Vnus vero panis ex veteri disciplina consecrabatur, qui eius erat magnitudinis, vt ex eo fideles communicarent; sed vbi oblatae in tenuem formam abierunt, in Latina ecclesia plures oblatae consecratae sunt, grandior vna pro sacerdote, minores aliae pro reliquis manducantibus: quae minores oblatae adhuc *particulae* audiunt.

§. IV. Vinum in sacris mysteriis non merum, sed aqua mistum offerri debet, idque ex apostolica traditione & exemplo Christi, qui vinum aqua mistum praebuit. Cyprian. *ep. LXIII. ad Caecil.* V. Voss. *harmon. euangel. lib. II. cap.* 15. & Grot. *in Matth. cap. XXVI.* Significat autem ex Cypriani sententia aqua vino admista fidelem populum Christo, quem vinum repraesentat, vnitum & adunatum. Sed Gennadius *de eccles. dogmat. cap. LXXV.* aquam vino admisceri scribit, quod ex latere Christi sanguis & aqua effluxerit. Aqua autem vino admista in Christi sanguinem transmutatur, & quidem vi institutionis; Christus enim vinum aqua mistum obtulit; nec recte Thomistae sentiunt, aquam prius in vinum conuerti, inde in sanguinem. V. Druuen *de re sacram. lib. IV. q.* 2. *cap.* 3. Modicum aquae ex noua disciplina est admiscendum; idque fortasse inualuit, postquam in scholis auditum est, aquam prius in vinum conuerti debere, & inde in sanguinem; in veteri enim disciplina duae vini partes & vna aquae admiscebantur. Conc. Triburien. *can. XIX.*

§. V. Quod vero spectat ad verba, quibus elementa panis & vini consecrantur, vulgatum est, & in scholis receptum, verba, quibus consecratur panis, esse, *hoc est corpus meum;* & quibus consecratur vinum, *hic est calix sanguinis mei*, vel, *hic est sanguis meus*. Et profecto ex veteribus patribus multi vim consecrationis solis Christi verbis tribuunt. *Acceptum panem*, ait de Christo Tertullianus *lib. IV. aduers. Marcion. cap.* 40., *& distributum discipulis corpus illum suum fecit, dicendo, hoc est corpus meum.* Idem etiam habent Epiphanius, Gregorius Nazianzenus, auctor operis *de sacramentis* sub no-

mine Ambrosii, Chrysostomus aliique (c). Verum verba ista sollemnia non eodem modo in liturgiis exhibentur, sed alibi ampliora, alibi strictiora; sed additiones & detractiones istae sensum non mutant.

§. VI. Iam in eo prae reliquis sacramentis eminet eucharistia, quod etiam reapse continet ipsum gratiarum fontem vberrimum Iesum Christum. Etenim vi consecrationis panis & vinum in verum corpus & sanguinem Christi conuertuntur, quod recepto, sed veteri ecclesiae ignoto vocabulo, *transubstantiatio* dicitur: quod fidei dogma Arnaldus, Nat. Alexander aliique theologi nostri contra Lutheranos & Caluinianos multis demonstrarunt. Hinc eucharistia cultu, qui Deo debetur, est adoranda; quod peculiari opere Iac. Boileau contra Dallaeum probatum dedit. Id tamen verum est, in noua disciplina eucharistiae cultum sollemniorem euasisse instituto peculiari corporis Christi festo, sollemni eiusdem processione, & inducta publica eucharistiae ad adorationem expositione: quae tria antiquis patribus ignota erant. Conf. Io. Baptista Thiersius *de expositione venerabilis*.

CA-

(c) Sed alii tenent, ad vim eucharisticae consecrationis & verba Christi & preces ecclesiae auctoritate additas esse necessaria, quam sententiam Petrus le Brun *diss. X. de Armenor. liturg. art. 17. quaest. 2.* & Augustinus Touttee magno veterum patrum & rationum apparatu propugnant. Adserunt, Christum praecepisse, vt quod ipse fecit, ministri facerent; ideoque etiam benedictionem ad vim consecrationis esse necessariam: Christus enim acceptum panem benedixit. Benedictio autem, quam ecclesiae ministri possunt adhibere, non alia profecto est, quam oratio. Addunt liturgias omnes & Occidentales & Orientales, quae vel ante vel post Christi verba preces iubent recitari. Demum prouocant ad veteres patres, qui magno numero precibus tribuunt eucharistiae consecrationem. Quod ad me attinet, tutius esse iudico, vt ministri summa pietate etiam preces recitent, & ad eas attendant: etenim Basilius *de Spir. sancto cap. XXVII.* aperte docet, praeter Christi verba etiam preces magnam vim ad consecrationem habere.

CAPVT IX.

De ministro eucharistiae, eamque suscipientibus.

§. I. Mvnus ministri, qui sacram coenam administrat, duabus partibus absoluitur, elementorum consecratione, & eorum dispensatione: Et quod spectat ad eucharistiae consecrationem, eius ministri tantum sunt proprie sic dicti presbyteri, non alii inferiores clerici, aut laici. Sane dum Christus eucharistiam instituit, eius conficiendae potestatem tantum apostolis eorumque in sacerdotio successoribus concessit, *hoc facite in meam commemorationem*. Luc. *cap.XXII.* 19. Et deinde ecclesia semper docuit, tantum sacerdotes habere eucharistiae conficiendae potestatem: nec eo munere diaconos, multo minus laicos fungi posse. Conc. Nicaen. *can. XVIII.* Arelat. 1. *can.* 16., Hieronym. *epist.LXXXV. ad Euagr.* (a). Nempe celebratio eucharistiae continet verum christiani nominis sacrificium, atque ideo sine sacerdote non potest consecrari.

§.II.

(a) Contra catholicam sententiam Rigaltius, Grotius, Boehmerus aliique contendunt, in necessitate & absentia presbyterorum licere etiam laicis eucharistiam consecrare: idque praesertim probant ex Tertulliano *de exhort. castit. cap. VII.*, vbi & laicis sacerdotium tribuit, & in necessitate eucharistiae celebrandae potestatem, *vbi ecclesiastici ordinis non est consessus, & offers & tingis & sacerdos es tibi solus: sed vbi tres, ecclesia est, licet laici*. Locus hic Tertulliani intricatissimus est, & multis quaestionibus caussam praebuit. Sed Africanus iste videtur errasse, quod etiam Buddeus *inst. theol. dogm. lib. V. cap.* 1. §. 13. adgnoscit: deditque errori caussam sacerdotium laicorum, quod eo vsque Tertullianus extulit, vt omnia iura sacerdotalia complecteretur, quando erat improprium, & certas tantum functiones continebat: qua de re *par. I. cap.* 2. dictum est.

§. II. Sed quod spectat ad ministrum, qui a sacerdote consecratam eucharistiam dispensat, is necessario sacerdos esse non debet; dispensatio enim eucharistiae ab ordine sacerdotali necessario non pendet. Sane in veteri disciplina diaconi velut ecclesiae ministri inter missarum sollemnia sanguinem Christi populo tribuerunt, non item corpus, si presbyter praesens esset, nisi vrgeret necessitas, & id facere iuberentur, Cypr. *de lapsis*, *can.* 18. *D.* 94. Tandem vero diaconi eucharistiam administrare desierunt, idque videtur factum, vbi sub vna tantum specie Latini eucharistiam sumere coeperunt. Verum si necessitas cogat, etiam hodie diaconi ex episcopi mandato eucharistiam dispensant. V. Nat. Alexandr. *theol. dogm. & mor. lib. II. tract. de eucharist. cap.* 4.

§. III. Itaque in noua disciplina soli presbyteri eucharistiam dispensant; sed non omnes aequali potestate: episcopi enim & parochi iure proprio & ordinario, reliqui vero presbyteri ex episcopi, parochiue delegatione id faciunt. Immo in *Clement. I. de priuilegiis* excommunicantur regulares, qui clericis, aut laicis sine parochorum *licentia speciali* eucharistiam praebent. Sed iam hoc iure vtimur, vt meri presbyteri & regulares in missis, quas celebrant, sine speciali parochorum venia eucharistiam dispensent; sicque ius parochorum ad viaticum & paschalem communionem redactum est. Quum enim eucharistiae distributio pars sacrificii censeatur, velut sponte sua inualuit, vt fideles in missis priuatis praesentes eucharistiam sumerent. Espen. *par. II. tit.* 4. *cap.* 1.

§. IV. Qui suscipere possunt eucharistiam, procul dubio christiani sunt, iustitia & caritate praediti, aut qui iusti & digni reputantur. Etenim eucharistia semper tamquam cibus spiritualis habita est, quo vita spiritualis nutritur & souetur. Hinc christiani ab ipsa illuminatione ad eucharistiam ius consequuntur. Et reapse ecclesia statim a baptismo & consignatione, quae ferme baptismum sequebatur, dedit eucharistiam, vt fideles mystico Christi corpori per aquam inserti, reapse etiam ipsum Christum reciperent, quo spiritualis vita nutriretur. *Caro abluitur*, inquit Tertullianus *de resurrect. carnis cap. VIII.*, *caro vngitur*, *caro corpore & sanguine domini vescitur*.

§.V.

§. V. Nec tantum adulti, verum etiam infantes in baptismo ius ad eucharistiam consequuntur. Et sane in vtraque ecclesia olim infantes statim post baptismum & confirmationem, aut post solum baptismum ad eucharistiam admissi sunt. Card. Bona *rerum liturgic. lib. II. cap. 19. n. 2.* Stetit in Occidente infantium communio ad decimum secundum vsque saeculum, sed inde sensim desueuit; at apud Graecos adhuc vigent antiqui mores. Arcud. *lib. III. de sacram. euchar. cap.*11. Itaque ex receptis Latinorum moribus pueri tunc admittuntur ad eucharistiam, quum ea mente & aetate sunt, qua Christi corpus possint iudicare: quod episcoporum & parochorum iudicio aestimandum est. Similiter perpetuo amentes praesentibus moribus eucharistiam non sumunt; at qui ante amentiam sacramentum petierunt, eucharistia donantur, etsi tempore sumtionis delirent, nisi periculum vomitus, expuitionis, aut alterius incommodi timeatur. Nat. Alexand. *theol. dogm. & moralis lib. II. tract. de eucharist. cap. 5. art. 1.*

§. VI. Porro christiani alias digni, etiam dum infirmantur, sumunt eucharistiam, immo diuinum praeceptum de suscipiendo hoc sacramento in periculosis infirmitatibus praesertim obligat. Eucharistia, quae datur morientibus, recepto vocabulo nunc *viaticum* dici solet; licet in antiquis monumentis ἐφόδιον *viaticum* quidquid morientibus iter in alteram vitam munire possit, denotet. Albaspin. *obser. lib. I. cap.* 11. Datur autem eucharistia infirmis, etsi in peccatis vixerint, modo saltem in infirmitate petant poenitentiam, conc. Carthag. IV. *can. 76.*; desueta enim est vetus disciplina, quae in fine quibusdam peccatoribus etiam poenitentibus pacem, & multo magis eucharistiam denegabat. Etiam non ieiuni periculoso morbo laborantes eucharistiam sumunt, non vero ceteri infirmi, qui in diuturnis morbis pro pietate sua caelesti pane nutriri petunt. Vt vero eucharistia pro infirmis praesto sit, ex antiquis moribus receptum est, vt in ecclesia conseruaretur (*b*).

§.VII.

(b) Primis saeculis christiani infirmi videntur sumsisse euchari-

§.VII. Semel in baptismo sumendae eucharistiae quaesitum ius, nisi ex publica caussa se indignos faciant, christiani non amittunt. Hinc occulti peccatores, qui palam petunt, eucharistia donari debent: at si clam petant, excludendi sunt, modo minister extra confessionem eorum impietatem nouerit. V. Iuenin. *de sacram. diss. IV. quaest. 6. cap. 7. art. 2.* Contra publici peccatores, etsi palam accedant, excluduntur, publicis enim peccatis se indignos reddiderunt. Itaque publici peccatores ante debent peccatis renuntiare, & publicae offensioni per poenitentiam & alia bona opera satisfacere, & inde ad eucharistiam admitti possunt. Verum in Hispania & Gallia reis vltimo supplicio damnatis etiam recte confessis hodie eucharistia denegatur, quod veteris disciplinae vestigium est.

§.VIII. Quicumque in sacris conuentibus eucharistiam accipiebant, sub vtraque specie panis & vini id fecisse in compertis est. V. card. Bona *rer. liturgic. lib. II. cap.* 18. Sacrificium duabus partibus constabat; hinc iustum visum est, vt praesentes omnes vtrimque participarent. Quin ad absentes & infirmos aliquando sub vtraque specie eucharistia missa est, Iustin. martyr. *apol. II.*, immo in aliquibus ecclesiis & corpus & sanguis Christi in vsum infirmorum adseruata sunt. Optat. *lib. II.* Chrysost. *epist. ad Innocent. pontif.* Data est eucharistia sub vtraque specie in Occidente per duodecim & amplius saecula: inde mos iste sensim desiit; & fortasse primum in

ristiam, quam vel sani in domum suam detulissent, vel presbyteri apud se in eum finem conseruarent. Aliquando in priuatis aedibus, vbi infirmi erant, ad eos tanto sacramento muniendos, consecrata est. V. Bingh. *lib. XV. orig. eccles. cap. 4.* §.10. Communior vero vsus post pacem ecclesiae datam fuit, vt in ecclesiis eucharistia seruaretur: eamque multae ecclesiae seruabant in altari, cuius rei caussa alicubi suspensae erant columbae aureae, vel argenteae. Aliae vero ecclesiae habebant ad seruandam eucharistiam turriculas quasdam mobiles, quas vel prope altare in sacrario, vel in secretario reponebant, vnde, quando opus erat, in altare deferebantur. V. Chardon. *in historia sacramentorum lib. I. sect. 3. cap. 10.*

in ecclesia Hierosolymitana peregrini, qui magno numero confluebant, sub panis tantum specie coeperunt eucharistiam accipere, quod Petrus de Marca obseruat. Sed Orientales adhuc perseuerant in antiquis institutis, accipiuntque paruo cochleari panis consecrati particulas sanguine perfusas.

§. IX. Porro veteri stante disciplina quotquot eucharistiam manducabant, vel in ecclesia, vel domi suae id facere solebant (c); nunc vero omnes exceptis infirmis in ecclesia eucharistiam comedunt. Sumebant vero christiani in ecclesia eucharistiam tempore communionis; participatio enim eucharistiae tamquam pars sacrificii, cui adstantes omnes communicare censentur, spectatur: & hinc non permisit vetus disciplina, vt eucharistiam in ecclesiis seruari consuetam extra synaxim sani sumerent. Et *consuetudo hodierna*, inquit Morinus *de administr. poenit. lib. VIII. cap.14. n. 2.*, *corpus Christi propter fidelium communionem reseruandi, recens est, a monachis mendicantibus primum introducta, deinde ab aliis plerisque vsurpata:* idque contra ipsius missae oeconomiam & ecclesiae mentem.

§. X. Nec tantum christianis eucharistia cibus animae erat, verum etiam cum mortuis olim sepeliri consueuit: quod a S. Basilio ac S. Benedicto reapse factum *vitae Basilii* scriptor, quem Amphilochium dicunt, & Gregorius M. *lib. II. dial.*24. testantur. Et quamuis deinceps synodus Trullana *can.LXXXIII.* eucharistiam cum mortuis sepeliri vetuerit, tamen adhuc saeculo decimo secundo antistites apud Graecos cum eucharistia tumulabantur, quod Balsamon testatur *in cit. can. Trullan.* Sepulta autem videtur Balsamoni cum mortuis eucharistia ad auertendos malos daemones, & vt ea veluti viatico antistites

---

(c) Christiani in veteri disciplina non solum eucharistiam in ecclesia manducabant; sed eam ab antistite acceptam domum deferre solebant; vt diebus, quibus sacra synaxis non habebatur, caelesti alimonia nutriri possent: qui mos tempore persecutionum inualuit, & postea diu stetit. V. Card. Bona *rer. liturg. lib. II. cap. 17. n. 4.*

tes ad caelum deducerentur. Certe S. Benedictus ad quietem cadaueri procurandam, monachi corpus, pectori imposita eucharistia, sepeliri iussit.

CAPVT X.

De effectibus & necessitate eucharistiae.

§. I. IN eucharistia Christum ipsum veluti in cibum & potum christiani sumunt. *Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus*. Ioan. *VI*. 56. Itaque fideles Christo per eucharistiam veluti incorporantur, & vitam spiritualem in Christo viuunt. Hinc eucharistia vberem gratiam elargitur; qua vita spiritualis christianorum fouetur. Et quemadmodum cibi corporales augent corporis vires, & deficientes continuo reparant; ita eucharistia auget vires vitae spiritualis, & contra futuros lapsus & diaboli tentationes munit & sustentat. Tum vero eucharistia nutrientem gratiam elargitur, si suscipientes satis probati eam comedant (a).

§. II. Probatio autem, quae eucharistiae praemittenda est, vel ad animam, vel corpus spectat. Et quod spectat ad animae probationem, qui grauiorum peccatorum rei sunt, etsi contriti sibi videantur, debent per poenitentiae sacramentum se ad eucharistiam disponere, praeterquam si sacerdotes, qui ex officio ad missae celebrationem

(a) Eucharistia cibi & potus instar est, ac proinde non operatur, nisi manducetur & bibatur, Ioan. *VI*. 55. Manducare autem & bibere homines censentur, si cibum & potum ore exceptum in stomachum traiiciant. Hinc damnatus ille mos, quo in Africa, Gallia & Graecia mortui eucharistia donabantur. Conc. Carthag. III. *can*. 7. Antissiodor. *can. XII*. Trull. *can. CXXXIII*. Et satis recens est, nec ratione aut auctoritate fulta deuotio illa, qua pro aliis eucharistia sumitur. Nat. Alexand. *theol. dogm. & moral. lib. II. tract. de eucharist. cap*. 3.

nem adſtringuntur, neceſſitate ad celebrationem vrgeantur, & miniſter poenitentiae deſit: quo caſu non praemiſſa confeſſione licet celebrare, modo inde quamprimum confiteantur. Trident. *ſeſ. XIII. cap. 7.* Sic per poenitentiae ſacramentum a peccatis fideles ſoluti, porro curare debent, vt per bona opera in iuſtitia & caritate creſcant, & ita demum ad panem angelorum accedant. Et certe non probant boni theologi, vt ſtatim a confeſſione ad altare chriſtiani procurrant, ſaltem ſi grandia aut impuritatis crimina admiſerint. V. Iuenin. *de ſacram. diſſ. IV. q. 8. cap. 1. art. 1.* Quae doctrina veteri diſciplinae ad amuſſim conuenit: vetus enim eccleſia peccatores a peccatis ſolutos diu inter conſiſtentes in ſolis precibus ſine oblatione, atque ideo ſine euchariſtia, communicare faciebat.

§. III. Corporis probatio euchariſtiae praemittenda in primis requirit, vt fideles ſaltem a media nocte proxime elapſa ieiuni ſint, ita vt nihil cibi aut potus, nec ad inſtar medicinae, ſumſerint: quae regula eccleſiaſtica eſt, non a Chriſto profecta. Chriſtus enim poſt paſchale conuiuium apoſtolis praebuit euchariſtiam: & eccleſia primis ſaeculis ſacra myſteria poſt agapas, quae erant ſacra conuiuia poſt veſperam agitari conſueta, videtur celebraſſe: quod Eſtius, Suicerus, Caueus aliique obſeruant. Ieiunium euchariſtiae praemitti coeptum eſt, vbi ſacra myſteria ab agapis ſeparata horis matutinis celebrata ſunt: quae diſciplina ſecundo ſaeculo iam inceperat vſurpari: quod ex Iuſtino martyre *apolog. II.* conſtat. Et decebat quidem chriſtianos omnino ieiunos euchariſtiam ſumere: quod omnium primum de regno Dei ſolliciti eſſe debemus. Quod ſi Chriſtus apoſtolis euchariſtiam poſt coenam dederit, id fecit, non vt inde eccleſia regulam ſumeret, ſed quod ita redemtionis noſtrae oeconomia poſtulabat. Verum euchariſtia in viaticum infirmis etiam non ieiunis datur. Porro chriſtiani euchariſtiam manducaturi corpore ab aliquo tempore caſti & ab omni carnis impuritate etiam licita puri eſſe debent. V. Iuenin. *de ſacram. diſſ. IV. q. 7. cap. 1. art. 2. §. 2.*

§. IV. Explorati iuris eſt, euchariſtiam ad ſalutem abſoluta neceſſitate non requiri, ita vt ſine eius vera

ſum-

sumtione nemo vitam aeternam consequi possit. Dogma enim fidei est, hominem, statim a baptismo vita exeuntem, caelestis gloriae participem fieri: item certum est, solo baptismi desiderio vitam aeternam homines consequi, vbi baptismi copia non est. Hinc verba Christi apud Ioan. *VI.* 44., quibus vita aeterna denegatur christianis, nisi manducauerint carnem filii hominis, & biberint eius sanguinem, ex patrum sententia mysticam eucharistiae perceptionem, quae in baptismo obtinetur, veluti medium salutis proponunt, non eucharistiae veram sumtionem tamquam omnino necessariam indicunt. Nat. Alexand. *theol. dogm. & moral. lib. II. tract. de eucharist. cap.* 1.

§. V. Quamuis autem vera eucharistiae perceptio absolute necessaria non sit; tamen ex diuino & ecclesiastico praecepto fideles omnes, qui ratione vtuntur, ad eius sumtionem obligantur. Et quod spectat ad diuinum praeceptum, ipse Christus, qui eucharistiam instituit, eius sumtionem praecepit. Luc. *XXII.* 19. Satisfaciunt vero huic diuino praecepto laici & clerici non sacrificantes, si corpus Christi tantum sumant; nullum enim exstat diuinum praeceptum, quo non sacrificantes ad ambarum specierum sumtionem compellantur. Trident. *ses. XXI. cap.* 1. Et certe per summam iniuriam adfirmant recentiores haeretici, ecclesiam Romanam errare, & grandis sacrilegii ream esse, quod eucharistiae symbola diuiserit, & laicis vsum calicis subtraxerit (*b*). Quod si vetus ecclesia sub vtraque

(b) Multis probant theologi, nullum esse diuinum praeceptum, quo christiani omnes ad vtramque eucharistiae speciem obligentur; in quam sententiam nos pauca ex antiquitate referemus. In primis christiani solam panis speciem in domum suam detulerunt. Card. Bona *rer. liturgic. lib. II. cap.* 17. *n.* 4. Item ad infirmos modo sub vna panis specie, modo sub vtraque eucharistia delata est. Chardon. *in histor. sacrament. lib. I. sect.* 3. *cap.* 5. *art.* 2. Porro in missa praesanctificatorum in vtraque ecclesia eucharistia in solo pane data est: & si corpus Christi in vini non consecrati calicem iniectum sit, communio sub vtraque specie dicenda non est; nam per contactum species non consecrantur.

vtraque specie christianis omnibus in sacris conuentibus eucharistiam dederit; id non erat ex diuino praecepto, sed ad disciplinam pertinebat, quod peculiari opere Bossuetius illustrat.

§. VI. Iam vero non semel, sed saepius in vita ex diuino praecepto adulti obligantur ad eucharistiam suscipiendam. Est quidem eucharistia animae cibus: vita vero spiritualis saepe indiget cibo, quo sustentetur, & paullatim deperditae vires reparentur. Hinc primis saeculis christiani, quorum erat cor vnum & anima vna, quotidie eucharistiam manducabant: quod cardinalis Bona *rerum liturgicar. lib.II.cap.*17. Grancolas *in veteri sacramentario par.I.* aliique multi demonstrarunt. Quotquot enim sacris mysteriis intererant, eucharistiam sumebant, & porro eam in domum deferebant, vt quibus diebus sacra synaxis non fieret, domi suae possent Christi corpus manducare. V. card. Bona *loc. cit. n.*4. Vigebat initio quinti saeculi Romae & in Hispania quotidiana communio, quod Hieronymus *ep. L. ad Pammach.* testatur. Et Augustinus *ep. CXVIII. ad Ianuar.* refert, varias in Africa fuisse de quotidiana communione sententias, nec, cui ipse adhaeret, declarat. Ceterum vbi ecclesiae pax data est, caritas paullatim deferbuit, atque ita sensim frequens eucharistiae sumtio desueuit: qui mores saeculo sexto in plerisque ecclesiis obtinebant.

§. VII. Quando autem rarior facta est eucharistiae communio, locus esse potuit ecclesiastico de ea sumenda praecepto, quo ius diuinum restituebatur. Saeculo sexto synodus Agathensis *can.XVIII.* & Turonensis III. *can. L.* saeculo nono laicos ter per annum eucharistiam sumere praecipiunt, in natali domini, pascha & pentecoste. Sed saeculo decimo & sequenti tantum non omnino lapsa pietate, nec stare potuit praeceptum, quod ter in anno sumendam praecipiebat eucharistiam. Hinc in synodo Lateranensi IV. decretum est, vt omnis vtriusque sexus ratione vtens semel saltem quotannis proprio sacerdoti peccata sua confiteatur, & ad minus in pascha sacramentum eucharistiae suscipiat, alias excommunicetur, *cap.* 12. *ex. de poenitent. & remissionibus:* quam regulam inde Tridentini patres *sess. XIII. de eucharist. can.*9. con-

firmarunt. Itaque ecclesiastico praecepto satisfacit, qui saltem paschali tempore in propria paroecia, aut in ecclesia cathedrali, aut de proprii pastoris venia in alia ecclesia eucharistiam manducat. At interim exoptat ecclesia, vt fideles frequenter ad sacram mensam accedant. Trident. *sess. XIII. cap.* 8.

C A P V T XI.

De missarum celebratione.

§. I. Nomen *missa* non Hebraicum, nec Germanicae originis, sed Latinum est, a mittendo seu dimittendo populo factum; atque adeo missa eadem est ac missio siue dimissio, quod cardinalis Bona *rer. liturgic. lib. I. cap.* 1. multis probat. Nimirum dum sacri conuentus celebrabantur, variae fiebant dimissiones, quibus quotquot morari amplius non poterant, vel fideles omnes dimittebantur, a quibus dimissionibus integro officio *missae* nomen inditum est. Et quoniam omnibus sacris officiis finitis fiebant dimissiones, hinc officia omnia in ecclesiis celebrata *missae* dicebantur: & hinc *missae matutinae* & *vespertinae* erant matutini & vespertini conuentus. Sed Graeci omnia sacra officia vocant λειτουργιας, quasi publica ministeria. Verum posteriore aetate *missae* nomen admodum restrictum est: recepta enim notione fere tantum denotat integram eucharistici sacrificii celebrationem, quo sensu de missa deinceps agemus.

§. II. Officium eucharisticum certo precum ordine semper in ecclesia celebratum est (*a*), in quibus verba Christi eu-

(*a*) Sed quaenam primitus fuerint preces istae verbis Christi additae, plane non constat; quamuis certum videatur, earum ordinem fuisse simplicem, nec adeo longum. Certe saeculo secundo liturgia erat simplicissima, teste Iustino martyre *apol. II.* Collectis vndique die dominico christianis, primum legebantur scri-

eucharistiam instituentis principem locum obtinebant; sed non vno & perpetuo in omnibus ecclesiis ritu. Hinc episcoporum auctoritate variae exortae liturgiae: quales apud Graecos liturgiae S. Basilio & Chrysostomo tributae. In Occidente sensim vnius prouinciae ecclesiae ad ordinem ecclesiae metropolitanae se conformarunt, conc. Agath. *can. XXX.* Tolet. v. *can.*2., quod sane aequum erat ad precum vnitatem inducendam. Inde imperio Occidentis in plura regna dissecto, ortae sunt liturgiae singulis nationibus peculiares, quales Gallicana & Hispanica, quam *Mozorabicam* appellant (*b*). In Italia erant liturgiae Romana & Ambrosiana, quarum ista Mediolanensis ecclesia, illa Romana & inde pendentes ecclesiae vtebantur. Sed tandem ferme omnes Occidentis ecclesiae instantia & opera Romanorum pontificum, qui semper muneris sui esse crediderunt, ecclesiae suae ritus longe lateque diffundere, proprias liturgias reliquerunt, & vario tempore Romanam amplexae sunt (*c*). Adhuc tamen

T 2

scripturae, deinceps habebatur sermo, sequebantur communes preces, fiebant panis & vini oblationes, oblata consecrabantur, inde cuique praesenti distribuebantur, absentibus vero mittebantur per diaconos. Cui ordini si conferantur liturgiae, quae Iacobi, Matthaei & Marci nomen praeferunt, facile apparebit, eas apocryphas esse; adeo a Iustini simplicitate distant. V. Nicol. de Nourry *appar. ad biblioth. maximam veter. patrum diss. II. cap.* 2.

(b) Occupata ab Arabibus Hispania, christiani, quod essent Arabibus permisti, *Mistarabes*, & corrupta voce *Mozorabes* audierunt.

(c) Romana liturgia non semper eadem fuit. Postquam sedes apostolica negotiorum multitudine obruta est, duplex in vrbe fuit diuini officii modus, vnus breuior, quo Romana curia, siue capella pontificis, vtebatur, alter prolixior pro ceteris ecclesiis vrbis, qui proprie *Romanus ritus* dicebatur. Ex his duobus officiis fratres minores officium curiae amplexi sunt. Et Nicolaus III. mandauit, vt ecclesiae vrbis *vterentur libris & breuiariis fratrum minorum*, & inde libri liturgici Franciscani fuerunt. Conf. card. Bona *rer. liturgic. lib.I. cap.*7. *n.*7.

men pristinae disciplinae supersunt reliquiae, nam ecclesia Mediolanensis retinet ritum Ambrosianum, & aliquot ecclesiae Hispanicae vsurpant Mozorabicum.

§. III. Quaecumque vero fuerint veteres liturgiae, illud certum est, illas, vt reliqua omnia diuina officia, lingua vulgari & cuiusque gentis propria fuisse celebratas, quod ex Origene *lib.VIII. contra Celsum*, Cassiodoro *in psalm.XLIV.* aliisque multis veteribus monumentis constat. Sane diuina omnia officia ad hominum institutionem & pietatem fouendam pertinent; ac proinde lingua, quae esset omnibus nota, debuerunt celebrari. Primus Gregorius VII. saeculo vndecimo videtur prohibuisse, vt ecclesiastica officia lingua vulgari fierent, quod Fleuryus *lib. LXIII. hist. eccles. n.* 8. obseruat. Id autem factum tradunt, vt maior sacris officiis accederet veneratio, & ne ex frequenti linguarum mutatione sententiae ipsae mutarentur. Sed recte Fleuryus *disc. III. in hist. eccles. n.* 24. monet, ecclesiastica officia & veram religionem eo magis aestimari, quo melius cognoscuntur & intelliguntur. Et deinde vbi diligentia adhibetur, integrae sententiae in nouas linguas recte possunt transferri, dum interim diligenter autographa adseruantur, quo ad eorum fidem versiones possint expendi.

§. IV. Missa proprie sic dicta duas ex veteri disciplina continet partes, quarum prima *missa catechumenorum*, altera *missa fidelium* appellatur. Missa catechumenorum preces omnes ante oblationem complectebatur, veluti psalmodiam, scripturarum lectionem, praedicationem & preces pro catechumenis, poenitentibus & energumenis fieri solitas. Huic missae vsque ad praedicationem omnes, etiam ethnici, poterant interesse, conc. Carthag.VI. *can.* 84., sed praedicatione finita audientes mittebantur; & inde fiebant preces pro catechumenis, poenitentibus & energumenis, qui precibus finitis ordine suo etiam dimittebantur. A catechumenis haec missa nomen videtur accepisse, quod maior fuerit catechumenorum, quam poenitentium numerus: quod Vicecomes *lib.VI. de missae ritibus cap.* 1. docet. Missa fidelium incipiebat ab oblatione, & preces omnes vsque ad finem complectebatur: & in ea solis christianis, qui in precibus, vel in preci-

bus

bus simul & oblatione communicabant, licebat interesse. Hinc antequam inciperet, clamabat diaconus, *alii alios noscite*. Chrysost. *hom. I. contra Iudaeos*. Verum in noua disciplina nulla est sollemnitas missae catechumenorum, vbi enim nulli ferme fuerunt infideles, & baptismi & poenitentiae mutata est disciplina, qui vsus esse poterat missae catechumenorum?

§. V. Porro missa alia est *publica*, alia *priuata*. Publica missa apud veteres ea praesertim erat, ad quam populus cum suo pastore conueniebat, & in precibus & oblatione communicabat, clerici vero adstabant concelebrantes, & suorum ordinum officia exercentes (*d*). Hinc missa haec *collecta* & *synaxis* veteribus dicebatur, quod fideles colligerentur ad offerendum, & in precibus & eucharistia communicandum. Et certe totus missae ordo populum praesentem & communicantem supponit. Sed labentibus annis quum populus plane desiisset frequenter eucharistiam sumere, missa publica seu *conuentualis* & *canonica* ea dicta est, quae cum cantu & caerimoniarum apparatu celebratur, quamuis nemo aut pauci ex fidelibus ad sacram mensam accedant.

§. VI. Priuata missa ea est, quae sine cantu & caerimoniarum apparatu a solo sacerdote celebratur, vno dumtaxat ministrante, siue pauci alii, siue nulli intersint, siue solus sacerdos, siue alii etiam eucharistiam sumant

(d) Nimirum non tantum clerici missae praesentes erant, sui ordinis munia implentes; verum etiam presbyteri celebranti adhaerebant & concelebrabant, & eiusdem sacrificii participes erant: quem ritum late adstruit Morinus *de sacris ordinationib. par. III. exercit.* 8. *cap.* 1. Certe apostolicae sic dictae constitutiones *lib. VIII. cap.* 11. *seqq.* episcopum sistunt sacris operantem cum presbyteris circumstantibus, offerentibus & communicantibus. Concelebrantes autem presbyteri etiam mystica consecrationis verba proferebant, quod aperte tradit Amalarius *lib. I. de offic. cap.* 12. Apud Graecos adhuc viget concelebratio, sed apud Latinos iamdiu desiit, tantumque eius vestigia in missa, qua ordinantur episcopi & presbyteri, supersunt.

mant (e). Priuatae missae perpetuus vsus in ecclesia fuit, quod probat cardinalis Bona *rer. liturgic. lib. I. cap.* 14., vt proinde haeretici recentiores non recte eam veluti novam & contra missae oeconomiam traducant. Illud tamen verum est, in noua disciplina in immensum numerum creuisse priuatas missas: qui mos inualuit, postquam frequens populi eucharistica communio desueuit, & fideles coeperunt sacerdotibus stipendia offerre, vt pro singulis sacrificium facerent: ex quo etiam originem habuerunt tot legata missarum celebrandarum. Verum etiam hodie exoptat ecclesia, vt fideles, qui missae intersunt, vere eucharistiam sumant. Trident. *sess. XXII. de sacr. missae cap.* 6. Et certe parum conuenit cum missae oeconomia mos ille, qui fidelium adstantium communionem post missam reiecit.

§. VII. Iam missa stricte sic dicta continet proprium & verum christianae religionis sacrificium, quod dogma fidei est. V. Iuenin. *de sacram. diss. V. q.* 1. *cap.* 2. & 3. Soli Deo, non angelis & sanctis missae sacrificium offertur; ad cultum enim vni Deo debitum, qui Graece λατρεια dicitur, sacrificiorum oblatio pertinet. Deo autem offertur pro omnibus hominibus etiam ethnicis & excommunicatis; praesertim vero offertur pro viuis fidelibus

(e) Distat autem a missa priuata *missa solitaria*, quam nemine ministrante & praesente sacerdos vnus idemque celebrat. Id missae genus octauo saeculo a monachis inuentum est, vt in suis solitariis cellis propriae deuotioni, seu simplicitati satisfacerent, tum reliqui saeculares presbyteri siue ignorantia, siue auaritia adripuerunt. Sane solitaria missa omnino aduersatur missae oeconomiae: & hinc sacri canones missas solitarias statim inuentas prorsus eliminarunt, quod absurdum erat, sacerdotem, qui solus celebrabat, dicere, *dominus vobiscum*, *sursum corda*, *gratias agamus*, *oremus*. Conc. Paris. VI. *lib.* 1. *cap.* 48. Nannat. *ap. Iuon. par. III. cap.* 7. Et inuitis profecto sacris canonibus Petrus Damianus missas solitarias veluti probas adseruit satis mystica ratione, quod ecclesia est vna in multis, & tota in singulis, atque ideo solitarios dicentes *dominus vobiscum*, vniuersam ecclesiam salutare.

libus, & pro mortuis in domino, sed non plene expiatis (f). Prodest vero sacrificium missae iis, pro quibus offertur, ad peccatorum remissionem, & ad alia, quorum indigent, bona, sed quatenus per fidem & propriam dispositionem capaces sunt; nam sacrificium missae, effectum quod spectat, infiniti valoris non est. *Non enim*, inquit Petrus Soto *de sacrif. missae lect. VII.*, *quantum celebrans intendit, aut vult, consequitur is, pro quo celebrat, sed quantum sua fides & deuotio digna vel capax est*. Sed haec potius theologorum sunt.

§. VIII. Iam vero generalis in ecclesia mos obtinuit, vt finita catechumenorum missa fideles ad altare panem & vinum offerrent. V. card. Bona *rerum liturgic. lib. I. cap.*23. (g). Receptis oblationibus nomina offerentium per diaconos ab altari solebant recitari. Hieronym. *in Ierem. XI. lib.* 2. Non omnes tamen christiani ad altare offerre tenebantur, sed tantum qui poterant, & diuites erant, Cyprian. *de operib. & eleemosyna*: & praeterea reiiciebantur oblationes eorum, qui in eucharistia non communicabant, quorum numero erant poenitentes *consistentes* dicti, vtpote qui in precibus sine oblatione communicabant. Ex his oblationibus panis & vinum ad eucharistiam desumebantur, quod multis tradit mox laudatus

(f) Immo & pro sanctis in caelo regnantibus sacrificia de veteri more offeruntur. Sed pro sanctis oblata sacrificia sunt laudes & gratiarum actiones in Deum, qui sanctos illos coronauit. *Iniuria est*, inquit Augustinus *serm. XVII. de verbis apostoli*, *pro martyre orare, cuius nos debemus orationibus commendari*. Ceterum in veteri disciplina non semper in gratiarum actionem pro mortuis in domino oblata sunt sacrificia, sed aliquoties, vt citius in resurrectione partem haberent; etenim non adhuc omnium dogmatum nostrorum detecta veritate, aliqui opinionem de milliarensi regno Christi in terris ante diem iudicii fouebant, in quo fidelium alii citius, alii tardius, prout vixerant, resurgere & partem habere credebantur.

(g) Nouae quoque spicae & vuae ad altare offerebantur, *can. IV. apostol.*, & tempore baptismatis etiam lac & mel, quae neophytis dabantur degustanda, *can. XXXVII. C. Afric.*

cardinalis Bona *loc. cit. n.* 13., reliquum vero alendis clericis & pauperibus inseruiebat.

§.IX. Sollemnes ad altare panis & vini oblationes diu factae sunt; at vbi apud Latinos panis azymus ad eucharistiam adhibitus est, qui a clericis parabatur, desierunt; earumque loco farina, vnde panis eucharisticus fieret, oblata est: immo paullo post nummi oblati sunt: quod Honorius Augustodunensis *in gemma animae cap. LVIII.*, qui saeculo decimo secundo medio scribebat, aperte testatur. Verum nummi in pauperum aut sacrificii vsum cedebant, quod expresse Augustodunensis addit. Constat quoque ex Petro Damiano *lib. V. epist.* 13. turpe tum fuisse, sacerdotes in vsum proprium vertere pecuniam oblatam. Sed haec puritas non diu stetit, & sacerdotes acceptos nummos in vsum proprium verterunt, praesertim quando in locum oblationum successisse videbantur. Atque ex hac pecunia originem habet hodiernum missae honorarium, seu stipendium, quod & ante & post missam offerri potest: quodque si piae oblationis & eleemosynae loco sit, sine vitio a sacerdotibus accipitur. Sed de honorario missae consulendus Espenius *par. II. tit.* 5. *cap.* 5. *& seq.*

§. X. Receptis missarum stipendiis vna inualuit, vt missae pro singulis speciatim offerrentur, earumque exuberans fructus vni offerenti stipendium priuatim prodesset. Veteri stante disciplina vni sacrificio fideles intererant, offerebant, & in commune participabant, illudque pro omni & ab omni ecclesia offerebatur, nec vllus fidelium diffidebat, ne sua meritorum portio minueretur, si alii, si complures accederent; oblata enim hostia inexhaustum gratiarum fontem continebat, quod Thomassinus *de vet. & noua eccles. disciplina par. III. lib.* 1. *cap.* 71. *n.* 8. obseruat. At labentibus annis vbi desueuerunt ad altare oblationes, & stipendia missarum recepta sunt, sic missae offerri consueuerunt, vt earum potior fructus vni offerenti stipendium cederet. Hinc tot missarum legata & anniuersaria, hinc missarum priuatarum numerus immane quantum excreuit: hinc desiit apud Latinos concelebratio. Verum non ex eo quod passim missae pro singulis offerantur, idcirco non omnibus prosunt: etenim etiam hodie pro to-

ta

ta ecclesia sacrificium offertur, etsi sacerdos speciatim pro vno celebret, quod Tridentini patres *ses. XXII. cap. 6.* docent: tantum ille, pro quo speciatim offertur, vberiorem fructum capit, modo sacrificii fructus capax sit.

§. XI. Quamuis autem etiam in noua disciplina missae, quae speciatim pro vno celebrantur, toti ecclesiae prosint; tamen tenentur sacerdotes pro eo speciatim sacris operari, a quo eleemosynam acceperunt; nec licet pro pluribus missis stipendia accipere & missam vnam celebrare. Fidem enim suam adstringunt sacerdotes, vt pro vno missam offerant, nec licet venire contra pacta: & deinde damnanda est sacerdotum auaritia, qui facile in quaestum missae celebrationem verterent, si pro pluribus stipendiis vnam missam liceret celebrare. Et merito Alexander VII. eam damnauit sententiam, quae ferebat, nec contra iustitiam, nec contra fidelitatem esse *pro pluribus sacrificiis stipendium accipere & sacrificium vnum offerre*. Hinc obligatus ad missae celebrationem ratione beneficii aut capellaniae, non potest pro eadem missa eleemosynam accipere, quod sacra congregatio declarauit. Quod si missarum numerus adeo excreuerit, vt non omnes possint celebrari, aut si reditus earum stipendiis addicti deminuti sint, potest ecclesia numerum missarum moderari, aut eas ad receptam taxationem reducere. V. Espen. *par. II. tit.* 5. *cap.* 7.

§. XII. Iam ex praecepto ecclesiae tenentur christiani diebus dominicis & festis missae interesse. Missa autem, cui christiani debent interesse, est publica, quae in propria paroecia celebratur; haec enim eo spectat, vt fideles pastori adhaereant suo, atque vno ore & spiritu Deum precentur; parochus vero pro grege sibi commisso sacrificium offerat. Hinc statuunt canones, vt *nullus presbyter alterius parochianum, nisi in itinere fuerit, vel placitum*, hoc est litem, *ibi habuerit, ad missam recipiat*. Conc. Nannat. *can. V.* Stetit haec obligatio integra ad saeculum decimum tertium, at deinceps opera praesertim mendicantium laxata est; hi enim docere coeperunt, per priuilegia suis ordinibus concessa iuri, quod sacra parochialia frequentare iubet, fuisse derogatum: qua de re (quod merito mireris) controuersiam in Germania

nia quibusdam episcopis & parochis fecerunt. Et quamvis victores in lite non fuerint, *extrauag.2. de tregua & pace inter communes*, tamen sententiam non deposuerunt: & hinc apertis mendicantium ecclesiis vix erat, vt obligatio audiendae missae parochialis suis viribus consisteret. Quo factum, vt fideles non amplius cogantur diebus dominicis & festis ad missam parochialem. Interim Tridentini patres *sess.XXII. in decr. de celebrat. missae* docent, monendum esse fidelem populum, *vt frequenter ad suas parochias saltem dominicis & maioribus festis accedat*.

§. XIII. Primis ecclesiae saeculis non omni die mysteria sacra fiebant. Solius diei dominicae Paullus apostolus 1. *ad Cor. XVI.* & Iustinus martyr *apol. II.* meminerunt. Sed inde pace ecclesiae data etiam aliis per hebdomadam diebus missa celebrata est, quamuis non eadem vbique disciplina fuerit. *Alibi*, inquit Augustinus *epist. CXVIII. ad Ianuarium*, *nullum diem praetermissum, quo non offerretur, alibi sabbato tantum & dominico, alibi tantum dominico*. Sed iamdiu obtinet apud Latinos, vt omnibus diebus praeter feriam sextam & sabbatum maioris hebdomadis sacra mysteria fiant. Graeci vero non celebrant per quadragesimam, exceptis sabbatis, dominicis & festo Annuntiationis: ieiunium enim cum celebratione eucharistiae, quae laetitiam christianis ingerit, non bene conuenire putant. Quibus vero diebus Graeci non celebrant, adhibent missam *praesanctificatorum*, hoc est corporis Christi ante consecrati, qua etiam Latini feria sexta maioris hebdomadis vtuntur.

§. XIV. Diebus liturgicis vno eodemque die idem sacerdos plures missas celebrabat, idque vel quia fideles erant, qui missae non interfuerant, vel quia idem presbyter duas ecclesias regebat, vel quia eodem die plura occurrebant officia, vel festa, quod cardinalis Bona *rer. liturgic. lib.I. cap.18.* & Martene *de sacr. eccles. ritib. lib. I. cap. 3. art. 3.* pluribus probant. Ita in natali Domini, calendis Ianuarii, in coena domini, in pascha, in rogationibus, in ieiuniis post pentecosten, in festo apostolorum Petri & Paulli, S. Ioannis Baptistae, S. Laurentii aliorumque nonnullorum plures missae, & quidem ab eodem sacerdote fiebant, quot nempe erant officia,

vel

vel festa, quae in diebus occurrebant. Immo etiam pro arbitrio sacerdotum olim plures missas licebat celebrare, quod Walfridus Strabo *cap. XXI.* testatur. Sed tandem decimo secundo saeculo plures eodem die ab vno sacerdote missas celebrari interdictum est, *can.* 53. *D.* 1. *de consecratione*, *cap.* 3. *ex. de celebr. missarum*, die natiuitatis domini, casu necessitatis aliisque paucis speciebus exceptis; vbi enim missarum stipendia inducta sunt, ad turpem quaestum numero missarum mali sacerdotes abutebantur, nec amplius necesse erat, vnum sacerdotem pluries sacris operari, quando singuli sacerdotes seorsum celebrabant.

§. XV. Celebrari autem debet sacra liturgia in ecclesiis consecratis, aut saltem iussu episcopi benedictis. Quod si necessitas sacra mysteria in ecclesia fieri non permittat, quouis commodo & decenti loco recte celebrantur. Hinc vbi in christianos persecutiones insaeuiebant, *ager*, *solitudo*, *nauis*, *stabulum*, *carcer instar templi*, *ad sacros conuentus peragendos*, *fuit*, quod Dionysius Alexandrinus *ap. Euseb. lib. VII. cap.* 22. testatur. Praeter regulam quoque in priuatis sacellis sacra mysteria celebrantur, *can.* 35. *D.*1. *de consecr.* Sunt priuata sacella aedes sacrae, quae ordinarium populi conuentum non habent: quin passim nobiles priuilegiis obtinuerunt domi suae sacella, in quibus missae celebrarentur (*h*).

§. XVI. Quod vero spectat ad tempus missae celebrandae, vbi primum ecclesia pacem accepit, certa hora diei naturalis missae faciendae dicta est (*i*); & quidem diebus

(h) Nec tantum in sacellis domi constitutis permissa est missae celebratio; verum etiam pontifices & episcopi mendicantibus & saecularibus presbyteris saepe dederunt, vt quouis loco in altari mobili sacrificium offerrent. Sed tandem Tridentini patres *sess. XXII. decr. de celebr. missae* altaria mobilia omnino sustulerunt.

(i) Tempore apostolorum eucharistia post vesperam solebat celebrari, adhaerebat enim agapis, quae noctu agitabantur. Sed inde quum agapae sine eucharistia celebrari coeptae sint, missae & noctis tempore & claro die celebratae sunt, prout ab inimicorum insidiis licebat christianis conuenire. Tertull. *de cor. cap. III.*

bus dominicis & festis hora tertia matutina, diebus ieiuniorum per annum nona, in ieiuniis vero quadragesimae vespertina. V. card. Bona *rer. liturgic. lib. I. cap.* 21. Ieiunium enim & luctus stare non poterant cum laetitia, qua per eucharistiae celebrationem & sumtionem christiani perfundebantur: & hinc in diebus ieiuniorum eucharistiae celebratio ad horam, qua ieiunia soluebantur, dilata est. Et certis temporibus etiam missae noctu celebratae sunt, veluti in nocte natalis domini, in vigiliis paschae & pentecostes, & in diebus ordinationum. Sed temporis lapsu ieiuniorum desueta disciplina, tantum vestigia quaedam antiquitatis in sollemnis missae celebratione supersunt; etenim missa publica siue sollemnis in diebus festis duplicibus & semiduplicibus, in dominicis & infra octauas dicta in choro hora tertia, in festis simplicibus & feriis per annum dicta sexta, in aduentu & in diebus ieiunii dicta nona celebratur. Missa vero priuata ab aurora ad meridiem recte celebratur. Et ex missis nocturnis ferme sola missa natalis domini superest.

§. XVII. Vt vero hanc de celebratione missarum tractationem absoluamus, de agapis aliquid dicere oportet. Erant *agapae* conuiuia sacra caritatis, amoris & religionis plena, quae christiani expensis diuitum inter se mutuo in ecclesiis agitabant: nomenque sortitae sunt ab amore & caritate, qua christiani se mutuo complectebantur. Tertull. *apol. cap. XXXIX.* Agitabant autem christiani agapas vespere, easque sequebatur eucharistia, idque ad insigniorem passionis dominicae commemorationem: quod Estius *in* 1. *ad Cor. XI.* Suicerus *thes. eccles. v.* αγαπη aliique docent. Sed deinceps ab agapis separata est eucharistia (*k*), quae propterea in sacris matutinis celebrari coepit. Immo labentibus annis ipsae agapae omnino abrogatae sunt. Nimirum data ecclesiae pace in luxus

(k) Separata ab agapis est eucharistia in multis locis ob severa imperatorum ethnicorum edicta, quibus *betaeriae*, hoc est conuiuia & sodalitates vetabantur, *L.* 1. *pr. D. de colleg. & corporibus*. Ipsi etiam christiani aucti numero & a primaeua caritate in diem deficientes, sensim agapas celebrare desierunt.

luxus & ebrietates versae sunt, & hinc varii canones agapas in ecclesiis celebrari vetuerunt. Conc. Laodic. *can.XXVIII.* Carthag III. *can.* 30. Trull. *can. LXXIV.*

CAPVT XII.

De sacramento poenitentiae, & primum de materia.

§. I. POEnitentia propter Deum, in quem peccatum est, suscepta, & virtus & sacramentum apud christianos est. Virtus poenitentia est, si homo se ad Deum conuertit, peccata commissa detestatur, plangit, punit, & deinceps se non peccaturum serio proponit. Sic accepta poenitentia ad peccatorum veniam a Deo impetrandam omni tempore homini necessaria fuit, Trident. *sess. XIV. cap.* I.: etenim secundum diuinae iustitiae oeconomiam Deus peccatori non parcit, nisi prauae voluntati renuntiet, & poenas peccato debitas sponte subeat. Vt vero poenitentiae virtute peccata expientur, dolor & contritio malitiam peccatorum saltem aequare debet; morbis enim exstirpandis maior, aut saltem par vis medicamentorum esse debet: idque ex lege naturae, quae veluti talionis poenam criminibus proponit.

§. II. Sed apud christianos poenitentia est etiam sacramentum, quo corde dolentibus, confessis & poenas peccatis debitas luentibus peccata post baptismum admissa per sacerdotis absolutionem remittuntur (*a*). Ergo sacra-

(a) Pluribus nominibus sacramentum poenitentiae appellatur: quae nomina desumta sunt vel ab vna ex eius partibus, vel a ritu, quo administrabatur, vel ab effectu. Ita appellatur *confessionis* sacramentum a peccatorum confessione, quae sacerdoti facienda est: *manuum impositio* ab externa caerimonia, qua administrari consueuerat: & vt ab aliis manuum-impositionibus distingueretur, saepe dicitur *manuum impositio reconciliatoria*. Conc.

cramentum poenitentiae virtutem poenitentiae continet, & praeterea habet peccatorum confessionem & sacerdotis absolutionem. Nimirum Christus abundans in misericordia christianis, qui post regenerationem labuntur, nouo sacramento succurrere voluit, vt ita facilius deperditam gratiam recuperarent: ardua enim prorsus est virtus poenitentiae, quae ad eluenda peccata sufficiat: & quae auxilia in sacramentis dantur, robustiora & perfectiora sunt, quam quae sunt ex opere operantis. Sacramentum vero poenitentiae Christus praecipue instituit, quum alias promissam post resurrectionem apostolis reapse dedit remittendorum & retinendorum peccatorum potestatem. Ioan. *XX.* 21. *seq.*

§.III. Potestas autem ecclesiae, quae per poenitentiae sacramentum peccata dimittit, generalis est; nec profecto peccatum vllum licet inuenire, cuius dimittendi potestatem ecclesiae suae Christus non fecerit: quae est catholica doctrina. Sane sine vlla exceptione ligandi & solvendi potestatem apostolis suis Christus demandauit, Ioan. *XX.* 23.: & reapse apostoli etiam grauissimis sceleribus veniam indulserunt, 1. *ad Cor.II.* 10. Clemens Alexadr. *ap. Euseb. lib. III. cap.*17. Errarunt itaque Montanistae & Nouatiani, qui docebant, ad peccata grauiora dimittenda nullum ecclesiae ius esse (*b*). Et si peccato in Spiritum

Conc. Arausic. 1. *can.* 3. Ab effectu vero dicitur *absolutio*, *reconciliatio*, *communio*, *pax*, quia per poenitentiam fideles a vinculis peccatorum soluti in pacem & ecclesiae communionem restituebantur.

(b) Quamuis autem omnium peccatorum dimittendorum potestate ecclesia aucta sit; tamen in plerisque Occidentalibus ecclesiis fortasse post saeculi secundi medietatem inualuit, vt grauioribus criminibus pax & venia etiam in exitu denegaretur, idque etsi peccatorum admissorum reos poeniteret, quod Petavius, Sirmondus, Albaspinaeus aliique pluribus probant. Ea crimina praesertim erant idololatria, homicidium & adulterium, quibus ecclesias Romanam & Africanam etiam in fine absolutionem denegasse Tertullianus *de pudic. cap. V. VI. IX. & vlt.* testatur. Item ecclesia Hispaniensis negabat etiam *in fine*

ritum ſanctum numquam venia conceditur, Matth. *XII.* 31., id fit, non quod eccleſia remittendi poteſtate deſtituatur; ſed quia deficit in homine poenitentia & recipiendae veniae apta conditio; peccatum enim in Spiritum ſanctum ex receptiore ſententia in peruerſitate & obſtinatione animi in aliquo crimine vſque ad mortem conſiſtit, quo fit, vt in Spiritum ſanctum peccantes impoenitentes moriantur. Bingh. *orig. eccleſ. lib.XVI. cap.*7. §.3.

§.IV.

ſine communionem, hoc eſt abſolutionem, idololatris, lenonibus, puerorum ſtupratoribus, fratrum delatoribus aliiſque peccatoribus, qui vno crimine duo aut plura ſcelera patrarent, aut vnum grande crimen admitterent. Conc. Illiber. *can. XII. LXXI. LXXIII.* V. Bingh. *orig. eccleſ. lib. XVIII. cap.* 4. §.4. Porro in exitu denegabatur venia iis, qui in quolibet peccato mortali conſenuerant, nec niſi in ſummis vitae anguſtiis poenitentiam petebant. Cyprian. *ep. LII. ad Antonian.* Carebant quoque venia, qui poſt actam publicam de criminibus poenitentiam iterum eadem vel alia grandia crimina admitterent, Ambroſ. *lib. II. de poenit. cap.* 10. Auguſt. *ep. LIV. ad Macedonium*; rei vltimo ſupplicio damnati; & epiſcopi, qui ambitione ducti ab vna ad alteram eccleſiam tranſibant. Conc. Sardicen. *can.I. & II.* Negabat autem veniam eccleſia recenſitis peccatoribus non defectu poteſtatis, ſed ſeueritate diſciplinae, quo a Nouatianis diſtabat. Sed lapſu temporis a veteri ſeueritate eccleſia deſciuit, & omnibus peccatoribus pacem dedit.

Plures theologi negant, eccleſias Occidentis in omnibus recenſitis criminibus pacem etiam in fine denegaſſe. Hinc aiunt, Tertullianum falſam diſciplinam eccleſiae Romanae affinxiſſe, vt inde Montaniſtas, qui negabant, eſſe in eccleſia peccatorum remittendorum poteſtatem, tueretur: *communionem* vero in canonibus Illiberitanis euchariſtiam interpretantur. V. Nat. Alexand. *diſſ. VII. in ſaec. 3. hiſt. eccleſ.* Sed facile non videtur admittendum, Tertullianum, hominem ſeuerum, falſam diſciplinam eccleſiae Romanae tribuiſſe; inde enim contra poteſtatem eccleſiae in dimittendis peccatis argumentatur; nec veri ſpeciem habet, ex falſa hypotheſi catholicos adgredi voluiſſe. Porro *communio* in Illiberitanis canonibus abſolutio eſt, non euchariſtia; origine enim ſua ea vox fidelium ſocietatem denotat, ad quam fideles lapſi per abſolutionem reducebantur: quod Albaſpinaeus *obſer. lib. II. cap.* 8. pluribus probat.

§. IV. Quo autem per poenitentiae sacramentum peccata dimittantur, necesse est, vt peccator doleat, confiteatur, & satisfacere proponat. Qui tres actus sunt sacramenti poenitentiae *quasi materia*. Trident. *sess. XIV. cap.* 3. Sed tres isti actus non omnes eiusdem necessitatis sunt, vt singuli reapse praestari debeant: etenim sine contritione omnino venia non obtinetur: at confessio & satisfactio in necessitate desiderio & voluntate suppleri possunt. V. Nat. Alexand. *theol. dogm. & mor. lib. II. de sacramento poenitentiae cap.* 4. *art.* 1.

§. V. Non conuenit inter theologos, quo sensu tres poenitentis actus, contritio nempe, confessio & satisfactio sacramenti poenitentiae *quasi materia* sint. Plerique post S. Thomam tenent, eos actus proprie sic dictae materiae rationem habere, idque quia Iesus Christus poenitentiae virtuti vim sacramenti attexuit: dici vero *quasi materiam*, non quod verae materiae rationem non habeant, sed quod eius generis materia non sint, quae extrinsecus exhibetur. Contra Scotistae docent, sacramenti poenitentiae essentiam in sola absolutione positam esse, tres vero poenitentis actus esse poenitentiae partes, quatenus sunt conditiones, vt illud peccata remittat, non quod ex illis intrinsecus, veluti ex aqua baptismus, constet. Et quoniam absolutio potius forma, quam materia sacramenti est; hinc Maldonatus docet, eam esse materiam, quatenus ritus est sensibus subiectus, formam vero, quatenus absolutionem significat. Neutra harum sententiarum pertinet ad fidem, at plausibilis est Thomistarum sententia: quae tamen in eo peccare videtur, quod quae ad sacramenti effectum sunt dispositiones, eiusdem elementum constituat (c).

§ VI.

(c) Multi veteres ex schola theologi, in primis Alexander Halensis, Guilelmus Parisiensis episcopus, Vincentius Bellouacensis, Marianus Victorius aliique elementum, vnde conficitur poenitentiae sacramentum, manuum impositionem faciunt, cui verbum absolutionis accedens sacramentum constituit. Quae sententia veri specie commendatur. Constat quippe ex vniuersa antiquitate, absolutionem per manuum impositionem datam fuisse,

§. VI. Ex tribus poenitentis actibus, vnde sacramenti absolutionis quasi materia constat, primus dolor est, qui alias *contritio* dicitur. Est contritio animi dolor ac detestatio de peccato commisso cum proposito non peccandi de cetero. Quoniam vero dolor est animi adfectus, ac proinde internus actus, qui saepe in actiones externas erumpit; lacrimae & alia externa signa interioris doloris indices sunt; at potest esse dolor etiam sine lacrimis: immo in altis doloribus homines obstupescunt. Continet dolor non solum detestationem malae actae vitae, sed etiam nouae vitae instituendae propositum; qui enim priorem viuendi rationem detestatur, necessario nouam vitam deinceps instituendam proponit. Et quia dolor iste impium ad iustitiam ducit; hinc debet esse ex argumentis supra naturam positis conceptus, hoc est motu fidei, non rationibus naturalibus excitatus; vt ita peccatores vere ad Deum conuersi dici possint.

§. VII. Contritio autem seu dolor duplex est, perfecta nempe & imperfecta, quarum illa nomine generis *contritio*, ista vero *attritio* dicitur. Perfecta contritio est dolor de peccato commisso, ex amore Dei super omnia conceptus & caritate perfectus, cum proposito in posterum non peccandi. Dolor autem iste perfectus summae efficaciae est; voto enim sacramenti instructus peccatorem Deo reconciliat, priusquam sacramentum suscipia-

fuisse, Morin. *de administr. poenit. lib. VIII. cap.* 15.: a quo ritu sacramentum poenitentiae *manuum impositio*, & distinctionis caussa *manuum impositio reconciliatoria* a patribus appellatur. Conc. Arausic. 1. *can.* 3. Porro nihil alienum est a sacramento poenitentiae, vt eius materia sit manuum impositio: haec enim a Christo & apostolis ad patrationem miraculorum vsurpata est: & qui maior & diuinior effectus, quam vt homines peccata dimittant? Quod vero idem ritus etiam confirmationi & sacris ordinationibus conueniat, id nihil obturbat; nam verbum elemento accedens ritum manuum imponendarum ad proprium effectum determinat. Verum sententia ista inter scholasticos non adeo multos patronos inuenit, at ecclesia in soluendis peccatis etiam in noua disciplina manus eleuationem seruat.

tur. Trident. *sess. XIV. cap.* 4. Hinc necessario poenitentiae sacramento praemitti non debet; peccata enim dimittenda non dimissa poenitentiae sacramentum supponit. V. Drouuen *de re sacram. lib. VI. quaest.* 4. *cap.* 4.

§. VIII. Attritio est dolor & detestatio de peccato commisso vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennae & poenarum metu conceptus, qui si cum spe veniae voluntatem peccandi excludat, ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit. Trident. *loc. cit.* Et quoniam spes veniae attritioni inesse debet; etiam caritatis & amoris erga Deum actu, saltem inchoato, debet esse instructa & excitata; errantque profecto quotquot tenent, dolorem ex mero gehennae metu sine Dei amore conceptum in sacramento ad hominis iustificationem prodesse. Sane qui propter meras poenas dolent, adhuc peccatis haerent, tantumque non peccant, quod poenas timent, *sit spes fallendi*, *miscebis sacra profanis:* hinc ad Deum conuersi non sunt, atque ideo eis poenitentiae sacramentum non prodest. V. Drouven *de re sacram. lib. VI. quaest.* 4. *cap.* 4.

§. IX. Alter poenitentis actus, qui quasi materiae sacramenti poenitentiae pars censetur, confessio est, qua omnia & singula peccata mortalia, quorum memoria ex diligenti praemeditatione occurrit, & adiuncta, quae peccati speciem mutant, ad sacerdotem deferri debent ex institutione & mandato Christi. Trident. *sess. XIV. cap.* 5. (*d*). Et certe errant recentiores haeretici, qui tenent, doctrinam de necessitate confessionis demum ab Innocentio III. in

(d) In scripturis aperte proditum non est, confessionem a Christo institutam, quod S. Thomas *suppl. quaest. VI. art.* 6. adgnoscit; at sponte sua ex auctoritate clauium ecclesiae concessa deriuatur. Et qui alias retinere & remittere peccata possent sacerdotes? iudices incognita caussa qui iudicabunt? Deinde, nisi peccata aperiantur, apta remedia iis non possunt adhiberi, quod pertinet ad ligandi & soluendi potestatem. His accedunt veteres patres, qui passim docent, sacerdotibus peccata esse aperienda. V. Nat. Alexand. *diss. XIV. in saec.* 13. & 14. *hist. eccles.*

in synodo Lateranensi excogitatam & inductam fuisse.

§. X. Vt legitima & recta sit sacramentalis confessio, debent sponte & distincte aperiri mortalia omnia peccata, & quidem ad veniam obtinendam. Sufficit vero si confessio clam & ad aures solius sacerdotis fiat; nec enim exstat vllum diuinum praeceptum, quo fideles adigantur ad sua peccata palam aperienda. Trident. *loc cit.* (*e*). Tantum postulat diuinum praeceptum, vt pro publicis peccatis publica poenitentia agatur, vt publicae offensioni satisfiat. Ceterum si quis ad maiorem suorum scelerum vindictam & humilitatem & aliorum exemplum velit publicam confessionem edere, is laude dignus est, & tanta humilitas praemio non carebit.

§. XI. Peccata & reliqua omnia in ordine ad sacramentalem confessionem manifestata sancto secreto subiecta sunt; nec ea verbis, aut signis prodere fas est, idque iure diuino. Atque hoc est *sigillum confessionis*, quod servare debent nedum sacerdotes, verum etiam omnes, qui peccata in ordine ad confessionem audierunt, quamuis maior sit sacerdotum, quam aliorum obligatio. Immo nec scientia peccatorum in confessione habita vti possunt superiores ad externum ecclesiae regimen; cauendum enim omnino est, ne confessio aliquo modo odiosa reddatur.

(e) In veteri disciplina & apud Graecos & Latinos sollemne fuit, peccata etiam occulta palam confiteri. Morin. *de administr. poenit. lib. II. cap. 9. & seq.* Non omnia vero peccata vulgari solebant, sed tantum ea, quae in vrilitatem ecclesiae cedebant, nec periculum aliquod peccatori ingerebant. Hinc prius peccata omnia sacerdoti aperiebantur, qui pro prudentia sua, quae euulganda erant, indicabat. Origen. *hom. II. in psalm.* 37. Stetit hic mos in Oriente vsque ad Nectarium, qui ob facinus a diacono cum matrona, in ecclesia poenitentiam agente, admissum, Constantinopoli & poenitentiarium & publicam confessionem & publicam poenitentiam abrogauit. Soctat. *lib. V. cap.* 19., exemplumque Nectarii ceterae per Orientem ecclesiae imitatae sunt. Sed in Occidente vna cum publica occultorum criminum poenitentia desiit consuetudo quaedam occulta crimina palam aperiendi.

V. Drouuen *de re sacram. lib. VI. q.* 5. *cap.*3. Tantum habita confitentium venia de auditis in confessione sacerdotibus loqui fas est. Quod si contra silentii fidem peccent, sacrilegii rei sunt, & depositi officio suo in arctum monasterium ad perpetuam poenitentiam includuntur, *cap.* 12. *ex. de poenitentiis & remiss.*

§. XII. Postremus poenitentis actus *satisfactio* est; quae alio nomine etiam *poenitentia*, sed stricto sensu dicitur; nam alias poenitentia etiam dolorem & sententiae mutationem continet. Veniunt satisfactionis nomine opera laboriosa & dura, quae a sacerdote imposita peccatores sponte subeunt, ad peccatorum suorum vindictam & iniuriam Deo illatam expiandam. Nempe per sacramentum poenitentiae peccatorum culpam Deus remittit, sed non simul poenam vniuersam: qua in re distat poenitentia a baptismo, vbi & culpa & debitae poenae condonantur. Itaque ad peccatorum post baptismum admissorum omnimodam expiationem necessario poenitentia ex diuina ordinatione requiritur. Trident. *sess. XIV. cap.*8.: quo factum, vt patres poenitentiam *laboriosum baptismum* dixerint. Iuenin. *de sacram. diss. VI. q.6. cap.*1.

§. XIII. Est autem poenitentia aut publica, aut occulta, quarum illa palam & coram ecclesia, ista clam peragitur. Mortalia peccata palam admissa publica poenitentia esse expianda, constans semper fuit ecclesiae doctrina, vt ita publicae offensioni satisfiat. Sed pro peccatis mortalibus occultis ab antiqua distat noua disciplina. Sane olim etiam pro criminibus occultis, saltem grauioribus, publica imponebatur poenitentia. Morin. *de administr. poenit. lib. V. cap.* 2. *&* 4. (f).

§.XIV.

(f) Intererat vero inter publicam publicorum & publicam occultorum criminum poenitentiam; illa enim palam ab episcopo, haec vero clam & etiam a presbytero imponebatur: rei quoque publicorum criminum censuris cogebantur ad poenitentiam, non vero occulti peccatores, quibus clam tantum negabatur pax, si agere poenitentiam detrectarent: & demum publici peccatores palam & a solo episcopo pacem accipiebant, nisi

§.XIV. Publica poenitentia nullis certis definitis spatiis & sollemnibus initio peracta est; sed post schisma Nouatianum, quod medio ferme saeculo tertio erupit, sollemnitas & spatia poenitentiae inducta sunt, vt ita vel externis ritibus ecclesia occurreret Nouatianis, qui negabant esse in ecclesia ad peccata grauiora dimittenda potestatem. Sollemnitas & ars agendae poenitentiae praesertim in poenitentium stationibus seu classibus posita erat. Stationes istae quatuor erant, per quas tributi poenitentes dicebantur *flentes*, *audientes*, *substrati* & *consistentes*. V. Morin. *de administr. poenit. lib.VI. cap.*1. *& seqq.* & Bingh. *orig.eccles.*, *lib.XVIII. cap.*1. Fuerunt hae stationes apud Orientales quarto saeculo sollemnes, easque in suis canonibus Gregorius Thaumaturgus primus vsurpat; sed in ecclesia Occidentali praesertim fletus & auditio non adeo frequentes fuerunt. Morin. *loc. cit. cap.* 4.

§. XV. Flentes pro foribus ecclesiae stabant, vbi lacrimis sibi imponi poenitentiam exorabant: atque ideo fletus potius praeambulum ad poenitentiam, quam vera poenitentia erat. Audientes ecclesiae narthecem ingressi, diuinam scripturam & sermonem audiebant, quibus finitis cum reliquis audientibus siue ethnicis, siue catechumenis ecclesia exibant. Quod audientes grauiter peccassent, videbantur rudimenta fidei vix didicisse, & hinc ad ea iterum audienda mittebantur: quod profecto maximum erat opprobrium. Substrati in ecclesiam vsque ad ambonem ingrediebantur, vbi post eiectos audientes in genua prouoluti manus impositionem sub certis precibus ab episcopo accipiebant, inde etiam ecclesia exibant: interim vero duris & laboriosis operibus se exercebant. Consistentes demum cum fidelibus in ecclesia consistebant & precabantur, sed in Christi corpore non communicabant: idque erat *sine oblatione cum populo in precibus communicare*. Conc. Nicaen. *can. XI.* Ancyr. *can. IV.*

§. XVI. Poenitentia ecclesiae auctoritate imponeba-

 tur

nisi aut episcopus iuberet, aut in eius absentia vrgeret necessitas; occulti vero peccatores clam etiam a presbytero poterant reconciliari. Morin. *de administr. poenit. lib. V. cap.* 16.

tur (*g*), eaque fufcepta praefertim tempore *fubftrationis* opera poenalia poenitentes tolerabant. Etenim haec ftatio proprie erat poenitentialis, aliae potius ad poenitentiam praeparabant: quo factum eft, vt fubftrati fine alio addito *poenitentes* a veteribus dicerentur. Conc. Laodic. *can. XIX.* Ergo continuis ieiuniis corpus macerabant: eleemofynas erogabant: diebus dominicis & feftis & integra pentecofte, quibus ceteri fideles ftantes orabant, flexis genibus preces fundebant: & (quod maxime in ecclefiis Africanis follemne erat) mortuos efferebant & fepeliebant. V. Bingh. *orig. ecclef. lib. XVIII. cap.* 2. Abftinebant quoque balneis, conuiuiis, & ipfo matrimonii vfu, nec nouas nuptias contrahere poterant (*h*). Voluptates enim a balneis, conuiuiis & nuptiis deriuatae non bene cum poenitentia conueniebant (*i*).

§. XVII.

(g) Peccatores accipiebant poenitentiam cinere adfperfi & operti cilicio: & fi mares effent, capillos inaequaliter tondebant, aut capita radebant: feminae vero vel velum poenitentiae fumebant, vel crines tondebant, vel illos per humeros fpargebant & confundebant: quae moeroris figna erant. Cilicium erat veftis afpera ex pilis animantium contexta, qua totum corpus operiebatur. Ambrof. *ad virgin. lapfam cap. VIII.*

(h) Porro in Occidentali ecclefia quarto & fequentibus faeculis poenitentes militiam & faecularia negotia, quae peccatis erant occafioni, veluti mercaturam, forenfes cauffas, officia publica deponebant. Morin. *de adminiftr. poenit. lib. V. cap.* 18. *feq.* Quin eo feueritatis euafit in Occidente poenitentia, vt etiam poft datam pacem ad faecularia negotia & matrimonii iam contracti vfum amplius redire non liceret, nec reliquo vitae tempore nouas nuptias contrahere. Siric. papa *ep. ad Himer. Tarrac. cap. V.* Leo M. *ep. XCII. ad Ruftic. Narbon. edit. Quefn.*

(i) Vniuerfus poenitentiae publicae apparatus, feu ritus externi, item luctus & dolor, *exomologefis* nomine a patribus Graecis & Latinis dictus eft. Tertul. *de poenit. cap. IX.* V. Albafpin. *lib. II. obfer. cap.* 26. *Exomologefis* proprie eft confeffio: & quia peccata fua confitentes, ea facco & cilicio indui plangere & deteftari, & in humilem ftatum fe deiicere folebant; hinc vniuerfa poenitentiae actio eo nomine dicta eft.

In-

§. XVII. Iam opera poenalia in poenitentiam imposita congrua & salutaria esse debent, hoc est criminum grauitati respondentia, & in poenitentium salutem & medicinam directa: & praeterea in longum continuanda; nec enim momento temporis curantur animae infirmitates. Hinc summa fuit veterum patrum cura, vt propria remedia & iusta poenitendi tempora singulis criminibus tribuerent. Tractabant ea de re in conciliis, in quibus plures canones conditi sunt: consulebantur quoque primarum sedium episcopi, & qui scientia & probitate supra alios eminebant: & consulti episcopi canonicas epistolas dabant, quae poenitentias & poenitendi tempus praescriberent. Atque ex his synodorum & patrum regulis, quae labentibus annis numero creuerunt, collecti sunt *libri poenitentiales*, qui canones de re poenitentiali continebant. Latis vero canonibus poenitentialibus ex eorum auctoritate, non pro arbitrio sacerdotum poenitentiae imponebantur. Hinc dum episcopi synodum celebrabant, inter alia presbyteros admonebant, vt *non ex corde*, *sed sicut in poenitentiali scriptum est*, poenitentias imponerent, ap. Reginon. *lib. I. cap.* 98.

§. XVIII. Publica poenitentia vna erat, & siue propter publica, siue propter priuata scelera semel peracta, iterum eidem in eadem vel alia scelera relapso non dabatur. Nat. Alexand. *diss. X. hist. eccles. saec.* 3. Tantae seueritatis caussa videtur fuisse, *ne christiani lusisse de dominica communione videantur*, vt patres Illiberitani *can. III.* loquuntur, seu *ne medicina vilis minus vtilis esset aegrotis*, vt Augustinus *ep. LIV. ad Macedon.* habet. Qui autem secundam non accipiebant poenitentiam, abundantia doloris tantum a Deo, non ab ecclesia sperare veniam poterant, quod Petauius *in Epiph. haer. LIII.* docet. In Oriente sub Nectario, qui publicam poenitentiam abrogauit, vnius poenitentiae disciplina desiit; in Occidente vero sensim desueuit, tantumque deinceps obtinuit,

Interim amplior haec significatio vsu scriptorum restringi solet, significatque vel ipsam confessionem, vel alium poenitentis actum.

vt sic dicta *sollemnis* poenitentia semel daretur (*k*).

§. XIX. Non omnes etsi grauiorum criminum rei, publicam poenitentiam subibant; multi enim crimina sua priuatis poenitentiis expiabant, quales innenes *propter aetatis fragilitatem*, conc. Agath. 1. *can*. 15.; mulieres adulterae, quod facile proderentur, iisque poenitentia mortis caussa esse posset, Basil. *ad Amphiloch. can. XXIV*; & coniugati, nisi ex coniugis consensu. In primis vero maiores clerici publicae poenitentiae non subdebantur. Conc. Carthag. v. *can*. 2. Siric. *epist. ad Himer. Tarrac. cap. XIV.* In tanta humilitate, qua agebatur publica poenitentia, praesertim post stationes inductas, indignum fortasse visum est, maiores clericos poenitere. Ergo propter crimina ab officio suo deiecti, clam in monasterio crimina sua deflebant, nisi sponte publicam poenitentiam elegissent. Conc. Arausic. 1. *can*. 4 Ceterum clerici minores, non secus ac laici, publicae poenitentiae addicebantur. V. Iuenin. *diss. VI. q. 6. cap. 8. art.* 1.

§. XX. Poenitentialis disciplina per antiquos patres statuta lapsu temporis in vtraque ecclesia ferme per omnia mutata est. Et in Oriente quidem quarto exeunte saeculo sub Nectario patriarcha Constantinopolitano occasione cuiusdam matronae, quae dum agebat poenitentiam, a diacono in ecclesia constuprata est, & poenitentiarius confessionibus & poenitentiae praepositus, & publica quorumdam occultorum criminum confessio, & publica poenitentia non minus pro occultis, quam pro publicis cri-mi-

(k) Publica poenitentia scholasticis alia *publica* est stricte sic dicta, alia *sollemnis*. Publica sine vlla sollemnitate, sed palam peragitur: sollemnis ob enormia crimina ab episcopo die cinerum ex forma synodi Agathensis imponitur, *can*. 64. *D*. 50.; & praeterea haec habet attributa, clericis non datur, iterari non potest, laicus ea functus a canone est alienus, ea impleta matrimonium contrahi non potest, militia deferenda, & negotiis saecularibus amplius non vacandum. Nata est haec partitio ex ignorantia antiquitatis. Nempe desuetis publicae poenitentiae sollemnibus & conditionibus, scholastici sollemni poenitentiae dederunt, quae in veteri disciplina publicae conueniebant.

minibus omnino ſublata ſunt. Socrat. *lib. V. cap.* 19. Sozom. *lib. VII. cap.* 16. Hinc breui per Orientem poenitentiarum diſciplina mutata eſt, & poenitentium ſtationes praeter conſiſtentiam abolitae. Sed non ſimul abrogatae priuata confeſſio & canonicae peccatorum poenitentiae: etenim deinceps Graeci vel ſecundum canones, vel poenitentiales libros ſemper impoſuerunt poenitentias: tantum quod publicum erat, occultum euaſit. V. Morin. *de adminiſtr. poenit. lib. VI. cap.* 22. *ſeq.*

§.XXI. Sed quod ſpectat ad Latinam eccleſiam, in ea diutius ſtetit inuariata poenitentialis diſciplina, tandem ſaeculo ſeptimo inualuit, vt publica crimina publicis; occulta vero occultis poenitentiis, ſed ex canonum regulis, expiarentur: cui innouationi Graecorum diſciplina praecipuam cauſſam praebuit. Nimirum Theodorus monachus Graecus Romam venit, & a Vitaliano papa anno IↃCLXVIII. epiſcopus Cantuarienſis creatus eſt. In Anglia vero conſtitutus Theodorus ex moribus praeſertim Graecorum poenitentialem librum compoſuit, in quo publicis peccatis publicam, occultis vero occultam imponebat poenitentiam, omiſſis manuum impoſitionibus & ſtationibus poenitentiarum. Statim hi mores per Angliam & per vniuerſum Occidentem recepti ſunt. Ita inualuit in Occidente regula, *de peccatis occultis occulte, de publicis publice poenitendum*, capit. reg. Franc. *lib. V. cap.* 52., *cap.* 1. *ex. de poenit. & remiſſionibus*.

§. XXII. Recepta hac doctrina, nihil quidquam deminutum de canonicis poenitentiis (*l*), tantumque poeni-

(l) Immo potius ſeueriores euaſerunt; neſcio enim qua ratione creditum eſt, ſingulis eiuſdem ſpeciei peccatis poenitentiam in canonibus praeſcriptam deberi: atque ideo ſi ponas, vni adulterio decem annorum poenitentiam canones tribuiſſe; pro decem adulteriis centum annos poenitere oportebat. Petr. Damian. *de perfect. monach. cap. VI.* Quod & canones ridiculos & poenitentiam impoſſibilem faciebat. Fleuryus *diſc. III. in hiſt. eccleſ. n.* 16. Inuenta item genera publicarum poenitentiarum antiquis ignota & indoli poenitentiae parum conformia, qualia circulus ferreus, quo per plures annos membra

nitentia, quae antea palam fiebat, euasit occulta; at saeculo decimo secundo & sequentibus canonicae poenitentiae apud Latinos sensim desierunt, idque ex pluribus caussis. Principio iamdiu receptae erant poenitentiarum redemtiones, quibus canonicae poenae cum certis precibus, corporis flagellis, praesertim vero cum pecunia & agris pro arbitrio poenitentium commutabantur, qua de re plura habet Muratorius *diss. LXVIII. antiq. Ital.* Porro commutatae sunt poenitentiae cum aliquo laborioso aut pio opere, quod in euidentem, aut apparentem ecclesiae vtilitatem cederet, qualia opera censebantur arma capere contra infideles & haereticos, praesertim in Hierosolymitana expeditione, pecuniae erogatio in ecclesias aedificandas, aut reparandas, ad pontes construendos, & itinera munienda. Ex his caussis longo temporis spatio canonicae poenitentiae intermissae sunt; nec inde finitis sacris expeditionibus facile fuit eas restituere; praesertim quando mendicantes coeperant poenitentiam administrare; hi enim missi transeuntes erant, atque ideo diu poenitentium vitam & conuersationem non poterant obseruare. Fleuryus *disc. hist. VI. n.* 11.

§. XXIII. Desuetis apud Latinos canonibus poenitentialibus, sacerdotis tamquam boni viri arbitrio poenitentiae impositae sunt; at in noua disciplina poenitentiae etiam congruae & salutares esse debent. Sunt poenitentiae opera laboriosa & dura, quibus iniuria Deo illata expiatur, & animi morbi & adfectiones curantur: quae poenitentiarum natura vna est & immutabilis, tantumque ritus, quibus exercentur, mutari possunt. Et recte docent Tridentini patres *sess. XIV. cap.* 8. debere sacerdotes *salutares & congruas satisfactiones iniungere*, quae sint tam in vitae nouae custodiam, quam ad peccatorum castigationem. Hinc eo sensu arbitrariae sunt hodie poenitentiae, quod non debeant ad amussim ex canonibus imponi, non quod a mero sacerdotis arbitrio dependeant.
Vt

corporis arctissime constringi solebant; virgae & cruenta flagella, quibus peccatores corpus dilacerabant; incertae & vagae peregrinationes.

Vt vero officio suo recte fungantur poenitentiae ministri, scire debent canones poenitentiales; inde enim & peccatorum grauitatem & congruas poenitentias dignoscent.

CAPVT XIII.

De indulgentiis.

§. I. NOmine *indulgentiae*, quae alias *donatio*, *remissio* & *humanitas* dicitur, vbi de poenitentiis agitur, venit remissio poenarum temporalium, quas poenitentes in suorum criminum expiationem subire debent, facta ecclesiae auctoritate. Itaque non peccata ipsa indulgentiae remittunt, (hoc enim proprium est absolutionis) sed potius poenas temporarias, in quas aeternae vi sacramenti commutantur. Iure diuino ecclesia habet indulgentiarum concedendarum potestatem, quae in iure ligandi & soluendi continetur, idque dogma fidei est. Trident. *sess.XXV.* in *decreto de indulgentiis*. Duplicis vero generis est indulgentia, plenaria nempe & partialis, prout vel integra poenitentia, vel eius pars relaxatur.

§. II. Ministri, qui concedunt indulgentias, iure ordinario episcopi sunt, quibus ligandi & soluendi potestatem Christus directis verbis demandauit. V. Iuenin. *de sacram. diss. XIII. q. 3. cap.* 1. Et quamuis sacramenti poenitentiae administratio etiam meris presbyteris concedatur; tamen non consueuit ecclesia etiam poenarum remittendarum potestatem presbyteris facere; idque fortasse ne neruus ecclesiasticae disciplinae solueretur. Tantum presbyteri, immo inferiores clerici ex speciali delegatione indulgentias elargiuntur, hodie enim earum concessio exterioris fori esse reputatur. Concedunt episcopi in suis paroeciis ex noua disciplina tantum partiales indulgentias, summus vero pontifex etiam plenarias.

§. III. Vt vero rite indulgentiae concedantur, regulae ab ecclesiae praescriptae seruandae sunt, nec enim pro arbitrio sacris ministris hunc spiritalem thesaurum administrare

ministrare licet. Et praecipua quidem caussa indulgentiarum est abundantia doloris, qua ipsi peccatores adficiuntur; apud Deum enim multum valet cordis contritio etiam ad poenarum remissionem. Chrysost. *hom. XIV. in 2. ad Cor.* Hinc antiquae regulae permittunt episcopis, vt pro dolore, lacrimis & poenitentium tolerantia vel indulgentiam faciant, vel tempus adiiciant. Conc. Nicaen. *can.XII.* Ancyr. *can.V.* Quae auctoritas tanta erat, vt si sincera & abundans esset contritio, episcopi possent poenitentes ab audientibus ad consistentes transferre. V. Morin. *de administr. poenit. lib. VI. cap. 19.*

§. IV. Praeterea ex antiquae disciplinae regulis legitimae caussae ad concedendas indulgentias erant libelli martyrum (*a*), imminens in christianos persecutio, & reditus haereticorum ad ecclesiam. Sed post saeculum decimum nouae indulgentiarum caussae receptae sunt, quales visitationes certarum ecclesiarum & altarium, qua de caussa concessae indulgentiae *stationariae* dicuntur (*b*), militia contra ethnicos aut haereticos suscepta, pecuniae erogationes ad ecclesias & nosocomia aedificanda, item ad pontium & itinerum constructionem aut refectionem. Semel inductae hae indulgentiarum species ex genio saeculi ena-

(a) Tempore persecutionis consueuerunt confessores in custodia detenti libellos dare ad episcopos, eosque enixe deprecari, vt quibusdam lapsis poenitentiam eiusue partem remitterent, & pacem darent. V. Morin. *de administr. poenitentiae lib.IX. cap. 26.* Magna erant apud Deum martyrum merita, ipsique etiam pro iis, quos libellis suis commendabant, preces ad Deum fundebant. Hinc episcopi eorum libellis multum tribuebant, & indulgentias dabant, praesertim si commendati venia digni essent. Errarunt vero nonnulli martyres, qui libellis suis se dedisse pacem profitebantur, non dandam rogabant. Cyprian. *epist. XXIII.* Valebant martyrum libelli sedata iam persecutione & post ipsorum mortem. V. Albaspin. *lib. I. obser. cap20.* Sed haec indulgentiarum species cum ipsis martyribus desiit.

(b) Inter indulgentias stationarias celebris & omnium plenissima illa est, quae *Iubilaei* nomen praefert, quod demum aetate Bonifacii VIII. institutum creditur. V. Espen. *par. II. tit. 7. cap. 4.*

euaserunt frequentissimae, quamuis vix est, vt cum sincera poenitentia componi possint, si ex his caussis petentes indulgentias, vera poenitentia destituantur.

§. V. Inductis propter ecclesiarum, hospitalium, viarum & pontium aedificationem & reparationem indulgentiis eleemosynariis, simul *quaestores eleemosynarii*, vt vocabantur, instituti sunt, qui indulgentias praedicarent, fouerent, & poenitentium oblationes & eleemosynas colligerent. Non alienum a ratione erat ad lucrandas indulgentias praedicari poenitentiam: at quaestores tanto munere saepe abusi sunt, & potius sua & mittentium negotia, quam animarum salutem procurarunt, vota, peccata grauissima & ipsam beatam vitam commercio exponentes. *Clement.* 2. *de poenit. & remiss.* Quis nescit, haeresim Lutheranam ex quaestorum nundinationibus originem habuisse? Sed tandem Tridentini patres eleemosynarios quaestores sustulerunt, & indulgentias ab episcopis cum duobus canonicis adnuntiari voluerunt, eleemosynas vero nulla mercede colligi. Trident. *sess. XXI. de ref. cap.* 9.

§.VI. Tot nouae indulgentiae fundamento aliquo niti debebant: ea enim aetate, qua maxime inualuerant indulgentiae eleemosynariae, theologis scholasticis occurrebat illud veterum patrum dictum, *aut Deus punit, aut homo*: quod cum indulgentiis ob solas eleemosynas, aut ob leues labores datis non bene conueniebat. Varia commenti sunt scholastici ad hunc nodum extricandum, sed tandem ad ecclesiae thesaurum confugerunt, quo largitatem indulgentiarum inaedificarent: quae sententia inde a Clemente VI. *extrauag.*2. *de poenit. & remiss. inter communes* & Leone X. probata inter ecclesiasticas doctrinas conualuit. Semper fuit in ecclesia thesaurus, qui ex meritis Christi in hominum redemtionem abundanter redundat; at ante saeculum decimnm secundum vix scriptor inuenitur, qui vim indulgentiarum ex thesauro ecclesiae metiatur, nisi eo trahantur indulgentiae propter martyrum libellos olim concessae. Constat vero thesaurus iste ecclesiae inexhaustus ex Christi meritis, eique B. Virginis omniumque sanctorum merita praestant adminiculum, *cit. extrauag.*

§.VII.

§. VII. Ceterum in concedendis indulgentiis summa moderatione vti debent ecclesiae praepositi; effusa enim liberalitas eneruat poenitentiam, & ad peccandum inuitat. Habere debent ob oculos exempla veterum patrum, qui pro quantitate doloris & abundantia lacrimarum indulgentias concedebant. Trident. *sess.XXV. in decr. de indulgentiis.* Quaecumque vero caussa ad lucrandas indulgentias proponatur, certi iuris est, etiam in noua disciplina non simplici operarum iniunctarum exsecutione christianos indulgentias lucrari, sed requiri veram poenitentiam & contritionis abundantiam, quod boni theologi docent.

CAPVT XIV.

De forma & effectu sacramenti poenitentiae.

§.I. Forma sacramenti poenitentiae sunt verba, quibus ministerio presbyterorum peccata dimittuntur. In veteri disciplina emensis ferme poenitentiae siue publicae siue occultae spatiis peccatores pacem accipiebant: quousque enim in tribus primis poenitentiae stationibus persistebant, cum ecclesia nec in precibus communicabant: quod indicat, eos a peccatis absolutos non fuisse. V. Morin. *de administr. poenit. lib.IX. cap.3. & 17.* (*a*). Sed

(a) Dabatur in veteri ecclesia absolutio sacramentalis, vbi poenitentes a substratis ad consistentes transibant. Morin. *de administr. poenit. lib. VI. cap.* 21. Verum si iusta & grauis subesset caussa, veluti si poenitenti mortis periculum immineret, aut si persecutio proxima videretur, aut si ex dilata pace aliquod ecclesiae incommodum instaret; etiam ante expletam poenitentiam publici peccatores reconciliari solebant. V. Nat. Alexand. *diss. IX. in 3. saec.* Quin in priuatis poenitentiis etiam ob caussas non admodum graues statim post confessionem, aut paullo post, nondum impleta poenitentia, absolutio data est. Morin. *lib. IX. cap.* 27. Quod si instante mortis periculo ante

Sed mutata iamdiu eſt haec diſciplina, & in vtraque eccleſia poſt peccatorum confeſſionem, & indictam, ſed non impletam poenitentiam, datur abſolutio (*b*). Antiqui mores indoli poenitentiae conformiores erant; at nullum exſtabat diuinum praeceptum, quo edicebatur, peccatores poſt impleta poenalia opera abſolui debere. Et profecto non recte rigidiores quidam theologi vſum, qui abſolutionem ſatisfactioni praemittit, veluti euangelio contrarium & abuſionem traducunt: quam doctrinam Alexander VIII. merito proſcripſit. Verum vbi ſacerdotes minus probatos peccatores animaduertunt, debent differre abſolutionem, quouſque de vera poenitentia conſtet.

§. II. Formula autem abſolutionis in veteri diſciplina non directa, ſed precatiua fuit, qua ſacerdotes Deum ſiue Chriſtum, vt peccata dimitteret, rogabant, quod fuſe docet Morinus *de adminiſtr. poenit. lib. VIII. cap.* 8. *& ſeqq.* Graeci aliique Orientales adhuc per preces peccata dimittunt; ſed apud Latinos a tempore S. Thomae formula abſolutionis directa facta eſt, hiſce verbis comprehenſa, *ego te abſoluo a peccatis tuis in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti* (*c*). Et hac recepta formula inde Tri-

ante impletam poenitentiam pax data eſſet, & inde infirmi conualeſcerent, iterum poenitentiae ſubdebantur. Conc. Carthag. IV. *can.* 78. Arauſic. I. *can.* 3.

(b) Diſtat vero Graecos inter & Latinos, nam hi ſtatim poſt abſolutionem admittunt ad euchariſtiam; illi ſpeciem antiquae conſiſtentiae adhuc obſeruant, in qua abſoluti a peccatis longo tempore ad impoſitas poenas implendas detinentur, & demum noua veluti abſolutione, qua a poenis ſoluunt, ad euchariſtiam admittunt. V. Chardon. *in hiſtor. poenitentiae ſect. III. par. 3. cap.* 8.

(c) Tenebant initio ſaeculi decimi tertii plerique ex ſchola magiſtri, tantum vere contritos abſolui debere, ideoque vi contritionis peccata iam dimiſſa eſſe. Hinc minus placuit formula precatiua, eiuſque loco ſubſtituta eſt directa, quae apta videbatur ad declarandos in terris abſolutos, quos ante Deus in caelis abſoluerat: etenim etiam magiſtratus verbis directis, quos innocentes deprehendunt, abſoluunt.

Tridentini patres *sess. XIV. cap.* 3. docuerunt, preces ad vim absolutionis non pertinere, & formam, in qua vis sacramenti praecipue posita est, illis verbis, *ego te absoluo &c.* contineri. Sic mutata formula absolutionis, theologi multi docere coeperunt, per preces datam pacem non valere.

§. III. Effectus autem sacramenti poenitentiae est remissio peccatorum & gratiae sanctificantis in animam effusio, qua peccatores in filiorum Dei adoptionem restituuntur. Vt vero per absolutionem gratia sanctificans conferatur, rite dispositi peccatores esse debent: nempe debent peccata confiteri, & ex amore Dei, saltem inchoato, detestari. Quod si ob contritionis vehementiam diuina absolutio sacerdotalem praeueniat, tum sacerdotalis diuinam confirmat & ampliorem facit. Per absolutionem reuiuiscunt quoque omnia bona opera, quae in caritate facta inde per subsequens peccatum veluti extincta sunt. Sed peccata virtute absolutionis non semper per omnia dimittuntur: nam absolutio dimittit culpam, poenam vero aeternam in temporalem conuertit; & hinc necessariae sunt operae poenales, quibus temporalis poena exsoluatur.

CAPVT XV.

De ministro sacramenti poenitentiae.

§. I. Sacramenti poenitentiae minister, qui excepta in confessione peccata valeat dimittere, solus sacerdos est: sacerdotis autem nomine episcopi & presbyteri tantum veniunt. Trident. *sess. XIV. cap. 6.* (*a*). Et epi-

(a) Quamuis autem soli presbyteri poenitentiae sacramentum administrent; tamen per plura saecula mos stetit, vt in necessitate & absentia sacerdotis etiam laicis christiani peccata sua confiterentur, *can.1. D.6. de poenitentia*, *can.36. D.4. de consecra-*

episcopi quidem poenitentiae, vt ceterorum sacramentorum, primarii ministri sunt. Et reapse in veteri disciplina episcopi integrum ferme poenitentiae negotium administrarunt; praesertim vero eis reseruata erat publicae poenitentiae administratio, vbi de publicis criminibus agebatur. Conc. Carthag. II. *can.*3. Lapsu temporis sensim id onus pro maxima parte deposuerunt; at non propterea desierunt esse primarii poenitentiae ministri.

§. II. Ex inferioribus presbyteris alii iure proprio, quales parochi & poenitentiarii generales, alii delegata potestate poenitentiam administrant. Et parochi quidem ipsa parochiae & beneficii collatione curam animarum sub episcopi eminenti potestate accipiunt, atque iure officii sui poenitentiam & reliqua sacramenta gregi sibi commisso administrant: institutio enim parochiarum & beneficiorum perpetuo & ordinario iure officia ecclesiastica beneficiariis demandauit. Trident. *sess.XXIII. de ref. cap.* 15. Nec opus est examine, aut episcopi mandato, vt parochi confessiones excipiant. Includitur autem hoc ius parochorum propriae ecclesiae finibus; at moribus receptis saltem de consensu propriorum sacerdotum per totam dioecesim etiam sibi non subditis poenitentiam administrant. V. Espen. *par.* II. *tit.* 6. *cap.* 6.

§. III. Poenitentiarius generalis etiam iure proprio seu ordinario in tota dioecesi poenitentiam administrat, idque tamquam episcopi vicarius (*b*). Itaque ex quacum-

 que

secratione, qui mos post S. Thomam desueuit. Confessiones vero istae laicis factae non erant sacramentales, vbi enim deest clauium potestas, qui esse potest verum sacramentum? Sed ex feruore caritatis, quae per confessionem magis magisque excitabatur, peccata dimittebantur: quod S. Thomas *in IV. sentent. dist.* 17. *q.* 3. obseruat.

(b) In ecclesiis Orientalibus post persecutionem Decianam primum institutus fertur presbyter poenitentiarius, qui deinceps sub Nectario patriarcha Constantinopolitano sublatus est. Socrat. *lib. V. cap.* 19. Sozom. *lib. VII. cap.* 16. Contra in Occidente per plura saecula nullus fuit, qui vice episcopi poenitentiam in tota dioecesi administraret. Vales. *not. in cit.* Sozom.

que dioecesis parte confessiones excipit, a casibus episcopo reseruatis absoluit, ab aliis sacerdotibus impositas poenitentias relaxat, & dubia circa poenitentiam exorta definit. Officium poenitentiarii decreto synodi Tridentinae *sess. XXIV. de ref. cap.* 8. in perpetuum beneficium euasit, quod inter dignitates ecclesiae cathedralis censetur. Hinc poenitentiarius post episcopum totius dioecesis proprius parochus in poenitentiae negotio censetur, adsumique ad id munus debet presbyter, qui in theologia, aut iure canonico emeritus sit, & annorum quadraginta, seu qui aptior pro locorum conditione reperiatur. Trident. *loc. cit.* Quod grauitas officii postulabat.

§. IV. Qui potestate delegata poenitentiam administrant, sunt ceteri presbyteri, quibus poenitentiae administratio sine cura animarum demandatur, siue ex saecularibus, siue ex regularibus eligantur. Abolitis in Occidente canonicis poenitentiis frequentiores factae sunt confessiones: atque ita plures presbyteri ad eas excipiendas fuerunt necessarii. Ceterum non tantum episcopi, sed etiam archipresbyteri & parochi inferioribus presbyteris confessiones excipiendi potestatem faciebant, *cap.* 12. *ex. de poenitentiis & remissionibus*; at in comitiis Tridentinis hoc ius archipresbyteris & parochis ablatum episcopis cessit, *sess. XXIII. de ref. cap.* 15. Presbyteri vero hoc iure aucti per totam dioecesim fidelibus episcopo subiectis poenitentiam administrant, nisi definitam potestatem episcopus concesserit.

§. V. Quamuis autem regiminis ecclesiastici forma postulet, vt sine episcopi aut proprii sacerdotis venia inferiores presbyteri poenitentiam non administrent; tamen mendicantes diu sola pontificis auctoritate confessiones exceperunt, & poenitentiam administrarunt. Primus hoc priuilegium Gregorius IX. concessit, illudque propterea Mat-

---

zom. *loc. cit.* Sed post saeculum decimum ecclesiae Occidentales poenitentiarium receperunt: iamdiu enim episcopi negotiis temporalibus distracti non adeo adsidui in vinea domini excolenda facti erant; & inde etiam in negotio poenitentiae vices suas alteri mandare voluerunt.

Matthaeus Parisiensis *ad an.* CIↃCCXLVI. *inauditum & nouum* appellat. Hinc mendicantes coeperunt ecclesias circumire, & omnium confessiones excipere: & quod benignitate & facilitate vtebantur, facile omnes ad eos concurrebant; ceciditque propterea dignitas propriorum sacerdotum, & fideles audacter peccarunt. Hinc sexcentae lites inter ecclesiarum praelatos & mendicantes excitatae, quae diu ecclesiam exagitarunt; etenim pontifices dissidiorum iudices potius mendicantibus, quam propriis sacerdotibus fauerunt. V. Espen. *par. II. tit. 6. cap.* 5. Sed tandem Tridentini patres *ses. XXIII. de ref. cap.* 15. priuilegia ista excusserunt, iterumque mendicantes in negotio poenitentiae episcopis subiecerunt.

§. VI. In veteri disciplina, postquam instituta sunt beneficia, quibus cura animarum annexa est, quisque suo proximo in spiritualibus superiori confiteri peccata tenebatur: quod argumentum Grancolasius *in veteri sacramentario* fuse persequitur. Certe postulabat cura animarum, vt illi oues suas adgnoscerent & pascerent, quibus earum cura erat demandata. Qua stante disciplina, vt quis alieno sacerdoti confiteretur, aut venia proprii sacerdotis, aut priuilegio indigebat, *cap. vlt. ex. de poenit. & remiss.* Proprius autem sacerdos erat parochus, at eo nomine etiam episcopus & poenitentiarius veniebant. Sed vbi confessiones, desuetis canonicis poenitentiis, multiplicatae sunt, haec disciplina mutata est, passimque obtinet, vt sine proprii sacerdotis venia fideles cuique sacerdoti sua peccata possint confiteri: hactenus vt in Italia & Hispania christiani etiam satisfacere praecepto annuae confessionis censeantur, si peccata sua cuique sacerdoti confessionibus praeposito adaperiant: quod omnino lapsae ecclesiasticae disciplinae indicium est.

§. VII. Iam non omnes poenitentiae ministri peccata quaeuis dimittere possunt, sed tantum ea, quae ecclesiae praepositi sibi non reseruarunt. Sane episcopi in suis dioecesibus & pontifices per omnem ecclesiam grauiora peccata sibi reseruare consueuerunt (c); idque vt difficultate

 abso-

(c) Episcopales reseruationes ferme cum ipsa ecclesia inualue-

absolutionis grandia crimina cohiberentur, & grauiores morbos medici peritiores curarent. Peccata episcopis reseruata inferiores ministri etiam regulares remittere vetantur: tantumque poenitentiarius generalis, & qui ab episcopo speciale mandatum habent, ea dimittere possunt. A peccatis vero pontifici reseruatis nemo olim soluebatur, nisi peccator ipse pontifici se sisteret, exceptis feminis, senibus aliisque, qui impares erant ad iter Romanum, quos episcopi soluebant, *cap.6. & 13. ex. de sentent. excommunicationis:* at praesentibus moribus peccata publica reseruata pontifices episcopis dimittenda committunt; occulta vero ex iuris concessione episcopi suis subditis dimittunt, Trident. *sess. XXV. de ref. cap. 6.:* & sacra congregratio poenitentiis praeposita in diem inferioribus ministris absoluenda demandat.

C A P V T XVI.

De subiecto & necessitate sacramenti poenitentiae.

§.I. SOli christiani, qui post baptismum in peccata grauia lapsi sunt, sacramentum poenitentiae suscipere possunt: & hinc sacramentalis poenitentia a patribus se-

luerunt; quidquid enim arduum inerat poenitentiae, episcopi semper suae cognitionis esse voluerunt; sed pontificiae ignotae sunt antiquitati, & demum post saeculum decimum exortae sunt: & quidem initio potius auctoritate episcoporum quam pontificum. Nempe in summa morum corruptione vt quorumdam criminum maior horror esset, episcopi reos Romam mittere coeperunt, vt pontifex imponeret, aut ab episcopo impositam mitigaret poenitentiam; mox etiam in synodis quaedam crimina pontifici absoluenda reseruare. Ab his institutis statim ipsi pontifices ad sibi peccata reseruanda transierunt, quae disciplina eundo amplificata est. V. Espen. *par.II. tit. 6. cap.7.*

secunda post naufragium tabula dicitur. Itaque non baptizati incapaces sunt absolutionis, quae in sacramento poenitentiae datur: & licet olim catechumeni peccata sua confiterentur, & de iis poenitentiam agerent; tamen confessio ista & poenitentia non erat sacramentalis; sed erat ad baptismum preparatio. Quod si christiani solis venialibus peccatis adstringantur, non necessario per poenitentiae sacramentum curari debent; plura enim alia remedia, in primis oratio dominica, ad eorum curationem praesto sunt. Et hinc licet veniales culpae vtiliter in confessionibus aperiantur, taceri tamen possunt impune.

§. II. Administrari debet sacramentum poenitentiae lapsis post baptismum, si ex forma diuinorum praeceptorum accedant, hoc est, si peccata sua confiteantur, de iis doleant, & satisfacere proponant. Hinc denegari iis debet absolutio, qui adhuc in peccatis, aut peccandi occasione haerent, qui praescriptis remediis vti detrectant, qui de iisdem peccatis se accusant, quoties confitentur. V. Nat. Alexand. *theol. dogm. & moral. lib. II. de poenit. cap. 7. art.* 3. Porro incapaces sunt absolutionis, qui in criminis actu vsum rationis amittunt, nec inde recuperant, vt petant poenitentiam; & publici peccatores, qui morbo decumbunt, nec prae eius acerbitate aut verbis, aut signis dolorem testantur. Conc. Carthag. IV. *can. 76.* Sed quid si boni christiani prae morbo signa poenitentiae edere non valent? Humanius est, si saltem sub conditione absoluantur; praesumuntur enim sine necessario viatico ex hac vita nolle discedere. Morin. *de administr. poenit. lib. X. cap.* 10, *n.* 2. *seqq.*

§. III. Iam vero christiani quoties post baptismum labuntur, euangelico iure per poenitentiae sacramentum resurgere & reconciliari possunt. Trident. *sess. XIV. can.* 1. At in veteri disciplina ecclesia parce admodum pacem & absolutionem dabat, ne medicina vilis minus vtilis esset aegrotis: aliis enim etiam in fine denegabatur absolutio: aliis tantum in fine pax dabatur; nec dari solebat secunda poenitentia iis, qui semel publicam propter crimina poenitentiam egissent. Quin stantibus canonicis poenitentiis confessiones frequentes esse non poterant. Sed haec disciplina iamdiu desueuit, iamque poenitentia saepe re-

peti solet: at videant sacerdotes confessionibus praepositi, ne tanta facilitate peccata foueant.

§. IV. Venio ad sacramenti poenitentiae necessitatem. Iure euangelico christianis in grauia peccata lapsis ad gratiae recuperationem absoluta necessitate sacramentum poenitentiae requiritur, Trident *sess. XIV. cap.* 2., in noua enim oeconomia non solis lacrimis Deus peccata remittere statuit. Quod si necessitas vrgeat, & sacerdos absit, peccata remittuntur per contritionem desiderio sacramenti instructam: & hinc manauit doctrina, poenitentiae sacramentum iure diuino *in re*, *vel in voto* esse necessarium. Obligat vero hoc diuinum praeceptum praesertim in mortis articulo, aut si aliquod sacramentum administrandum est: at extra hos casus non diu confessio differri debet.

§. V. Porro ecclesiastico praecepto tenentur fideles, saltem semel in anno, peccata proprio sacerdoti confiteri, alias excommunicantur, quod Innocentius III. in concilio generali statuit, *cap.* 12. *ex. de poenit. & remissionibus*. Tempore Innocentii tantum non desuetis canonicis poenitentiis, locum habere poterat ecclesiasticum praeceptum, quod pluries, aut saltem semel in anno ad confessionem adigeret. Nullam anni partem ad edendam confessionem concilium designat, quamuis eucharisticam communionem paschae addicat; at moribus ecclesiarum iam inductum est, vt praeceptum edendae confessionis etiam in pascha adstringat, vt ita fideles ad sacram mensam se disponant. Et quoniam ecclesia eam confessionem faciendam edicit, quam Christus instituit; sacrilega confessione illuditur potius, quam impletur praeceptum.

CAPVT XVII.

De sacramento extremae vnctionis.

§. I. IEsus Christus, qui omni tempore seruos suos salutaribus praesidiis muniuit, eos in fine vitae etiam

etiam sacramento extremae vnctionis armauit. Est extrema vnctio sacramentum, quo per olei vnctionem & ei adhaerentem orationem infirmis gratia confertur, peccata & eorum reliquiae absterguntur, ad morbi incommoda superanda vires augentur, & corporis sanitas, si eorum saluti expedierit, restituitur. Ab oleo & vnctione, quibus confertur, hoc sacramentum a Latinis dicitur *oleum sanctum*, *oleum benedictionis* & *vnctio infirmorum*.

§. II. De sacramento vnctionis infirmorum exstat conceptissimus Iacobi apostoli locus in *epist. can. cap. V. v.* 14. *& seq.*, ex quo ferme omnia, quae de extrema vnctione habet ecclesia, hausta & recepta sunt. *Infirmatur quis in vobis?* sunt Iacobi verba, *inducat presbyteros ecclesiae, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine domini. Et oratio fidei saluabit infirmum: & adleuiabit eum dominus: & si in peccatis sit, remittentur ei.*

§. III. Itaque elementum, vnde conficitur extrema vnctio, est oleum, quod ex Iacobi verbis & perpetua traditione docet ecclesia. Trident. *sess. XIV. de sacram. extr. vnct. cap.* 1. Olei vero nomine venit oleum oliuarum, debetque esse merum; nulla enim permistionis mentio in antiquis monumentis & ritualibus libris occurrit. Ex antiqua disciplina oleum benedicitur, & quidem apud Latinos ab episcopo feria quinta in coena domini; apud Graecos vero a presbyteris semper ac dandi sacramenti datur occasio. Benedictio autem illa olei ad sacramenti naturam non pertinet, sed ecclesiae auctoritate addita est, vt eo magis de eius virtute constaret. Sambou. *de sacram. extr. vnctionis diss. III. art.* 1.

§. IV. Consecrato oleo infirmum inungi oportet: quae vnctio theologis *materia proxima* dicitur. Nihil de partibus vngendis Iacobus edixit: & hinc super ea re ecclesiae disciplina varia fuit. Olim vna pars corporis, puta pectus, videtur inuncta, quod Mabillonius *praef. ad saec. I. Benedict. n.* 97. obseruat: inde plures partes placuit inungere, inter quas alicubi fuit pars male prae reliquis adfecta, quo referebant verba Iacobi, *& adleuiabit eum dominus*. Moribus praesentibus Latinorum vnguntur quinque organa sensuum, & praeterea renes & pedes: sed renum vnctio in feminis propter honestatem semper omittitur,

titur, omittiturque etiam in maribus, si prae infirmitate commode moueri non possint.

§. V. Partium vnctionem formula verborum comitatur, quae olearem istam vnctionem sacramentalem facit. Iacobus apostolus orandum super infirmum edixit, nec expressit, quibus verbis orare oporteret. Hinc ecclesiae variis orationibus & formulis vsae sunt. Formula Graecorum continetur in Euchologio, incipitque *πατερ αγιε pater sancte*, in qua praeter Deum plures sancti inuocantur. Sed Latina ecclesia in praesenti disciplina sub hac formula partes inungit, *per istam sanctam vnctionem & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi dominus quidquid per visum* (& ita porro in aliis membris) *deliquisti. amen* (*a*). Quibus verbis contineri formam extremae vnctionis Eugenius IV. & Tridentini patres *sess. XIV. de sacram. extremae vnctionis cap.* 1. docent.

§. VI. Minister extremae vnctionis iure diuino *presbyter* est: quo nomine episcopus & proprie sic dictus presbyter intelligitur (*b*). Non vero omnis sacerdos recte infirmos inungit, sed tantum parochus, qui est ordinarius sacramenti extremae vnctionis minister, *Clement. vnic. de priuilegiis*, extra quam si necessitas vrgeat, quo casu

(a) Formula ista, qua ecclesia Latina infirmos inungit, non adeo antiqua est; verba enim, quibus vnctio exprimebatur, olim directa erant, non precatiua, veluti, *inungo te oleo sancto*, aut his similia: quod Hugo Menardus *not. in sacram. S.Gregorii* & Launoius *de sacramento vnctionis infirmorum* pluribus probant. Verum semper ecclesia ante & post vnctionem preces adhibuit, quae ad vim sacramenti videntur spectasse.

(b) Verbis Iacobi conuenienter in vtraque ecclesia ad vngendum infirmum plures presbyteri conuenerunt. Vigent apud Graecos adhuc antiqui mores; at apud Latinos iamdiu vnus presbyter vngit, *cap.14. ex. de verbor. significat.* Cui innouationi caussam fortasse dedit auaritia sacerdotum, qui nisi accepta pecunia ad vngendos infirmos conuenire detrectabant. Quod vero oleum infirmorum operatur per fidei orationem etiam in praesenti disciplina bene est, si plures presbyteri & clerici aduocentur, quod S. Carolus *conc. IV. Mediolanensi par. II. cap. 6.* admonet: immo si tota ecclesia ad orandum inuitetur,

casu quilibet sacerdos extremam vnctionem administrat.

§. VII. Iam soli christiani infirmi, qui actualia peccata post baptismum admiserunt, extremae vnctionis capaces sunt. Infirmi autem, qui oleo Iacobeo vngendi sunt, ex praesentibus ecclesiae Latinae moribus illi censentur, *de quorum morte timetur*, vt habet Eugenius IV. *in decreto.* Et certe conuenit huius sacramenti institutioni, vt adhuc integris sensibus, nec omnino fractis viribus infirmi vngantur, vt ita salus corporis facilius restituatur (c).

§. VIII. Effectus extremae vnctionis est Spiritus sancti gratia, qua infirmi interius perfusi, plures & salutares gratias consequuntur. Trident. *sess.XIV. de sacram. extr. vnctionis cap.* 2. In primis oleum sanctum abstergit peccatorum reliquias, & infirmos adleuat, excitatque ad morbi incommoda aequo animo ferenda, & ad daemonum tentationes superandas. Item si quae adhuc supersunt, peccata dimittit, & praesertim venialia, & indirecte etiam mortalia, puta quae commisisse infirmus ignorat, aut si confiteri non valeat. V. Nat.Alexand. *theol. dogm. & moral. lib.II. de extr. vnct. cap.*2. Et demum extrema vnctio ipsam corporis sanitatem restituit, si id spirituali infirmorum saluti Deo expedire videatur, qui secundarius, non primarius olei sancti effectus est.

§. IX. Vt vero oleum sanctum effectus producat suos, apti & dispositi infirmi sint, oportet. In primis requiritur, vt sint corde contriti & a peccatis absoluti, est enim infirmorum vnctio poenitentiae complementum. Ipsi infirmi

(c) Vsu veterum etiam in leuibus morbis aut morborum initio infirmi vngi solebant. Sambou. *de extr. vnct. disp.VIII. art.* 1. Qui mos apud Graecos etiam hodie seruatur. Sed in Occidente post saeculum decimum secundum extrema vnctio in mortis articulo dari coepit: qui peruersus vsus videtur inualuisse a vulgi ignorantia, qua in Anglia & Gallia credebatur, suscepta extrema vnctione non licere amplius matrimonio vti, nec carnes comedere, nec nudis pedibus ambulare, nec condere testamentum: hinc in vitae vltimam periodum dilatum est oleum infirmorum, ne si eo suscepto infirmi conualescerent, tantis incommodis obnoxii forent. V. Mabillon. *praef. in saec. I. Benedict. n.* 100. Plures canones hunc erroneum morem damnarunt.

firmi extremam vnctionem petere debent: & si id facere non valeant, etiam vnguntur, modo bene & religiose vixerint; aut si male, dum mente constabant, doloris & poenitentiae signa dederint. Praediti etiam fide viua infirmi esse debent & summa obtinendae salutis fiducia, vtpote qui per fidei orationem eriguntur.

§ X. Sacramentum extremae vnctionis ab ecclesia veluti poenitentiae perfectio & consummatio semper habitum est. Trident. *sess. XIV. de sacram. extr. vnctionis*; dimittuntur enim per hanc vnctionem reliquiae peccatorum, & quae supersunt, peccata. Hinc in veteri disciplina extrema vnctio ante eucharistiam dari consueuit, quod fuse Launoius & Grancolasius probant. Stetit hic mos ad saeculum decimum tertium, tum sensim mutatus est, iamque obtinet, vt infirmi post eucharistiam vngantur (*d*). Quod si qui hodie infirmi veteris disciplinae non ignari ante eucharistiam suscipere oleum sanctum malint, tantae religioni videtur annuendum, modo inde fideles non offendantur. V. Espen. *par. II. tit. 8. cap. 2.*

§. XI. Quum extrema vnctio non solum infirmos erigat, & peccata dimittat; verum etiam, si Deo placuerit, sanitatem restituat; nemo profecto, qui eius capax est, eam debet omittere. Interim iusti, qui tantum venialium peccatorum conscii sunt, nullo diuino praecepto ad suscipiendum oleum sanctum adstringuntur, nisi graues tentationes vrgeant. V. Sambou. *de sacr. extr. vnct. disp. VII. art. 3.* Sed qui mortalium peccatorum, de quibus nequeunt confiteri, sibi conscii sunt, necessitate diuini praecepti ad extremam vnctionem obligantur. Praecepto autem ecclesiae etiam iusti in infirmitatibus oleo Iacobeo vngi tenentur; id enim habent omnium ecclesiarum mores, qui loco canonum sunt (*e*).

CA-

(d) Nouae disciplinae fortasse occasionem dedit dilatio extremae vnctionis ad vltimas vitae angustias; & nomen ipsum *extremae vnctionis*, quod scholastici vltimum sacramentum interpretati sunt, quando vnctionum vltimam significabat.

(e) Extremam vnctionem proxime exciperet de sacris ordinationibus tractatus; sed quidquid eius rei est parte 1. abunde explicuimus.

CAPVT XVIII.

De sponsalibus.

§. I. Sponsalia ex receptis moribus matrimonio praemitti solent, idque vt cautius matrimonium ineatur, & christiani ad sacramenti gratiam se disponant. Sunt sponsalia proprie sic dicta *futurarum. nuptiarum promissio*, *can.* 3. C. 30. *q.* 5., seu, vt habet Florentinus iurisconsultus in *L.* 1. *D. de sponsalibus*, *mentio & repromissio futurarum nuptiarum*. Dicta autem sunt Romanis sponsalia a spondendo, quia moris fuit veteribus *stipulari & spondere sibi vxores futuras*, *L.* 2. *D. eodem:* quamuis temporis lapsu posthabitis stipulationibus solo consensu Romani sponsalia contraxerint, *L.* 4. *&* 7. *D. eod.* Cui iuri adhaesit ecclesia, quae semper docuit, etiam solo consensu sponsalia contrahi. Sunt vero canonistis sponsalia duplicis generis, alia *de praesenti*, alia *de futuro*, quorum ista sunt consensus in futuras nuptias, illa sunt consensus in praesens matrimonium.

§. II. Sponsalia proprie sic dicta omnes recte contrahunt, qui in futuras nuptias possunt consentire. Hinc sponsalia contrahere vetantur furiosi, mentecapti, infantes, *L.* 8. *& L.* 14. *D. de sponsalibus*. Sed impuberes, qui sunt septem annis maiores, siue patres siue filiifamilias, quod in futuras nuptias possunt consentire, sponsalia recte contrahunt, *cit. L.* 14., modo si contrahentes filiifamilias sint, etiam parentes consentiant, aut saltem non dissentiant: quod naturae redolet honestatem, & vtroque iure consecratum est, *L.* 7. §. 1. *D. eodem*, *can.* 1. *&* 3. *C.* 30. *q.* 5. Quoniam vero lubricum est impuberum consilium, adueniente pubertate a sponsalibus possunt resilire, *cap.* 8. *ex. de despons. impuberum*. Ipsi quoque parentes filiorum impuberum, puberumue nomine futuras nuptias paciscuntur, pactoque parentum filii stare tenentur, si expresse vel tacite consenserint, *L* 13. *D. eo-*

D. eodem, *cap. vn.* §. *vlt. de sponsal. in 6.*

§. III. Quamuis sponsalia nudo consensu contrahantur; tamen multis sollemnibus confirmari consueuerunt, veluti sacerdotali benedictione, donationibus sponsalitiis, quas saepe sponsus sponsae, raro haec illi mittere solebat (*a*). Immo adhibiti testes sunt, & instrumenta confecta, vt ea iam contracta fuisse constaret (*b*).

§. IV. Ex sponsalibus nascitur obligatio ad nuptias contrahendas: at si sponsi fidem implere renuant, potius monentur, quam coguntur, *cap.17.ex. de sponsalibus* (*c*): nu-

(a) Vocantur huiusmodi munera *donationes sponsalitiae*, *arrhae* & *pignora:* inter quae maxime eminebat anulus, quem, tamquam mutuae pactionis signum, sponsus sponsae dare consueuit, eumque *pronubum* Tertullianus *apol. cap. VI.* appellavit. Vsus anulorum receptissimus erat apud Romanos, at non ornatus caussa, sed in signandi vsum: obsignari enim solitas arcas penuarias, ne a seruis surriperentur, ex Plinio Baronius *ad an. LVII.* obseruat. Etiam in pignus futurarum nuptiarum mulieribus Romani anulos dabant, idque vt indicaretur custodia rei domesticae, quae vxori erat demandata. Vsum anuli pronubi christiani retinuerunt, eique signum fidei insculpere solebant. Erat vero anulus Plinii aetate ferreus & sine gemma, sed secundo ecclesiae saeculo iam aureus vsurpabatur.

(b) Porro sponsalia confirmata per osculum, quod vir sibi desponsae mulieri impingebat. Vsus osculi in matrimoniis etiam apud ethnicos cognitus fuit, teste Tertulliano *de veland. virginib. cap. XI.*, at potiori ratione illud in sponsalibus suis christiani, apud quos nihil osculo sanctius & vsitatius, vsurparunt, *L.5. C. Th. de sponsalibus.* Sed in Occidente simul ac pristina simplicitas in malitiam degenerauit, osculum sponsalitium sensim desueuit, at apud Graecos adhuc perseuerat. V. Mazoch. *diatr. in can. Illiber.LIV.* apud Muscettulam *de sponsalib. & matrim. filiorumfam.*

(c) Iure Romano ex sponsu actio efficax ad nuptias contrahendas non dabatur; nuptiis enim, quae potius animos, quam corpora debent illigare, aduersari videbantur coactiones: & praeterea vbi diuortiorum licentia recepta erat, sponsaliorum firmitas nulla esse poterat. Sed apud christianos inde vsque ab initio magna vis sponsalibus haesit, praesertim si per osculum & sacerdotalem benedictionem contracta essent. Conc. Illiber. *can.*

nuptiae enim potius mutuo amore, quam coactionibus iniri debent. Franc. Florens *in Gratiani cauf.XXVII. q.* 2. Et si Alexander III. etiam *ecclesiastica censura compellendum* inuitum sponsum respondit, *cap.9. ex. eodem*, id ea exceptione dixit, *nisi rationabilis caussa exstiterit:* & in hoc negotio, vbi coactiones fini videntur aduersari, vel leuissima caussa rationabilis censetur, quod recte Mazochius *in Muscettul not. XXXIV.* obseruat. Quod si adiuncta aliud suadeant, puta si per osculum pudicitia delibata sit, vel si sponsa deflorata; omnino ad nuptias sponsus cogi debet.

§. V. Pluribus modis sponsalia, etsi rite contracta, dissoluuntur, nec enim indissolubili vinculo adstringunt. In primis soluuntur mutuo consensu, etiamsi iuramenti religione confirmata sint, *cap.2. ex. de sponsalibus*. II. per matrimonium, quod sponsorum alter iniuria quidem, sed valide cum alia, alioue contraxit. III. per ordinis sacri susceptionem, *cap. vn. de voto in 6.*, & per ingressum in religionem eiusue professionem; sed quousque religionis emittitur professio, conuersi obligatio potius in suspenso est, quam soluitur; relictus vero ab initio liberatur. IV. soluuntur sponsalia sequenti alterutrius fornicatione, idque in solius innocentis gratiam, *cap. 25. ex. de iureiurando*, itemque constanti & insigni alterutrius infirmitate, aut deformitate, quae superuenit, veluti si mulier leprosa fiat, aut paralytica, seu quidquam aliud ei turpius aduenerit; omnibus enim pactionibus, multo magis sponsalibus, inest conditio, *rebus ita stantibus*. V. per profectionem alterutrius ad longinqua sine alterius consensu, respectu tamen partis relictae, *cap.5. ex. de sponsalib.*

CA-

can. LIV. Trullan. *can. XCVIII.* Ex qua disciplina christiani imperatores poenis subiecerunt sponsos fidem implere nolentes, *L.6. C.Th. de sponsalibus*, *L.5. C. eod.* Stat adhuc in Oriente tanta sponsaliorum vis, quod osculum & arrhae fidei datae accedant; at in Occidente, vbi osculum & benedictio vsurpari desierunt, obligatio ex sponsalibus aliquatenus oblanguit.

CAPVT XIX.

De sacramento matrimonii.

§. I. NVptiae, seu matrimonium ex creatoris intentione videntur esse societas indiuidua, quam masculus & femina procreandae & educandae sobolis & mutui praesidii gratia ineunt. Sane contrahuntur nuptiae ad filios procreandos & educandos; parum est genuisse filios, nisi educentur; infantes enim recens nati sibi non sufficiunt, & deinde dum adolescunt, longa & studiosa institutione indigent. Hinc tener amor parentibus erga filios inditus, vt scirent, se ad eos educandos teneri. Porro qui in indiuiduam vitae consuetudinem & in generationem liberorum consentiunt, sibi mutuo sunt adiutorio. Hinc naturae institutis aduersantur omnes vagae & incertae commistiones, quae parum ad generationem, nihil ad educationem liberorum prosunt.

§. II. Natura & origine sua matrimonium contractus est; at apud christianos etiam inter sacramenta censetur: quae ecclesiae doctrina est. Duplici vero ratione matrimonium sacramenti religione donatur, & quod rem arcanam, coniunctionem nempe Christum inter & ecclesiam, significat: quo sensu apostolus *ad Ephes. V.* 32. illud *magnum sacramentum* dixit: & quod sub signo sensibili gratiam effundit, per quam coniuges caelesti benedictione augentur, quidquid lutei nuptiis inest, purificatur, & vires dantur ad matrimonii onera sustinenda. Sane antiqui patres, Tertullianus *lib. II. ad vxorem cap. vlt.* Ambrosius *epist. LXX.* & Chrysostomus *hom. XLVIII. in Genesim* nuptias christianas caelesti benedictione impleri & sanctificari docent. Et hoc posteriore sensu matrimonium est vnum ex septem ecclesiae sacramentis.

§. III. Matrimonium a theologis diuidi solet in *legitimum*, *ratum* & *consummatum*. Legitimum secundum leges gentium contrahitur, non in fide Christi, qualia sunt

sunt matrimonia infidelium. Ratum a fidelibus ex regulis christianae religionis contrahitur, sed nondum corporum coniunctione in vsum deductum est. Consummatum vero est, si corporum vsus accedat, exprimitque sacramentum inter Christum & ecclesiam; cuius sacramenti ratione perfectum & consummatum dicitur, nam ratione ciuilis negotii & alterius sacramenti, quod gratiam effundit, etiam ratum censetur perfectum.

§. IV. Iam quod spectat materiam, formam & ministrum sacramenti matrimonii, theologi disputant, ecclesia silet. Eorum multi ipsos contrahentes materiam, & verba, quae consensum exprimunt, formam faciunt. Alii verba ipsa, seu consensum mutuum verbis aut signis expressum, diuersa ratione materiam & formam esse docent: & materiam quidem, quatenus determinantur, formam vero, quatenus determinant. Item scholastici ipsos contrahentes sacramenti ministros faciunt. Sed ex meliori est sententia Melchior Canus, Estius, Drouuenus, Natalis Alexander aliique docent, materiam sacramenti esse ipsum ciuilem contractum, formam in benedictione sacerdotali contineri, ministrum vero esse sacerdotem, qui nuptiis benedicit. Sane nuptiis gratia accedit per sacerdotalem benedictionem, quae est veterum patrum sententia. Ambros. *ep. LXX.* Chrysost. *hom. XLVIII. in Genes.* Transuersos egit scholasticos vtriusque iuris sententia, matrimonium consensu perfici: atque ita materiam, formam, & ministrum sacramenti in ipsis contrahentibus quaesiuerunt. Sed facile erat obseruare, consensu perfici contractum, sacramentum vero hierologia.

§. V. Caussa efficiens contractus matrimonii est mutuus contrahentium consensus, quo verbis, aut signis declarant, se in indiuiduam vitae consuetudinem consentire, *L.30. D. de regulis iuris*, *can.1. & 2. C.27. quaest. 2.* Nimirum matrimonium societas est, & societates consensu contrahuntur. Edi vero potest consensus in nuptias etiam vicaria alterius opera, modo ad id speciale mandatum detur, procurator datus per se mandatum impleat, & mandans tempore contracti matrimonii in consensu perseueret, *cap. vlt. de procurat. in 6.*

§. VI. Praeter coniugum consensum, si filiifamilias nu-

nuptias ineant, etiam parentum, sub quorum potestate sunt, consensus requiritur: quod ius ipsa natura duce omnes peraeque gentes seruarunt, in primis Romani, apud quos inuito patrefamilias filiorum nuptiae prorsus irritae erant, *pr. tit. instit. de nuptiis*, *L.2. D. de ritu nuptiar.* Ecclesia in imperio nata leges ciuiles secuta est, quod ius vsque ad saeculum decimum secundum stetit. V. Ivenin. *de sacram. diss. X. q. 5. cap. 3. art. 1.* Inde obtentu libertatis matrimonii noua inualuit doctrina, quae adserit, grauiter peccare filios sine parentum consensu contrahentes, at valere contractas nuptias: cui sententiae Tridentina synodus *sess. XXIV. de ref. matrim. cap.1.* adhaesit. Hinc tristis & inauspicata libertas matrimonii apud catholicos viget: nam libertas matrimonii certe non postulat, vt filii pro libidine & licentia sua sibi quaerant vxores (*a*).

§. VII. Quoniam vero qui errant, non consentiunt, hinc si coniugum vnus, aut ambo errent, nuptiae nullae sunt. Sed distinguere oportet, vtrum error sit circa personam contrahentium, an circa qualitates. Etenim error personae omnino nuptias nullas facit; at errore qualitatis contractae nuptiae valent, veluti si quae pulchra aut diues putetur, inde deformis, aut pauper inueniatur; qui enim hoc errore contrahit, vere in personam consentit, nisi error qualitatis *redundet in personam*, inquit S. Thomas *in IV. sententiar. dist. 30. q. 1. art.2.*, hoc

(a) In Gallia regum edictis matrimonia filiorumfamilias inuitis parentibus inita habentur *inualide contracta*, quod alii de solis ciuilibus effectibus interpretantur, alii vero ita accipiunt, vt matrimonium ipsum omnino nullum & irritum sit. Et multarum gentium legibus parentes filios suos talia matrimonia contrahentes exheredes scribere possunt: quod pluribus Muscettula & Mazochius illustrant. Similiter apud nos Regis nostri lege, quae VI. Kal. Iulias anno CIↃIↃCCLXXI. prodiit, inter caussas exheredationis censetur, si filii aut filiae, etiamsi emancipati sint, matrimonia sine patris, aut eius, qui vice patris est, consensu ineant, modo mares nondum elapso anno tricesimo, feminae nondum vicesimo quinto contraxerint.

hoc eſt, niſi contrahens ita adhaeſit illi qualitati, vt ſi haec abeſſet, matrimonium non contraxiſſet, veluti ſi principis offeratur filia tamquam primogenita & heres regni, quae vere talis non eſt. Verum detecto errore conſenſus etiam praeſumtus nuptias irritas conualidat.

§. VIII. Porro non eſt in nuptias conſenſus, atque ideo nullae nuptiae, ſi ex vi metuque graui exterius illato contrahantur, *cap.* 28. *ex. de ſponſalibus*. Conſentiunt quidem qui metu agunt, at non omnino libere: & hinc coactus iſte conſenſus ex graui metu extortus non ſufficit ad matrimonium, quod animos potius, quam corpora adligat. Nihil vero intereſt, vtrum ab ipſo coniuge, an a patre, an ab alio metus fiat, *cap.*11. *ex. de desponſ. impuberum*, modo directe in finem matrimonii contrahendi inferatur, Gonzalez *in cap.* 15. *ex. de ſponſalibus n.*4.; & qui metum infert, id nullo iure faciat: nam ſi quis metu poenarum a magiſtratu cogatur mulierem, quam violauit, vxorem ducere, matrimonium valet; magiſtratus enim iure cogit: & actio imperio eius, cui cogendi ius eſt, ſuſcepta agenti imputatur.

§.IX. Contractis ſponſalibus, antequam matrimonium contrahatur, fieri debent proclamationes, ſeu *banna*, vt appellantur Gallica lingua, quibus vtriuſque contrahentis parochi tribus continuis diebus feſtis inter miſſarum ſollemnia populo denuntiant nomina eorum, qui nuptias contrahere intendunt, vt impedimentum, ſi quod fortaſſe ſubſit, detegatur, *cap.*3. *ex. de clandeſt. deſponſatione*, Trident. *ſeſ.XXIV. de ref. matrim. cap.*1. (*b*). Sed edicta iſta ad matrimonii vim non pertinent, recteque poſſunt epiſcopi eorum vel in totum vel pro parte veniam facere.

§. X. Iam matrimonia ſollemni ritu contrahenda ſunt, quod intereſt reipublicae & eccleſiae, vt familiarum ſtatus conſiſtat. Sane gentes omnes ſollemnibus modis nuptias

(b) Inde vſque a primis ſaeculis chriſtiani nuptias *apud eccleſiam profiteri* conſueuerunt, quod Tertullianus *de pudicit. cap. IV.* teſtatur: qui mos mediis ſaeculis in multis eccleſiis intermiſſus, in ſynodo Lateranenſi ſub Innocentio III. ab aliquibus locis ad omnes eccleſias extenſus eſt, *cap.*3.*ex. de clandeſt. deſponſat.*

ptias contraxerunt; & ecclesia suos ritus addidit, quibus illae sacrae fierent. Praecipuus vero christianorum ritus fuit hierologia, seu sacerdotalis benedictio: qui ritus vel a primis saeculis obtinuit, Tertull. *lib.II. ad vxor. cap.* 9. Ambros. *epist.LXX.* V. Bingham. *orig.eccles. lib.XXII. cap.*4 §.1. Benedictio ista nuptiarum a sacerdote de more aliarum benedictionum facta videtur, nempe per manuum impositionem. Clem. Alexandr. *paedag. lib. III. cap.* 11. Et quidem inter missarum sollemnia, & hinc missa propria nubentium tandem recepta est.

§. XI. Sollemnis & publica christianarum nuptiarum benedictio diu sola religione stetit: nec iure ciuili christianorum principum ad vim contractus matrimonii pertinuit. Probabant quidem christiani principes per benedictionem nuptias consecrari; at interim legitima habebant matrimonia ex forma legum ciuilium contracta. Hinc in veteri disciplina non defuerunt christiani parum religiosi, qui benedictionem omitterent, praesertim vbi non ex sententia ecclesiae nuptias contrahebant, contenti legitimas, etsi non sacras; nuptias contraxisse. Sed tandem christiana nuptiarum benedictio in legem ciuilem abiit, & ita nec legitima fuerunt matrimonia, nisi coram ecclesia benedictione sacerdotum consecrarentur: quod ius in Occidente Carolus M. *lib.VII. capitul. cap.*363. & in Oriente Leo Sapiens *nouel. LXXXIX.* constituerunt.

§. XII. Per ecclesiam inducta & inde per leges ciuiles confirmata nuptiarum benedictio in ecclesia Graeca deinceps stetit; at in Occidente remissior disciplina inualuit, quae tenebat quidem, matrimonia coram ecclesia benedictione sacerdotali esse celebranda, verum simul valida, etsi illicita, habebat matrimonia clandestina, quae sine hierologia clam ceteris omnibus ipsi sponsi contraxissent, *cap.* 11. *ex. de clandest. desponsatione*, *cap.*3. *ex. de sponsalib.* (c). Magno autem incommodo & reipublicae & ecclesiae

(c) Inualuerunt hi degeneres mores ex male accepta sententia legum & canonum, per consensum nuptias contrahi. Consensus nempe, qui legitimus & sollemnis esse debebat, sic acceptus est, quasi etiam clam editus sufficeret. Franc. Florens *in Grat. caus. XXX. quaest.* 5.

clesiae fuerunt clandestina matrimonia: filiorum & familiarum status incertus erat; & mariti suarum vxorum saepe pertaesi eas dimittebant, & nouas nuptias attentabant.

§. XIII. Sed tandem ecclesia Occidentalis matrimonia clandestina omnino irrita fecit. Statuerunt enim Tridentini patres *sess. XXIV. de ref. matrim. cap.* 1. matrimonium contrahi debere coram parocho, seu alio sacerdote, de ipsius parochi, seu ordinarii venia, & duobus vel tribus testibus, & aliter contractum nullum esse (*d*), itemque matrimonium ab eodem parocho benedici debere (*e*). Parochus autem, coram quo matrimonium contrahere oportet, est ille, in cuius paroecia contrahentes vere morantur, etsi eo loci perpetuo morari non intendant: & si contrahentes sint diuersarum paroeciarum, vnus parochus siue viri, siue mulieris matrimonio adsistet, quamuis in multis locis mos ferat, vt coram parocho mulieris matrimonium celebretur. Et quod spectat ad testes, ii cuiuscumque generis sint, sufficiunt, modo quid agitur, intelligant.

§. XIV. Sollemnia nuptiarum ex regulis nouae disciplinae non licet celebrare ab aduentu domini vsque ad Epiphaniam, & a feria quarta cinerum vsque ad octauam Paschae. Trident. *sess. XXIV. de ref. matrim. cap.* 10. Poenitentiae nimirum tempus nuptiarum pompis & deliciis aptum non censetur.

§. XV. Plures iustarum nuptiarum effectus sunt, qui vel ex ipsius coniugii natura, vel ex ciuili iure, vel sacra-

(d) Quo decreto etiam contractui ciuili certa forma data est, idque ex disciplina a pluribus saeculis in Occidente recepta, qua ecclesia etiam de contractu matrimonii edicebat, & ex consensu christianorum principum, qui vel per legatos suos, vel postea huic decreto consenserunt.

(e) Num benedictio sacerdotalis ad vim nuptiarum pertineat, simul Tridentini patres non definierunt. Hinc receptum est inter nostros, valere nuptias coram parocho inuito & sine hierologia contractas, modo parochus de matrimonio contrahendo certior factus sit. Sed si admittatur, per benedictionem nuptias sanctificari, in hac specie matrimonium sacramentum esse non videtur.

cramenti religione dimanant. In primis coniuges per matrimonium fiunt duo in vna carne, & alter in alterius corpus ius adquirit. Item liberi nascuntur legitimi & in patris potestate. Per matrimonii quoque sacramentum coniuges gratia implentur, qua mutuus eorum amor adiuuatur, fides matrimonii sustinetur, & matrimonii & familiae onera euadunt leuiora.

§. XVI. Quaeres, an omnes natura habiles matrimonium contrahere tenentur? Satis aucto humano genere non omnes ex principiis iuris naturalis ad nuptias contrahendas obligantur, quod Pufendorfius *de iur. nat. & gent. lib. VI. cap.* 1. §. 7. probat: non desunt enim qui ferundo familiae & educationis filiorum onere impares sunt; alii vero, qui caelibes vtiliores ceteris hominibus esse possunt. Nec christiana religio singulos ad nuptias contrahendas adstringit: quin potius qui dono caelibatus donantur, melius faciunt, si procul a nuptiis Deo animum & corpus suum consecrent. Et merito pro religione sua Constantinus M. caelibatus poenas sustulit. *L.* 1. *C. de infirmand. poenis caelibatus.*

CAPVT XX.

De iis, qui nuptias contrahere vetantur.

§. I. SVnt quaedam receptae regulae, quae quasdam personas omnino inhabiles ad matrimonium contrahendum reddunt, & si reapse contrahant, illud tamquam initio nullum, dirimunt; aliae vero tantum personas impediunt, quo minus contrahant, sed contractum non soluunt. Hinc matrimonii impedimenta duplicis generis exorta, *dirimentia* nempe, & *impedientia*, vt appellantur.

§. II. Proueniunt autem omnia matrimonii impedimenta aut iure naturae, aut iure diuino, aut legibus principum, aut sacris canonibus. Est enim matrimonium non tantum naturae institutum, verum etiam ciuile negotium & ecclesiae sacramentum. Et quod spectat ad leges ci-

ciuiles, in compertis est, summis imperantibus ius esse, quo impedimenta, etiam dirimentia, constituant: quod doctiores theologi docent. *Matrimonium*, ait S. Thomas *lib. IV. contra gent. cap.* 78., *in quantum ordinatur ad bonum politicum, subiacet ordinationi legis ciuilis*. Sane christiani imperatores & deinceps reliqui reges legibus suis varia nuptiarum impedimenta dirimentia constituerunt; gradus cognationis & adfinitatis, in quibus illae contrahi non possent, finierunt; rescriptis suis vetita matrimonia permiserunt, & totius contractus curam ad se pertinere professi sunt. Verum a multis saeculis rariora facta sunt principum edicta, quae de vi ipsa matrimonii statuant, siue quod illi religioni sibi ducerent de re, quae magnum erat sacramentum, leges ferre; siue quod sua interesse viderent cum episcopis non disceptare.

§. III. Potestate quoque dirigendi & ordinandi matrimonii, vt ad finem religionis tendat, donatur ecclesia. Et reapse omni tempore ecclesia canones condidit, vt fideles in domino nuptias inirent. Verum regulae istae per sex priora & amplius saecula videntur spectasse solam sacramenti religionem, non naturam & vim contractus; inde ecclesia sensim aucta est potestate, qua ipsum ciuile negotium dirigeret, & personas ad contrahendum omnino inhabiles faceret: quod Basilius Pontius *de matrimonio* pluribus adstruit (*a*). Nempe sacramentum matrimonii, quod ciuili contractui innitebatur, principale iudicatum est: & ita inualuit, vt ecclesia impedimenta dirimentia statueret.

§. IV. Iam iure naturae in primis nuptias non contra-

(a) Et sane antiqui canones numquam edicunt, matrimonia dirimi, si non ex eorum scitis contracta essent, sed tantum poenitentiam iniungunt: & porro constat ex concilio Mileuitano II., cui S. Augustinus interfuit, ecclesiam summos imperantes adire consueuisse, si legem ad matrimonii vinculum spectantem edendam iudicaret, *can. CII. C. Afric.* Sed temporis lapsu ecclesia etiam impedimenta dirimentia constituit, quin ipsa ciuilia modificauit, auxit, abrogauit: quod ius saeculo sexto incepisse videtur, inde sensim creuit, & saeculo decimo secundo per Occidentem receptum erat.

trahunt inhabiles ad concubitum, siue per teneram aetatem tales sint, siue alio corporis vitio, vel magicis incantationibus frigeant (*b*). Puberes iure Romano censentur mares anno decimo quarto expleto, & feminae decimo secundo item expleto viri potentes habentur, *pr. tit. inst. quibus modis patria potestas soluitur*. Itaque ante hanc aetatem nuptiae nullae sunt, nisi malitia suppleat aetatem, hoc est, nisi natura praecox vim generandi praeuertat, *cap.9. & 14. ex. de desponsat. impuberum*. Nec nuptias iure naturae ineunt, qui aetate maiores perpetua & immedicabili impotentia laborant, *cap.4. & seq. ex. de frigid. & maleficiatis*. Quod si reapse matrimonium inter impotentes contractum sit, & dubia sit impotentia, triennium ad explorandas vires conceditur, quo exacto matrimonium dirimitur, nisi velint tamquam fratres & sorores cohabitare, *cap. 5. & 7. ex. eodem*.

§. V. Item iure naturae nuptiae in certis gradibus vetantur inter cognatos & adfines. Cognatio proprie sic dicta est proximitas inter eos, qui per generationem ab eodem stipite descendunt, siue ex iustis nuptiis, siue ex quouis alio etiam illicito congressu proueniat. Constat cognatio lineis, lineae vero gradus habent suos. Linea est series personarum a communi stipite descendentium: eaque vel recta est, quae genitores & genitos exhibet, vel transuersa, in qua ex latere coniuncti continentur: qui si aequo gradu distant a stipite, transuersa aequalis est, si vnus altero remotior sit, inaequalis appellatur. Gradus est distantia inter cognatos, quae a communi stipite aestimatur.

§. VI. Iure ciuili vna & perpetua regula in omnibus lineis

(b) Impotentes ad matrimonium vitio debilis frigidaeque naturae vocantur *frigidi*, obstricti vero daemonum ope *maleficiati*, exstatque in decretalibus tit. *de frigidis & maleficiatis*. Nimirum antiqua senrentia est, etiam apud ethnicos recepra, venereum impetum incantationibus & susurris magicis infringi, quod Chardonius *in historia matrimonii cap.XIV.* probat: etsi alioquin dubitandum non videatur, saepe ex physicis caussis & phantasiae vitio iacere in frigido lecto, qui se maleficiatos putant.

lineis gradus computantur, *generata persona gradum adiicit*, §.7. *instit. de gradib. cognatorum*, seu tot sunt gradus, quot generationes. In linea recta ex ciuili regula canones gradus metiuntur, nisi quod loco generationum personas vsurpant, & ita tot numerant gradus, quot personas, demto tamen stipite. Sed in linea transuersa ab iure ciuili recentiores canones distant (c): etenim in transuersa aequali collaterales eo gradu sunt inter se, quo distant a stipite communi: & in inaequali, eo gradu inter se distant, quo remotior a stipite. Valet vero ecclesiasticus computus tantum in matrimoniis; nam in hereditatibus adhuc ex ciuili regula gradus aestimantur.

§. VII. Iure naturae in linea recta, seu inter generantes & genitos nuptiae omnino interdictae sunt; natura enim a talibus nuptiis abhorremus; & officia coniugum non bene conueniunt cum officiis, quae parentes & liberi sibi mutuo debent. Sed in linea transuersa etiam naturalis pudor, sed non tantus, videtur vetare nuptias inter fratres & sorores. Iure Romano nuptiae inter fratres & sorores semper vetitae sunt: & in linea transuersa inaequali vetabantur inter patruum aut auunculum & filiam fratris aut sororis: nec quis neptem fratris aut sororis vxorem ducere poterat, §.3.*inst.tit. de nuptiis.* Nuptiae vero inter patrueles & consobrinos iure antiquo Romano non vetabantur. V. Euerard. Ottonem *diss. de nuptiis consobrinor. cap.III.* Primus Theodosius M. eas nuptias vetuit, *tantum pudori tribuens & continentiae*, inquit de eo Aurelius Victor *epit. histor.* Sed Arcadius reuocata pristini iuris auctoritate legem patris sustulit, *L. 19. C. de nuptiis*. Et similiter Iustinianus consobrinorum nuptias permisit, §. 4. *institut.*

Y 4 §.VIII.

(c) Per plura saecula ecclesia etiam in linea transuersa ciuilem graduum computationem secuta est: quod Cuiacius, Espenius aliique viri docti obseruant. Certe Ambrosius *ep.LX. ad Patern.* fratres patrueles quarto gradu, & auunculum & filiam sororis tertio gradu inter se sociari adfirmat: quae ipsissima ciuilis computatio est.

§. VIII. Quod vero ſpectat ad eccleſiam, ea in cognatorum nuptiis & naturae inſtituta & leges ciuiles ſecuta eſt. Ergo in linea recta nuptiae in infinitum inter chriſtianos interdictae ſunt. Et ante Theodoſium M. nuptiae inter conſobrinos non erant interdictae, quod Auguſtinus *lib. XV. de ciuit. Dei cap. 16.* teſtatur. Inde ius Theodoſianum ſemper ſeruauit eccleſia, licet Arcadii & Iuſtiniani legibus conſobrinorum matrimonia reſtituta eſſent. Immo poſt ſaeculum ſeptimum in Occidente nuptiae vſque ad ſeptimum ex latere gradum interdictae ſunt (*d*). Inde recepta canonica graduum computatione, & retenta eadem nuptiarum prohibitione, nuptiae inter coniunctos ex latere vſque ad decimum quartum gradum ex ciuili computatione interdictae ſunt: quod ius & in cognatione & in adfinitate ſaeculo decimo ſecundo receptum fuiſſe videtur, quod Eſpenius *par. II. tit.* 13. *cap.* 5. obſeruat. Tam vero patens nuptiarum prohibitio incommodo erat reipublicae & eccleſiae, quod nuptias admodum difficiles reddidiſſet. Hinc Innocentius III. in concilio generali tam vagam prohibitionem reſtrinxit, ſtatuitque, vt tantum vſque ad quartum conſanguinitatis gradum deinceps nuptiae vetarentur, *cap.* 8. *ex. de conſanguinit. & adfinitate* (*e*).

§. IX. Praeter cognationem ex ſanguine etiam cognationes ciuilis & ſpiritualis nuptias nullas faciunt, dirimuntque.

(d) Cauit ſynodus Romana anno IↃCCXXI. ſub Gregorio II., vt nullus de propria cognatione vxorem accipiat: idque ex *Leuit. cap. XVIII. v.6.* repetitum videtur. Hinc ſolliciti epiſcopi quovſque cognatio extenderetur, auctoritate Paulli iuriſconſulti *in lib. IV. ſententiar. tit.* 11., vbi ſucceſſionis gradus ſeptem conſtituuntur, videntur concluſiſſe, cognationem ad ſeptimum gradum extendi, & in eo nuptias etiam ex latere interdici.

(e) Huius iuris hanc pontifex dedit rationem, *quia quatuor ſunt humores in corpore, qui conſtant ex quatuor elementis.* Nouum non eſt, etiam viros ſummos ineptas iuris conſtituti rationes adſignare, vt exemplo eſſe poteſt Paullus iuriſconſultus *lib. IV. ſentent. tit. 9. §. 5.*

que. Cognatio ciuilis ex adoptione est, dirimitque nuptias iure ciuili inter adoptantem & filiam adoptatam, & in linea recta generatim inter eos, qui parentum & liberorum loco sunt, etiam dissoluta adoptione, §. 1. *inst. tit. de nuptiis*, *L.*55. *D. de ritu nuptiar.* Item filius naturalis nec sororem adoptiuam, nec amitam, nec amitam magnam adoptiuam ducere potest, *L.*17. *D. eod.* Sed in linea transuersa nuptiae dissoluta adoptione consistunt, *cit. L.* 55. Impedimentum ciuilis cognationis integrum ab iure ciuili ecclesia recepit, nec in eo aliquid mutauit, *can.6. C.*30. *q.*5., *cap. vn. ex. de cognat. legali.* Hinc Cuiacius *in tit. decretalium de cognat. legali* docet, ciuilem fraternitatem etiam hodie nuptias dirimere.

§. X. Cognatio spiritualis ex baptismo & confirmatione est, quod superius explicuimus. Antiqua est ecclesiae doctrina, qua veluti pater spiritualis censebatur, qui alicui baptismum dederat, aut aliquem in Christo instituerat, & de sacro fonte susceperat. Origen. *ad Rom. XVI.* 21. Sed cognatio ista olim nuptiis non erat impedimento, adeo vt ipsi parentes de baptismo filios suos susciperent. August. *epist.XXIII. ad Bonif.* Saeculo sexto lege Iustiniani statutum, ne quis ex baptismo susceptam vxorem duceret, *L.* 26. *C. de nuptiis*. Sed temporis lapsu impedimentum hoc extensum est ad alias personas ad instar consanguinitatis & adoptionis, hactenus vt suscipiens ex sacro fonte eiusque filii nec susceptam, nec eius cognatos ducere possent. Ita nuptiae difficiles factae: tandem vero Tridentina synodus *ses. XXIV. de ref. matrim. cap.* 2. cognationem spiritualem restrinxit, ac contrahi statuit inter suscipientem & baptizatum ipsum & huius patrem & matrem, nec non inter baptizantem & baptizatum huiusque patrem & matrem: quod ius etiam in confirmatione seruari voluit.

§. XI. Venio nunc ad adfinitatem, quae iure ciuili est necessitudo inter coniugem vnum & alterius cognationem, ita dicta ex eo quod vna cognatio per nuptias ad alterius finem, qui maritus, aut vxor est, accedit, *L.* 4. §.2. *D. de gradibus*. Iure ciuili tantum ex nuptiis adfinitas exorta videtur, sed iure decretalium ex quacumque carnis commistione inducitur, *cap.* 8. *seq. ex. de eo,*
qui

qui cognouit consang. (f). Quod vero adfines ab adfinibus non generantur, nulli proprie gradus inter eos sunt: at exemplo cognationis etiam quasi adfinitatis gradus recepti sunt: & ita quo gradu quis est cognatus viro, eo est adfinis vxori, & contra, *can.* 3. C. 35. *q.* 2. *&* 3.

§. XII. Iure gentium non minus quam ciuili in linea recta adfinitatis nuptiae in infinitum vetitae sunt. Sed inter adfines ex latere iure Romano neque frater vxorem defuncti fratris ducere, neque soror marito sororis defunctae nubere potest, quoniam per adfinitatem frater & soror facti censentur, *L.* 5. 8. *seq.* C. *de incest. nuptiis.* Longo tempore etiam in adfinitate ecclesia ciuile impedimentum secuta videtur; at inde impedimento cognationis ad septimum ex latere gradum extenso, etiam adfinitas vsque ad septimum ex latere gradum nuptiis fuit impedimento: quod difficiles nuptias, non secus ac in cognatione, faciebat. Ergo Innocentius III. in concilio generali nuptias inter adfines ex latere tantum intra quartum gradum canonicae computationis fieri vetuit, *cap.* 8. *ex. de consang. & adfinit.* Et demum synodus Tridentina *sess. XXIV. de ref. matrim. cap.* 4. adfinitatem ex illegitima coniunctione ad secundum gradum restrinxit.

§. XIII. Porro ex quasi adfinitate, seu potius publica honestate iure Romano non licebat filio sponsam patris, nec huic illius sponsam ducere, *L.* 12. §. 1. *&* 2. *D. de rit. nuptiarum*, nec erant nuptiae inter sponsum & sponsae matrem, *L.* 14. §. 4. *D. eodem*: quae omnia locum habebant

(f) Quin ex nuptiis exorta adfinitas iure decretalium triplicis generis erat ex triplicibus gradatim contractis nuptiis. Etenim primae nuptiae cognatos viri adfines primi generis vxori faciebant; quae est proprie sic dicta adfinitas: inde si superstes vidua ad secundas nuptias transiret, hic secundus maritus adfinis secundi generis cognatis primi viri erat: & demum si muliere mortua eius superstes maritus aliam vxorem duceret, haec tertii generis adfinis cognatis primi viri censebatur. V. Cuiac. *ad tit. decret. de consang. & adfinitate.* Sed tandem Innocentius III. in concilio generali duas posteriores adfinitatis species, quae difficiles admodum nuptias fecerant, abrogauit, *cap.* 7. *ex. eodem.*

bant etiam dissolutis sponsalibus; inhonestum enim visum, vt dissolutis sponsalibus filius sponsam patris, aut sponsus matrem sponsae duceret. Longo tempore ecclesia etiam in publica honestate leges ciuiles secuta est, at inde impedimentum hoc ad septimum ex latere gradum productum, *can.* 15. *C.* 27. *q.* 2. Sed ab Innocentio III. in concilio generali etiam publica honestas ad quartum gradum restricta videtur. Ex sponsalibus autem nascebatur honestas, *si pura & certa* essent, hoc est sine conditione & cum certa persona contracta, etsi quauis ratione invalida; modo non essent nulla ex defectu consensus, *cap. vn. de sponsalibus in 6.* Tridentinae synodi decreto *sess. XXIV. de ref. matrim. cap.* 3. honestas ex sponsalibus quacumque ratione nullis sublata est, & ex validis primum gradum non excedit.

§. XIV. Inhabiles quoque sunt ad nouas nuptias contrahendas, qui adhuc pristino coniugio ligantur: iure euangelico & ciuili polygamia interdicta est. Itaque apud christianos non licet nouas nuptias contrahere, nisi ante de coniugis morte certo nuntio constet, *cap.* 19. *ex. de sponsalibus*.

§. XV. Porro nullae sunt nuptiae, quas homines liberi cum seruabus, quas putant esse liberas, contrahunt. Iure ciuili serui, qui potius res, quam homines habebantur, de consensu dominorum non nuptias, sed contubernia contrahebant, matrimonia nempe naturalia iuris effectibus destituta: quod ius olim ecclesia seruauit. Inde contubernia seruorum sensim in rata matrimonia abierunt, & inuitis etiam dominis contracta sunt, *cap.* 1. *ex. de coniugio seruorum:* quin etiam admissae legitimae nuptiae hominis liberi cum serua, modo ille coniugis conditionem non ignorasset, *can.* 2. 4. *& seq. C.* 29. *q.* 2. Contigit tanta mutatio ex principiis christianae religionis, quae habent, apud Deum non esse personarum acceptionem, *can.* 1. *& seq. eod.* Quamuis haud scio, an verissima alioquin doctrina debuisset adeo extendi, vt ciuium ordines confunderet. Vnum tantum ex veteri disciplina superest, quod nullae sunt nuptiae, si homo liber ignorans contrahat cum serua, licet error qualitatis sit, *cap. vlt. ex. eodem*.

§.XVI.

§. XVI. Item nullum est matrimonium inter raptorem & raptam. Raptus est abductio puellae per vim aut dolum facta, siue ipsa inuita sit, siue ipsa consentiat, parentibus inuitis. Primus Iustinianus videtur statuisse, ne vmquam rapta matrimonio raptori coniungatur, etsi rapta eiusque parentes consentirent, *L. vn. C. de raptu virginum:* quod ius in vtraque ecclesia post Iustinianum obtinuit, *capit. reg. Franc. lib. VI. cap. 69.*, *can.* 11. *C.* 16. *q.* 2. Sed a saeculo decimo in Occidente hoc impedimentum relaxari coeptum est, & inter raptorem & raptam matrimonium concessum, modo rapta raptori consentiret, *cap.7. ex. de raptorib.* Quoniam vero quamdiu rapta in potestate raptoris est, non videtur sponte in nuptias consentire; statuerunt Tridentini patres *sess. XXIV. de ref. matrim. cap.6*, tum valere inter raptorem & raptam nuptias, si haec a raptore separata & in loco tuto constituta libere adsentiatur.

§. XVII. Porro inhabiles ad nuptias inter se contrahendas sunt adulter & adultera, si eorum alter, vel ambo in innocentis vxoris vel mariti mortem conspirauerint, vt possent sibi inuicem matrimonio iungi, vel si post adulterium viuo adhuc alterius coniuge de futuris nuptiis ambo sibi fidem dederint, *cap. 3. & seqq. ex. de eo, qui duxit in matrimonium* (g).

§. XVIII. Mulier quoque nec illi nubere potest, qui maritum eius interfecit, si & ipsa in mariti mortem conspirauerit, *cap.1. ex. de conuers. infidelium.* Quod si homicidium

---

(g) Iure Romano nuptiae inter adulterum & adulteram omnino interdictae erant, *L.* 11. §. 11. *L.* 40. *D. ad legem Iul. de adulteriis & nouel.CXXIV.* Et secundum hanc regulam per plura saecula ecclesia inter adulterum & adulteram nuptias non adgnouit. V. Ant. August. *epit. lib.XXVII. tit.*21. Inde Gratianus *ad can.* 3. *C.*31. *q.*1. antiquum & late patens adulterii impedimentum ad duas species restrinxit, quibus vel adulteri ad mortem alterius coniugis conspirauerint, vel fidem de futuris nuptiis sibi mutuo dederint. Magna fuit in Occidente Gratiani auctoritas, & hinc eius doctrina recepta, & secundum eam de nuptiis inter adulteros iudicatum est.

cidium caussa matrimonii admissum sit, sed altero coniuge inscio, matrimonium non infirmatur, *cap.*3. *ex. de eo, qui duxit in matrimonium*.

§. XIX. Nuptiis porro iungi vetatur fidelis cum infideli, veluti ethnico & Iudaeo: quod impedimentum nostri *cultus disparitatem* dicunt. Inde vsque a primis saeculis nefas christianis fuit nuptias inire cum infidelibus aut haereticis, nisi vel christianos fieri, vel ad catholicam fidem transire promitterent. Conc.Illiber. *can.XVI. seq.* Chalced. *can. XIV.* Agath. *can. LXVII.* Verum si tales nuptias christiani attentarent, tantum violatae disciplinae rei erant, & poenitentiae subdebantur, at nuptiae consistebant, quod Chardonius *in historia matrimonii cap. XIII.* multis probat. Successu temporis apud Graecos synodus Trullana *can.LXXII.* irritas fecit inter fideles & haereticos contractas nuptias. Et in Occidente sensim moribus inualuit, vt nuptiae fidelium cum infidelibus nullae essent: quod ius saeculo decimo secundo iam receptum erat. At valent apud Latinos nuptiae cum haereticis, etsi illicitae & periculi plenae sint.

§. XX. Porro monachi & regulares omnes sollemni voto castitatis adstricti nuptias contrahere vetantur, & contractae nullae sunt. Per plura saecula nuptiae monachorum etsi sacrilegae & nefariae essent, non tamen erant inualidae. Innocent.I. *ep. ad Victric. Rhotomag. cap.XIX.* August. *de bono viduit. cap.X.* Theodor. *in poenitent.* Sed in synodo Romana sub Innocentio II. anno CIƆCXXXIX. *can. VII.* irrita facta sunt monachorum & canonicorum regularium matrimonia. Deinceps opera praesertim Gratiani inter votum *sollemne* & *simplex* castitatis distinctum est, receptumque, votum sollemne irritas omnino facere nuptias contrahendas, simplex vero tantum eas impedire, non irritas facere, *cap.* 4. *& seq. ex. qui clerici vel voventes* (h). Votum vero sollemne castitatis, quod inhabiles

(h) Cui disciplinae praecipuam caussam praebuit Gratianus *ad can.* 8. *D.* 27. *& ad can.* 43. *C.* 27. *q.* 1., qui nesciens loca Augustini & Theodori cum synodi Romanae canone in concordiam reuocare, de more suo distinxit inter votum *simplex* & *sol-*

les ad nuptias facit, est quod in probata religione emittitur, & quod sacro ordini inest, quod Bonifacius VIII. declarauit, *cap. vn. de voto in 6.*

§. XXI. Monachis adfines sunt sacris ordinibus initiati, qui inhabiles etiam sunt ad nuptias contrahendas. Antiqua est ecclesiae Latinae disciplina, quae maiores clericos omnino castos esse iubet; at nullus ex antiquis canonibus irritas dixit post ordinationem contractas nuptias. Fortasse in Occidente primum in synodo Lateranensi I. sub Callisto II. anno CIↃCXXIII. *can.* 21. irrita facta sunt a maioribus clericis attentata matrimonia. Quoniam vero clerici maiores etiam castitatis voto adstringuntur, hinc dubitatum est inter theologos, vtrum ordo sacer matrimonium ex lege ecclesiastica, an vero ex voto nullum reddat: quae quaestio parum vtilitatis habet; nec de ea definienda Tridentini patres curarunt.

§. XXII. Quod spectat ad eos, qui impediuntur quidem contrahere nuptias, at si reapse contrahant, nuptiae sustinentur, ii in noua disciplina praesertim censentur sponsi, qui dum sibi mutuo futuras nuptias promiserunt, cum alio aliaue contra datam fidem matrimonium inire vetantur: item voto simplici castitatis adstricti, seu qui extra caussam religiosae professionis & sacri ordinis susceptionem Deo promiserunt castitatem: haeretici, qui cum catholicis ob diuortia in rebus fidei nuptias contrahere impediuntur: qui ab episcopo vel parocho vetiti sunt cum aliqua matrimonium contrahere ob impedimentum, quod subesse creditur, donec de illo constet: & qui religionis christianae rudimenta ignorant. Scilicet in his casibus canones sunt minus quam perfecti, quod nuptias fieri vetant, contractas vero ratas habent.

CA-

& *sollemne* castitatis, aitque, Augustinum & Theodorum intelligi debere de voto simplici, canonem vero Romanum de voto sollemni: atque inde docuit, votum simplex castitatis irritum non facere matrimonium, bene vero votum sollemne. Proposita a Gratiano doctrina inde recepta est, & secundum eam pontifices responderunt.

CAPVT XXI.

De relaxandis matrimonii impedimentis.

§. I. Impedimenta matrimonii etiam dirimentia iure humano inducta possunt relaxari, & matrimonium inter eos, qui illud contrahere vetantur, concedi: quod iamdiu recepta voce *dispensatio* dicitur. Ex veteri disciplina nuptiae iure humano vetitae rescriptis principum concedebantur, *L. vn. C. Th. si nuptiae ex rescripto petantur*, Ambros. *ep. LX. ad Patern.* Symmach. *lib. X. ep.* 11. Exstant quoque apud Cassiodorum *lib.VII. variar. cap. 6. n.* 40. *&* 47. binae formulae, quarum vna rex Theodoricus concedit matrimonium inter virum nobilem & plebeiam, altera nuptias inter consobrinos.

§. II. Hac stante principum potestate, ecclesiae ius in permittendis nuptiis per canones veteris id profecto erat, vt poenitentias canonicas relaxaret. Conc. Chalced. *can. XVI.* Gregor. M. *lib. I. ep.* 33. Sed temporis lapsu potestas concedendi matrimonia inter eos, qui iure humano inhabiles ad nuptias sunt, ad ecclesiam transiit, idque post saeculum vndecimum factum videtur. Mariana *hist. lib. X. cap.*8. Vbi matrimonii sacramentum sibi contractum subiecit, sponte sua factum, vt ecclesia impedimenta relaxaret. Exercet autem hanc potestatem fere tantum summus pontifex: quando enim haec noua disciplina inducta est, negotia ferme omnia ecclesiae Occidentalis in consistorio pontificis tractabantur. Sed impedimenta impedientia episcopi relaxant exceptis duobus, nempe eo, quod est ex sponsalibus, & ex voto simplici puroque castitatis perpetuae, aut profitendi religionem. V. Benedict. XIV. *de synodo dioeces. lib. IX. cap.* 2. *n.*1.

§. III. Vt vero inter inhabiles iure humano nuptiae recte permittantur, iusta caussa necessaria est. *In contrahendis matrimoniis vel nulla omnino detur dispensatio*, inquit synodus Tridentina *sess.XXIV. de ref. matr. cap.* 5., vel

gratia permissa erant; at Christus diuortia vetuit, nihil enim moratus libellum repudii, quem Moses Iudaeis permiserat, immo addens ob cordis duritiem iis fuisse permissum; docuit, origine & natura sua matrimonium esse indiuiduam & perpetuam vitae consuetudinem; & hinc moechari eum, qui dimiserit vxorem suam *ει μη επι πορνεια*, *nisi ob fornicationem*, Matth. *XIX. v.3. seqq.* Nomine autem *της πορνειας* non solum adulterium venit, sed omne aliud crimen, quod cum fine matrimonii non minus pugnet; sed ecclesiae patres ferme ad solum adulterium *πορνειαν* restringunt.

§. III. Cuius autem generis fuerit a Christo ob scortationem maritis concessa separatio, totalis nempe, quae etiam concedat nouas nuptias, an vero partialis, quae saluo matrimonii vinculo vitae consuetudinem abrumpat, non plane constat. Et reapse veteres ecclesiae patres abierunt in diuersa, nam alii docebant, per adulterium consuetudinem vitae tantum abrumpi, non vero ipsum matrimonii vinculum, conc. Mileuit. *can.XVII.*, *in C.Afric. can.CII.* Origen. *hom.VII. in Matth.* August. *de bono coniug. cap. VII.*; alii vero tenebant, dirimi ipsum matrimonii vinculum, & licere siue viro, siue mulieri, aut tantum viro coniugem peccantem dimittere, & nouas nuptias contrahere. Tertull. *lib. II. ad vxor. cap. I.* conc. Arelat. I. *can.X.*, *can. XXIII.* C. 32. *q.* 7. V. Christ. Lupum *diss. de opinione probabili cap. V.* (b).

propria quadra viuere possunt. Ita vir & mulier indiuidua vitae consuetudine viuere debent, quousque filii omnes institutione non indigent: & qui longo tempore dulci & indiuidua vitae consuetudine vixerunt, & reliquo tempore ad mutuum auxilium erunt indiuidui. Verum si primaria capita obligationis nuptiarum violentur, posse eas iure naturali solui, multi tenent. V. Pufendorf. *de iur. nat. & gent. lib.VI. cap.* 1. §.20.

(b) Mediis saeculis in ecclesiis Occidentis non solum ob adulterium dirimebatur matrimonium, verum etiam si aliquod impedimentum dirimens, aut alia caussa, quae cohabitationem impediret, superuenisset. Et profecto secundum receptam in ecclesia Romana doctrinam respondit Gregorius II. seu III. summus

§. IV. Interim leges christianorum principum diuortia propter grauia crimina concedebant, sed propter mores, vel propter leues caussas ex consensu modo poenis adfecerunt, modo permiserunt impune, *L.*2. *C.Th. de repudiis*, *L.* 8. *seq. C. Iust. eod.* Ipse Iustinianus hac in re varius fuit, nam multis editis legibus nouas caussas repudii addidit, quin mutuo consensu diuertendi copiam fecit: contra anno IↃXL. diuortia ex consensu omnino sustulit, & caussas diuertendi ad quaedam magna crimina restrinxit, *nouel. CVII. cap.*8. & 9. Leges, quae ex consensu, vel ex leuioribus vitiis repudia concedunt, euangelio aduersantur, videnturque principes ad euitandos tristes euentus eiusmodi diuortia tolerasse. Sed an quae ex magnis criminibus diuortia permittunt, etiam iuri diuino aduersae sunt? Andreas Alciatus & Ioannes Launoius docent, imperatores nomen *fornicationis*, propter quam Christus coniugum separationem concesserat, latius pro omni graui crimine accepisse, & ex hac sententia suas dedisse leges.

§. V. Sed quae tamdiu fluctuauerat diuortiorum disciplina, tandem apud Latinos post saeculum decimum certior euasit, receptumque, vt viuente vtroqne coniuge nulla ex caussa, ne adulterio quidem, nuptiae soluantur, & ita saeculi leges ecclesiae auctoritati cesserunt. Inualuit haec doctrina praesertim Augustini auctoritate; etenim scholastici vni Augustino ferme innixi, veluti certum docuerunt, nec adulterio nuptias dissolui, contra quam ipse Augustinus senserat, qui quaestionem de diuortiis habuit difficillimam. Inde pontifices rem perfecerunt, tantaeque firmitatis rationem Innocentius III. *a coniugii sacra-*

mus pontifex, licere viro alteram ducere vxorem, si vxor infirmitate correpta matrimonio inepta euaderet, *can.* 18. C.23. *q.* 7. Similiter synodus Compendiensis anno IↃCCLVI. *can.XVI.* viro leproso permittit dare commeatum mulieri sanae, vt, si ipsa velit, maritum accipiat. Gratianus responsionem Gregorii veluti *sacris canonibus*, *immo & euangelicae & apostolicae doctrinae penitus aduersam* traduxit. At satius est dicere, multas olim ecclesias diuortia & nouas nuptias ex variis caussis concessisse, quod putarent, ea euangelio non aduersari.

cramento, hoc eſt a perpetua inter Chriſtum & eccleſiam coniunctione, deriuat. Et tandem Tridentini patres *ſeſ. XXIV. de ſacram. matrimonii can.7.* anathema iis dixere, qui adſerunt, eccleſiam errare, dum docuit & docet, ſecundum euangelicam & apoſtolicam doctrinam per adulterium matrimonij vinculum non diſſolui (*c*). Verum Graeca & ceterae Orientales eccleſiae adhuc propter adulterium & alias probatas cauſſas diuortia & nouas nuptias concedunt.

§. VI. Illud vero ſemper certum in eccleſia habitum eſt, matrimonium legitimum, hoc eſt inter infideles contractum, omnino dirimi per alterius coniugis conuerſionem ad fidem, ſi infidelis diſcedat, 1. *ad Cor. VII.* 15., aut ſi morari cum fideli velit ad religionis iniuriam, & peccandi praebeat occaſionem, *can.4. ſeq.* C. 28. *q.* 1., *cap.7. ex. de diuortiis.* Quod ſi coniugi ad Chriſtum conuerſo infidelis moleſtus non ſit, fideli diuortium non conceditur, idque ad illius ſalutem procurandam. Separatis autem coniugibus per alterius conuerſionem, ſi poſtea infidelis, antequam alter ad nouas nuptias tranſeat, convertatur, matrimonium redintegrabitur, *cap.* 8. *ex. eod.* Verum ſi ambo coniuges fideles ſint, & alter a fide diſcedat, matrimonii vinculum non ſoluitur, *cit. cap.* 7.

§. VII. Porro matrimonium ratum, ſed non conſummatum pleno diuortio ſoluitur per alterius coniugis monaſticam profeſſionem etiam altero inuito factam, & coniugi relicto nouas nuptias contrahere licet: quae doctrina ſaeculo ſeptimo in Occidente recepta erat, poſt Gratianum vero magis magiſque conualuit, *cap.* 2. & 14. *ex. de conuerſ. coniugat.* Hinc vt coniuges de meliori propoſito

(c) Hodierna eccleſiae Latinae doctrina ad fidem non videtur pertinere, quod Launoius *de regia in matrimonium poteſt. part. III. art.* 1. *cap.* 5. docet. Et profecto Tridentini patres non damnarunt ſententiam, quae habet, per adulterium nuptias ſolui, ſed potius anathema iis dixerunt, qui erroris accuſabant eccleſiam, quod doceret, nec adulterio nuptias ſolui: idque fecerunt patres Venetis legatis intercedentibus, ne Orientis eccleſiae, & praeſertim chriſtiani in inſulis Venetorum imperio ſubiectis offenderentur. Pallauic. *hiſt. conc. Trid. lib.XXII. cap.4.*

posito deliberent, post contractas nuptias non statim matrimonio vti coguntur, sed habent duos menses ad monasticam vitam eligendam, *cap.* 7. *ex. eod.* Quod si matrimonium consummatum fuerit, coniuges, integro matrimonii vinculo persistente, possunt ex consensu ad perpetuam tori & habitationis separationem deuenire & continentiam profiteri, veluti si vnus ex alterius consensu, aut ambo ex compacto religionem ingrediantur, aut si vir apud Latinos bona cum vxoris venia sacris ordinibus initietur.

§. VIII. Iam ex noua disciplina multae sunt caussae, quibus coniuges inuiti toro & habitatione diuertunt, siue ad tempus, siue in perpetuum. Praecipua caussa est alterutrius coniugis voluntarium adulterium: quin debet maritus vxorem adulteram, nisi poenitentiam egerit, dimittere, *can.* 4. & 6. C. 32. *q.* 1. sed post poenitentiam potest maritus dimissam recipere, *can.* 7. *eod.* & *cap.* 3. *ex. de adulteriis* & *ibi glossa*. Item toro & habitatione coniuges separantur per alterius coniugis apostasiam, aut haeresim, *cap.* 6. *ex. de diuortiis*, aut saeuitiam, *cap.* 8. & 13. *ex. de restitut. spoliatorum*, aut si coniux vnus alterum ad mortale peccatum impellat, *cap.* 2. *ex. de diuortiis*. Quaecumque vero fuerit caussa, non proprio arbitrio, sed sententia iudicis coniuges separantur.

CAPVT XXIII.

De secundis nuptiis.

§. I. SEcundae nuptiae dupliciter accipiuntur, etenim vel denotant statum, quo vir simul plures vxores habet, qui status *polygamia* dici solet; vel secundas aut tertias nuptias post primi aut secundi coniugis mortem, aut legitimum diuortium contractas. Num polygamia iuri naturali aduersetur, anceps quaestio est. Certe videtur aduersari ipsi nuptiarum institutioni, in qua Deus voluit, vt vir vxori suae adhaereret, & duo in vna carne essent. *Genes. II.* 22. *seqq.* Et Christi lege omnino po-

polygamia vetita est; Christus enim matrimonium ad primaeuam institutionem reuocauit. Matth.*XIX. 3.seqq.* Verum populorum mores hac in re varii fuerunt: nam apud Iudaeos & plerasque alias gentes polygamia obtinuit, & nunc etiam in Asia & Africa obtinet: at apud Romanos nunquam permissum duas simul vxores habere, & infamis censebatur, qui, retenta prima vxore, secundas nuptias attentasset. V. Brisson. *de iure connubior.*

§. II. Altero autem sensu acceptae secundae nuptiae, quatenus denotant nuptias secundas, aut tertias iure solutis prioribus contractas, nusquam gentium interdictae sunt. Quid enim mali est, secundam ducere vxorem, vbi nexus cum priore iam solutus est? Id ius etiam apud christianos semper obtinuit: luculenter enim docet apostolus, mulierem viri dormitione nuptiarum nexu liberari, & cui vult, nubere posse, 1. *ad Cor. VII.* 39. Nec tantum secundae nuptiae stricte sic dictae apud christianos permittuntur, verum etiam vlteriores.

§. III. Quamuis autem secundae nuptiae euangelico iure permittantur, tamen antiqui patres eas veluti impuritatis & incontinentiae plenas traduxerunt, & quidem adeo durioribus verbis, vt eas damnare videantur: appellant enim *fornicationem*, *speciosum adulterium*, & *honestam fornicationem*. Hinc synodus Neocaesariensis *can. III.* & Basilius *epist. ad Amphiloch. can.IV.* publicae poenitentiae digamos subiecerunt, forte ad eluendam contractam incontinentiam. Nata est detestatio ista secundarum nuptiarum a studio continentiae, quod primis saeculis inter christianos increbuerat. Et haec impuritas secundis nuptiis adspersa caussam praebuit, vt in veteri disciplina iis sacra benedictio denegaretur. Conc. Neocaesar. *can. VII.*, Innoc. I. *ep. ad Victric. Rhotomag. cap.9.* (*a*).

(a) In noua disciplina secundae nuptiae benedici solent, quod receptum videtur postquam Caroli M. & Leonis Sapientis legibus statutum est, vt hierologia ad vim ipsam nuptiarum pertineret. Benedictio ista secundarum nuptiarum apud Graecos parum distat ab ea, quae primo nubentibus datur; at apud Latinos minus sollemni benedictione extra missarum sollemnia se-

§. IV. Dissoluto per mortem viri matrimonio, licet viduae ex praesenti disciplina absque infamiae nota statim ad secundas nuptias conuolare. Iure Romano vetabantur viduae intra annum luctus nubere; eratque annus iste ex antiqua Romuli lege decem mensium; tum a Gratiano, Valentiniano & Theodosio duobus mensibus auctus est, *L. 2. C. de secundis nuptiis*. Duplici vero ratione anni luctus religionem vidua viro praestare debebat, ne semen commisceretur, & propter reuerentiam marito debitam (*b*). Honestatis & pudoris plena erat haec iuris ciuilis sanctio, eamque etiam christiani seruabant. At iure decretalium mulierem, quae intra annum luctus nubat, nulla manet infamia, idque veluti ex apostoli sententia pontifices proponunt, *cap.4. & seq. ex. de secundis nuptiis* (*c*). Nec tantum infamia, verum etiam ceterae poenae, quae in odium secundarum nuptiarum decretae erant, in noua disciplina sublatae sunt. V. Ant.Fabr. *in Cod. lib. IV. tit. 5. def. 1.* At stant adhuc integrae leges, quae filiis primi matrimonii fauent. Gudelin. *de iure nouiss. lib. I. cap. 11.*

CA-

secundae nuptiae benedicuntur. Et hinc si posteriora Latina monumenta adserant, secundas nuptias non esse benedicendas, de sollemni benedictione accipienda sunt.

(b) Tantum viduae maritos, non mariti vxores lugere debebant, *L. 9. D. de his, qui notantur infamia*, ac proinde statim ab vxoris morte ius erat viro aliam ducere vxorem.

(c) Sed apostolus dum docuit, mulierem viri dormitione nexu nuptiarum liberari, & cui vult, nubere posse *1. ad Cor. VII. 39.*, non videtur festinas & infames nuptias permisisse: annus enim luctus publicis legibus pudore plenis statutus erat & deinde apostolus viduae, extincto viro, potius cui velit, quam quando velit, nubere permittit.

CAPVT XXIV.

De dierum festorum celebratione,

§. I. Festi dies in honorem Deorum apud omnes ferme gentes celebrati sunt, vtpote qui cultus religiosi, vbique ferme recepti, potiorem partem constituebant. Apud christianos inde vsque ab apostolis festi dies instituti & celebrati sunt, quales Pascha, Pentecoste & quaeuis dies dominica: successu vero temporis plures alii accesserunt, veluti dies natalis Christi, natales martyrum, seu dies, quibus martyrium passi sunt, festi apostolorum, B. Mariae virginis, aliique complures, quorum omnium historiam Hospinianus *de festis* & Thomassinus *de celebratione festorum* enarrant.

§. II. Sunt festi dies alii immobiles, seu certis anni diebus adfixi, quales natalis Domini, Epiphania, dies festi apostolorum & B.Mariae virginis; alii vero mobiles, qui non iisdem anniuersariis diebus celebrantur, quales Pascha, Ascensio Domini, Pentecoste. Festa mobilia a die celebrationis Paschae pendent omnia, & hinc quolibet anno citius aut serius ordine suo recurrunt. Festum Pachae de veteri more contra Asianas ecclesias in synodo Nicaena probato celebratur die dominica, quae post aequinoctium vernum decimam quartam lunam mensis Martii proxime sequitur (*a*).

(a) In veteri disciplina non adeo facile erat diem celebrationis Paschae praescire, idque propter varios, sed imperfectos, cyclos, quibus solis & lunae cursus computabantur. V. Petavium *de doctrina temporum* & Bingham. *orig. eccles. lib.XX. cap.* 5. §. 4. Et synodus Nicaena episcopo Alexandriae, vbi astronomi egregii florebant, dedit in mandatis, vt quotannis verum Paschae diem indagaret, eaque de re ecclesias certiores faceret. Successu temporis creuit confusio, eaque demum per Gre-

§. III. Praeterea ratione maioris minorisue obseruationis festi dies triplicis generis sunt. Alii summa religione & obseruantia transiguntur, quasi omnino Deo sacri, quales dominicae omnes & maiores festi, in quibus fori caussae, negotia forensia, & manuales labores cessant, tantumque Deo & religioni christiani vacare debent. Alii minori obseruantia celebrantur; fiunt enim sacri conuentus, cessant negotia forensia, non vero saecularia negotia & corporis labores. Et demum sunt festi dies, in quibus celebrantur diuina officia, non tamen strepitus fori & manualia opera intermittuntur, qua ratione ecclesia Orientalis sabbatum inter festos dies recensebat, conc. Laodic. *can. XIX.*, & ecclesia vniuersa celebrabat dies omnes post dominicam in albis vsque ad Pentecosten.

§. IV. Iam pro potestate sua licet episcopis peculiares dies festos in suis ecclesiis instituere, sed ex cleri & populi consensu, *can.* 1. *D.* 3. *de consecratione*, *cap.* 1. *ex. de feriis*. Et reapse martyrum festi dies episcopi & fidelis populi consensu in peculiaribus ecclesiis initio instituti sunt, licet postea ab aliis ecclesiis recepti & celebrati sint. Nempe dies festi etiam feriati sunt, hoc est a manualibus laboribus & strepitu fori vacui: & hinc si de nouo instituantur, etiam populus, aut ciuilis potestas, quae populum repraesentat, debet consentire, quod Espenius *par. II. sect.* 2. *tit.* 2. *cap.* 1. *edit. Neapol.* obseruat.

§. V. Festi dies tamquam Deo omnino sacri, Deo & religioni sunt impendendi: quae est festorum sanctificatio. Quamuis enim christiani vita numquam a Deo seiungi debeat; tamen propter plurimorum infirmitatem certos dies indicere placuit, quos christiani integros in sanctitate, tamquam Deo sacros, transigerent. Hinc in veteri disciplina fidelis populus saltem diebus dominicis & praecipuis festis diuino officio intererat (*b*), & simul conce-

Gregorium XIII. pontificem, emendato, qui hactenus obtinuerat, Kalendario, sublata est: iamque facile omnibus est de die Paschae decernere.

(b) Diuinum officium certo ordine precum, quae communiter in ecclesia celebrantur, constat: iamque a primis saeculis in

celebrabat (*c*), vt ita diem integrum sanctificaret. Deinceps vbi in Occidente Latina lingua popularis esse desiit, non amplius christiani concelebrarunt; at ecclesia etiam hodie exoptat, vt fideles ad horas canonicas conueniant, & divinum officium ita celebretur, vt populi religio possit intendi. Et longe profecto absunt a mente ecclesiae, qui sola priuatae missae auditione praeceptum de sanctificandis festis se implere putant, quasi sit omnino idem missam audire & diem festum sanctificare. V. Espen. *loc. cit. cap.* 2.

§. VI. Vt vero christiani soluti omnibus curis melius sanctificandis diebus dominicis & festis vacent, ab operibus seruilibus cessare debent: quod iure ciuili & sacris canonibus cauetur, *L.3.C. de feriis* (*d*), *capit. reg. Franc. lib. I. cap.* 57. Nomine operum seruilium veniunt labores corporis & manualia opera omnia, quibus a sancti-

---

in varias horas tributum est, quarum singulis proprium officium haesit. Horae istae *canonicae* dicuntur, suntque matutinum, hora prima, tertia, sexta, nona, vespera & completorium. Omnium antiquissimae sunt preces matutinae & vespertinae, reliquae ferme in monasteriis primum exortae, inde ab ecclesiis receptae sunt. V. Bingh. *orig. eccles. lib. XIII. cap.* 9. §. 8.

(c) Certe in ecclesia Orientali christiani omnes alternatim, & veluti in duos choros distributi psalmos canebant. Quo exemplo in ecclesia Mediolanensi Ambrosius eamdem canendi rationem instituit, *ne populus moeroris taedio contabesceret*, quod Augustinus *lib. IX. confess. cap.* 7. testatur. Vbi Latinae linguae vsus desueuit, populus in ecclesiis Occidentis non amplius in celebratione partem habere potuit, & obligatio ad horas canonicas sollemniter recitandas sensim ad canonicos restricta est: & ex ceteris clericis beneficiarii, & qui maioribus ordinibus initiati sunt, priuatim integrum officium quotidie debent celebrare. Espen. *diss. de horis canonic. par. I. cap.* 2. §. 1.

(d) Constantinus M. in *cit. L.* 3. tantum iubet, *vrbanas plebes & cunctarum artium opificia die solis* seu dominica conquiescere, non item rusticos, quibus labores permittit, quod frequenter eueniat, vt non aptius alio die frumenta sulcis aut vineae scrobibus mandentur. Sed deinceps Leo Sapiens etiam rusticos die dominico cessare praecepit. *Const. LIV.*

ctificandis festis & sacrorum conuentuum frequentatione christiani impediuntur. Qualia opera rustica, fabrilia, sellularia, quae inde seruilia dicta, quod olim apud Romanos praecipue per seruos solebant expediri. Verum necessitate aut caritate cogente christiani diebus dominicis & festis cum Dei timore possunt manibus suis operari, conc. Laodic. *can. XXIX.*, *cap.3. ex. de feriis*, modo praecedente superioris venia labores suscipiantur.

§. VII. Eadem quoque ratione in diebus dominicis & festis strepitus fori & caussae iudiciales conquiescere debent, quod legibus principum & sacris canonibus comprehensum est, *L. 2. & 3. C. de feriis*, *cap. 1. ex. de feriis*. Vna cum fori exercitiis diebus festis nundinae, seu mercatus, sine mercatura exerceri prohibentur, *cit.cap.1.*, vtpote quae rebus terrenis implicant, & a diuino cultu distrahunt. Acta iudicialia etiam ex partium consensu diebus festis explicata nulla sunt, *cap.vlt. ex. eodem*, nisi necessitas vrgeat, & pietas suadeat: qua ratione iure ciuili diebus festis emancipare, aut manumittere licet, *cit. L. 2.* Sed contractus, qui diebus dominicis & festis in nundinis ineuntur, viribus constant.

§. VIII. Item diebus dominicis & festis iure ciuili spectacula, siue scenica, siue Circensia interdicta sunt, *L. 2. & vlt. C. Th. de spectaculis*, quae deliciis animum adlicientia distrahunt a festis sanctificandis, & peccatis saepe sunt occasioni. Parum distarent christiani a moribus Iudaicis, si dies festos in otio transigerent, operibus carnis & deliciis vnice intenti. *Obserua*, inquit Augustinus *enarrat. in psalm.XXXII. n.6.*, *diem sabbati non carnaliter, non Iudaicis deliciis, qui otio abutuntur ad nequitiam: melius enim tota die foderent, quam tota die saltarent.* Quae quum ita sint, parum congruit sanctitati religionis, quod praesentibus moribus spectacula diebus dominicis & festis edi soleant: & res profecto est digna christianorum principum legibus, quibus saltem in alios dies spectacula differantur.

§. IX. Festi dies sensim numero creuerunt: & hinc propter cessationem a laboribus erepta est pauperibus victum sibi parandi occasio: & vniuersa paene festa minus religiose obseruata sunt: quod synodi & pontifices aeque de-

deplorant. V. Espen. *par. II. sect. 2. tit. 2. cap. 1. edit. Neapol.* Hinc synodorum auctoritate plura ex minoribus festis in dies intercisos, mane scilicet festos, non item reliqua diei parte, aut in festa solius deuotionis abierunt. Et Benedictus XIV. instantibus episcopis in multis ecclesiis minorum festorum numerum deminuit, seu potius laborandi facultatem concessit, integro tamen relicto praecepto missam audiendi, quod ipse narrat *de synodo dioeces. lib. XIII. cap.* 18. *n.* 11. *seq.* Quam deminutionem, petente Carolo olim Rege nostro, etiam in regno Apuliae fecit.

CAPVT. XXV.

De ieiuniis.

§. I. OBseruatio ieiuniorum, non secus ac dierum festorum sanctificatio, inter religiosa christianorum officia censetur: ieiunantes enim christiani corpus suum castigant & in seruitutem redigunt, & seipsos hostiam Deo offerunt. Ieiunium proprie sic dictum differt ab abstinentia: qui ieiunant, a carnibus & delicatioribus cibis abstinent, simul vero cibum vsque ad certam statamque horam differunt: qui abstinent, carnes non comedunt, & parsimoniam in cibis quaerunt, at cibum vsque ad certam horam non differunt: & ita abstinentia ieiunii pars est. Sed non confundendi ieiuni cum ieiunantibus, illi enim dicuntur, qui nihil cibi aut potus sumserunt, vtut ieiunare, aut a prandio abstinere haud constituerint: contra ieiunantes nec cibum sumserunt, & illum differre statuunt.

§. II. Ieiunia religiosa apud christianos diuersi generis sunt, alia enim generali canone imposita christianos obligant, alia poenitentibus in satisfactionem imponi solent, alia ex voto, aut ascesi suscipiuntur. Quae omnes obligant, statis temporibus recurrunt, qualia ieiunium quadragesimae, quartae & sextae feriae, quatuor temporum,

rum, & vigiliarum (*a*). Nec omittenda ieiunia, quae ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticae caussa episcopi indicunt, quod saeculo secundo episcopos facere consueuisse Tertullianus *de ieiuniis cap. XIII.* testatur.

§. III. Inter stata & sollemnia christianae religionis ieiunia maxime sacrum est ieiunium ante Pascha, quod vel a primis saeculis *Quadragesima* appellatur, quamuis longo tempore tantum triginta sex dies esuriales fuerint. Certe quadragesima in ecclesia Romana quinto & sexto saeculo sex hebdomadis constabat, & ita dies ieiunio consecrati erant triginta sex, nam ex singulis hebdomadis semper dies dominicus eximebatur, in quo de veteri more in memoriam dominicae resurrectionis christiani non ieiunabant. Gregor. M. *hom. XVI. in euangelia*. Successu temporis in ecclesia Romana quatuor dies esuriales quadragesimae additi sunt, nimirum dies cinerum & tres sequentes, quod vel a Gregorio M., vel a Gregorio II. factum esse creditur: & ita quadragesima quadraginta dies esuriales coepit continere.

§. IV. Stati quoque ieiuniorum dies in qualibet hebdomada erant quarta & sexta feria, idque vel a primis saeculis obseruatum est. Tertull. *de ieiuniis cap. XIV.* Orig. *hom.X. in Leuitic.* Ea vero ratione his duobus per hebdomadam diebus ieiunium ab ecclesia indictum est, quod Iudaei quarta feria consilium ad Christum occidendum inierint, sexta vero morti dederint. August. *epist. LXXXVI.*

(a) Caluiniani, in primis Io. Dallaeus, docent, veteris ecclesiae ieiunia non necessitate, sed potius pro arbitrio a christianis fuisse obseruata. Hinc tenent, ecclesiam Romanam cum Montanistis in ieiuniorum disciplina conuenire, idque propter stata ieiunia; quae ex necessitate in Romana ecclesia christianos obligant, qualia erant Montanistarum ieiunia. Sed apage apertas calumnias. Sane veteris ecclesiae ieiunia, praesertim quadragesimae, ex necessitate obseruanda erant: & si ecclesia ieiunia Montanistarum reprobarit id ea ratione factum est, quod illi ieiunia sua ex nouis reuelationibus per paracletum Montano factis obligare dictitarent, quod tamquam merum figmentum ecclesia explosit. V. Nat. Alexand. *saec.II. hist. eccles. diss.4.*

LXXXVI. ad Casulan. Accessit in ecclesia Romana & quibusdam aliis Occidentalibus sabbati ieiunium, quod quarto saeculo ob Christi sepulturam iam celebrari consueuerat. August. *cit. epist.* Innoc. I. *ep. ad Decent. Eugub.* Sed ieiunia ista omnia a die Paschae vsque ad pentecosten remittebantur; quod quinquaginta illos dies in laetitia ob memoriam resurrectionis Christi ecclesia transigebat: quemadmodum etiam remittebatur ieiunium, si in ferias quartam, sextam aut sabbatum natiuitas Christi incideret. V. Albasp. *obseruat. lib. I.* 17.

§. V. Quatuor temporum ieiunia singulis annis initio quatuor diuersarum anni tempestatum recurrunt, & idcirco mensibus Martio, Iunio, Septembri & Decembri celebrantur, habentque singula tres dies ieiunio consecratos, nempe feriam quartam, sextam & sabbatum. Exemplo Iudaeorum ieiunia quatuor temporum saeculo quinto in ecclesia Romana iam recepta erant, quamuis potius animo christiano, quam ritibus Iudaicis seruarentur, quod ex Leone M. *serm. IV. & V. de ieiunio septimi mensis* constat. Itaque ieiunia ista instituta sunt, quod christiani quouis tempore ope diuina & purificationibus indigent, Leo M. *serm. IX. de ieiunio sept. mensis*, vel quod gratias Deo agere pro beneficiis, quae in singulis anni tempestatibus accepta erant, oportebat. Leo M. *serm.VI. de ieiunio decimi mensis*. Verum labentibus annis ordinationes sacrorum ministrorum his statis quatuor temporum ieiuniis addictae sunt, vt ita orationibus & ieiuniis bonos altaris ministros ecclesia diuinitus impetraret, qua de re *par. I. cap.* 30. dictum est.

§. VI. Praeterea in vigiliis multorum festorum per annum, & praesertim sollemniorum, ieiunia obseruantur. Vigiliae in veteri disciplina erant nocturnae preces, quibus christiani in ecclesiam conuenientes praecipuas Christi & sanctorum eius sollemnitates praeueniebant, vt ea ratione se praepararent ad sequentem diem festum maiore religione celebrandum. Ieiunium diei antecedentis vigilias praecedebat, si antecedens ille dies alias esset esurialis, vt videre est in vigiliis Paschae, quas sabbati magni ieiunium praecedebat. Nam si antecedens dies alias ieiunio non erat consecratus, vigiliae nullo praecedente ie-

ieiunio videntur celebratae, excepta tamen natalis Christi vigilia, quam cum ieiunio obseruatam fuisse ex Augustino *epist. LXV. ad Xantip. nouae editionis* constat. Labentibus annis nocturnae vigiliae propter abusiones fere interdictae sunt, & antecedentes dies *vigiliae* nomen retinuerunt, & esuriales facti sunt, quod Honorius Augustodunensis *lib. III. cap. 6.* obseruat.

§. VII. Iam ecclesiasticum ieiunium, vtpote quod in poenitentiam & corporis macerationem institutum est, duo tamquam praecipua & intrinseca complectitur, abstinentiam nempe a carnibus & aliis cibis delicatioribus, & vnicam in die comestionem. Et abstinentia quidem a carnibus in diebus esurialibus semper ecclesiastici ieiunii pars fuit, & apud veteres christianos per canones indicta: quod multis productis veterum patrum locis probat Nat. Alexander *saec. II. hist. eccl. diss. 4. art.2.* adversus haereticos, in primis Dallaeum, qui magno conatu persuadere satagit, apud veteres christianos nullum fuisse canonem, quo abstinentia a carnibus in diebus esurialibus praeciperetur. Cibi quoque delicatiores & potus vini in diebus ieiunii erant interdicti. Basil. *hom. I. de ieiun.* Cyrill. Hierosolym. *catech. IV. ad illuminat.* Hieronym. *in cap. X. Daniel.* Quin multae ecclesiae, praesertim Orientales, etiam abstinebant ouis, caseo & piscibus, diesque esuriales herbis, leguminibus & fructibus transigebant. Seueritas vero in maiori hebdomada intendebatur, relictis enim reliquis cibis, fideles tantum panem cum sale & aquam solebant adhibere: & nonnulli ad biduum, vel triduum, vel quatriduum ieiunia prorogabant, nec defuerunt, qui integra hebdomada cibis abstinerent. Epiphan. *exposit. fid. n. XXII.*

§. VIII. Pertinet quoque ad ecclesiastici ieiunii constitutionem vnica per diem comestio, quae ex cibis esurialibus hora legitima frugaliter sumatur: finis enim & institutio ieiunii est poenitentia & corporis maceratio, quae certe non obtinetur, si pluries in die cibum sumere liceret, aut si semel in die corpus nimia cibi copia roboretur. *Nihil prodest*, inquit Augustinus *serm. LVI. de tempore, tota die longum traxisse ieiunium, si postea ciborum suauitate vel nimietate anima obruatur.* Vsque ad horam

horam refectionis ieiunium ducebatur, nec interim licebat vel aquam bibere. Prudent. *hymn. VI.* Et manifesta profecto est posterioris aetatis relaxatio, qua tempore ieiunii potus aquae & ante & post refectionem licitus esse creditur: vt nihil dicam de illa doctrina, quae fert, factitias & nutriticias potiones non soluere ieiunium.

§. IX. Hora legitima soluendi ieiunii & refectionem sumendi non in omnibus ieiuniis eadem fuit, sed varia pro ieiuniorum qualitate. Et quidem in diebus quadragesimae soluebatur ieiunium vespere post solis occasum. Basil. *hom.I. de ieiunio*, Ambros. *serm.VIII. in psal.*118. Contra ieiunia feriae quartae & sextae & reliqua omnia per annum soluebantur post horam nonam, hoc est tertiam pomeridianam, Epiph. *exposit. fid.* §. *XXII.*, vbi finitis stationibus, quae erant sacra officia feria quarta & sexta in ecclesiis celebrari consueta, quisque ad capiendum cibum in domum abibat. Hinc ieiunium quadragesimae perfectum censebatur, reliqua vero, siue per annum, siue per hebdomadam communiter dicebantur *semiieiunia.*

§. X. Disciplina, siue perfecti, siue dimidiati ieiunii diu in ecclesia stetit innariata: tum ineunte saeculo decimo tertio mutari coepta est. Etenim hac aetate solutio quadragesimalis ieiunii, quae post vesperam fiebat, ad horam diei nonam transiit, de qua consuetudine veluti sua aetate vigente S. Thomas 2. 2. *q.* 147. *art.* 1. loquitur. Inde creuit relaxatio, & ad meridiem ieiunia omnia soluta sunt, ac sufficere ad ieiunium creditum est, si officio vespertino circa meridiem persoluto pranderetur. Quae relaxatio ecclesiae indulgentia admissa est, seu potius tolerata, modo quae ieiunii naturam constituit, refectionis vnitas seruaretur, & meridie pransi vespere non coenarent: qui enim bis in die reficiuntur, ex ecclesiae sententia ieiunare non censentur. V. Nat.Alexandr. *saec.II. histor. eccl.f. diss.* 4. *art.* 7. Item feriae quartae ieiunium immo & ipsa a carnibus abstinentia vbique per Occidentem sensim obseruari desierunt, & ieiunium sextae feriae & sabbati in abstinentiam a carnibus abierunt: quin in sabbato aliquorum locorum moribus carnes aut animalium interiora & extremas partes vesci licet. Quae vero maior est relaxatio, in diebus ieiunii meridie pransi vespere

coe-

coenulam sumunt, quae *collatio* recepta voce audit (*b*).

§. XI. Obseruatio ieiunii, praesertim quadragesimae, omnibus ex mente ecclesiae indicta est, nec aliquis in veteri disciplina, siue aetate, siue conditione, siue vitae genere exemtus credebatur. Certe Basilius *hom. II. de ieiunio* docet, omnes in quadragesima ad ieiunandum obligari: *ne quis semet excludat a numero ieiunantium, in quo omne genus hominum, omnis aetas, omnes dignitatum ordines recensentur*. Et Leo M. *serm. XI. de quadragesima, quadragesimae ieiunium obseruantiam sui vniuersis fidelibus sine exceptione denuntiat*. Ieiuniorum obseruatio indicta erat propter poenitentiam, quae christianis omnibus necessaria censebatur. Tantum ex veteris ecclesiae regulis abstinere a carnibus in quadragesima non tenebantur, qui *ineuitabili necessitate, atque fragilitate, vel etiam impossibilitate aetatis* onus ferre non poterant, idque postquam veniam a sacerdote obtinuissent. Conc. Tolet. VIII. *can.* 9. Hinc posterioris aetatis disciplinam sapit doctrina, qua multi, siue aetate, siue vitae genere ieiunio eximuntur.

CA-

(b) Origo *collationis* seu vespertinae coenulae est a monachis repetenda, quibus ob manuum laborem ipsis ieiunii diebus permittebatur, vt post sumtum legitima hora cibum, antequam cubitum irent, aquam biberent: cui potioni postea frustulum panis additum est, ne simplex aqua noceret. Sumebant vero monachi hanc refectionem in cella ad prandium destinata ante *collationem*: quae erat lectio spiritualis ante completorium in claustro vel capitulo quotidie fieri consueta. Hinc ne tempus vitae regularis officiis destinatum in sumenda coenula tererent, diebus ieiunii collationem in ipsa cella ad prandium addicta habere coeperunt, aditumque illum ad refectionem diebus esurialibus sumendam ea formula significabant, *ire ad collationem*. Ita nomen collationis a spirituali lectione ad serotinam illam refectiunculam translatum est, & a saecularibus eo sensu vsurpatum, quum eousque progressa est ieiunii relaxatio, vt ieiunantes meridie pranderent, & vespere nihilominus coenulam sumerent. V. N. Alexan. *saec. II. hist. eccles. diss.* 4. *art.* 7. *prop.* 2.

